

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUK ANABİLİM DALI
KAMU HUKUKU BİLİM DALI**

**BM KORUMASI ALTINDAKİ BÖLGE VE BU BÖLGEDE İŞLENEN
SUÇLAR**

(DOKTORA TEZİ)

Esmir KASİ

KOCAELİ 2021

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUK ANABİLİM DALI
KAMU HUKUKU BİLİM DALI**

**BM KORUMASI ALTINDAKİ BÖLGE VE BU BÖLGEDE İŞLENEN
SUÇLAR**

(DOKTORA TEZİ)

Esmir KASİ

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ÇAKIR

KOCAELİ 2021

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUK ANABİLİM DALI
KAMU HUKUKU BİLİM DALI**

**BM KORUMASI ALTINDAKİ BÖLGE VE BU BÖLGEDE İŞLENEN
SUÇLAR**

(DOKTORA TEZİ)

Tezi Hazırlayan: Esmir KASİ

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No:07.07.2021/16

KOCAELİ 2021

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
ÖZET	V
ABSTRACT.....	VIII
KISALTMALAR.....	XI
TABLolar VE FOTORAFLAR.....	XII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. UYUŞMAZLIKLARIN BARIŞÇI YOLLARDAN ÇÖZÜLMESİ	4
1.1. UYUŞMAZLIKLARIN BARIŞÇI YOLLARDAN ÇÖZÜLMESİ	
BAŞLANGICI.....	4
1.1.1. Milletler Cemiyeti.....	4
1.1.2. Birleşmiş Milletler – BM.....	7
1.1.3. BM Genel Kurulu.....	9
1.1.4. Güvenlik Konseyi.....	11
1.1.5. Barış kavramı.....	14
1.1.6. Uyuşmazlıkların Barışçıl Çözümü.....	15
1.1.7. Kolektif Güvenlik Olgusu.....	18
1.2. İNSANİ MÜDAHALE.....	20
1.2.1 Kavram ve Tanım.....	20
1.2.2 İnsani Müdahalenin Gerekçesi.....	21
1.2.3 Uluslararası Barış ve Güvenliğe Tehdit Olarak İnsan Hakları İhlali.....	23
1.2.4 İnsan Hakları İhlallerinin Sınır Ötesi Sonuçlarının Önemi.....	26
1.2.5 "Ciddi" ve "Kitlesele" İnsan Hakları İhlalleri.....	28

1.2.6	Önleyici Eylem Görevi.....	30
1.2.7	Tepki Vermenin Önemi.....	31
1.2.8	Yeniden İnşa Etme Görevi.....	31
1.3.	BARIŞ MİSYONLARI.....	33
1.3.1.	Kavram Tanımları.....	33
1.3.2.	Hukuki Dayanak.....	35
1.3.3.	Barış Misyonların Tasnifi.....	37
1.3.4.	Oluşturma ve Yönetme.....	39
1.3.5.	Barış Misyonların Finansmanı.....	41
1.3.6.	Soğuk Savaş Döneminde Birleşmiş Milletlerin Barış Misyonları.....	42
1.3.7.	Soğuk Savaşın Ardından Barış Misyonları.....	43
1.3.8.	İnsani Müdahaleden Farkı.....	47

İKİNCİ BÖLÜM

2.	GÜVENLİ BÖLGELER.....	49
2.1.	GÜVENLİ BÖLGELER OLGUSU.....	49
2.1.1.	Güvenli Bölge Olgusu ve Uluslararası Hukuk.....	56
2.1.2.	Tarihsel Yaklaşım.....	56
2.1.3.	Uluslararası Hümanist Hukuk Kuralları.....	59
2.2	CENEVRE SÖZLEŞMELERİ - GÜVENLİ BÖLGE KAVRAMININ KODİFİKASYONU.....	63
2.2.1.	Cenevre Sözleşmelerine Göre Özel Koruma Altındaki Yerler ve Bölgeler.....	65
2.2.2.	Tıp ve Hastane Kurumlarının Bölgeleri.....	66
2.2.3.	Tarafsız Bölgeler.....	71
2.2.4.	Korumasız Bölgeler.....	73
2.2.5.	Askerden Arındırılmış Bölgeler.....	75
2.3	GÜVENLİ BÖLGE OLGUSUNUN ETKİLERİ.....	78
2.3.1	Etnik Unsuru Barındıran Güvenli Bölgenin Olumsuz Yanı.....	82

2.3.2	Uzlaşma Sürecinde Erteleme Nedeni.....	83
2.3.3	Yüksek Riskli Çatışmalar İçin Uygun Zemin.....	84
2.3.4	Ayrılma Hırsların Ortaya Çıkışı.....	88
2.3.5	Bölgedeki Çatışmanın Yayılmanın Nedeni.....	92
2.3.6	Yeni Güvenlik Bölgelerin Oluşumunda Kaçınma Nedenleri.....	96
2.3.7	Vazgeçirme Yoluyla Güvenliğin Sağlanması.....	98
2.4	GÜVENLİ BÖLGE OLGUSU VE GÖÇ OLAYLARI.....	100
2.4.1.	Güvenli Bölge Olgusunun İnsancıl Yönünün Sorunsallaşması.....	100
2.4.2.	İnsan Hakları ve Güvenli Bölge Olgusu.....	105
2.4.3.	Silahlı Çatışmada İnsan Haklarının Önemi.....	106
2.4.4.	Güvenli Bölgeler Oluşturmak İçin Sınırların Kapatılması.....	109
2.4.5.	Sınırın Mülteci Akınına Kapatılmasına Örnekler.....	112
2.5.	ÇATIŞMA TARAFLARININ RIZASI OLMADAN GÜVENLİ BÖLGENİN OLUŞMASI.....	115
2.6.	"JUS AD BELLUM" KURALI.....	116
2.7.	ULUSLARARASI NITELİKTE OLMAYAN ÇATIŞMALAR.....	120
2.8.	GÜVENLİK SAĞLAYAN GÜÇLERİN GÖREVİ.....	121
2.9.	BM TARAFINDAN OLUŞTURULAN GÜVENLİ BÖLGELERİN VE ÇATIŞMA TARAFTARLARININ RIZASIYLA OLUŞTURULAN GÜVENLİ BÖLGELERİN ANALİZİ.....	123

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.	UÇUŞA YASAK BÖLGE.....	126
3.1.	UÇUŞA YASAK BÖLGE ANALİZİ.....	130
3.2.	UÇUŞA YASAK BÖLGE ÖRNEKLERİ.....	135
3.2.1.	Bosna Örneği.....	135
3.2.2.	Irak Örneği.....	137
3.2.3.	Libya Örneği.....	139
3.3.	UÇUŞA YASAK BÖLGELERİN ANALİZİ.....	141

3.4. GÜVENLİK KONSEYİ TARAFINDAN OLUŞTURULAN GÜVENLİ BÖLGELERİN ANALİZİ.....	142
3.4.1. Ruanda'nın Güvenlik Bölgesi.....	142
3.4.2. Irak'ın Güvenlik Bölgesi	147
3.4.3. Bosna Hersek'e İnsani Müdahale.....	150
3.5.BH'DE GÜVENLİ BÖLGELERİN KURULMASI VE İNŞA SÜRECİ.....	152
3.5.1. BM Milletlerin Koruma Bölgesi Olarak Srebrenitsa.....	157
3.5.2. Güvenlik Bölgesinin Yıkılmasından Önceki Dönem.....	158
3.5.3. Srebrenitsa Bölgesinin Yıkılması.....	166
3.6. SURİYE'DE GÜVENLİ BÖLGE OLUŞTURULMASINA İLİŞKİN TARTIŞMA.....	169
3.7. GÜVENLİ BÖLGE - MÜLTECI DÖNÜŞÜ İÇİN KOŞULLAR YARATMAK	175
SONUÇ.....	181
KAYNAKÇA.....	183
ÖZGEÇMİŞ.....	189

ÖZET

Bosna Hersek'teki korunan alanların kaybedilmesi ve bu bölgelerin yıkılmasının hemen ardından uluslararası hukuk tarafından bilinen en ciddi suçlar ve Ruanda'da 1990'larda işlenen suçlar nedeniyle insani müdahale ile sonuçlandı. 1990'larda ortaya çıkan etnik, dini ve aşiret çatışmaları ile uluslararası olmayan çatışmalar, çok sayıda mülteci dalgasına ve çok sayıda kişinin yaralanmasına, ölümüne neden oldu. Bütün bunlar, uluslararası toplumu çatışma bölgesindeki sivil nüfusa koruma sağlamak için bir eylem modeli bulmaya zorladı. İlk başta, korunan alanların sivil nüfusu korumak için en ideal kavram olduğu düşünülüyordu. Soykırım sonrası dönemde Irak'ta ve daha sonra Ruanda'da güvenli bölgeler oluşturma kavramının ilk kez ortaya çıkmasıyla elde edilen kısmi başarı, bu kavramın umut verici olduğunu ve gelecekte silahlı çatışmaların yaşandığı bölgedeki sivil nüfusun korunmasına katkıda bulunmanın insani müdahalenin en önemli unsuru haline geleceğini gösterdi. Ancak, uluslararası toplum tarafından Bosna'da yaşanan güvenli bölgelerin çöküşünden sonra, bu varsayımın kısa süre sonra yanlış olduğunu kanıtlandı. Güvenli bölgeler kavramı resmi bir insani müdahale aracı olma statüsünü kaybetti. Buna paralel olarak, 1990'larda ortaya çıkan ve birden bire ortadan kalkan BM'nin güvenli bölgelerin kurulması kavramının söyleyebiliriz. 1990'larda korunan bölgelerin yaratılmaması, 21. yüzyılda bazı BM üyelerinin çok sayıda talebine rağmen silahlı çatışmaların yaşandığı bölgelerde yeni koruma bölgelerinin oluşmasının kaçınılmasının en önemli nedenlerinden biridir.

21. yüzyılın silahlı çatışma açısından başlangıcı 1990'lardan farklı değildi. Ortadoğu'da bazılarının bugüne kadar devam ettiği kanlı çatışmalara dönüşen yeni isyanlar çıktı. Kuşkusuz, bu çatışmaların çoğunda güvenli bölgeler oluşturma ihtiyacı vardı ancak bir dizi talebe rağmen oluşum asla gerçekleşmedi ve bir milyondan fazla sivil, kadın ve çocuğun öldürüldüğü bir durumla sonuçlandı. Bu bakış açısıyla, insani

müdahalenin bir ölçüsü olarak güvenli bölgelerin kurulmasının Ortadoğu'daki sivil nüfusun çektiği acıların ve çilelerin azaltılmasına büyük katkı sağlayacağına şüphe yoktur.

Doktora tezinin amacı, hem çeşitli teorik yaklaşımları gözden geçirerek hem de dünyadaki yerleşik korunan alanları analiz ederek korunan alanlar kavramına kapsamlı genel bir bakış sağlamaktır. Uluslararası insancıl hukukta, bazıları Cenevre Sözleşmelerinde de bulunan farklı terimler kullanılmaktadır. Bu, diğer şeylerin yanı sıra kesinlikle korunan alanlar kavramının bir parçası olan hastane ve tarafsız bölgelerden, güç kullanımıyla ilgili herhangi bir eylemin yasak olduğu alanlardan bahsetmektedir.

Kuşkusuz, insancıl hukuku ihlal eden silahlı çatışmalar, temel insan haklarının ağır ihlalleri için verimli bir zemin oluşturuyor, bu tür çatışmalarda ayırım gözetmeyen cinayetler ve sivil nesnelere imhası olağan hale geliyor. Güvenli bölge oluşturma kavramı yalnızca sivil nüfusu korumaya yönelik ek bir önlem olup, insani hukukun sivil nüfusun silahlı çatışma sırasında herhangi bir saldırıya maruz kalamayacağını açıkça belirtmesi nedeniyle ikincil bir önlemdir. Çatışmanın tarafları insancıl hukuk kurallarına ve bu durumda savaş kurallarına uygun davranırsa, kesinlikle korunan bölgelerin oluşturulmasına gerek kalmayacaktır. Korunan bölgelerin oluşumu, taraflardan birinin sivil halka saldırması yönünde ciddi bir tehdidin varlığının bir sonucudur.

Uluslararası hukuk, BM Şartı'nın kendisinden başlayarak açık ve kesin bir şekilde, bir çatışmanın taraflarının anlaşmazlığı barışçıl yollarla çözme yükümlülüğü olduğunu şart koşmaktadır. Ancak ihtilaf artarsa uluslararası hukuk kuralları, özellikle insancıl hukuk, çatışmanın taraflarını insanca savaştırmaya, bir yandan askeri personel ile yaralı ve hasta askeri personel ve diğer yandan siviller arasında ayırım yapmaya mecbur kılar. Saldırının meşru hedefi olarak başka bir kişi kategorisini belirleyemez ve ihtiyaç duymaları halinde onlara koruma sağlamaya istekli olmalıdır. Güvenli alanlar oluştururken, birincil odak noktası savunmasız nüfusu korumaktır, ancak sivil tesislere ve belirli tesislere verilen hasar da korunan nüfusun refahı üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olabilir. Bu, öncelikle insanlara temel hizmetleri sağlayan altyapıları ifade eder ve bunlar öncelikle sağlık tesisleri, elektrik üretimi ve dağıtımını için ağlar ile su arıtma ve dağıtım tesisleridir. Cenevre Sözleşmeleri, silahlı çatışmalardan etkilenen bir bölgedeki sivil

nüfusun ırk, renk, cinsiyet, din veya inanca dayalı herhangi bir olumsuz ayrımcılık olmaksızın korunmasını sağlamak ve ayrıntılı olarak düzenlemek için uluslararası düzeyde ilk yasal araçtır.

Uluslararası toplum ve bazı büyük güçler için kara harekatı yerine sınırlı hava müdahalesini tercih etmek daha kolay olsa da insani müdahalenin bir tedbiri olarak güvenli bölgelerin oluşturulmasının hiçbir alternatifi olmadığı ve elde edilebilecek sonucun olduğu unutulmamalıdır sivilleri koruyarak başka bir müdahale önlemi elde edemezsiniz.

Anahtar Kelimeler: Güvenli bölge, Birleşmiş Milletler, Cenevre Sözleşmeleri, Soykırım, Srebrenica

ABSTRACT

The fall of protected zones in Bosnia and Herzegovina, the most serious crimes known under international law that took place just after the fall of these zones, as well as the crimes of the 1990s in Rwanda are the culmination of the defeat of the concept of humanitarian intervention. Ethnic, religious and tribal conflicts, non-international conflicts that emerged in the 1990s, caused large waves of refugees, a significant number of killed and wounded. All this has forced the international community to find a model of action to provide protection to the civilian population in the conflict zone. At first, it was considered that protected areas were the most ideal concept with which to protect the civilian population. With the first appearance of the concept of forming safe zones in Iraq and later in Rwanda in the post-genocide period, the partial success achieved indicated that this concept was promising and would become the most important element of humanitarian intervention in the future. contribute to the protection of the civilian population in the area where the armed conflicts take place. However, this assumption soon proved to be incorrect. After the debacle of safe zones in Bosnia experienced by the international community, the concept of safe zones lost its status as a formal means of humanitarian intervention. In line with this, we can without a doubt say that the establishment of safe zones by the UN concept that emerged, and suddenly ceased to exist in the 1990s. The failure to create protected zones in the 1990s is one of the most important reasons why, in the 21st century, despite large demands from some UN members, the formation of new protected zones in areas where armed conflicts have been taking place for years has been avoided.

The beginning of the 21st century was no different in terms of armed conflict from the 1990s; new riots have emerged in the Middle East that have escalated into bloody conflicts where some of them continue to this day. Certainly, in many of these conflicts, there was a need to form safe zones, but despite a number of demands, the formation never

took place, resulting in a situation in which more than a million civilians, women and children were killed. From this time point of view, there is no doubt that the establishment of safe zones as a measure of humanitarian intervention would greatly contribute to reducing the suffering and suffering of the civilian population in the Middle East. The aim of the doctoral dissertation is to provide a comprehensive overview of the concept of protected areas, both by reviewing various theoretical approaches and by analyzing the established protected areas in the world. Different terms are used in international humanitarian law, some of which are also found in the Geneva Conventions. This mentions, among other things, hospital and neutral zones, which are certainly part of the concept of protected areas, areas where any action involving the use of force is prohibited.

Certainly, armed conflicts that take place in violation of humanitarian law provide a fertile ground for gross violations of basic human rights; in such conflicts indiscriminate killings and destruction of civilian objects become commonplace. The concept of establishing a safe zone is only an additional measure to protect the civilian population, and a secondary measure given that humanitarian law clearly indicates that the civilian population cannot be the subject of any attack during armed conflict. If the parties to the conflict would act in accordance with the regulations of humanitarian law and the rules of war in that case, there would certainly be no need for the formation of protected zones. The formation of protected zones is a consequence of the existence of a serious threat that one of the parties will attack the civilian population.

International law, beginning with the UN Charter itself, clearly and unequivocally stipulates that the parties to a conflict have an obligation to resolve the dispute by peaceful means. However, if there is an escalation of the dispute, the rules of international law, especially humanitarian law, oblige the parties to the conflict to fight humanely and the parties to distinguish between military personnel on the one hand and wounded and sick military personnel and civilians on the other; and that they cannot designate another category of persons as the legitimate target of the attack, as well as be willing to provide protection if they need. When establishing safe areas, the primary focus is on protecting the vulnerable population, but damage to civilian facilities and many other facilities, can

also have a negative impact on the well-being of the protected population. This primarily refers to those infrastructures that provide basic services to people, and these are; health facilities, networks for the production and distribution of electricity, as well as water treatment and distribution plants.

The Geneva Conventions are the first legal instrument at the international level to provide for and regulate in detail the protection of the civilian population in an area affected by armed conflict, without any adverse discrimination based on race, color, sex, religion or belief, on another scale. Although it is easier for the international community and some major powers to opt for limited air intervention instead of land operations, it should be noted that the establishment of safe zones as a measure of humanitarian intervention has no alternative, and that the result achieved by this measure cannot be achieved by any other measure of intervention.

Key words: Safe Zone, United Nations, Geneva Conventions, Genocide, Srebrenica

KISALTMALAR:

MC - Milletler Cemiyeti

BM - Birleşmiş Milletler

BMGK - Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi

BMK – Birleşmiş Milletler Genel Kurulu

GSÖT – Genel Sekreterin Özel Temsilcisi

BMKP – Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

AGİT – Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı

ABD – Amerika Birleşik Devletleri

SSCB – Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

YSFC – Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti

EYUCM – Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi

NATO- Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

UKK – Uluslararası Kızılhaç Komitesi

KAAÖ – Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

MVDEK – Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu

AİM – Ateşkes İzleme Misyonu

UNAMIR– Ruanda için Birleşmiş Milletler Yardım Misyonu

UNPROFOR – Birleşmiş Milletler Bosna Barış Gücü

UNOSOM – Birleşmiş Milletler Somali Operasyonu

BH – Bosna Hersek

TABLolar VE FOTORAFLAR

Tablo 1. - BM tarafından oluşturulan güvenli bölgelerin örnekleri.....	95
Tablo 2. - Toplam Kayıtlı Suriyeli Mülteci.....	176
Tablo 3. - Yıllara Göre Suriyeli Mülteci Sayısı.....	177
Fotoğraf 1. - Uçuşa yasak bölge – Irak.....	138
Fotoğraf 2. - BH'de korunan bölgeler.....	153

GİRİŞ

Hukuk teorisinde, belirli hedeflere ulaşmak için egemen bir devletin topraklarında kurulan bir korunan alan olgusunu tanımlamak ve tanımlamak için kullanılan önemli sayıda terim vardır. Elbette en sık karşılaştığımız terimler, korunan alan, güvenli yer, güvenli bölge, boş alan, tampon bölge, silahlı oluşumların veya askerden arındırılmış bölgenin olmadığı alan, hava yasağı bölgesi ve kesinlikle karşılaşılabileceğimiz daha az güncel terimlerdir.

Bu fenomenin tanımlanması için yapılan bir çok deneme söz konusudur, güvenli bölgenin her şeyden önce onun çatışmanların yaşandığı alanlarda buluna belli bir coğrafik bir alanı temsil ettiğini söyleyebiliriz, burada çatışmalara dahil olmayan taraflardan (genelde BM, daha az sayıda ise birleşmiş devletlerden ya da kwalisyonlardan) veya bizzat çatışmalarda dahil olan taraflardan, bu durumda çatışan taraflar o bölgede ve orada yaşayan sivil halklarına karşı hiç bir şekilde saldırıda bulunamayacaklarına dair, aynı şekilde gıdanın ulaşımını sağlayacaklarını, ilaçların ve diğer ihtiyaç duyulan şeylere izin vereceklerini garanti etmektedirler, tüm bunlar o bölgede yaşayan insanların normal bir hayat sürmeleri amacıyla gerçekleşmektedir.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK), silahlı çatışmaların yaşandığı bölgelerden kaçan sivil mülteciler kategorisine koruma sağlamayı amaçlıyorlar. Ancak, sonuçlar ortaya çıktıktan sonra, yani sivil nüfus çatışmanın meydana geldiği bölgeyi terk ettikten sonra bu korumayı sağlarlar ve dünyada barış ve güvenliği sağlamanın birincil görevi BMGK'nin sorumluluğudur. Dünya barışını korumanın ve çatışmanın taraflarını anlaşmazlığı barışçıl yollarla çözmeye teşvik etmenin yanı sıra, silahlı çatışmada kalan sivil nüfusa koruma sağlamak için güvenli bir bölge kurulması da dahil olmak üzere gerekli tüm önlemleri almakla yükümlüdür.

1990'larda dünya çatışmasının doğası değişti; Bu dönemde etnik, dini ve aşiret unsurları ile çok sayıda silahlı çatışma, uluslararası hukukta bilinen en ciddi suç ve suçların işlendiği çatışmalar, bir devletin topraklarında ortaya çıkan ancak komşu ülkeler sınırlar taşıma tehdidinde bulunan çatışmalar yaşandı. Tüm bu çatışmalarda, büyük mülteci dalgaları dışında, çok sayıda sivil öldü, bu nedenle uluslararası toplum üzerindeki baskı artıyordu ve çatışma bölgesindeki sivil nüfusu korumak için uygun bir mekanizma bulması bekleniyordu. Kesinlikle insani yardım müdahaleleri sırasında koruma mekanizmalarından biri, BM tarafından güvenli bölgelerin kurulmasıydı sivil halkı büyük mülteci dalgalarını önlemek için çatışma bölgesinde tutmayı ve hayatlarının ve mallarının uluslararası toplum tarafından korunacağını garanti etmeyi amaçladı.1990'larda Irak, Ruanda ve Bosna'da kurulan güvenli bölgelere işaret etmek özellikle önemlidir. Ne yazık ki, tüm bu durumlarda, sivil nüfus yalnızca resmi korumaya sahipti, ancak gerçek korumaya sahip değildi, bu da Ruanda ve Bosna-Hersek'teki Soykırım da dahil olmak üzere bu bölgelerdeki en ciddi suçların işlenmesiyle sonuçlandı.

Araştırmam sırasında, açık bir yasal dayanak olmadığı için güvenli bir alan oluşumunun uluslararası hukuka uygun olmadığını düşünen çok sayıda yazara rastlamama rağmen; İnsani müdahalenin bir önlemi olarak güvenli bir bölgenin kurulmasının uluslararası hukukta yasal bir temeli olduğu ve öncelikle, VI ve VII Bölümlerin Güvenlik Konseyi'nin koruma yetkisini ve yükümlülüğünü öngördüğü BM Şartını karşılayacağı görüşündeyiz. Dünya barışı ve gerekli tüm önlemleri alması, Güvenlik Konseyi'nin hangi önlemi alacağına karar verme özgürlüğüne sahip olduğunu ve hangilerinin dünya barışının korunmasına katkıda bulunabileceğini açıkça göstermektedir.

Korunan bir alan kurulmasının başarılı olabilmesi için, korunan alan kurulmasının amaç ve amaçlarına uygun olarak alınacak tüm önlemlerin alınması gerekir, çünkü bunların nihai korunan alanlar elde edilebilir amacı, ancak bu şekilde olabilir. Aksi takdirde korunan alanların çoğunda şimdiye kadar olanlarla aynı şey olacak, yani bu alanlar korunan ve güvenli olanın tam tersi olacaktır. Korunan alanlar kavramının oluşturulduğu sırada ve uluslararası barışı korumak için, uluslararası toplum bazı durumlarda siyasi ve bazen askeri müdahaleye öncelik vermiştir. Şimdiye kadar, dünyada

uluslararası topluluk tarafından ve aynı zamanda tek taraflı olarak ayrı ayrı devletler tarafından birkaç korunan alanı oluşturuldu. Bu da bize, bu korunan alanların gelecekte oluşumundan kaçınılabilecek bir çözüm bulmamızı sağlayan zengin bir uygulama sunmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. UYUŞMAZLIKLARIN BARIŞÇI YOLLARDAN ÇÖZÜLMESİ

1.1. UYUŞMAZLIKLARIN BARIŞÇI YOLLARDAN ÇÖZÜLMESİ FİKRİNİN BAŞLANGICI

Birinci Dünya Savaşı¹ var olan medeniyeti yıkan ve uluslararası siyaseti sekteye uğratan bir olaydır. Bu savaşın sonuçları da “*Bir gün savaşmaktansa bin yıl müzakere etmek daha iyidir*” atasözünü onaylar niteliktedir. Bu düşünce uluslararası çevrelerde genel olarak tüm dünyada barışı getirmeyi sağlamış, öyle ki gelecekte tüm çatışmalar ve özellikle de bölgesel çatışmalara neden olabilecek anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesini sağlamıştır.

1.1.1. Milletler Cemiyeti

Milletler Cemiyeti (*ing. League of Nations, fr. Societe des Nations*) 10 Ocak 1920’de kurulmuştur². Bu kuruluşun fikir babası o dönemde ABD Başkanı olan Woodrow Wilson’dur³. Bu uluslararası örgütün kurulma amacı daha sonrasında kurulan BM ile aynı olup dünyada barış ve güvenliği korunmasıdır. Dünyadaki barış ve güvenliğin sağlanması da ancak gelecekte meydana gelebilecek anlaşmazlıklar çatışma yerine diplomasi yoluyla çözüldüğünde mümkün olacaktır.

¹ Çok sayıda ülkenin katılımı ve aynı zamanda savaşıldığı coğrafi bölge ve muazzam yıkım nedeniyle, bu savaş tarihsel olarak "Büyük Savaş" olarak bilinir.

² Milletler Cemiyeti'nin kurulmasının temeli, Versailles Antlaşması'nın imzalanması sırasında birkaç ay önce atılmıştı. Almanya ile İtilaf güçleri arasında Birinci Dünya Savaşı'nı sona erdiren bir barış anlaşmasıdır. Bu arada, 1919 Haziranının sonunda imzalandı.

³ Diğer şeylerin yanı sıra, 8 Ocak 1918'de yayımlanan 14 maddelik bildirimde, karşılıklı siyasi bağımsızlık ve toprak bütünlüğü garantisine sahip evrensel bir uluslar birliği kurulması çağrısı içeriyordu. Çağrı, farklılıklarına bakılmaksızın tüm eyaletlere uygulandı. 14 puanın içeriğini aşağıdaki web sitesinde görebilirsiniz:

<https://www.britannica.com/event/Fourteen-Points>

MC'nin ilk amacı⁴ dünyada barışı sağlamak ve üye ülkelerinden tüm anlaşmazlıklarını barış yoluyla çözmelerini talep etmektir. Ancak bu amacın gerçekleşebilmesi için çatışma taraflarını anlaşmazlığı barış yoluyla çözmeye “zorlayacak” mutlak bir mekanizmasının bulunması gerekmektedir. Uluslararası çevrelerde barışın ancak tehdit yoluyla sağlanabileceği düşüncesi hâkim olmuştur. Diğer bir anlatımla, müzakere yoluyla barışın sağlanmasını kabul etmeyen ülkelerin yaptırımla karşı karşıya kalacaklarından bu durum anlaşmazlıkları yasal olmayan yollarıyla veya güç kullanarak çözmeye çalışan ülkeye yönelik olarak tehdit oluşturmaktadır.

Milletler Cemiyetine yönlendirilen tüm tehditlere rağmen onun önemi inkâr edilemez⁵. Ancak, aynı zamanda bu kuruluşun hedeflendiği amaçları gerçekleştiremediği gerçeği de yadsınamaz. Şöyle ki ortaya çıkan çatışmaları engelleme konusunda kuruluşun birçok başarısızlığı bulunmaktadır. Keza barışın sağlanması ve devam ettirilmesi konusundaki başarısızlıkları kuruluşun kurulduğu tarih üzerinden yirmi sene geçmeden dağılmasına neden olmuştur.

Devletlerin uluslararası bir kuruluşu meydana getirmesinde başarısızlık sebepleri çoktur. Şüphesiz bunun temel sebebi *siyasi ilişkilerdir*. Daha doğrusu üye ülkelerin farklı çıkarları arasındaki dengeyi sağlayamamasıdır. Süper güçlerin bu kuruluşta yer almaması aynı boyutta önemli bir etkidir⁶. Daha net ifade edecek olursak diğer devletlere yaptırım uygulama gücüne sahip büyük devletler söz konusudur. Başka eksikliklerden de bahsedilebilir, bu doğrultuda özellikle tüzüğündeki güç kullanmayı ifadelerin olmaması

⁴Bu uluslararası örgütü kurmanın diğer hedefleri şunlardır: toplu güvenlik, müzakere diplomasisi yoluyla çatışma çözümü. Milletler Cemiyeti, dünyadaki tüm ulusları birbirine bağlamaya yönelik ilk ciddi girişimdi, ne yazık ki başarısız oldu.

⁵Milletler Cemiyeti'nin önemi büyüktür ve özellikle 1925 Cenevre Protokolü'nün kabulünde kendini göstermektedir. Sonra 1929 Yaralılar, Hastalar ve Savaş Esirleri Sözleşmesi. Zehirli gazların kullanımı yasağının yanı sıra nüfusun bombalanmasına ilişkin yasağa ilişkin diğer kararlar hakkında.

⁶Amerika Birleşik Devletleri hiçbir zaman Milletler Cemiyeti'ne üye olmamıştır. İkinci Dünya Savaşı başlamadan önce Almanya, İtalya ve Japonya gibi diğer büyük güçler Milletler Cemiyeti'nden ayrıldı. Rusya, Finlandiya ile savaş nedeniyle üyelikten çıkarıldı.

bunu sağlayan nedenlerden biridir. Daha doğrusu savaşı yasaklamıyordu, bu da BM'in tüzüğünden temel farkı teşkil etmektedir⁷.

BM tüzüğünden ikinci önemli fark askeri güçleriyle alakalıdır⁸, MC üye ülkelerin barışın sağlanması için hazırlamakla yükümlü olduğu askeri güçler. “MC bağlayıcı kararları çıkarama yetkisine sahip değildi. Onun kararları tavsiye hükmündeydi. Bu tavsiye üye ülkenin hangi ve ne kadar askeri güç kullanmaya hazırlaması yönündeydi. Buna bağlı olarak her üye ülkenin ne kadar ve hangi askeri güçler hazırlayacağı kendi iradesine bırakılmıştır, bu da duruma bağlı olarak değışirdi.”⁹

Son olarak, tüzüğündeki en önemli fark askeri kaynaklar kullanımı hakkında kesin ve bağlayıcı kararların getirememesi, bunun dışında dünya barışın sağlanması amacıyla operasyonların yapılamaması veya yapılma konusunda etkili kararların olmaması diğer bir nedendir.

MC'nin ana organları şunlardı: Jeneva'da bulunan Genel Kurulu, Konsey ve Sekreteriyat, BM'de olduğu gibi MC'nin genel kurulu tüm üye ülkelerin temsilcilerinden oluşmaktaydı¹⁰. Bu kurul yılda bir defa Eylül ayında düzenli olarak oturumlar halinde toplanmaktadır.

İkinci en önemli yetkili organı kurul konseyidir, beş devamlı üyeden oluşan GK BM'den farklı olarak o dört devamlı üyeden oluşmaktaydı¹¹. İlginç olan diğer bir nokta MC konseyin üye ülkelerden bazıları daha sonra kurulan BM konseyinde kendi üyeliğini koruyamamış, onların bu konseyde katılması süper güçlerin geride kalması ile alakalıdır.

⁷İlginçtir ki, Milletler Cemiyeti tüzüğünün, tüzük kurallarına aykırı olarak bir çatışma başlatacak bir devlete karşı güç kullanılması için öngörülmesi. Milletler Cemiyeti üyelerine, Milletler Cemiyeti'nin önceden onayı olmaksızın böyle bir devlete yaptırım uygulama fırsatı verilir

⁸Uluslararası koruyucu güçlerin yokluğu Milletler Cemiyeti'nin en büyük eksikliğiydi, çünkü yetkisi sonuna kadar sadece ahlakta kaldı.

⁹Vajić N. „Od koncepta kolektivne sigurnosti do mirovnh operacija Ujedinjenih Naroda i natrag“, Zbornik, 1996, str.17

¹⁰Üye sayısı 43 ile 63 arasında değışti çünkü o zamandan beri bazı ülkeler üyelikten ayrıldı ve diğerleri ihraç edildi

¹¹Daimî üyeler: İtalya, Japonya, İngiltere ve Fransa. Dokuz kalıcı olmayan üye vardı.

1.1.2. Birleşmiş Milletler- BM

Başlıktan anlaşılacağı üzere BM, bünyesinde dünyada var olan bütün milletlerin katıldığı küresel bir organizasyonu temsil etmektedir. Bu kuruluş ABD'nin San Fransisko şehrinde MC'nin varisi olarak kurulmakla birlikte şu an ki merkezi New York'ta bulunmaktadır¹². MC'nin hedefleyip de gerçekleştiremedikleri BM sorumluluğunda girmiştir.

"Uluslararası barış ve güvenliği korumak ve bu amaçla: barışın uğrayacağı tehditleri önlemek ve bunları boşa çıkarmak, saldırı ya da barışın başka yollarla bozulması eylemlerini bastırmak üzere etkin ortak önlemler almak ve barışın bozulmasına yol açabilecek nitelikteki uluslararası uyuşmazlık veya durumları düzeltilmesini ya da çözümlenmesini barışçıl yollarla, adalet ve uluslararası hukuk ilkelerine uygun olarak gerçekleştirmek."¹³

BM, bugün dünya çapında anlaşmazlıkların çözülmesinde ve çatışmaların önlenmesinde en önemli faktörü temsil etmektedir. Yapmış olduğu çalışmalar her ne kadar eleştirilebilirse de önemli başarıları sağladığını da söylenebilir. Bu başarıları hem bölgesel hem de uluslararası çatışmaları önlemeye ilişkindir. Şüphesiz eğer bu kuruluş olmasaydı çatışmaların sayısı çok daha fazla olurdu, çünkü o zaman onları engelleyen önemli mekanizma eksik kalırdı.

BM'nin ifa etmiş olduğu kalıcı barışın sağlanması ve devam ettirilmesi konusunda üstlenmiş olduğu görev alternatifi olmayan etkindir. Kuruluşun tüzüğündeki giriş kısmından bu sonuca varılabilir, bu noktada şunlara ifade edilmekte: "dünyada barışın sağlanması ve devamı için güçlerini birleştirerek gelecek nesilleri korkunç savaşlardan kurtarmak amacıyla, öyle bir savaş ki insanlığa tarif edilemez acılar yaşatmıştır." İki Dünya Savaşında zedelenen ve zarar gören temel insan hakları ve insan onuru konusunda güveni tekrar geri getirmek içindir. Tüzük kesin olarak "Dünya barışı, güven ve adalet zarar görmeden tüm üye ülkeler uluslararası anlaşmazlıkları barış yoluyla çözmekle

¹²Daha ayrıntılı bilgi resmi BM web sitesinde bulunabilir <http://www.un.org/en/about-un/index.html>

¹³ Birleşmiş Milletler Antlaşması, Amaçlar ve İlkeler, madde 1. paragraf 1.

yükümlüdür”¹⁴. Devletlerinin büyüklüğüne veya küçüklüğüne bakılmaksızın tüm ülkelerin eşitliğini savunan ilke özel bir öneme sahiptir, bu bağlamda herkesin barış ve huzur içinde „ortak ve iyi komşu olarak yaşamalarını sağlamaktadır.”¹⁵ Barışın sağlanması ve devamı tüzüğün temel amacıdır, tüzüğün bazı ilkeleri bu amacın gerçekleşmesini sağlayan biçimin ve metodunu temsil etmektedir.

İkinci Dünya Savaşı bitiğinde insanlık ikinci kez büyük kayıplar yaşamıştır. Milyonlarca insan ölmüş bir o kadar kişi de yaralanmıştır. Şehirler yıkılmış, o güne kadar var olan medeniyet yok olmuştur. Dünyada bütün devletler tekrar uluslararası çapta barışı sağlayacak bir kuruluşa ihtiyaç olduğunu anlamakta, bu kuruluşun amacı ülkeler arası koordinasyonu sağlamak ve dünyada barışı korumak amacıyla gelecekteki anlaşmazlıkları – savaşları engellemektir. MC’nin kurulduğu dönemden farklı olarak bu dönemde, devletlerin çoğu birinci ve ikinci dünya savaşları tecrübesiyle karşılaştığından anlaşmazlıkları önleme iradesi çok daha güçlü olmuştur. İkinci Dünya Savaşı devletler arası sorunların ancak barış yoluyla çözülmesi gerektiğini tasdik etmiştir, çünkü bu insanların ölmesi ve yıkımın olmadı tek yoldur. Aynı şekilde insanlık MC tecrübesiyle ve onun olmamasıyla ortaya çıkacak büyük sorunlarla tanışmıştır¹⁶. BM’nin kurulma döneminde dünyada nihayet gerçek iş birliğinin ve ittifakın kaçınılmaz olduğu düşüncesi ile özellikle dünyada barışın korunması için büyük devletlerin bir araya gelmesi ve ortak kararlar alması gerektiğinin önemi anlaşılmıştır, “Günümüzde BM temel düşüncesi süper güçlerin en büyük askeri güce sahip oldukları ve dünya barışın onların iradesine ya da ortak aksiyona bağlı olduğu önermelerine dayanmaktadır.”¹⁷

BM uluslararası sürekli bir örgüt olup bünyesinde 6 organ barındırmaktadır:

- Genel Kurul
- Güvenlik Konseyi

¹⁴ BM Antlaşması, madde 2. Paragraf 3.

¹⁵ BM Şartı'nın önsözü

¹⁶ Birleşmiş Milletler Şartı, Milletler Cemiyeti'nde temsil edilmeyen savaş ve güç kullanımının mutlak bir şekilde yasaklanması fikrini yarattı. Aslında bu düşünce daha sonra uyumsuzlukları yasadışı eylemlerle ve güç kullanarak çözmeye karar veren üye aleyhinde dava açılmasının temelini oluşturdu.

¹⁷ Andrassy J, "International law ", 1990, p.389

- *Ekonomik ve Sosyal Konsey*
- *Vesayet Meclisi*
- *Uluslararası Adalet Divanı*
- *Sekreterlik*¹⁸

*Gerekli görülebilecek yardımcı organlar işbu antlaşmaya uygun olarak kurulabilirler.*¹⁹

Çalışmanın konusu BM tarafından oluşturulan güvenli bölgeler olduğunu göz önünde bulundurulduğunda metnin devamında BM'nin ancak uluslararası müdahalelere yönelik karar veren organları ve güvenlik bölgelerin oluşma kararları veren organlar ele alınacaktır. Bu Genel Kurulu ve Güvenlik Konseyi'dir.

1.1.3. BM Genel Kurulu

Genel Kurul, BM kuruluşunun temel ve Güvenlik Konseyi ile birlikte en önemli organlarından biridir. Kurul BM'nin tüm üyelerinden oluşmaktadır.²⁰ Başka bir ifade ile uluslararası tanınmış tüm ülkelerin temsilcilerinden oluşmaktadır. Hiçbir üye ülkenin beş temsilciden daha fazla hakkı bulunmamaktadır.²¹ Genel Kurul uluslararası hukuka ilişkin tartışmaların yapıldığı yerdir. Genel Kurulda oylamanın genel kuralı olan *'bir devlet bir oy'*²² ilkesi gerçek hayattaki eşitsizlikleri dikkate almadan tüm üye ülkelerin eşit olduğunu göstermekte, aynı durum Güvenlik Konseyinde geçerli değil.²³

“Genel Kurul’un önemli sorunlar konusundaki kararları hazır bulunan ve oy veren üyelerin üçte iki çoğunluğu ile alınır. Önemli sayılan sorunlar şunlardır:

¹⁸BM Antlaşması, madde 7. Paragraf 1.

¹⁹a.g. paragraf 2.

²⁰BM Antlaşması, madde 9. Paragraf 1.

²¹a.g. paragraf 2.

²²BM Antlaşması, madde 18.

²³Güvenlik Konseyi’ne beşi kalıcı ve on tanesi kalıcı olmayan yalnızca on beş üye katılıyor. Karar almadaki etkileri eşit değildir, daimi üyelerin kalıcı olmayanlara göre ayrıcalıklı bir statüye sahip olması, bu özellikle veto ile kendini gösterir.

- *Uluslararası barış ve güvenliğin korumasına ilişkin tavsiyeler*
- *Güvenlik Konseyi'nin sürekli olmayan üyelerinin seçilmesi*
- *Ekonomik ve Sosyal Konsey üyelerinin seçilmesi*
- *Vesayet Meclisi üyelerinin 86. maddenin 1(c) Fıkrası uyarınca seçilmesi*
- *Birleşmiş Milletlere yeni üyelerin kabulü*
- *Üyelik hak ve ayrıcalıklarının askıya alınması*
- *Üyelikten çıkarma*
- *Vesayet rejiminin işleyişine ilişkin sorunlar ve bütçe*²⁴

Genel Kurulun önemi diğerlerin yanında uluslararası çapta tüm devletleri bir araya getiren yer olması açısından önem arz etmektedir ve bu durum uluslararası ilişkilerin kurulmasında ve iyileşmesinde katkı sağlamaktadır. Genel Kurulun devamlı ve olağan üstü- özel durumlar toplanmaları bulunmaktadır²⁵. “*Olağanüstü toplantıları Güvenlik Konseyi veya çoğunluk talebi üzerinde Genel Sekreter tarafından sağlanmaktadır.*”²⁶ Güvenlik Konseyi'nin vermiş olduğu kararlar, genelde tavsiye şeklinde olmakta ve büyük önem arz etmektedir. Güvenlik Konseyin almış olduğu kararlarla kıyaslandığında onların etki gücü hafif kalmaktadır, çünkü Güvenlik Konseyinin kararları üye ülkeleri bağlayan tek mercidir. Üye ülkelere anlaşmazlıkların çözüm sürecinde oy hakkı vasıtasıyla aktif katılımı, kendi düşüncesini ifade etmek ve katkıda bulunma mümkün kılınmıştır.

Güvenlik Konseyi, dünya barışının sürdürülmesine özen gösterme hakkına sahip tek organdır. Konseyin barışın ihlali durumunda karar almaya yetkili tek organ olduğu ve bunun sıklıkla siyasi çıkarları çatışan üyelere karşı olduğu göz önünde bulundurulduğunda şu soru sorulmaktadır: Böyle bir karar alınmazsa ve dünya barışını korumak için toplu önlemler alınmazsa ne yapılmalı? Bu durumlarda 1950'de (Uniting for peace)²⁷ çıkarılan

²⁴ BM Antlaşması, madde 18. paragraf 2.

²⁵ Ekim 1995'te BM'nin 50. yıldönümü münasebetiyle özel bir oturum düzenlendi. daha sonra bir sonraki oturum, yeni milenyuma girişi kutlamak için Eylül 2000'de yapıldı. ve son olarak son oturum, BM'nin 60. yıldönümü münasebetiyle Eylül 2005'te yapıldı. Oturumda Binyıl Kalkınma Hedeflerinde kaydedilen ilerleme değerlendirildi ve Kofi Annan'ın "daha fazla özgürlük" başlıklı BM reformu önerisi tartışıldı.

²⁶ BM Antlaşması, madde 20.

²⁷ Bu karar, Meclise, genel eylem önlemlerini benimsemek için acil özel oturumlar düzenleme yetkisi verir, buna askeri güç kullanımı da dahildir. Bu kararların alınabilmesi için üyelerin üçte birinin desteğine ihtiyaç vardır. Son özel oturumlar 1982 ve 1997'de yapıldı ve her ikisi de İsrail'in savaş operasyonlarına cevaben toplandı.

BM kararı bağlamında Güvenlik Konseyi'nin barış konusunda karar alma hakkı vardır ancak Genel Kurul uluslararası barış ve güvenliği tehlikeye sokması muhtemel durumlarda Güvenlik Konseyinin dikkatini çekebilir²⁸.

Belirtildiği üzere Genel Kurul üye ülkelerine önlem almaları konusunda tavsiye şeklinde kararlar vermekte özel durumlarda ise askeri güç kullanılmasına istemektedir. Bu kararın amacı yetkiyi Güvenlik Konseyi'nden Genel Kurul'a taşımak değildir. Yalnız Genel Kurula Güvenlik Konseyi vazifesini yapmadığı zamanlarda dünyadaki barışı korumak için yetki verilmiştir, çünkü Genel Kurulun siyasi gücü çok daha azdır. Daha doğrusu bağlayıcı olmayan tavsiyelerden bahsedilmektedir. Gerçekten kararın uygulaması gerçekleşmemiş, çünkü konsept gelecekçi olmadığı ortaya çıkmış "Uniting for Peace" o şekilde hiç bir zamanı kullanılmamıştır²⁹.

Genel Kurul'da dünya barış ve güvenlik için gerekli olan tüm sorunları tartışma yürütebilmektedir, 35'inci madde ikinci paragraf bağlamında herhangi bir üye ülke önerisini görüşmektedir. Ve istisna olarak madde 12 çerçevesinde tavsiye önerebilmekte BM veya GK üye ülkelere bu tarz sorunları konusunda aynı zamanda hem birincilere hem de ikincilere yapabilmektedir. Eylem gerektiren bu tarz sorunlar Genel Kurulu değerlendirme yaptıktan sonra Güvenlik Konseyine iletilmektedir.

1.1.4. Güvenlik Konseyi

Güvenlik Konseyinin yanında Genel Kurul, BM'nin ikinci temel organı olup onun görevi dünya barışını korumaktır. Ayrıca, Genel Kurul kararlarının hukuki açıdan bağlayıcı olması ve yaptırım gücü içermesi niteliğinde olan tek BM organıdır. Bu organ tarafından yaptırım uygulanabilir ve gücün kullanılmasına izin verebilir.

²⁸BM Antlaşması, madde 11. Paragraf 3.

²⁹ Bothe M, "The concept proved to be unrealistic and the Uniting for peace Resolution was never used in that way", Simma B, "The Charter of the United nations – A Commentary", Oxford university press,1995,p.573.

“Güvenlik Konseyi, Birleşmiş Milletler’in onbeş üyesinden oluşur. Çin Cumhuriyeti, Fransa, Rusya Federasyonu, Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Krallığı ve Amerika Birleşik Devletleri Güvenlik Konseyi’nin sürekli üyeleridir. Genel Kurul, her şeyden önce Birleşmiş Milletler üyelerinin uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına ve örgütün öteki amaçlara katkılarını, aynı zamanda da hakça bir coğrafi dağılımı³⁰ gözönünde tutarak, Birleşmiş Milletler’in öteki on üyesini de Güvenlik Konseyi’nin geçici üyeleri olarak seçer.”

Veto hakkına sahip olma ve statü açısından var olan eşitsizliğe rağmen *“bir üye bir oy hakkına sahip”* temel kural geçerlidir.³¹

Güvenlik Konseyinin yetkili olduğu alanlar belli durumda BM’nin tüzüğünün ihlal edilip edilmediğine, silahlı saldırı olup olmadığına ilişkin karar verme ile bu ihlallere karşı alınması gereken önlemler hakkında karar verme yetkisine sahiptir. Konseyin zor durumlarda askeri müdahale konusunda da karar verme yetkisi bulunmakla birlikte³² aynı zamanda barış misyonları da yönetilmektedir. Genel Kurul’un bünyesinde dünyada var olan bütün ülkeleri barındırdığı göz önünde bulundurulduğunda etkisinin büyük olduğu anlaşılacakla birlikte bu kuruluşun büyüklüğü düşünüldüğünde etkisinin çok da hızlı gerçekleşmediği görülmektedir. Bu sebeple Güvenlik Konseyine “dünya polisi” vazifesi verilmiş, çünkü o yapısından dolayı dünya barışın korunması için hızlı müdahale etme niteliğine sahip ve barışı koruyabilmektedir. Onun kararları dünya barışı korunmaya yönelik olması gerekir, aynı zaman demokrasi ilkelerinin ve insan haklarının korunmasını sağlamalıdır. Bu doğrultuda onun kararları büyük devletlerin istekleri üzerine güç manifestosu niteliği taşımamalıdır. Maalesef bu durum soğuk savaş döneminde mevcuttu, çünkü o dönemde veto hakkı sık sık kullanılmaktaydı.

“Birleşmiş Milletler’in üyeleri, örgütün hızlı ve etkili hareket etmesini sağlamak için uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında başlıca sorumluluğu Güvenlik

³⁰ BM Antlaşması, madde 23.

³¹ BM Antlaşması, madde 21.

³²Güvenlik Konseyi, askeri müdahale konusunda bir karar almadan önce, çok çeşitli tedbirler alabilir, ekonomik ilişkilerin dahil olduğu ve demiryolu, deniz, hava, posta, telgraf, radyo gibi diğer ulaşım araçlarının tamamen veya kısmen kesilmesi kapsamaktadır. Bunun yanı sıra diplomatik ilişkilerin kesilmesi gibi baskı önlemlerini emredebilir veya önerebilir.

Konsey'ne bırakırlar ve bu sorumluk gereğince görevlerini yerine getirirken Güvenlik Konseyi'nin kendi adlarına hareket ettiğini kabul ederler."³³

Güvenlik Konseyi vazifesini yaptığında BM'nin temel prensiplerin çerçevesinde ve amaçları doğrultusunda hareket etmektedir. Güvenlik konseyi tüzüğe göre iki çeşit karar vermektedir: İlk grupta prosedür ile alakalı kararlar yer almaktadır, ikinci grupta ise meritor/değerli kararlar daha doğrusu olgu hakkında önemli kararlar.

*"Güvenlik Konseyi'nin usule ilişkin konulardaki kararları dokuz üyesinin olumlu oyu ile alınır"*³⁴

Ancak bu en mühim kararın alındığı durum değildir, çünkü o zaman tüm daimî ülkelerin oyları gerekmektedir, bu da onların sahip olduğu siyasi gücü ile alakalıdır.

*"Güvenlik Konseyi, 41 madde'de öngörülen önlemlerin yetersiz kalacağı ya da kaldığı kanısına varırsa, uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için, hava, deniz ya da kara kuvvetleri aracılığıyla, gerekli saydığı her türlü girişimde bulunabilir. Bu girişimler gösterileri, ablukayı ve Birleşmiş Milletler üyelerinin hava, deniz ya da kara kuvvetlerince yapılacak başka operasyonları içerebilir."*³⁵

Şimdiye kadar bahsettiğimiz bütün meselelere bakıldığında emin bir şekilde Güvenlik Konseyinin alabileceği geniş bir önlem yelpazesine sahip olduğunu söylenebilir. Tekrar Güvenlik Konseyinin ana amacı dünyada barışın korunması olduğu altını çizmek isterim. Bu amaca ancak ortaya çıkan anlaşmazlıkları kontrol ettiği ölçüde ve onların yayılmasını önleyebildiği takdirde ulaşacaktır. Buna bağlı olarak hangi önlemleri alacağı önemli değildir, önemli olan almış olduğu kararlarla dünya barışını korumaktır.

³³ BM Antlaşması, madde 24. Paragraf 1.

³⁴ BM Antlaşması, madde 27. Paragraf 2.

³⁵BM Antlaşması, madde 42.

1.1.5. Barış Kavramı

Hakkında birçok bilimsel çalışmasının olduğu “Savaş” olgusundan farklı olarak “Barış” olgusu hakkında yapılan çalışmalar çok nadirdir. Şimdiye kadar barış kavramının tanımlanması denemeleri çokça yapılmıştır. Bizim açımızdan ise BM tüzüğünde bu kavramın nasıl tanımladığı bilgisi önemlidir. Maalesef tüzükte net bir tanımlama bulunmamaktadır. Net tanımın olmamasıyla birlikte burada şöyle bir tanımlama söz konusudur: “Biz BM’e üye olan uluslar olarak gelecek nesilleri savaştan kurtarmaya kararlıyız...” Bu değerlendirmeye göre barış kavramı savaşın olmadığı durum olarak anlaşılabilir, daha doğrusu onun olmayışı, silahlı çatışmaların olmadığı durumudur.

Tarihte barış kavramı iki savaş arasındaki dönem olarak anlaşılmıştır. Aynı zamanda barışı olumlu ve olumsuz olarak tasnif eden düşünürlerin olduğunu belirtmelidir. İlk durumda silahlı çatışmaların olmadığı periyod ifade etmekte, ikinci durumda ise o toplumların entegrasyonunu, iş birliğe dayalı olumlu ve uyumlu iletişim ilişkilerin olmasını ifade etmektedir.³⁶ Ancak çoğu düşünür barış kavramını olumsuz değerlendirmektedir. Daha doğrusu savaşın bulunmadığı durum söz konusudur. Bu anlayışlar arasında *Hanna i Alan Newcombe*’dir, onlar barışı “savaşın olmadığı ve savaşa sebep olacak bir durumun olmadığı dönem olarak görmektedir”. Onlar uyumsuzlukların uluslararası barışçıl diplomatik mekanizmaların sayesinde çözülebileceği inanmaktadırlar.

Ancak bilinmesi gerekir ki silahların çatışmaların olmayışı barış kavramını tam anlamıyla kapsamaktadır. Bu kavram çok da karmaşıktır, örneğin *Rostw’a göre*: “*Hukuka dayalı barış aynı zamanda kaliteli sosyal ilişkileri de anlaşılmaktadır, buna bağlı olarak kamu düzeninde hiçbir şahıs ve uluslararası düzeyde hiçbir devlet, başkalarının saldırısına uğrayacağını korkmamalıdır.*”³⁷

Barış ve hukuk konsepti iki ayrılmaz kavramdır, çünkü barış toplumun hukuki normlara ve kamu düzenine uygun davrandığı durum olarak görülebilir. Barış kavramı

³⁶Johan Galtung, Barış Araştırması- Geçmiş Deneyimler ve Gelecek Perspektifleri, 2008.

³⁷Rostow E. W, Toward Managed Peace – The National Security Interests of the United States, 1759 to the Present, Yale University Press, New Haven and London, 1993, p. 35.

tanımlarken hangi tanım kabul edeceğimiz çok önemli değildir, ancak asıl önemli mesele barışın korunması gereken uluslararası değer olduğunu bilinmelidir. Bunu gerçekleştirmek için uyuşmazlıkları çözme sürecinde bütün dayatmalar ve zorla çözümler reddedilmelidir. Güce dayalı önlemler terkedilmiş bir önlem olarak algılanmalıdır. Onların yerine barışçıl araçlar kullanılmalı, bu araçlar çatışmaların çözümünde çok etkili olabilmektedir.

1.1.6. Uyuşmazlıkların Barışçıl Çözümü

Çatışmaya katılan taraftarlar anlaşmazlıkların çözümü için gerekli olan tüm önlemleri almalıdır. Onlara, çatışmaların yayılmasını ve büyümesini sağlayacak tüm eylemler yasak kılınmıştır. Bu yasağın kaynağı BM tüzüğüdür.

“Süregitmesi uluslararası barış ve güvenliğin korunmasını tehlikeye düşürebilecek nitelikte bir uyuşmazlığa taraf olanlar, her şeyden önce görüşme soruşturma, arabuluculuk, uzlaşma, hakemlik ve yargısal çözüm yolları ile, bölgesel kuruluş ya da anlaşmalara başvurarak veya kendi seçecekleri başka yollarla buna çözüm aramalıdır.”³⁸

Tarafların bu emirlere uygun olarak davranmamaları durumunda BM tüzüğünde yedinci bölümde özel önlemler alınmıştır, bunlar: “Barış tehlikeye girdiği zaman, barış durumun zedelendiği zaman veya saldırı durumunda.” Bu bölümde anlaşmazlıkları güç kullanarak çözmeye çalışan ülkelere karşı bir dizin önlem alınmıştır. Güvenlik Konseyi her durumu özel bir şekilde değerlendirecektir, ardından belli durumun uluslararası barışı tehdide sokan elementleri barındırıp barındırmadığını değerlendirir.

“Güvenlik Konseyi, herhangi bir uyuşmazlık veya uluslararası bir anlaşmazlığa yol açabilecek ya da uyuşmazlık doğurabilecek bir durum konusunda bu uyuşmazlık ya da durumun süregitmesinin uluslararası barış ve güvenliğin korunmasını tehlikeye düşürme

³⁸ BM Antlaşması, madde 34.

eğiliminde olup olmadığını saptamak için soruşturmada bulunabilir.”³⁹ “Güvenlik Konseyi, durumun ağırlaşmasını önlemek üzere, 39. Madde uyarınca tavsiyelerde bulunmadan ya da önlemleri kararlaştırmadan önce ilgili tarafları gerekli ya da uygun gördüğü geçici önlemlere uymaya çağırabilir.”⁴⁰

Güvenlik Konseyi'nin işi çatışmaları çözmek değildir, bu çatışmaya katılan taraftarların sorumluluğudur, dünyada barışı koruma vazifesi GK ait olduğunu göz önünde bulundurulduğunda o tüm anlaşmazlıkları takip edecek ve kontrolden çıkmasını önleyecektir. Bu doğrultuda GK kendi rolünü iki aşamada yerine getirdiğini söyleyebiliriz. İlk aşamada: anlaşmazlıkları çözmeye onun etkisi pasiftir. Dünya barışı tehlikeye sokacak bir anlaşmazlığın olduğunu fark ettiği anda çatışan taraftarlarına çözümün barış yoluyla olması gerektiğini tavsiyede bulunmaktadır. Onun açısından hangi önlemlerin alınacağı önemli değildir, yalnızca anlaşmazlığın çözülmesi önemlidir. İkinci aşama: GK'nin çatışmaya katılan taraftarlarına vermiş olduğu tavsiyelerine uyulmaması durumunda GK'nin rolü aktif bir hal almaktadır. Bu durumda o tavsiye yerine çatışan taraftarların uymak ve saygı göstermek zorunda oldukları kararları almaktadır. Duruma bağlı olarak o kararın askeri müdahalenin de dâhil olduğu bir veya daha fazla önlem içerebilmektedir. Aynı şekilde GK çatışan taraftarların kendi sorununu onun bünyesinde tartışmaya ve çözmeye davet edebilir. Son olarak GK taraftarlarda var olan gerginliği azaltmayı ve nihayetinde anlaşmazlığın barış yoluyla çözülmesini amaçlamaktadır.

Bahsedildiği üzere GK resmi vazife olarak dünyadaki durumu takip etmektedir, ayrıca belli bir uyuşmazlığı hakkında taraftar olan ülkeler de dikkat çekebilmektedir, ancak aynı uyuşmazlık hakkında çatışmanın geniş çaplı yayılma tehlikesine girdiğini fark eden üçüncü bir taraf da dikkat çekebilir. Ancak bu durum çatışmanın daha büyük boyutta varabileceği tehlikesi gördüğünde geçerlidir. GK çatışan tarafların almış olduğu ve çatışmayı çözen her türlü karara saygı duyacaktır. Ancak bu durum onun belli çatışma konusunda barışın sağlanıp sağlanmadığı hakkında kontrol etmeye engel değildir. Uluslararası barışı tehlikeye sokan tehdidin var olduğunu veya ortadan kaldığı hakkında

³⁹ BM Antlaşması, madde 39.

⁴⁰ BM Antlaşması, madde 33.

araştırma söz konusudur. Tehdidin ortadan kalkmadığını fark ettiğinde o, çatışmanın çözümü için diğer önlemler alma hakkına sahiptir. En nihai karar vermeden GK geçici karar alabilir:

“Güvenlik Konseyi, durumun ağırlaşmasını önlemek üzere, 39. Madde uyarınca tavsiyelerde bulunmadan ya da önlemleri kararlaştırmadan önce, ilgili tarafları gerekli ya da uygun gördüğü geçici önlemlere uymaya çağırabilir. Bu geçici önlemler tarafların haklarını, iddialarını ya da konumlarını hiçbir biçimde zedelemeyebilir. Bu geçici önlemlerin yerine getirilmemesi halinde Güvenlik Konseyi bunu gereğince dikkate alacaktır.”⁴¹

Tüzüğün önerdiği geçici önlemler iki gruba tasnif edilebilir, ilk gruptaki yer alan önlemler ekonomik olarak bilinmektedir, bu önlemler aynı zaman diplomatik ilişkilerin kesilmesini de kapsamaktadır, aynı zaman onlar öncelikli olarak görülmekte ve en çok kullanılmaktadır. GK anlaşmazlığın devam ettiğini ve barışı tehlikeye soktuğunu fark ettiğinde ve ilk olarak alınan ekonomik önlemler istenen etkiyi yaratmadığını sonucuna vardığında ikinci grupta yer alan önlemleri uygulamakta- bunlar *askeri müdahaleler*. Aynı zaman “GK’nin bu önlemleri ihtiyacına göre combine bir biçimde kullanılmasına engel değildir.” O her hâlükârda en etkili önlemlerin alınmasını dikkat edecektir⁴².

İfade ettiğimiz üzere BM konseyi emredici bir tavırla taraflardan çatışmaları barış yoluyla halletmeleri talep etmektedir. Çatışma tarafları anlaşmazlığın büyümesini sebep olacak önlemlerden kaçınmalıdır. Son olarak, tüzük tüm BM üye ülkelere silahlı kuvvetlerini barış hizmetinde kullanıma sunmaları bağlamaktadır. Silahlı kuvvetler ancak uyuşmazlıkların barışçıl bir şekilde çözülmediğinde kullanılacaktır.

“Birleşmiş Milletler’in tüm üyeleri, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına katkıda bulunmak üzere, Güvenlik Konseyi’nin çağrısı ile özel anlaşma ya da anlaşmalar uyarınca, uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli silahlı kuvvetleri ve

⁴¹ BM Antlaşması, madde 40.

⁴²Andrassy J. Bakotić B. Seršić M. Vukas B. „Međunarodno pravo“, Zagreb, Školska knjiga, 2006. str. 78.

geçit hakkını da içine almak üzere her türlü yardım ve kolaylığı Konsey'in hizmetine sunmayı yüklenirler.”⁴³

1.1.7. Kolektif Güvenlik Olgusu

İki Dünya Savaşında gerçekleşen çatışma ve katliamlara karşı hiçbir devlet kayıtsız kalmadı. Bu hem çatışmalara katılan ve ölen insan sayısının çok büyük olması sebebiyle, hem de savaşlarda meydana gelen büyük yıkımlar sebebiyle gerçekleşmiştir. Bu çatışmaların sebep olduğu sonuçlar yalnız bir devlet veya bir coğrafi bölge ile alakalı değildi, aksine sonuçları tüm insanlık hissetmiştir çünkü çatışmalar birden fazla kıtayı sarmıştır. Bu iki Dünya Savaşı uluslararası toplum için alarm nitelikteydi. Bu savaşlar uluslararası toplumu bir daha yaşanmaması için gereken tüm önlemleri almaya zorlamışlar. Bu noktada gelecek nesilleri koruyacak ve dünya barışı devam ettirecek BM'nin kurulması gerçekleşmiştir. BM'nin sağlayacağı barış kapsayıcı olmak zorundaydı. Dolayısıyla barış hiçbir şekilde yalnız belli coğrafyaya yönelik olmaması gerekiyordu, çünkü barış ve güvenlik yeryüzünde var olan bütün bölgeler için paha biçilmez önem taşımaktadır. Ortaya çıktığı kıtaya bakılmaksızın çatışma tehlikedir, engellenmediği takdirde kolayca yayılabilmekte ve geri kalan dünya devletlerine sıçrayabilmektedir.

Bahsi geçen değerlendirmelere ilişkin üye ülkeler dünya barışı tehlikeye sokan tüm taraflara karşı gereken tüm önlemleri uygulayacaklarını anlaşmışlardır, bu karar güç kullanan ve saldırganlık içeren bütün eylemlere karşı çıkmayı kapsamaktadır. Barışı yıkan saldırganlara karşı ve kollektif güvenliği tehlikeye atan taraflara yönelik BM'nin hukuki antlaşması çözüm sunmakta, antlaşmada dünya barışın korunması gerektiğini ifade eden ilkelerin yanı sıra, o aynı zamanda alınması gereken eylemleri de içermektedir. Burada BM'nin antlaşmasının iki bölümden söz etmek gerekir, bu da anlaşmazlıkları barış yoluyla öneren bölüm altı ve bu bölümün önermeleri çözüm sağlayamadığı takdirde farklı önlemler içeren bölüm yedidir. Bölüm yedi başarısızlık durumunda bir nevi yaptırımlar önermekte, önceki başlıkta belirttiğimiz üzere bu yaptırımlar ekonomik ve askeri olmak

⁴³ BM Antlaşması, madde 43.

üzere iki çeşit olabilmektedir. Bu önlemler üye ülkelerin ortaya koymuş olduğu kaynaklar vasıtasıyla uygulanmaktadır.

Dünyada barışı sağlamak çok zordur. Bu sebeple bir kere sağlanmış barışın korunması çok önemlidir, daha doğrusu barış durumum basit olarak görülmemeleridir. Dünya barışını devam ettirme vazifesi var olan bütün ülkeleri kapsamaktadır. Aynı zaman ülkenin BM üyesi olup olmadığı önemli değildir. Bir ülkenin BM üyesi olmadığı gerçeği o ülkeye barışı bozacak faaliyetleri yürütme hakkı vermemektedir. O aynı zaman BM'nin tüzüğüne göre hareket etmek zorundadır. Özellikle tüzüğün bölüm altı kısmına uygun hareket etmelidir. BM üye ülkeler ortak güvenliği sağlama konusunda antlaşmaya varmışlar ve barışı bozan ülkelere karşı ortak önlemleri almaya kararlaştırılmışlardır. MC döneminden farklı olarak dünya bu sefer yeni bir tecrübeye sahipti. Artık dünya barışın sağlanması için süper güçlerin katılması kaçınılmaz olduğunu farkında varılmıştır. Burada dünya barışı bozan ülkelere karşı güç kullanabilecek büyük devletlerden söz edilmektedir. Bunun olmaması MC'nin en büyük eksikliğiydi. Çünkü saldırgan ülke kendisi gibi olan veya kendine benzer ekonomik ve askeri gücüne sahip olan ülke tarafından gelen tehditlerin uygulanmayacağı farkındaydı. Aynı zamanda küçük üye ülkeler süper güçlerin katılımı ile bu kuruluşta merkezi pozisyonları alacakları farkındaydı. Bu durum BM de günümüzde açıkça görülmektedir. Öyle ki bugün süper güçlerin iki kat fazla yetkilere sahip olduğunu fark edilmektedir. İlk, onlar küçük ülkelerden farklı olarak beş daimî ülkedir, ikinci tüm bu ülkeler veto hakkına sahiptir⁴⁴. Veto hakkı tüm süper güçlere dengeyi sağlamak amacıyla verilmiştir. Böyle yapılmıyaydı, ancak bazı ülkeler bu hakkına sahip olsaydı, MC ile alakalı ortaya çıkan dağılma sorunu hızlı bir şekilde bu kurumu da kapsardı, MC'nin kaderi aynı zamanda BM'nin de kaderi olurdu.

Sorumluluk ve kolektif güvenlik fikri devrimsel nitelikteydi. Maalesef uluslararası hukuk Birinci Dünya Savaşının sonuna kadar dünya savaşı gibi geniş çaplı akeri çatışmaları yasaklayan ilkelere sahip değildi. Aksine savaş etik normlara aykırı olmadığı

⁴⁴Veto Latince'den gelen bir kavramdır ve yasaklamak anlamını taşımaktadır. Veto kavramının kökenleri Roma konsül ve tribün kavramına dayanmaktadır. O zamanki hukuk sistemindeki bir ofisin iki konsolosundan biri, başka bir konsolosun askeri veya sivil bir kararını engelleyebilir. Tribün ise Roma Senatosu tarafından kabul edilen yasaları tek taraflı olarak bloke etme hakkına sahipti.

takdirde ve karşı tarafa alenen ilan edildiğinde yapılabilen bir eylem olarak görülmekteydi. O dönemde savaş hedeflere ulaşmak amacıyla kullanılabilen yasal araç olarak görülmekteydi.

1.2. İNSANİ MÜDAHALE

1.2.1. Kavram ve Tanım

“İnsani müdahale kavramı, temel insan hakları ve sivil koruma amacıyla askeri müdahaleyi de barındıran bir eylem anlamını ifade etmektedir. Bu anlam aynı zamanda hem tek taraflı hem de BM tarafından onaylanmış müdahaleleri kapsamaktadır.”⁴⁵ İnsani müdahalenin uygulanabilmesi için onun gerçek anlamda zedelenen insan haklarını korumak amacıyla yapılması gerekir. Bu noktada, hakların zedelenmesinin barış veya savaş döneminde gerçekleşmesi önem taşımamaktadır.

İnsani müdahale BM’de tartışma konusu olmakla birlikte bir tarafta güç kullanma yasağı ve devletin bütünlüğü diğer tarafta ise insan hakları ile hukukun koruması ele alındığından ciddi gerginliklere sebep olmaktadır. Esasen burada iki ilke çatışmaktadır. Bunlardan ilki müdahale etmeme durumu iken diğeri kitlesel ve ciddi temel insan haklarının zedelenmesini engellemektir. Bunların her ikisi de günümüzde uluslararası hukukun inşa edildiği ilkeyi temsil etmektedir. Burada, insani müdahalenin gerçekleşmesi ise öncelik verilen ilkeye bağlı olarak değişmektedir.

Bu noktada bağımsız bir devletin kendi toplumuna doğrudan müdahalede bulunması ve temel insan haklarını zedelemesi halinde onu yalnızca izlemenin insani ve etik olup olmadığı ve bu durumda devletin bütünlüğünün temel insan haklarından daha önemli olup olmadığı soruları ortaya çıkmaktadır. Sivil halkın dayatmalarla karşı karşıya kaldığı *“devletin iç çatışması, isyan, baskısı veya çürümesi, o devletin kargaşa durumu durdurmaya isteksiz veya gücü yetmediği takdirde, ya da devletin halkına kendi zülüm*

⁴⁵ Lepard B.D, Rethinking Humanitarian Intervention, Pennsylvania, 2002, p. 11.

ettiğini ispatlandığı takdirde.”⁴⁶ bu durumlarda o devlet bağımsızlık ilkesine dayanamayacak ve bu sebeple dış müdahaleden korunamayacaktır. Çünkü bu durumda saldırmazlık prensibi ikinci planda düşmektedir.

BM sivil halkı korumakla yükümlüdür. BM'nin haklarından bahsettiğimizde o bu noktada nettir, çünkü o saldırmazlık ilkesine öncelik vermektedir. Bu 2. maddenin 4. paragrafında şu şekilde ifade edilmektedir:

“Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığa karşı, gerek Birleşmiş Milletler'in Amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmadan kaçınırlar.”⁴⁷

Dolayısıyla, bu çerçevede her türlü müdahalenin gereksiz ve hukuka aykırı olduğu madde metninde de anlaşılmaktadır.

1.2.2. İnsani Müdahalenin Gerekçesi

İnsan haklarının korunmasına yönelik yabancı bir askeri müdahalenin taahhüt edildiği durumlar çelişkili olduğu gibi eksik olması durumu da tartışmalıdır. Basit ve somut bir cevabın olmadığı günümüzün en hassas ve en karmaşık siyasi meselelerinin konusudur. Teorik ve siyasi çevrelerde, çoğu zaman, bir (veya ittifak) devlet tarafından, hükümetinin rızası olmadan ve Güvenlik Konseyi'nin kabul edilmesiyle veya kabul edilmeden başka bir devlete karşı alınan güçlü eylemler olarak tanımlanır. İnsani müdahaleler uluslararası insancıl hukuku ve temel insan hakları kitlesel, sistematik ve acımasız bir şekilde zedelendiğinde yapılır. İnsani müdahale, müdahale ettiği devletin egemenliğini derin bir şekilde sorgular ve onu sınırlandırır, bu nedenle iyi bir sebep olmadan üstlenemez. Onun gerçekleşebilmesi için tüm koşulların meydana gelmesi ve haklı gerekçelerin bulunması gerekir. Çünkü bu nedenler egemen bir devletin topraklarına

⁴⁶ Luka G, Humanitarne intervencije u konceptu ljudske bezbednosti str 86.

⁴⁷ BM Antlaşması, madde 2. Paragraf 4.

müdahalenin temel hareketlendiricileri temsil etmektedir. Müdahaleye bulunma sebebi gerçekleşmesi açısından çok önemlidir, gerçek müdahale sebebi olmadığı durumda yabancı bir devlette silahlı müdahale başka bir biçim almaktadır. O müdahale insani müdahale şeklinde adlandırılmaz. Bu nedenin müdahalenin hukuka uygun olması dışında o müdahaleye bulunacak hükümetin yerel ve uluslararası kamuoyu ikna etmek için önem arz etmektedir. Bu konuda 1910'da Rougier "*bazı devletlere müdahaleye bulunabilmesi için, sadece ulusal hukuku değil, aynı zamanda insan hukukunu da ihlal etmesi gerekir*"⁴⁸

Bu teorik algının taraftarları müdahale konusunda netler ve onların bu konudaki tutumları, "*devletlerin istisnai durumlarda legal ve etik müdahale hakkına sahip oldukları yönündedir, insani standartların minimum seviyelerine saygı duyulmadığı durumlarda, onlar insan ve insan hakları korumakla alakalı BM'nin önemi büyük olduğu dikkat çekmektedir.*"⁴⁹

Müdahale sebebinin gerekçesi insan güvenliği olgusu ile ilişkilendirilebilir, bu da geçen asrın yirmili yıllarında ilk olarak zikredilmektedir ve bu UNDP'nin 1994'te yayınlamış olduğu raporunda insan güvenliği şu şekilde tanımlanmaktadır:

*"İnsanların travmalardan kurtuldukları durum, insanların gelişimine yük olan durumlar, güvenlik öncelikle açlık, hastalık, baskı gibi kronik tehlikelerden güvende olmak anlamına gelir, başka bir anlamda o günlük hayatında ortaya çıkabilecek tehlikelerden güvenliği temsil etmektedir."*⁵⁰

Ancak uygulamada şimdiye kadar birden fazla kez müdahalede bulunma sebebinin yanında müdahalede bulunan taraflarının çıkarlarının da önemli olduğunu ispatlanmıştır. Hatta bu çıkarlar, müdahalenin gerçekleşip gerçekleşmeyeceği konusunda en önemli etken rolünü üstlenmiştir. Bu durum Afganistan, Irak, Sudan, Somali, Ruanda, Bosna Hersek, Libya, Suriye, Mali ve Kosova gibi ülkelerin tecrübelerinde açıkça görülmektedir.

⁴⁸Rougier A, La théorie de l'intervention d'humanité, Revue générale de droit international public, 1910, p. 468. göre belirtilen: Behuniak T: The Law of Unilateral Humanitarian Intervention by Armed Force: a Legal Survey, Military Law Review, vol. 79, Winter 1978, pp. 168-169.

⁴⁹<https://politheor.net/humanitarna-intervencija-i-drzavni-suverenitet/>

⁵⁰UNDP, 1994:23.

Tüm bu örnekler çıkarın hayati öneme sahip olduğunu göstermektedir. BM bu örneklerde insani müdahale konusunda farklı tutumları göstermiştir. Örneğin Irak müdahalesinde Güvenlik Konseyi'nin uzlaşması olmadan askeri tedbirlerde bulunulabileceğini görmekteyiz. Ruanda ve Bosna örnekleri ise BM'nin insani yönünün en zayıf olduğu askeri müdahaleleridir. Çünkü, bu iki durumda BM çok uzun bir süre bu topraklarda gerçekleşen katliamlar hakkında sessizliğini korumuştur. Kuruluş ancak uluslararası hukukta gerçekleşen insanlığa karşı suçlar ve soykırım gibi en ağır ve acımasız suçlar işlendikten sonra müdahalede bulunmuştur.

Devletin egemenliği veya bütünlüğü ilkesi yönetim oluşturma ve uygulamanın dışında, devletin kendi vatandaşlarını korumasını kapsamakla birlikte onlara her açıdan istenen güvenlik seviyesini temin etmekle yükümlü kılmaktadır. *“Eğer onun nüfusu iç çatışmalar yüzünde zararda uğratılıyorsa ve eğer devlet ve yönetimi kendisi baskı yapıyorsa veya o sistematik bir biçimde insan haklarını ihlal ediyorsa, aynı şekilde soykırım niyetiyle veya bu niyet olmadan insanların hayatlarına kast ediliyorsa veya devletin dikkatsizliğinin sebebiyle ortaya çıkan netice ve devletin bu katliamları engelleme beceriksizliği ve en son olarak eğer öldürmekle, zorla ülkenin dışında çıkarmakla ve terörle ortaya çıkan etnik temizlik fark ediliyorsa BM ve dünya bu duruma müdahale etmekle mükelleftir.”*⁵¹

1.2.3. Uluslararası Barış ve Güvenliğe Tehdit Olarak İnsan Hakları İhlali

İnsan hakları ve barış arasında bir bağ bulunduğu kuşkusuzdur. Çünkü insan haklarının ihlali dünya barışın bozulmasının nedenlerinden biridir. Bu konuya ilişkin olarak BM genel sekreteri Javier Perez de Cuellar bir konuşmasında şunu söylemiştir: *“İnsan hakları korunması barışın korunmasını sağlayan kilit taşı olmuştur.”*⁵² Dolayısıyla, küresel barış ve güvenliğin korunması insan haklarının iyileşmesi üzerine inşa edilmektedir. Çünkü ulusal ve uluslararası güvenlik arasında sınıksız bir bağ

⁵¹United Nations, 2004 paraf 13

⁵² Report of the Secretary-General on the Work of the Organization, 46th Session, No. 1, U.N. Doc. A/46/1 (1991), Part VI, p. 5.

bulunmaktadır. Bu nedenle, insan haklarına duyulan saygı ulusal güvenliği kuvvetlendirirken diğer yandan insan hakları ihlal eden devlet yalnız ulusal barışı değil aynı zamanda uluslararası barışı da tehlikeye atmaktadır⁵³.

İnsan haklarının ihlali tehdit oluşturur mu veya barışı tehlikeye atar mı konusunda inceleme yapan Lepard, “*insan haklarına duyulan saygının barışın temel prensibi olduğu*” sonucuna varmıştır. “*Uluslararası barış*” söz öbeğindeki “*Uluslararası*” kavramını irdelerken daha doğrusu bu kavramın yalnızca savaşın olmayışını mı yoksa bundan daha fazla bir anlamı mı taşıdığını sorusunu sormaktadır. Bu sorunun cevabı olarak, barışın savaşın olmadığı bir ortamdan çok daha geniş bir anlamı ifade ettiğine ilişkin bir tutumu benimsemekte ve aynı şekilde tüm ülkelerdeki insan hakları suçunu uluslararası önem taşıyan bir mesele olduğunu da düşünmektedir⁵⁴.

BMGK almış olduğu kararlarda insan haklarına duyulan saygının dünya güvenliği için önemine birçok kez dikkat çekmiştir. Bu durum, BM kararlarında “*uluslararası saygı ve insan haklarının gerçekleşmesi ve temel özgürlüklere, o hakların ihlal edilmesi uluslararası güvenliğin güçlenmesi için gerekli olan nedendir, bundan dolayı o her türlü baskıyı, otoriterliği, ayrımcılığı, özellikle de ırkçılığı ve milliyetçi ayrımcılığı ortaya çıkıttığı alana bakılmaksızın kınamaktadır.*”⁵⁵ hususlarını ön plana çıkarmıştır.

Tehdit ve güç kullanma hakkında 1987’de çıkarılan deklarasyonda “*tüm insan hakların ve temel özgürlüklerin etkileyici bir biçimde gerçekleşmesi, aynı anda onların korunması uluslararası barış ve güvenliği için kilit öneme sahiptir*”⁵⁶ şeklinde belirtilmektedir. İnsan hakların uluslararası barış için her geçen gün daha önemli olduğu

⁵³ Human Rights, Foreign Policy and the Question of Intervention, Perceptions - Journal of international Affairs, 2001, p. 2.

⁵⁴ Bunun yanı sıra, kendi tutumun argümanı olarak Lepard BM tüzüğüne madde 1 ve 39’u göstermektedir. Madde 1’e göre: BM amacı yalnız uluslararası barış ve güvenliği korumak değil, aynı zamanda o küresel çapta barışın ilerlemesine sağlayacak tüm önlemler alabilmektedir. Madde 39’da ise, GK barışa yönelik tehlikenin olup olmadığı, barışı yıkan nedenlerin veya saldırıları araştırabilmektedir. Bu düşünürre göre tüzüğü yaratıcıları herhangi bir yerde var olan barış ile uluslararası barış arasında ayırım yapmaktadırlar.

⁵⁵ UN General Assembly Resolutions 2734 - Declaration on the Strengthening of International Security, 16 December 1970, para. 22.

⁵⁶ UN General Assembly Resolutions 42/22 - Declaration on the Enhancement of the Effectiveness of the Principle of Refraining from the Threat or Use of Force in International Relations, 18 November 1987, para. 22.

göz önünde bulundurulduğunda şu soru akla gelmektedir; GK madde 39’da bulunan ve insan haklarının ihlali ile alakalı olan üç ilkedden birinin bulunması uygun durum olarak kabul edebilmekte midir? Bu durumlar: barış tehdidi, barışın zedelenmesi ve saldırı durumudur⁵⁷. Maalesef tüzüğü hazırlayanlar, tüzükte saldırı ve ülkeler arası askeri tehditlere odaklanmışlardır. Devlet içinde ortaya çıkan sorunlar veya ihlal edilen insan hakları için güç kullanmayı ya da askeri müdahalede bulunmayı uygun görmemişlerdir. Bu durum aynı şekilde kitlesel bir biçimde insan hakların zedelendiği hallerde de geçerli olmaktadır.

Ancak bu yoruma rağmen 34. maddede insan hakları ihlali olduğunda GK’ye müdahalede bulunma izni verilmekte ve hak ihlallerinin uluslararası barışa tehdit niteliğinde kabul edilebilmesi imkânı tanınmaktadır. Bu madde şu şekildedir:

“Güvenlik Konseyi, herhangi bir uyuşmazlık veya uluslararası bir anlaşmazlığa yol açabilecek ya da uyuşmazlık doğurabilecek bir durum konusunda, bu uyuşmazlık ya da durumun süregitmesinin uluslararası barış ve güvenliğin korunmasını tehlikeye düşürme eğiliminde olup olmadığını saptamak için soruşturmada bulunabilir.”⁵⁸

Bu paragraftan BM’nin yetki alanının yalnızca devletlerarası çatışmalarla sınırlı olmadığı anlaşılmaktadır. Bu durum uluslararası barışı tehlikeye atan tüm haller için geçerli olmakta ve insan hakları ihlalleri de bu kapsamda yer almaktadır. Burada, GK bütün anlaşmazlıkları değerlendirme ve nihayetinde bu durumların uluslararası barışı tehlikeye attığına dair değerlendirmede bulunma hakkına sahiptir.

K. Annan,⁵⁹ gizli bir tehdit olduğunda uluslararası barışın korunması amacıyla antlaşmanın GK’ye askeri güç kullanma hakkını verdiğini düşünmektedir. Soykırım, etnik temizlik ve diğer insanlığa karşı suçlardan bahsedildiğinde de Annan Kenin’e şu soruyu sormaktadır;

⁵⁷Tüzüğün hiçbir yerinde ne insan hakları ne de GK yetkileri ele alan bölümünde bu şekilde organların tedbir alınması öngörmemektedir.

⁵⁸ BM Antlaşması, madde 34.

⁵⁹ BM’nin yedinci genel sekreteri.

“Onlar aynı zaman uluslararası güvenlik ve barış için tehdit etmiyorlar mı, insanlar bu hakların ihlali yüzünden GK’nin korunması talep edemezler mi?”⁶⁰

Zorlayıcı önlemler hakkındaki tavrını Silahlı Çatışmalarda Sivillerin Korunması adlı raporda ayrıca belirtmiş ve şunları ortaya koymuştur: *“Çatışma tarafların sistematik bir biçimde insan haklarını ihlal ettiği durumda, uluslararası hukuka aykırı davrandıklarında ve aynı zaman insanlığa karşı en ağır suçlar işlemektedir, soykırım ve savaş suçları dahi GK müdahale etmek için bölüm 7 çerçevesinde hazır olmalıdır. Askeri müdahale alınması gereken son eylem olarak görülmelidir, insanların korunması ve uluslararası güvenlik misyonların güvenli bir biçimde dolaşımı sağlanması amacıyla.”⁶¹*

Bununla birlikte, GK’nin insani müdahaleye izin verme hakkına sahip olması bu hakkın sınırsız olduğu anlamını taşımamaktadır. Çünkü eğer öyle olsaydı devletin egemenliğine ve bütünlüğüne karışmama ilkesinin zedelenmesi ve ayrıca kuruluşun devletlerin iç meselelerine karışmasına neden olacağından antlaşmada çelişki meydana gelecektir.

1.2.4. İnsan Hakları İhlallerinin Sınır Ötesi Sonuçlarının Önemi

İnsan hakları ihlali uluslararası barışı ihlal ettiğinde ve bu konudan bahsedildiğinde iki durumun ayırt edilmesi gerekmektedir. Bunlardan ilki insan hakları ihlali sınırlar ötesinde etkiye sahip olduğunda ve bu etkiler komşu ülkelere sıçradığında, bu tehlike en çok mültecilerin komşu ülkelere kaçmasıyla ortaya çıkmaktadır. Bu durum Pakistan’da

⁶⁰Report of the Secretary-General, In Larger Freedom, Towards Development, Security and Human Rights for UN Doc. A/59/2005, 21 March 2005, para. 125.

⁶¹ Report of the Secretary-General to the Security Council on the Protection of Civilians in Armed Conflict, U.N. Doc. S/1999/957, 8 September 1999, p. 21. Bahsi geçen rapor BM genel sekreterinin oluşturmuş olduğu beş rapordan ilkidir (bu raporlar sırayla 1999, 2001, 2002, 2004, 2005. Yılında yayınlanmıştır). Bu raporda Annan GK’ye hangi gerçeklere dikkat etmesi gerektiğine önermelerde bulunmaktadır. Bu etkenler: a) insan haklarının ihlal boyutları ve uluslararası hukukun ihlali- daha doğrusu baskı altında kalan insan sayısı ve bu baskının boyutları, b) devlet hükümetinin hukuki düzeni sağlaması konusunda beceriksizliği, c) Çözüm için tüm barışçıl yollarının maksimum şekilde kullanılması, d) GK’nin karar vermiş olduğu müdahaleleri takip etme imkanları, e) sınırlandırılmış ve ihtiyaç doğrultusunda güç kullanımı, sivil toplumu ve çevreyi koruma altında alma.

1971, Irak'ta 1991⁶², Kosova'da 1999 yılında insan hakları ihlali ile kendini göstermiştir. Mültecilerin toplu bir şekilde komşu ülkelere gitmesi o ülkenin ekonomik ve kamu düzenini bozabilmektedir. Kabul eden devlet mültecilerin barınması, beslenmesi, giyinmesi ve sağlık ihtiyaçlarının giderilmesinde yönelik maddi olarak büyük kaynaklar ayırmak zorunda kalmaktadır. Diğer durum ise insan hakları ihlalinin hiçbir şekilde komşu ülkelerde olumsuz bir duruma yol açmadığı yalnızca bir devlette ihlalin sonucunun görülmesidir.

Bu durumlardan ilkinde GK'nin müdahale etmesi çok daha kolaydır. Çünkü, sınır ötesinde sorunlara sebep olan insan hakları ihlali uluslararası barışa tehdit olarak nitelendirilebilir. Ancak, bir devletin içerisinde var olan ve uluslararası boyuta varmayan insan hakları ihlalinin insani müdahaleye yol açıp açmadığı sorusu sorulabilir. Burada tekrardan antlaşmanın bölüm VII çerçevesinde GK müdahale edebilir mi sorusu sorulmaktadır. Uygulamada komşu ülkelere zarar vermeyen insan hakları ihlalinin GK tarafından uluslararası barışa tehlike olarak algılandığı ve insani müdahaleye izin verildiğini görülmektedir. Şöyle ki, 1992'de Somali'de⁶³ ve 1994'de Ruanda'da⁶⁴ ortaya çıkan insan hakları ihlali bu durumun örneklerinden bazılarıdır.

Rodley'e göre *“yalnız sınırlar ötesi etkilere sahip olan insan haklarının ihlali uluslararası barış ve güvenliğe tehdit olarak görülebilir ve yalnız onlar ortaya çıktığında GK'nin onayından sonra insani müdahale yapılabilmektedir”*.⁶⁵

Onun bu görüşü, BM'nin Irak hükümetinin insan hakları konusunda yapmış olduğu ihlallere yönelik verdiği 688 numaralı kararı ile de uyumludur. Şöyle ki bu ihlal durumu,

⁶²GK her türlü baskının büyük mülteciler dalgısına sebep olduğunu düşünmekteydi, bu durum bir devletin sınırları veya sınırlar ötesinde için geçerlidir ve uluslararası barışı tehdit etmektedir.

⁶³Somali hakkında alınan 794 numaralı kararında GK Somali'de ortaya çıkan çatışmalar insani yardımların ulaştırmasını engellediğini düşünmekteydi ve bunu uluslararası barış ve güvenliğine tehdit oluşturduğunu görmekteydi. Her ne kadar bu felaketin sonuçları olarak çok sayıda mültecilerin olmasını sağladıysa da insani müdahale onların dönüşüne yönelik değildi yalnız yarım la alakahydı, aşıktan ve salgın hastalıklarından engellemesi amaçlamaktaydı.

⁶⁴GK 929 numaralı kararıyla Fransa'nın Ruanda'da ortaya çıkan müdahaleye güvenliği sağlamak ve mültecilerin korunması amacıyla izin vermiştir. Bu müdahaleye verilen izin temel neden katliam yaşamış sivillerin korunmasıdır, yani komşu devletlerin korunması amacını taşımamaktaydı.

⁶⁵ Rodley S.N: Collective Intervention to Protect Human Rights and Civilian Populations: The Legal Framework, in Rodley N. S. (ed.): To Loose the Bands of Wickedness: International Intervention in Defence of Human Rights, London, 1992, p. 4

baştan sona insan hakları ihlalinin sınır ötesi neticelerle ilişkilendirilmektedir. Çünkü, bu ihlal sonucunda Türkiye ve İran'ın sınırlarında büyük mülteci dalgaları yaşamış ve bu durum söz konusu ülkeler için tehlike arz etmiştir. Dolayısıyla, yaşanan bu durum insan hakları ihlalinin uluslararası barış ve güvenlik açısından tehlike arz ettiğinin açık örneğini temsil etmektedir⁶⁶.

Gallant'a göre, insan hakların korunması uluslararası çıkarlar için önem arz etmektedir ve bu doğrultuda çatışma mağdurlarının devlet sınırlarını aşıp aşmadıkları önemli değildir. Çünkü insan hakları ihlali BM antlaşmasının maddeleriyle çelişmektedir.

Sonuç olarak, bir devletin sınırları içerisinde insan haklarının ihlal edilmesinin GK'nin askeri müdahaleye onay vermesi için yeterli sebep olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü "barış tehdidi" kavramı tüm bu durumları kapsayacak şekilde geniş bir anlam taşımaktadır.

1.2.5. "Ciddi" ve "Kitlese" İnsan Hakları İhlalleri

Silahlı çatışmaların yaşandığı devletlerde farklı boyutlarda insan hakları ihlalleri gerçekleşmektedir. Bu nedenle, bu ihlaller aynı derecede tehdit teşkil etmemektedir. Bugün dünyada insan hakların ihlal edildiği birçok bölge söz konusudur. İnsan hakları ihlalinin dışında insanların temel haklarından istifade etmelerin azalması şeklinde de olabilmektedir. Ancak tüm bu ufak haklar ihlali dünya kamuoyunun dikkatini çekmemektedir. Dünya kamuoyunun haricinde ülke kamuoyunun de dikkatini çekmeyebilir. Dolayısıyla bu haliyle onlar insani müdahaleye sebep olabilecek nitelikte değildirler. İnsani müdahalenin gerçekleşebilmesi için insan haklarının ihlalinde fazla sayıda ölenlerin olması gereklidir. Başka bir ifade ile tüm insan hakların ihlali insani müdahaleye sebep olacak nitelikte değildir. Bu insan hakları ihlalleri hem niceliksel hem de niteliksel özelliklere sahip olmalıdır. Bu özelliklere sahip oldukları halde de bu başka devletlerin bir ülkeye yönelik insani müdahaleye bulunabileceğini anlamını

⁶⁶688 numaralı kararının giriş kısmında açık bir şekilde "sivillere yapılan baskılara" ve "mültecilerin toplu bir şekilde uluslararası sınırlara yönelenler arasında". GK defalarca bu tür baskıları kınamıştır.

taşımamaktadır. Çünkü, insani müdahalede bulunmak için insan hakları ihlali yanında bir şartın daha yerine getirilmesi gerekmektedir. Bu koşul da insan hakları ihlalinin yaşandığı ülkenin bu durumu önlemeye isteksiz davranması veya bu durumdan kurtulmaya gücünün yetmemesidir. Bu nedenle, eğer sorunların yaşandığı ülke bu durumu çözmeye istekli ve gücü yetiyorsa dış güçler veya diğer devletler müdahalede bulunma hakkına sahip değildir.⁶⁷ Bu durumu tarif eden farklı kavramlar bulunmakla birlikte bu ihlallerin temel insan haklarına yönelik olması ve fazla sayıda ölenin bulunması gerektiği hususunda kuşku bulunmamaktadır.

Müdahale ve devletin bütünlüğünü inceleyen uluslararası komisyon bu konuda farklı bir görüşe sahiptir çünkü ona göre insani müdahalenin şartlarının yerine gelmesi için fazla sayıda ölenlerin yanında etnik temizliğin veya soykırımın olması gerekir.⁶⁸

Bu doğrultuda zikredilen komisyon etnik temizliğin olmadığı çatışmalara müdahale etmeye karşı çıkmaktadır. Örnek olarak sistematik ırksal ayrımcılık veya aynı düşünceye sahip olmayan siyaset adamlarının sistematik bir biçimde baskı uygulaması insani müdahaleye yeterli neden olmamaktadır.⁶⁹ Bu tarz insan hakları ihlali ancak ekonomik ve diplomatik yaptırımlar için yeterli sebep olabilmektedir. Bu durumda haklı olarak insani müdahalenin gerçekleşmesi için kaç insanın ölmesi gerekiyor sorusu ile karşı karşıya kalmaktayız. Ancak öldürülenleri, mültecileri, işkence görenleri, açlık çekenleri bir sayı olarak görmek yanlışır olup insani müdahalenin olması için belli bir limit koymak yanlış bir tutumdur. Bunun yerine her durumda kullanılacak başka ölçüler zikredilmektedir. En çok durumda bu yaygın ve kitlesel bir biçimde insan haklarının ihlal edildiği durum için geçerlidir⁷⁰.

Ciddi ve kitlesel insan haklarının ihlali olduğunda insani müdahaleyi gerektiren koşullar yerine gelmiştir. Bu durumda ciddi ve kitlesel insan haklarının ihlali olmadan

⁶⁷Doktrinlerde bu tür insan haklarının ihlalleri tarif eden farklı öznitelikler veya eş anlamlı kelimeler bulunmaktadır. Bunlardan bazıları “çirkin”, “ciddi”, “ısrarcı”, “yaygın”, “sistematik” ve “aşırı” olanlardır.

⁶⁸ International Commission on Intervention and State Sovereignty: The Responsibility to Protect (Report), Ottawa, 2001, p. 32.

⁶⁹ Ibid., p. 34.

⁷⁰ Advisory Council on International Affairs-Advisory Committee on Issues of Public International Law: Humanitarian Intervention, The Hague, 2000, p. 29.

önce müdahalede bulunabileceğini sorusu sorulmaktadır ya da bu durumun gerçekleştiğini işaret eden net bir şekilde belirtilerin olması durumunda gerçekleşebilmektedir. Şimdiye kadar yapılan insani müdahalelerin değerlendirilmesi yapıldığında onların çok geç üstlendiğini söyleyebiliriz. Bunu en iyi biçimde tarif eden durum Ruanda'da yapılan insani müdahaledir. Bu konuda fikir belirten düşünürlerin çoğu insani müdahalenin gerçekleşmesi için kitlesel bir biçimde insan hakları ihlalinin beklenmemesi gerektiğini düşüncesine sahiptir. Onlar, yalnızca insan haklarının ihlali gerektiren bir tehlikenin olduğu durumda müdahalenin yapılabileceği belirtmektedir. Hollanda'nın yayınlamış olduğu raporunda insan haklarının büyük ihtimalle gerçekleşebileceği durumun ortaya çıkmasında veya gerçekleştiğinde müdahalenin yapılabileceğini belirtilmektedir⁷¹. Müdahale için insanların ölmesini beklememiz gerektirmez. Katliamın ortaya çıkacağını işaret eden net bir belirtinin olması yeterlidir. Aksi takdirde büyük sayıda sivillerin kurtuluşunu sağlamak imkânsız olurdu⁷².

1.2.6. Önleyici Eylem Görevi

İnsan hakları ihlalin önlenmesi, barışın korunması ve silahlı çatışmaların önlenmesi ile insanlar tarafından gerçekleştirilen diğer felaketlerin engellenebilmesi bağımsız devletin temel görevlerindedir. Çünkü bu devletlerin sivil halk üzerine yönetim hakkı bulunmaktadır. Bununla birlikte, çatışmaların önlenmesi yalnızca bir devletin iç meselesi olarak görülmemelidir. Çünkü bu devletler, her zaman devletin işleyişini ve kamu düzeninin fonksiyonelliğini devam ettirememektedirler. Aynı şekilde kimi devletlerin bizzat insan hakları ihlali yapmaları ve baskı uygulamaları da nadir görülen durumlardan değildir. Tüm bunlar daha geniş çaplı çatışmalara yol açabileceği gibi nihayetinde tüm bu anlaşmazlıkların dünya çapında barışı tehlikeye atabilmesi ve felaketlere yol açabilmesi mümkündür.

⁷¹ Murphy S.D. Humanitarian Intervention: The United Nations in an Evolving World Order, Philadelphia, 1996. pp. 11-12.

⁷² Wheeler N.J, Humanitarian Intervention in Interantional Society, Oxford-New York, 2000, p. 34.

Diyalog ve siyasi irade barışı sağlama zincirinin en önemli halkasını temsil etmektedir. Bunların bulunmayışı ise önlemlerin alınmasına en büyük engeldir. Hiç şüphesiz Ruanda ve Srebrenitsa soykırımları siyasi iradenin yetersiz olduğu en iyi örneklerdir. Bunlar, insan haklarına karşı sistematik ve kitlesel boyutlara varmış ihlallerde geç kalınmış müdahalenin örnekleridir. Müdahalede bulunmak için geç kalınması da siyasi iradenin eksik kalması nedenine dayalı olarak büyük çaplı felaketler gerçekleşmiştir. Siyasi iradenin eksik kalmasının nedeni ile BM'nin müdahalede geç kalma sebeplerinin neler olduğunu tespit etmek kolay değildir. Ancak şunu kesin bir biçimde ifade edebiliriz ki, veto hakkına sahip beş büyük daimî üye arasında var olan anlaşmazlıklar ve çatışmalar sık sık eylem kararı alınmasında en büyük engellenme sebebidir. Müdahale alınması kesinlikle sorgulanamaz, aynı durum katliam yaşanmadan önce Srebrenitsa için de geçerlidir. NATO güçleri askeri müdahaleye hazır olmasına rağmen müdahalenin gerçekleşmesi için gereken siyasi irade onayı eksik kaldığından gerçekleştirilememiştir.

1.2.7. Tepki Vermenin Önemi

Komisyon (İCİSS) kendi raporunda şunları belirtmiştir: *“koruma vazifesi adı altında her şeyden önce insanların en çok yardıma ihtiyaç duyduklarında müdahale etmeyi anlaşılmaktadır”*,⁷³ Bu durum yalnızca insan haklarının ihlal edildiği ve hükümet müdahalesinin eksik kaldığı durumlarda geçerli olmaktadır. Çünkü daha önce çok kez dikkat çekildiği üzere insan haklarının korunması devletin görevi olmakla birlikte aynı zamanda BM'nin almış olduğu tedbirlerin istenen sonuçları vermediği durumlarda da aynısı geçerli olmaktadır. Dolayısıyla, BM insan haklarını korumak için tüm imkânlarını kullanarak eyleme geçmek zorundadır. Diğer bir ifadeyle BM tarafından ekonomik veya siyasi önlemler alınmadığında ya da alınan tedbirlere rağmen insan hakları ihlali devam etmekte ise yani alınan önlemlerin etkin olmadıkları anlaşıldığından başka kategoriden

⁷³ Evans, Gareth - Sahnoun Mohamed, International Commission on Intervention and State Sovereignty Report: Responsibility to Protect, International Development Research Centre, Ottawa, 2001., para 4.1

önlemler alma yükümlülüğü bulunmaktadır. Çünkü BM'nin görevi dünya barışını korumak olup bu görevin gereği gibi yerine getirilmesi gerekmektedir.

1.2.8. Yeniden İnşa Etme Görevi

İnsani müdahale yalnız koruma görevini ve eylemde bulunma halini temsil etmemektedir. Çünkü sivil halkı koruma olgusu çok daha geniş bir terim olup insani müdahale yapıldıktan sonraki eylemleri de kapsamaktadır. Burada, müdahale kararı hükümetin yetersiz kalması veya topraklarında yaşayan nüfusu koruma altına alma iradesinin olmaması nedeniyle alınmaktadır. Şöyle ki, insani müdahale öyle olmalıdır ki kelimenin tam anlamıyla kalıcı barışın korunmasına yönelik olarak yardım edilmeli ve bunun adil yönetim ilkeleri çerçevesinde devamlılığı olacak şekilde sağlanması gerekmektedir. Bunun gerçekleşebilmesi için de insani müdahalede bulunduktan sonra bazı tedbir ve önlemler ele alınmalıdır. Çünkü müdahaleden sonra hiçbir önlemin alınmaması meydana gelen kargaşa ortamı barışın sağlanması açısından ciddi bir tehlike olabilmekte, anlaşmazlıklar tekrar kontrol dışına çıkabilmektedir. Ayrıca, müdahalenin ardından ortaya çıkan durum yeni çatışmaların çıkması için uygun zemin teşkil etmekle birlikte terörizm ve uyuşturucu ticareti gibi yasal olmayan durumların ortaya çıkması için de uygun ortam oluşturmaktadır⁷⁴.

Uygulamada yeniden inşa etme sürecinin ciddiye alınmadığı ve yeterince dikkat edilmediği durumlar da az değildir. Bazı insani müdahalelerde uluslararası barış güçlerinin erkenden çekilmesi durumları da görülebilmektedir. Yeniden yapılandırma ve inşa sürecinde BM'nin yardımı net değildir. Çatışmaların yaşandığı ve müdahale edildiği devletlerden erkenden çekilme halinde bu devletlerin aynı veya daha kötü durumlara düşmesine sebep olmuş, bu devletler daha önceden var olan problemleriyle tekrar karşı karşıya kalmışlardır. Kargaşa durumundan kaçınmak amacıyla kamusal düzen ve devlet

⁷⁴Askeri müdahaleden iki sene sonra Irak'taki durumu irdeleyen Amerikalı diplomat William Montgomery şunları belirtir: "güvenlik durumunda isyancılar günlük 65 saldırı gerçekleştirmektedir, bunlardan bazıları daha sofistike niteliğine sahiptir... öldürülen Amerikalı askerlerin sayısı durmadan artmaktadır ve 1900 sayısına yaklaşmaktadır, ancak masum Iraklı sivillerin sayısı çok daha hızlı bir şekilde artmaktadır.

düzeninin tekrar BM yardımıyla sağlanması zorunludur. Bu durum, yönetimin yerel kurumlara aktarabilmesi için yapılması gereken bir süreçtir. Devletin rehabilitasyonu için finansal ve maddi kaynaklara ihtiyaç duyulmakla birlikte yalnızca bu da yeterli değildir. Bunun için, yerel halkın bir samimi iş birliği içerisinde olması gerekir. Bu nedenle de müdahalenin ardından BM uzun süre o topraklarda kalmalıdır. Dolayısıyla, insani müdahalede bulunduğu anda aynı zamanda devletin yeniden inşası için de strateji geliştirilmelidir.

Askeri müdahalenin temel amacı güvenlik için en asgari düzeyde olan gerekli şartları oluşturmak olmalıdır. Ayrıca bunun o topraklarda yaşayan tüm insanları kapsaması ve insanların etnik kökenlerine bakılmaksızın koruması zorunludur. Etnik temizliğin gerçekleşmenin en büyük nedeni ise zulüm görmüş etnik gruplar zulüm yapanlara saldırmakta ve onlara üzerinde katliam gerçekleştirmektedir.⁷⁵

Aynı zaman mültecilerin müdahalenin ardından topraklarına dönmeleri ciddi gerginliklere yol açabilmektedir. Çünkü uygulamada evlerin inşası ve yeniden imar için yapılan yasalar adil olmayabilir ve etnik gruplar arasında ayrımcılık yapabilir. Bu tür durumlar ise mültecilere dönmek için açık mesaj vermektedir.

1.3. BARIŞ MİSYONLARI

1.3.1. Kavram Tanımları

Birçok değişikliklere rağmen kesin olarak söyleyebiliriz ki barış güçleri BM'nin en önemli olgusu halindedir. Tanımdan söz ettiğimiz maalesef bu sorun hukuk teorisyenlerine zorluk çıkaran bir sorundur. Tüm bunlar güçlü bir eleştiriye katkıda bulunmakta hatta bazı durumlarda barış misyonlarını gönderme hakkını kısıtlamaktadır. Bunun temel nedeni en yüksek hukuki düzenleme olarak BM antlaşmasında onların net

⁷⁵ Evans, Gareth - Sahnoun, Mohamed, International Commission on Intervention and State Sovereignty Report: Responsibility to Protect, International Development Research Centre, Ottawa, 2001., para 4.19, 4.20

olarak tanımlanmamış olmasıdır. Daha doğrusu orada barış misyonu kavramından hiç bahsedilmemektedir. Barışın oluşmasına ve devam ettirilmesine katkıda bulunacak mekanizmanın bulunması umuduyla kademeli olarak ve uygulamadaki duruma göre barış operasyonları gerçekleştirilmektedir⁷⁶. Barış misyonları, ihtiyaçtan dolayı ortaya çıkmıştır, bu aynı zamanda bazı uluslararası hukuki belgelerde yer almayan formlarda ortaya çıkmıştır. Şüphesiz ki BM antlaşması uyuşmazlıkların çözümünde askeri gücün kullanılmasını yasaklamaktadır. Aynı şekilde üye ülkelerin bütünlüğüne karışılmasını da engellemektedir. Diğer taraftan ise dünyada barışın bozulması durumunda yapılması gereken aşamaları da önermektedir.

Barış misyonları hakkında genel olarak kabul gören net tanımların olmamasının yanında, onların tarihi konusu da öğretilerde tartışmalıdır. Esasen hangi barış misyonlarının üçüncü ülke topraklarına gönderilmesinin ilk misyon olarak görülebileceği sorusu yöneltilmektedir. Bunlardan UNTSO⁷⁷ barış misyonu başlangıç niteliğinde ve önemli bir misyon olarak görülmektedir. Başka bir ifadeyle bu misyon Filistin'e 1948'de gönderilen barış misyonu ifade etmektedir. Bu misyonda, İsrail ve komşu Arap ülkeleri arasında imzalanan barış antlaşmasının gözlemciliği üstlenilmiştir⁷⁸.

BM tarafından barış misyonunun tanımının yapılmadığından ve doktrinde genel olarak kabul edilen eksiksiz bir tanım olmadığından bu konuyla ilgilenen bazı yazarlar tarafından ileri sürülen görüşlerinden bahsedilecektir;

“Barış misyonları mültietnik askeri güçlerin kullanılmasını gerektiren önlem veya eylem olarak tanımlanabilir. Onlar barışın korunması amacıyla yapılmakta ve BM

⁷⁶Barış misyonu ismi 1960'lı yıllarda ortaya çıkmıştır, koruyucu güçler “mavi miğferler” olarak bilinmekteydi. Vajić, N. “ Mirovne operacije Ujedinjenih Naroda- Plavi šlemovi”. Zbornik 1991.

⁷⁷GK 29 Mayıs 1948'de Filistin'de ortaya çıkan çatışmaların kesilmesi için davet yapan karar ortaya çıkarmıştır. Barış gözleme misyonu BM'nin ilk misyonu olmuştur. <https://untso.unmissions.org/mandate>05.08.2019

⁷⁸O BM'nin çatışmaları çözmek için yapılan ilk deneme değildi, ilk deneme olarak Balkanlarda BM'nin kurmuş olduğu ilk özel komisyon görülmektedir, Yunanistan'ın kuzey bölgesinde faaliyet gösteren gerillanın Yugoslavya, Bulgaristan ve Arnavutluğun destek verdikleri iddiaları kontrol etmek için oluşturulmuştur.

kontrolü altındadır, daha doğrusu silah kullanmadan ve ancak kendini korumak için tüm tarafların talep veya rızayla iç ve uluslararası çatışmaları önlemek için yapılmaktadır.”⁷⁹

Geleneksel anlayışa göre barış misyonları şunlardır; “*Alanda gerçekleşen ve BM tarafından oluşturulan barış misyonları, ilgili olan tüm taraflarının rızası ile yapılan, aralarında ortaya çıkan sorunun kontrolü ve barışçıl bir yoldan sorunun çözülmesi amacıyla gerçekleştirilmektedir. BM üye ülkeleri askeri ve diğer personeli kendi isteklerine göre belirlemekte, bu personel tam anlamıyla tarafsız ve bağımsız davranmakta ve minimum düzeyde güç kullanmaktadır.*”

1.3.2. Hukuki Dayanak

Barış misyonları özel operasyonları temsil etmektedir ve BM'nin diğer gerekleriyle büyük benzerlik göstermelerine rağmen onlarla kıyaslanamazlar. Maalesef bunlar BM antlaşmasında formüle edilmeyen eylemlerdir. Bu nedenle, antlaşmada bulunmamaları sebebiyle gerçekleştirilebilmeleri için hukuki dayanak bulunması esasen durumun meşruluğunu sağlayacak hukuk normunun bulunması gerekmektedir. Bu durumda her şeyden önce misyonların gerçekleştirilmesi için belli başlı normların yorumlanması gerekir. Kolektif güvenlik olgusu BM antlaşmasının bölüm VI ve VII'de bulunmakla birlikte bu bölümlerde barış misyonları hiçbir şekilde zikredilmemektedir. Ancak bunun yanı sıra uygulamada bu tür eylemler “ad hoc” misyonları olarak gerçekleşmiş ve bunlar soğuk savaş döneminde bölüm VI gereğince uyuşmazlıklar barışçıl çerçevesinde çözüm uygulanmıştır. Aradan geçen zamanla birlikte onların yetki alanı içerik açısından giderek genişlemiş ve bu bölümde ortaya konulan çerçeveleri aşmıştır. Dolayısıyla, bu durum bu yetkilerin bölüm VII'de bulunan önlemlere daha yakın olduklarına işaret etmektedir.

Aynı şekilde barış misyonlarının hukuki dayanağı BM antlaşmasının otuz yedinci maddesinde bulunmakta ve burada şunlar belirtilmektedir:

⁷⁹Suy E. „United Nations Peacekeeping System“, in: Bernhardt Encyclopedia of Public International Law, instalment 4, 1982, page 259.

“Güvenlik Konseyi bir uyuşmazlığın süregitmesinin gerçekten uluslararası barış ve güvenliğin korunmasını tehlikeye soktuğu kanısına varırsa, 36. madde uyarınca mı hareket edeceğini yoksa uygun gördüğü başka çözüm yolları mı tavsiye edeceğini kendisi kararlaştırır.”⁸⁰

Bölüm VII’de ise saldırganlık, barış ihlali ve tehdit durumunda şu önlemler önerilmektedir. Daha önce bahsettiğimiz gibi GK her uyuşmazlığı ayrıca incelemekle yükümlü olup bu bağlamda barışın ihlali, zedelendiği veya saldırganlığın bulunduğu durumları tespit etmektedir. Buna bağlı olarak barışın korunması veya yeniden tesis edilmesi için tavsiyelerde bulunmaktadır. Antlaşmanın otuz dokuzuncu maddesinden GK’nin barışın korunması için büyük yetkilere sahip olduğu görülmektedir. Buna bağlı olarak tüm bu önlemlerin yanında barış misyonlarını gönderme kararlarını alabileceği sonucuna varılabilir. Ancak barış misyonların gönderilebilmesi için gönderildiği ülkenin hükümetinden de izin gerekmektedir. Gönderildiği devlet tarafından izin verilmesi barış misyonların etkili olması için ek hukuki dayanak sağlamaktadır. Bir seferde verilen izinden zamanla vazgeçilmesi halinde ise ortaya çıkan yeni durum barış misyonlarını tehlikeye sokmakta ve onların devam edebilme gerekçelerini sorgulanabilir konumuna düşürmektedir⁸¹.

Son olarak, yaptığımız tüm değerlendirmeler gözden geçirildiğinde barış misyonların BM’nin meşru bir eylemini temsil ettiklerini sonucuna varmaktayız. Açık bir biçimde onların hukuki dayanağının VI ve VII. bölümde bulunduğunu ifade edebiliriz. Barış misyonları geçici bir niteliğe sahip olup ortaya çıkan uyuşmazlıklara onların vasıtasıyla barışçıl çözüm yolları aranmaktadır. Bunlar, uyuşmazlıkları engelleyecek bir biçimde gerçekleşmekte ve eğer bir çatışma söz konusu ise onun daha büyük boyutlara yayılmasını önlemeyi hedeflemektedir. Barış misyonları insan haklarını ihlal eden ve barışı tehlikeye atan taraflara karşı alınan misyonlar olmayıp devletlerin kendi iradelerine daha doğrusu çatışmada olan ülkelerin kendi kabullerine dayanmaktadır.

⁸⁰ BM Antlaşması, madde 37. Paragraf 2.

⁸¹Rızanın geri çekilmesinden vazgeçirmek için zaman açısından barış misyonları sınırlandırılmıştır, bu dönem altı aydan bir yıla kadar sürebilmektedir. Bu süre bitikten sonra üye devletlere kendi rızalarını tasdik etme imkânı tekrar verilmektedir.

Onların hukuki dayanağını sorun eden yazarların ve hukukçuların olmasına rağmen barış misyonlarının bir gerçek olduğu tartışmasıdır. Ayrıca, onlar bu gerçekliğin anlaşılmasının temel ilkelerine uygun olduğunu ifade etmektedirler.

1.3.3. Barış Misyonlarının Tasnifi

Ortaya çıkışından itibaren barış misyonlarında fark edilir değişimler yaşamıştır. Bu doğrultuda bilinen tasniflerden biri klasik barış misyonları ve üçüncü nesil misyonlarıdır.

- Klasik barış misyonların çeşidi ise iki kısma ayrılmaktadır:
 - Geleneksel Barış Misyonları
 - Multi-etnik Barış Misyonları

Geleneksel barış misyonları, soğuk savaş döneminde iki blok/ülke⁸² birliği arasında var olan sorunların ve gerginliklerin neticesinde ortaya çıkmıştır. Onlar ülkeler arasında ortaya çıkan uyuşmazlıkların çözümünde yardımcı olmaları gerekiyordu. Bu çözüm ise silahlı veya hafif silahlı barış misyonu sağlayan ve çeşitli ülkelerden gelen personellerden oluşmaktadır.⁸³ Bunların asli görevi düşman taraflarının yaşadıkları çatışmayı gözlemlemek olup sıklıkla ateşkes sağlandıktan sonra ve nihai siyasi çözüm sağlanmadan önce gerçekleşirdi.

Multi-etnik barış misyonları, geçen asrın seksenli yıllarında ortaya çıkmıştır. Onlar sivil ve askeri unsurlardan oluşan bir birleşimi teşkil etmektedir. Yalnızca askeri

⁸²Soğuk savaş dönemi İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesinin ardından birkaç on yıl sürmüştür. Amacı ise süper güçlerin etrafında daha büyük sayıda diğer ülkeleri toplamaktı, özellikle de onların çıkarlar sferine/alanına ait olan ülkeleri kendi çevresinde toplamayı amaçlamıştır.

⁸³Barış misyonlarının personeli çatışmaların ardından ve barış imzalandıktan sonra o bölgeler gönderilirdi, buna bağlı olarak BM personelinin ateş açma zorunda kalma durumları azalırdı, daha doğrusu onlardan ateşe karşılık ateş açmaları beklenmiyordu. Ardından silahlı çatışmalardan sonra gönderildikleri göz önünde tuttuğumuzda ve çatışmaya dahil olan ülkelerin rızaları doğrultusunda bu onların daha çok güvende kalmalarını sağlamaktaydı. Onların vazifesi durumu direkt alanda takip etmeleriydi ve daha sonra barış kurallarına uyulup uyulmadığı hakkında bilgi vermeleriydi. Onlar çatışmaları sebep olan nedenleri çözmek için gerek zamanı kazandırmaktaydılar.

personellerin gönderildiği geleneksel barış misyonlarından farklı olarak geçen asrın doksanlı yıllarında çıkan çatışmalar sivil personelin de katılımını gerektirirdi.

- *Üçüncü nesil barış misyonları*, BM'nin yetkilerini artırmakla birlikte özel bir öneme de sahiptir. Bu misyonlarda askeri personellerin özel durumlarda güç kullanımına izni verilmektedir. Bu misyonlar yalnız uluslararası çatışmalarda gerçekleşmemekte, onların kullanımı aynı zamanda bir devletin iç etnik çatışmalarını da kapsamaktadır. Tüm bunlar öz savunma anlayışının değişimine katkıda bulunmuştur.

Her BM barış misyonu kendine özgü bir hikayedir, ancak amaçladıkları hedefe göre onlar altı gruba tasnif edilebilir:

- Koruma amacıyla gönderilen BM birlikler, bu aynı zamanda silahlı çatışma başlamadan önceki durumu ifade etmekte ve uyuşmazlıklara katılan tarafların talebi üzerine gönderilmektedirler.
- Barış diyalogu ortamını ve bununla ilgili çabaları sağlayan misyonlar
- Savaşa katılan taraflar arasında barışın uygulanmasını hedefleyen misyonlar
- Çatışmalar esnasında insani yardımın korunmasını hedefleyen barış misyonu
- Barış misyonları, bu çerçevede devlet kurumların yıkıldığı veya hiç olmadığı ülkelere barış misyonların personeli dahil etmektedir ve aynı zamanda anarşinin egemen olduğu ülkeleri de kapsamaktadır.
- Barış misyonları, imzalanmış barış antlaşmasını bozan taraflara yönelik silah kullanma yetkisine sahiptir.

1.3.4. Oluşturma ve Yönetme

Bariş misyonlarının dayanağı girişimdir. Bu girişim, uyuşmazlıklara dahil olan taraflarından kendilerinden uyuşmazlığı bariş yoluyla çözemeyeceklerini inandıkları ve dünya barişine zarar verebileceğini emin oldukları anda gerçekteşmektedir. Ancak bu irade uyuşmazlıkta taraf olmayan ancak çözüme katılan herhangi bir üçüncü taraftan da gelebilir. Bu durum, dünya barişini tehlikeye atacak unsurların bulunduğuna inandıkları anda ve bu koşulla gerçekteşebilmektedir. Bunun yanında, tarafların kendi inisiyatifleri üzerine gerçekteşen misyonların dışında GK görevlendirmesi üzerine resmi bir vazife olarak da misyonlar oluşturulabilmektedir. Son olarak belirtmek gerekir ki, bariş misyonlarının gerçekteşip gerçekteşmeyeceği konusundaki nihai karar ve misyonun içeriği hakkındaki karar da GK'ye aittir.⁸⁴

Belli bir uyuşmazlığın dünya barişini tehlikeye atacağına dair haklı bir sebep olduğunda ve büyük devletlerin kendi çıkarları sebebiyle olaya dahil olmadıkları durumlarda bariş misyonları gönderme kararı alınmaktadır. Daha sonra bu karar Genel Sekretere götürölmektedir. Sonrasında Genel Sekreter, bariş misyonlarını yönetme ve gözlemlene hakkına sahip olmaktadır. Aciliyet nedeniyle 24 saatten ibaret olan kısa zaman sınırından söz edilmekte ve Genel Sekreter GK'ye misyonun gerçekteşeceği biçim hakkında net bir rapor sunmaktadır. GK bu rapordan sonra onun hakkında ve onun içeriği konusunda yeniden karar vermektedir. Eğer bu raporun uygun olduğu kabul edilirse onay verilmektedir. Alınan onaydan sonra Genel Sekreter bariş misyonunun başlangıcı için son hazırlıklarını komuta kuvvetleri ile birlikte yapmaktadır. BM'nin kendi askeri kuvvetlerinin olmadığı göz önünde bulundurulduğunda, BM üye ölkelerinden talepte bulunmakta ve onlardan kendi askeri güçlerini kullanımına müsaade etmelerini istemekte ve bu misyonun başarılı bir biçimde gerçekteşmesi için gerekli her şey isteyebilmektedir.

Bariş misyonlarının başlangıç tarihi kadar aynı zamanda bitiş tarihi de önemlidir. Bu noktada bariş misyonları çatışmalar hemen bittikten sonra sonlandırılmalı mı sorusu

⁸⁴Demek oluyor ki dokuz tasdik edici oyun gereklidir, bunlardan ise beşi BM devamlı üyelere olması gerekir, tüm bunlardan bariş misyonları başlatma kararı veto hakkına sahip büyük ölkelerin etkisinde olduğunu söylenebilir, bu da bariş misyonun gerçekteşmesi için tüm şartların gerçekteştiği halde çeşitli politik sebeplerden ötürü onun gerçekteşmeyeği anlamına gelmektedir. Bu pratikte sık sık görölen durumdur.

sorulmaktadır. Anarşi durumu ve yıkılmış ekonomi kendi haline mi bırakılmalı yoksa bundan sonra da mı devam etmeli? Bu durumlar bazen onlarca yıl sürebilmektedir. Bu durumlar geçen asrın doksanlı yıllarında BM'nin bulunduğu barış misyonlarıdır. Söz konusu müdahaleler aynı zamanda barış inşa misyonları ve barışı güçlendirme niteliği de taşımaktadır. Misyonların amaçları değiştiği dikkate alındığında yapılarının değişmesi de kaçınılmaz olmaktadır. Kilit değişim ise sivil bileşim biçiminin dönüşmesi olmuştur.⁸⁵ Sivil bileşim üzerinde vurguda bulunulması çatışma bölgelerinde onların korunma ihtiyacını meydana getirmiştir. Bu koruma ancak askerlerin sayısını artırmakla ve komuta biriminin oluşması ile gerçekleşebilir. Tüm bunlar Genel Sekreter özel temsilcisi kurumunun oluşmasını sağlamış olup bu kurum hem sivil hem de askeri kısımları kapsamaktadır.⁸⁶

Barış misyonları belli prensipler çerçevesinde faaliyet göstermekte olup bunlar arasından en önemlisi *tarafsızlık ilkesidir*. Barış misyonları her zaman tam anlamıyla tarafsız olmak zorundadır. Onların amacı savaşa katılan taraflar arasında barışın sağlamasıdır ve çatışmaların daha geniş boyutlara geçmelerini önlemektir. Bunun gerçekleşmesi için ise taraf tutulmaması gerekmektedir. Çünkü aksi yönde bir davranış karşı tarafça isyan çıkarılabilmesine ve en nihayetinde ise bu çatışmaların derinleşmesine sebep olabilmektedir. Barış misyonlarının hem sivil hem askeri olmak üzere tüm personeli görevlerini tarafsız bir şekilde yerine getirmek zorundadır.

Çatışmaya katılan ülkelere karşı gösterilmesi gereken tarafsızlığın dışında, aynı şekilde barış misyonları personeli müdahalenin yapıldığı *ülkelere karşı da tarafsız* olmak zorundadır. Başka ifadeyle misyona katılan personel hiçbir şekilde söz konusu ülkenin iç meselelerine karışmamalıdır. Askeri personel ancak gönderilirken kesin olarak belirlenmiş görevleri yerine getirmekle yükümlüdür. Buraya dahil olan personel hafif

⁸⁵Bu aynı zamanda sivil polisin fonksiyonun kullanımı ön görmektedir (CİVİLPOL), bu da seçimleri izleme, insani yardımın ulaşımı, iktisadi yapılandırılması, insan haklarının gözetip gözetilmediği kontrolü kapsamaktadır.

⁸⁶BM genel sekreterin özel temsilcisinin yetki alanı artırma barış misyonlara daha geniş diyalog alanı sağlamıştır ve onların tüm şartlara ve alanlara uygun olmasını sağlamıştır.

silahlarla donatılmış olmakla birlikte onlardan bu silahları kullanmaları beklenemez⁸⁷. Onlar kolay kolay güç kullanmaz. Çünkü onlar hassas bölgelere barışın bozulması ve çatışmaların yayılması amacıyla değil barışı sağlamak için gelmişlerdir.

1.3.5. Barış Misyonlarının Finansmanı

BM'yi oluşturan düşünce aynı zamanda devamlı ve düzenli askeri güçlerin kurulmasını amaçlamış ve bu askeri güçlerin özel askeri kurul komutasında olması planlanmıştır. Bu şekilde, kurulun tam anlamıyla bağımsız ve ulusal etkilerden uzak olması tasarlanmasına karşın GK'nin içinde ortaya çıkan anlaşmazlıkların sonucunda var olan ittifaklar şeklindeki ayrımlardan ötürü kolektif güvenlik konsepti ile BM'nin kendi askeri güçlerin kurulumu hiçbir zaman gerçekleşmemiştir. Bu başarısızlığın yanında BM kendi hedeflerini gerçekleştirmekten vazgeçmemiştir. Bunun sonucu olarak uygulamada aynı amacı gerçekleştirmek için başka yaklaşım biçimleri geliştirilmektedir. Burada barışın devamı için yapılan ve onlarca yıl kullanılan barış müdahalelerden bahsedilmektedir.

Bu ad hoc misyonlar, çatışmaların kontrolü ve çözümü için uluslararası askeri güçlerden ibarettir⁸⁸. Devamlı askeri güçlerin kurulmasının gerçekleşmediği göz önünde bulundurulduğunda zamanla dünya barışının sağlanması için çok daha basit bir aracın olduğunu keşfedilmiştir. Bu araç ise barış misyonlarıdır ve zamanla bu misyonlar BM'nin en önemli unsurlarından biri haline gelmiştir.

Aslında barış misyonları tek bir biçimde finanse edilmemektedir ve onların finanse edilmesi sorunu olaydan olaya göre çözülmektedir. Barış misyonlarının genelde finanse edildiği kendine ait ve genelde ortak bütçeden ayrı hesapları bulunmaktadır. Bu gelirin en

⁸⁷Silah kullanımı hakkındaki kuralın bir istisnası vardır, bu durumda barış misyonunun personeli ihtiyaç durumunda silahlarını kullanabilmektedir. Silah kullanıldığında barış misyonunun personeli silah kullanımı konusunda var olan uluslararası konvensiyonlara/antlaşmalara uymak zorundadır.

⁸⁸Her devlet hazır bir vaziyette ve her türlü şartlarda kullanılacak belli sayıda askeri birlikleri hazır bulundurmalı, böylece ihtiyaç halinde onlar kullanılabilir ve o zaman onlar BM kontrolü altında olur ve ulusal aidiyeti kaybederlerdi.

büyük orandaki kaynağı BM'ye üye tüm ülkelerin sağladığı katkılardan oluşmakla birlikte bağışlar gibi başka kaynaklardan da finanse edilebilmektedir.

Belli bir uyuşmazlığın çözümü için bağışlayıcının kendi irade ve isteğine bağlı olarak verilen bağışlardan farklı bir biçimde, üye devletler tarafından gelen finansman uygulamada çoğu durumda kısıtlanabilmekte ve bu kısıtlanma siyasi sebeplerden dolayı gerçekleşmektedir. Çünkü bazı devletler söz konusu barış misyonunu desteklemeyi reddetmektedir. BM Genel Sekreteri barış planını izah ederken aynı zamanda bu barış misyonlarının finans edilme planlarını da sunmaktadır ve ardından GK tarafından oylanarak barış misyonların finansmanı hakkında da karar verilmektedir.

1.3.6. Soğuk Savaş Döneminde Birleşmiş Milletlerin Barış Misyonları

Soğuk Savaş Dönemi bu kuruluşun duraklama dönemi ve aynı zamanda gelişim sürecindeki en zor dönem olarak da bilinmektedir. Bu durum blok ülkelerin en güçlü temsilcilerinin veto hakkına sahip olmaları nedeniyle gerçekleşmiştir. Bu, kuruluşun işlevselliğini zorlayan en önemli nedendir. Büyük güçler arasında var olan rekabet anlaşmazlıklara ve işlemez durumlara yol açmaktaydı. Buna bağlı olarak neticede dünya barışını korumak amacıyla gerekli önlemlerin alınmasını engellemekteydi.

Soğuk Savaş Döneminde dünya genelinde on sekiz barış misyonu yapılmış olup bunlarda bazıları hala aktif durumdadırlar. Soğuk Savaş Dönemi'ndeki barış misyonlarının amaçları ateşkes antlaşmalarının devam ettirilmesi ve oluşan mevcut durumun korunmasıdır. O zamanki barış misyonları yalnızca askeri gözetmelerden oluşmaktaydı. Onlar ortamı gözlemleyerek rapor vermesinin yanı sıra barışın korunması ve sağlanan barış antlaşmalarına saygı duyulmasını sağlamaktaydı. Onları nitelendiren diğer bir özellik de büyük güçlerin katılmamasıdır.

Filistin'de gerçekleşen ve aynı zamanda BM'nin ilk misyonu olarak görülen barış misyonunun dışında bu dönemde özel bir öneme sahip olan diğer bir barış misyonu da Mısır topraklarında yapılan misyondur. Bu olay 1956 yılında Fransa, İngiltere ve İsrail tarafından Mısır topraklarının istila edilmesiyle gerçekleşmiştir. Bu misyonun ilk görevi, ortak uzlaşmanın neticesinde oluşan ve hem Mısır'ın katıldığı hem de istilacı devletlerin

kabul ettiği, istilacı devletlerin Mısır'ın topraklarından çekilmesini gözlemlemek ve onun İsrail'le sınırını temin etmektir.

Soğuk Savaş'ın bitmesinin ardından birçok diplomat ve bilim insanları arasında coşku egemen olmuştur. Çünkü GK'nin çalışması engeli kaldırarak tıkanmayı gidermiştir ve bu da dünyada silahlı çatışmaların ve düşmanlıkların azalacağı anlamına gelmektedir. Bununla birlikte durumun böyle olmadığı erkenden ortaya çıkmıştır. Şöyle ki Somali, Ruanda ve Yugoslavya'da ortaya çıkan çatışmalar dünyaya sonunda barışın geleceğine inanan, iyi niyet ve gereksiz coşku besleyenleri kendine getirmiştir. Çatışmaların yayılması konusunda yapılan yanlış tahminler, alanda var olan anlaşmazlıklar, daha önceden var olan kısıtlamalar ile aynı şekilde çatışmanın doğasının anlaşılabilmesi Somali'deki barış misyonunun başarısız olmasına neden olmuştur. Ruanda'da gerçekleşen geri çekilme ise korkunç soykırımın gerçekleşmesine zemin hazırlamış ve son olarak eski Yugoslavya devletinde gerçekleştirilen aşağılamalarına sebep olmuştur (elektrik direklerine bağlı olan BM görevlilerini gösteren fotoğraflara hatırlayalım). Burada BM durumun çözülmesi için NATO ve ABD'ye bırakmak zorunda kalmıştır. Barış misyonları BM'nin çatışmaların olduğu bölgelere barışı geri getirmek için kullandığı en önemli araçtı.

1.3.7. Soğuk Savaş'ın Ardından Barış Misyonları

Berlin duvarının yıkılması yalnız blok şekilde ülke ayırımını ve Soğuk Savaş'ın sonunu ifade etmemiş, aynı zamanda dünya düzeninde gerçekleşecek değişimlerin habercisi olmuştur. Şöyle ki bu duvarın yıkılmasının sonuçları sonraki çatışmaların da tipolojisini etkilemiştir. BM'nin müdahalesini gerektiren çatışma yeri ulusalcı alandan uluslararası alana taşınmıştır. Çatışmalarda ortaya çıkan bu değişim önceden otoriter devletlerin demokratikleşmesi ile izah edilmiş ve bu yeni ortamda azınlıklar ilk defa kendi haklarının gerçekleşmesi için talep hakkına sahip olmuştur. Bununla birlikte, uygulamadaki bu durum BM'nin uluslararası insan hakları ile ilgilenmesinin ve aynı zamanda müdahaleye daha çok hazırlıklı görünmesinin sonucu niteliğindedir.

Odaklanmanın bölgesel alandan uluslararası alanına taşınması bu konudaki anlayışı ve barış misyonların etki alanını da değiştirmiştir.

Askeri müdahalenin dışında BM barış misyonlarından sivil sektöre müdahale edilmesi de beklenmektedir. Bu durum da tabii ki bu kuruluşa ek bir sorumluluk getirmektedir. Çünkü silahlı kuvvetlerin yanında sivil hayatı ile alakalı uzman olan bazı uzmanların sorumluluk üstlenmeleri gerekmiştir. Ancak bu yeni görevlerin BM misyonların işleyişini azalttığını söyleyemeyiz. Onlar ancak barış misyonlarının niteliksel yönlerini iyileştirmiştir. Bu doğrultuda 1990 yılından 2010'a kadar dünya çapında elli civarında barış misyonu yapılmıştır. Barış misyonlarının artmasıyla birlikte finans kaynaklarının ve personelin de arttığını kesin olarak söylenebilir. Bu sayının oluşmasını sağlayan en önemli olay ise Yugoslavya ve SSCB gibi komünist federal devletlerin dağılmasıdır.

Yeni yetki alanları ile çatışmaların çeşitlenmesi barış misyonlarının başarısını anlaşılması zor bir hale getirmişti. Böylece kötü uygulamalar ile kötü sonuçların örnekleri olağanüstü ve az görülmeyen olaylar halini almıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde başarısızlığın en büyük nedenlerden biri geleneksel barış misyonları modelinin yeni durumlara uygun olacağını sanılması olmuştur. Ancak Yugoslavya, Ruanda ve Somali'deki kötü sonuçlanan ve hatalı olan örneklerden de görüleceği üzere bu anlayış büyük bir hata olarak sonuçlanmıştır.

Geçen asrın doksanlı yıllarının sonlarında multietnik veya çok uluslu olan YSFC dağılmış ve uluslararası hukuka ve savaş hukukuna saygı duyulmaması yüzünden bu çatışmalar etnik temizlikle sonuçlanmışlardır. Bu sırada BM çözüm olarak barış güçlerinin gönderilmesi ve başka tür, OEBS misyonu gibi göndermek oldu. Onların amacı tarafsız bölgeyi sağladıktan sonra savaş halinde olan tarafları ayırmak olmuştur. Kendi barış misyonları üzerinde BM'nin çatışma halinde olan devletleri ayırma hakkında gösterdiği gayret sayı ile sınırlandırılmıştır. Onları sınırlandıran ikinci sebep de yetki alanı olmuştur. Buna göre tarafların ayrılması ancak onların rızası ile mümkündür. Ancak Bosna'daki durumun kendine özgü olan bir niteliğe sahip olması BM'nin kendi yetkilerini bölüm VII ile uyumlu hale getirmesini zorunlu kılmıştır. Çünkü ancak o şekilde

çatışmaların hızlı bir biçimde sonlandırılabilmesi mümkün olacaktı. Uluslararası çatışmaların cevabı olan eski tip barış misyonlarından farklı olarak yeni barış misyonları iç ve etnik çatışmalara verilen cevap olmuştur. Burada özel kural geçerli olarak barışın koruması yerine barış dayatmasında bulunulmuştur. Bu durumlarda tarafların rızası bir önem taşımamaktadı⁸⁹.

Bir dizi başarısızlıklarla karşılaşan o dönemdeki BM Genel Sekreteri Butros Gali 1994'te şu sonuca varmıştır: *“BM'nin büyük ve karmaşık operasyonlarla uğraşmaması gerektiğini, onun yerine GK bölgesel kuruluşlara veya birlikleri yetkiyi vermesi gerekir.”* Bu çözüm zamanla *“otoriteleşme sistemi olarak adlandırılmıştır”*. Bunun anlamı ise BM'nin faaliyet gösterme durumu olmadığına devletlerden veya bölgesel örgütlerden *“Yardım çeşitli faaliyetler için talep edilmekteydi, onlardan bazıları: yaptırımları uygulamasının kontrolünde yardım, silahlı faaliyetlerin uygulanmasında, devletlere barış misyonu organize etme hakkı verilmesidir.”*

Bu sistem Kuveyt örneğinde olduğu gibi dış istilalar durumunda da kullanılmıştır. Bunun dışında Haiti örneğinde olduğu gibi hukuka aykırı yollarla seçilmiş hükümetin geri dönmesi ve son olarak Doğu Timur örneğinde olduğu gibi iç barış ve güvenliğin sağlanması durumunda uygulanmıştır. Belki de bu prensiplerin gerçekleştiği durum BİH'te gerçekleşmiştir ve bu durumda BM çaresizce NATO'ya askeri desteği sağlamak için yetki vermiştir. Burada ilk defa *“çift anahtar”* olarak bilinen durum uygulanmıştır. Bu durumda askeri müdahale kararı için hem NATO'nun komuta merkezinin hem de BM yönetiminin onayı gerekmektedir. Kofi Annan, Brahmi Raporu olarak bilinen raporun hazırlanmasını istemiştir. Bu rapor, geçmiş tüm barış misyonlarının kapsamlı bir şekilde incelemesinin sonucu olmalıydı ve raporda yeni bir şeklin önerilmesi amaçlanmaktaydı. Buna göre, BM'nin ortaya çıkan siyasi ve insani krizlere yeni bir biçimde cevap vermesi gerekiyordu. Aynı zamanda bu rapor Milenyum Zirvesi olarak bilinen toplantıda ilk defa tanıtılmıştır. Büyük beklentilerin olmasına karşın o raporda daha iyi sonuçları almak

⁸⁹Ancak, çatışmaya katılan her iki tarafın temsilcileri kimlerin olduğunu bilmediğinde neler yapılması lazım diye soru sorulabilir?

amacıyla BM'nin çatışma alanında kendi personelini nasıl daha iyi bir biçimde organize edilebileceğine ilişkin hususlar yer almıştır. Raporun temel dört ilkesi şunlardır:

- Her barış misyonun askeri kısmı/bileşeninin hem kendini hem de tehlikede bulunan sivil halkı koruyabilecek güçte olması gereklidir.
- GK ve çatışma alanında bulunan ülkelerin askeri güçleri arasında daha iyi iletişim sağlanmalıdır.
- GK yeterli kaynakları olmayan ve hedeflerini gerçekleştiremeyecek misyonlara yetki vermemelidir.
- Barış misyonlarının planlanması ve alanda uygulanmasının revizyonu yapılmalı, bu durum koordinasyonu iyileştirmeyi hedeflemektedir.

Doksanlı yıllarda barış misyonlarının gelişimi yeni bir hal aldığından her şeyi işaret etmektedir. Daha doğrusu GK'nin 836 numaralı kararında BM'nin Bosna'daki koruma güçleri olan UNPROFOR'a yetki verilmiştir. Onlar kendini koruma anında askeri güç kullanmayı kapsayacak şekilde gerekli tüm tedbirleri alabilmekteydi. Aynı şekilde bu yetkilerini tarafsız bölge olarak ilan edilen alanlarda bombardıman veya silahlı çatışma durumunda da uygulayabilmektedir. Bununla birlikte zamanın geçmesiyle beklenen sonuçların gerçekleşmemesiyle BM'nin uluslararası itibarı da yıkılmıştır. Çünkü BM, Serbrenitsa'da gerçekleşen korkunç katliamın önlenmesi için güvenli bölge de dahil olmak üzere tüm imkanlarını kullanmamıştır.

Askeri personelin çoğu barış misyonda kilit rolüne sahip olmasına rağmen, sivil personel her geçen gün daha da büyük etkiye sahip olmaktadır. Çatışmada bulunan taraflara barış uygulama anında yardım; devamında insani yardımın ulaşmasında, silahsızlaştırma sürecinde, seçimlerin gözlemlenmesi, hukukun egemenliğini sağlaması, insan haklarının promosyonu ile bağımsızlaşma sürecinde bulunan bölgenin geçici yönetiminin kurulması gibi konularda yardımda bulunmayı da kapsamaktadır.

1.3.8. İnsani Müdahaleden Farkı

Barış misyonları her şeyden önce ev sahibi olan hükümetin ve ayrıca bu hükümete karşı savaşan ciddi silahlı örgütlerinin rızalarına bağlıdır. Bundan farklı olarak gönderilen barış misyonları silahlı güçler için devlet hükümetlerinden ve silahlı gruplardan BM tarafından izin talep edilmemektedir. BM'nin silahlı güçleri devlete istila yoluyla girmektedir ve barış misyonlarında angaje olan/kullanılan silahlı güçler genelde çok küçük gruplardır. Genelde hafif silahlarla donatılmışlar ve sınırlandırılmış yetkiye sahiptirler. Bu barış misyonlarının personeli kendilerinden alandaki durumu değiştirmeleri talep edilmediğinden yalnızca kendini koruma anında silahlarını kullanabileceklerdir. Daha doğrusu mevcut durumu korumakla görevlidirler. Bundan farklı olarak insani müdahaleler ise genelde daha büyük askeri güç gerektirmektedir. Onların asıl görevi gönderildikleri ülkelerde yasal veya yasa dışı silahlı güçlere karşı çıkmalarıdır⁹⁰.

Örneğin Somali'de geçen asrın doksanlı yılların ilk yarısında her iki tip operasyon/müdahale de gerçekleşmiş ve barış misyonu ile insani müdahale arasında farklar en iyi biçimde ayırt edilebilmiştir. İlk olarak GK Somali'deki (UNOSOM)⁹¹ BM misyonunun oluşturmasını kararlaştırılmış ve bunu barışın gerçekleşmesini kolaylaştırmak, dışardan gelen insani yardımın buraya ulaşımını sağlamak için yapmıştır. Bu misyon eski tip klasik barış müdahalesini temsil etmekte olup o alandaki faaliyetleri ancak çatışan taraflarının rızasını aldıktan sonra başlatmıştır. Ancak misyona katılan az sayıda ve kötü donatılmış personel nedeniyle misyonun vazifesi olan insani yardım ulaştırma görevi yerine getirilememiştir. Bu eksiklikler maalesef Somali'deki sivil halkın daha büyük sıkıntıları çekmesine sebep olmuştur. Bundan sonra ise GK Aralık 1992'de insani müdahaleye izin vermiş ve bu yönde karar almıştır. GK bu görevi ABD'ye devretmiş, onlar da kendi komutaları altında UNİTAF olarak bilinen barış güçlerini

⁹⁰Garet, barış misyonların amacı mevcut durumu devam ettirmek amaçları olduğunu söylemekte veya istikrarsızlık sonrası durumu devam ettirmek hedeflemektedir. Buna karşı insani müdahale çatışmaların yaşandığı ve ski düzenin yetersiz kaldığı ülkelerde yeni düzenin belirlenmesi ve şekillenmesini amaçlamaktadır.

⁹¹Security Council Resolution 751, 24 April 1992. Bu misyon elli BM gözlemcilerden oluşmaktaydı, çünkü çatışan taraflar kalabalık veya daha büyük sayıda güçleri kabul etmemekteydi, onların beş yüz personele kadar genişletilmesi istenilmiştir ancak çatışan taraflar kabul etmemekteydi.

oluşturmuşlardır. Bu güçler, ABD'nin kendi ve diğer ülkelerin güçlerinden kurulmuştur. Bu misyon aynı zamanda GK tarafından var olan tüm imkanları kullanma iznine ve yetkisine sahip olmuştur. Tüm bunlar Somali'de insani yardımları ulaştırmak için gerekli olan çevresel şartları temin etme amacıyla yapılmıştır⁹².

⁹² Security Council Resolution 794, 3 December 1992, para. 10. White şunu belirtmektedir, BM de tüm gereken önlemler tabiri veya bu konuda yapılan uzlaşma aynı zamanda ihtiyaç duyulan tüm müdahaleleri kapsadığını aynı zaman bu çerçevede askeri müdahalenin de yapılabileceğini anlaşılmaktadır. White N.D “The Legality of Bombing in the Name of Humanity”, Journal of Conflict and Security Law, vol. 5, 2000, no. 1, p. 31.

İKİNCİ BÖLÜM

2. GÜVENLİ BÖLGELER

2.1. GÜVENLİ BÖLGELER OLGUSU

Güvenli bölge olgusu hakkında bilim dallarının düşünceleri ve anlayışları farklıdır. Bu bilim dallarının veya sosyal bilimlerin bu konudaki tutumları derin bir şekilde irdelenmeden önce, güvenli bölgenin ne anlama geldiğinin belirtilmesi gerektiği kanaatini taşımaktayız.

Kavramın anlamına ilişkin detaylı bir biçimde yapılan incelemeye rağmen siyasi ve akademik çevrelerde uzlaşmanın bulunduğunu söylemek zordur. Çünkü, aynı olguyu ifade etmek için birden fazla kavram ve terim kullanılmaktadır. Bu nedenle, güvenli bölge kavramının tanımlanması da zorlaştırmıştır. Örneğin Bosna Hersek'te oluşturulan güvenli alanlar için "güvenli bölge" kavramı kullanılmıştır. Ancak dünya genelinde oluşturulan aynı alanlar için farklı kavramlar kullanılmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır; korunmuş bölge, güvenli şehirler, askersizleştirilmiş yerler, insani alanlar, muhafaza edilmiş yerler, korunmuş alan vs.

Ancak "güvenli bölge" kavramının ifade etmiş olduğu anlamın kapsayıcı bir çatı kavramı olduğunu kabul edilebilir ve bu yönde uzlaşmanın olduğunu söylenebilir.

Bu olgunun tanımlanması için birçok denemede bulunulmuştur. Şöyle ki, güvenli bölgenin her şeyden önce çatışmaların yaşandığı alanlarda bulunan belli bir coğrafik bir alanı temsil ettiğini söyleyebiliriz. Burada çatışmalara dahil olmayan taraflardan (genelde BM, daha az sayıda ise birleşmiş devletlerden ya da koalisyonlardan) veya bizzat çatışmalara dahil olan taraflardan, bu durumda çatışan taraflar o bölgelerde ve orada yaşayan sivil halka karşı hiçbir şekilde saldırıda bulunmayacakları ile aynı şekilde gıdanın ulaşımını sağlayacaklarına, ilaçlara ve diğer ihtiyaç duyulan şeylere izin vereceklerine

dair garantide bulunulmaktadır. Tüm bu güvenceler ise o bölgede yaşayan insanların olağan bir hayat sürmesi amacıyla gerçekleştirilmektedir.

Ortaya konulan tanımdan şu sonuca varılabilir:

İlk olarak, tanımda coğrafi bölgeden bahsedilmektedir, bu da güvenli bölgelerin net ve belli coğrafi alandan oluşturulduğu anlamına gelmektedir. Bu coğrafi bölge ise çatışmaların yaşandığı alanlarda bulunmaktadır. Ayrıca, belirli bir alanın güvenli bölge olarak ilan edilmesi kilit öneme sahip olmakla birlikte bu alanın hacmi önem arz etmemektedir. Uygulamada bazı güvenli bölgelerin bir bina büyüklüğünde olduğu durumlar da olabilmektedir. Aynı şekilde, bütün bir coğrafi alanın veya tüm şehirlerin güvenli bölge olarak ilan edildiği durumlar da olmuştur ki bu durum Bosna Hersek'te gerçekleşmiştir. Son olarak ise çatışmada olan bir ülkenin kapsadığı alanın çoğunun güvenli bölge olarak ilan edildiğini durumlar da bulunmaktadır ki örneğin Irak'ta da bu durum gerçekleşmiştir.

İkinci olarak, en önemli görülen şey ise güvenli bölgelerin sivil halkı korumak için oluşturulmasıdır. Daha doğrusu sivil halk için güvenli alanın meydana getirilmesidir. Sivil halk açısından ön plana çıkarmamız gereken şey ise bu bölgelerin silahsızlaştırılmasıdır. Bu konuda ise uluslararası toplumda anlaşmazlık ve tartışmalar bulunmaktadır. Ön plana çıkarmamız gereken diğer bir husus da güvenli bölgenin oluşturulmasının onun silahsızlaştırılması anlamına gelmediğidir. Bu duruma, Srebrenitsa'daki güvenli bölgesinin yanlış anlaşılması örnek teşkil etmektedir. Şöyle ki öğretilerdeki yazarların çoğu, güvenli bölge kavramının silahsızlaştırma faktörü ile ilişkilendirilmesinin bu bölgede yaşanan korkunç katliamın temel sebeplerden biri olduğunu düşünmektedir. Bir bölgenin kesin olarak güvenli bölge ilan edilmesi için onun aynı zamanda silahsızlaştırılması gerektiğini anlamına gelmez. Burada temel koşul ise sivillerin bulunduğu bir alanın olması gerektiğidir. Daha doğrusu çatışmalara katılmayacak hassas insan sınıflarından ve ortaya çıkan çatışmalar yüzünden saldırıya uğrayabilecek sivillerden bahsedilmektedir.

Burada aynı zamanda Cenevre Sözleşmelerinde öngörülen güvenli yerlerin güvenli bölgelerden ayırt edilmesi gerekmektedir. Bu güvenli bölgelerdeki çatışmalarda yaralanan

sivillerin ve savaşçuların tedavi gördüğü sağlık kurumları bulunmaktadır. İkinci kategoride yer alan yaralı savaşçular sivil halk olarak görülmemektedir, ancak geçirmiş oldukları yaralanmalar yüzünden çatışmalarda aktif taraf olarak görülmemektedir. Bu yüzden bu kategorinin tedavi gördüğü alanlar korunmuş olarak görülmektedir.

Aynı o şekilde sivil nüfusundan bahsedildiğinde onun tüm insan kategorilerini kapsadığını anlaşılmaktadır. Aynı zamanda bu konudaki diğer bir husus da çatışmaların bulunduğu alanda yaşaması ve barınması de dahil edilmektedir. Dolayısıyla her türlü ayrımcılık yasaklanmıştır. Maalesef uygulamada sık sık ayrımcılık yaşanmış, bunun neticesi olarak ise belli kategori ve etnik gruplar üzerinde korkunç etnik temizlik yapılmıştır. Belli bir etnik gruba ait olmak ağır katliamların yaşanması için temel neden olmuştur. Esasen güvenli bölgelerin oluşmasının en önemli nedenlerden biri belli etnik veya dini grupların korunmasıdır. Daha net bir ifade ile baskı altında olan veya o topraklarda yok olmakla karşı karşıya kalan insan grupları söz konusudur.

Üçüncü olarak, barış bölgelerinin temel amacı o bölgede yaşayan insanlara olağan hayat şartlarının temin edilmesidir. Her halükârda çatışmaların yaşandığı bölgelerde olağan bir yaşam için gerekli şartların olmadığı aşikardır ve buralarda yaşayan insanlar barışın olduğu zamanlardaki gibi alışlagelmiş faaliyetlerini gerçekleştirmesi beklenemez. Dolayısıyla, olağanüstü durumlarda insanların barış halindeyken sahip olduğu tüm haklara sahip olmaması, bazı haklarına ulaşamaması ve bazılarının sınırlandırılmış olması doğaldır. Ancak durumun ne olduğuna bakılmaksızın insanların onlar olmadan hayatını devam ettiremeyeceği asgari haklardan söz edilebilmektedir. Bu haklar, insanın onurlu bir varlık olmasını sağlamakta ve kesin olarak kişilere temin edilmesi gerekmektedir.

Güvenli bölgeler barış zamanında var olan konforu/rahatlığı sağlayamamaktadır ancak bu bölgelerin kesinlikle toplama kampları olmadığı da belirtilmelidir. Buna bağlı olarak da onlarda insan yaşamı için gereken minimum şartlar oluşturulmalıdır. Güvenli bölge oluşturanların yapmaları gereken en önemli şey nüfusun fiziki güç, işkence, saldırı ve yok olmaktan korumasının sağlanmasıdır. Bu koruma, sivil toplumun sahip olduğu minimum korumadır. Bu en asgari koruma, bir bölgenin güvenli bölge olması ve orada

yaşayan insanların hayatının güvende olduğunun söylenebilmesi için yeterli olacak kalite ve etkide olmalıdır.

Dördüncü olarak, güvenli bölgede yaşayan nüfusun kurtuluşu için gereken temel şartlardan biri de fiziki tehdit, saldırı, işkence ve yok olmaktan korunmuş olmasıdır. Ancak, insanların yalnızca güvenli bölgede çatışmaların sonuçlanmasına kadar korunması olağan bir hayat sürmeleri için yeterli görülmemektedir. Şöyle ki bu bölgede hayatın olağan bir biçimde gerçekleşebilmesi için orada yaşayan insanların tüm hayati ihtiyaçlara ulaşabilmeleri gerekmektedir. Her şeyden önce en önemli ihtiyaç gıdanın ve ilaçların ulaşmasıdır. Düzenli bir biçimde ilaçların ve gıdanın ulaşımı, su şebekelerinin ve diğer ihtiyaçların, alt yapıların inşası güvenlik bölgesini oluşturanların yetkisindedir. Kargaşanın, huzursuzluğun ve çatışmaların hâkim olduğu durumlarda bu imkanların temin edilmesi hiç kolay değildir. Gerekli ihtiyaçları ulaştırma biçimlerinden biri güvenli koridorun oluşturulmasıdır. Onun temel amacı engelsiz bir biçimde temel ihtiyaçların sivil topluma ulaştırılmasıdır.

Beşinci olarak, zaman dilimi hususu önem taşımaktadır. Şöyle ki bir bölgenin hangi zamanda veya ne kadar süreyle güvenli bölge olmaya devam edeceği hususu tamamen önemsizdir. Bu durum da bir kere oluşturulan güvenli bölgelerin çatışmaların bitmesine kadar kesin olarak güvenli bölgeye olarak kalmaya devam edeceği anlamına gelmemektedir. Ancak orada yaşayan insanlara yönelik saldırı tehlikesi ve temel insan haklarının tehlikede bulunduğu ana kadar kesin olarak koruma statüsüne sahip olmaları gerekir. Onlar ihtiyaç duyduğu zamana kadar devam edecek olup bu ihtiyacın belirlenmesi ise güvenliğin sağlaması ile orantılı olacaktır.

Altıncı olarak, bahsi geçen tanımda özel olarak seçilmiş coğrafi bölgenin özelliklerine dikkat çekilmektedir. Daha doğrusu burada silahlı çatışmaların yaşandığı özel bölgeden söz edilmektedir. Güvenli bölge olgusundan söz edebilmemiz için onun çatışmaların yaşandığı bir bölgenin bulunduğu alanda kurulması gerekir. Çünkü bu güvenli bölgeyi oluşturan en önemli unsurdur. Bir bölgenin koruma altında olması gerçeği doğrudan onun güvenli olmadığı anlamını taşımaktadır. Daha doğrusu korunma altına alınmadan önce söz konusu bölgenin saldırı altında olma tehlikesi veya saldırı yaşayan

bölgeden olmasından bahsedilmektedir. Bu bölgenin oluşturulmasının temel koşulu inşa sürecinde saldırı tehlikesi yaşanmasıdır. Aksine bu tehlike olmadığında güvenli bölgenin oluşturulmasından söz etmek bile gereksizdir.

Yedinci olarak, çatışmanın veya tehlikenin olması büyük öneme sahiptir. Çünkü bu unsur, güvenli bölge ve başka statüde bulunan bölgeler arasındaki temel farkı teşkil etmektedir. Diğer bölgelerden söz ederken koruma altında bulunan mülteci kampları gibi yerlerden de söz edilmektedir. Ancak onlar devamlı tehdit ve saldırı altında bulunmamaları yönüyle güvenli bölgelerden ayırt edilmektedir.

Barış misyonlarını gerçekleştirmek için gereken en önemli şartlardan biri çatışmada olan tarafların rızasının olmasıdır. Ancak güvenli bölgenin oluşturulması söz konusu olduğunda çatışmada bulunan tarafların rızası önem taşımamaktadır.⁹³ Güvenli bölgeler genelde çatışmalarda yer alan taraflardan birinin sivil halk üzerinde katliam yapma tehlikesi olduğu zamanlarda oluşturulmaktadır. Bu sebeple çatışan taraflara güvenli bölgeler dayatılmakta ve onlardan sivil halkın hayatlarını tehlikeye atacak tüm eylemlerden uzak durmaları talep edilmektedir. Elbette çatışan tarafların bunu kendi aralarında uzlaşarak çözmeleri veya kendi istekleriyle kabul etmeleri durumu çok daha iyidir. Bununla birlikte, bu antlaşma aynı zamanda çatışan tarafların güvenli bölgede hiçbir şekilde saldırı gerçekleştirmeyeceklerini de garanti etmektedir.

Şimdiye kadar yaşanan durumlar doğrultusunda uygulamada güvenli bölgelerin çoğu kez üçüncü taraflarca veya taraf olmayan ülkelerce oluşturulduğu görülmüştür.⁹⁴ Buna bağlı olarak güvenli bölgenin oluşturulması ve gözlemlenmesi süreci üçüncü unsurların yetkisinde iken çatışan taraflar pasif bir role sahip olmakta idi. Burada onların

⁹³Dünyada barışın ve güvenliğin korunması amacıyla Güvenli Konseyin bölüm VII'de yer alan kararlar çerçevesinde sahip olduğu yetkiler doğrultusunda, herhangi bir çatışmanın dünya barışı ve güvenliği tehlikeye attığı anda veya belli bir çatışmanın insan haklarının çiğnenmesine sebep olduğu zaman, o çatışan tarafların uzlaşmasını beklemeden güvenlik bölgesi oluşturmak da dahil olduğu gereken bütün önlemleri alabilmektedir.

⁹⁴O üçüncü taraf, üçüncü faktör, süper güç veya bölgesel güce sahip ülkeler veya BM güçleri fark etmeksizin, onlar doğrudan çatışmalara katılmamış, aynı zamanda çatışmalara katılan taraflardan birine de destek vermemiş, onların dahil olma sebebi yalnızca sivil halka destek vermektir.

rolü tarafsız unsurun almış olduğu kararlara uymaktan ibarettir. Dolayısıyla, sivil halkın hayatını tehlikeye atacak tüm faaliyet ve eylemlerden uzak durmak zorundadırlar.

Ayrıca şuna dikkat çekmek gerekir ki Cenevre Sözleşmesine göre, geçmişte çatışan taraflarca bunun kabul edilmesi gerekmektedir. Ancak geçen asrın doksanlı yıllarındaki uygulamalar güvenli bölgelerin çoğunun çatışan tarafların rızası olmadan kurulduğunu göstermektedir. Esasen güvenli bölgelerin çoğu tarafların istekleri dışında oluşturulmuştur. Bu bir taraftan Cenevre Sözleşmeleri ile doğrudan çelişirken diğer taraftan temel insan haklarını korumayı gerektiren insani duygularla doğrudan bağlıdır. Toplu halde ve sistematik bir biçimde ihlal edilen insan hakları özellikle de Ruanda'da ve Srebrenitsa'da yaşanan ve uluslararası hukukta en ağır suçlar olarak bilinen etnik katliam ve soykırım gibi insanlığa karşı suçlar,

Önceki bölümde barış misyonlarından söz edilmiştir. Bu bölümde yalnızca askeri personelin gönderildiği geleneksel barış misyonlarının dışında yeni ve çok yönlü barış misyonlarında askeri personelin yanında sivil personelden oluşan yapılar da katılmıştır. Buna bağlı olarak güvenli bölgeyi oluşturan taraf aynı zamanda onların yönetme biçimini de belirlemektedir. O aynı zamanda dış saldırılara karşı askeri güçlerin bulunması konusunda da karar verecektir. Ayrıca, bölgede bulunan silahlı güçler veya silah bulunduran sivil halkın silahsızlaştırılması konusunda da karar verecektir. Silahsızlaştırma sürecinin gerçekleşmesi en çok bölgeyi oluşturan tarafların kararlarına bağlı olmaktadır. Eğer bu yönde bir karar alınması halinde çoğu durumda o bölgenin silahsızlaştırılması da gerçekleştirilmektedir. O anda sivil halkın güvenliği ve emniyeti üçüncü tarafın ellerinde bulunmaktadır.⁹⁵

⁹⁵Srebrenitsa çatışmaya katılan tarafların uzlaşması neticesinde ve Güvenlik Konseyinin kararı neticesinde Birleşmiş Milletler tarafından oluşturulan güvenlik bölgelerden biridir, burada tarafların uzlaşma sebebi silahsızlaştırılma konusunda uygulanan baskıdır. Ancak bu durumda güvenlik bölgesinde yaşayan Boşnak sivil halk ve bazı silahlı gruplar silahları teslim etmek zorundaydı, dolayısıyla oluşturulan güvenlik bölgesinin emniyeti onu oluşturan üçüncü tarafların elinde bulunmaktaydı, bu durumda Srebrenitsa'nın güvenliği Birleşmiş Milletlerin elindeydi. Birleşmiş Milletler tarafında oluşturulan Srebrenitsa bölgesi aynı zamanda çatışmalar boyunca saldırıların gerçekleştiği ve sonunda çatışan taraflarının birinin elinde düşen bölge olarak bilinmekte ve en son olarak insanlığa karşı en ağır suçların işlendiği ve Birleşmiş Milletlerin sivil halkına vaat ettiği güvenliğin sağlayamadığı, olumsuz olayların engelleyemediği ve korkunç katliamın yaşandığı bölge olarak bilinmektedir.

Genelde güvenli bölgelerin insani sebeplerden dolayı oluşturulduğu veya sivil halkın acı çekmemesi için yapıldığı fikri kabul görmüşse de bu konuda başka görüşler de bulunmaktadır. Bu görüşler güvenli bölgelerin oluşturulması durumunu sorgulama yönünde gelişmektedir. Buna göre, güvenli bölgeler ancak mülteci dalgalarını önlemek amacıyla yapılabilmektedir. Çatışmalar nedeniyle ortaya çıkabilecek ve diğer ülkelere zarar verebilecek mülteci dalgaları söz konusudur. Onlar güvenli bölgelerin büyük güçlerin benciliğini ifade ettiğini ve bununla birlikte mültecilerden kurtulmayı hedeflediğini ileri sürmektedir. Örneğin Jennifer Hyndman şunu belirtmektedir: “*Güvenli bölgelerin oluşturulması zorda kalan insanların acılarını hafifletmekten çok büyük güçlerin jeopolitik çıkarlarının tatmini için yapılmaktadır*”.⁹⁶ Bu yazar, güvenli bölge kavramı konusunda çatışan tarafların rızası olmadan başarılı olacağı konusuna da oldukça şüpheli yaklaşmaktadır ki bu düşüncesi Bosna Hersek’te gerçekleşen olaylarla kanıtlanmaktadır.

Bazı görüşler, Srebrenitsa’da gerçekleşen olaylar sebebiyle güvenli bölgeler oluşturulmasının olumsuz bir yönünün de bulunduğunu belirtmişlerdir. Onlar güvenli bölgelerin etnik çatışmaları olumsuz etkiyebileceklerini düşünmektedirler. Bu tarz müdahalelerde belli etnik gruba öncelik verebilir ve bu durum gerginliği daha da arttırabilir.⁹⁷

Son olarak, güvenli bölgeler konusuna şüpheli yaklaşmayan farklı yazarların da bulunduğunu belirtmek gerekmektedir. Diğer görüşün aksine, bu fikrin olumlu ve gelişmeye yönelik potansiyelinin olduğu belirtilmektedir. Çünkü güvenli bölgeler, sivil halkı da korumaktadır. Bu görüşü savunanlardan Phil Orchard “güvenli bölgelerin Ruanda ve Bosna’da yaşanan olaylardan sonra ortaya çıktığına inanmakta ve bu bölgelerin insani sebeplerden dolayı oluşturulduğunu” belirtmektedir⁹⁸.

⁹⁶ Hyndman, Jennifer, “Preventive, Palliative or Punitive Safe Spaces in Bosnia-Herzegovina, Somalia, and Sri Lanka”, in: Journal of Refugee Studies, 2003, p. 167-185

⁹⁷ Gordon, D. Stuart & Toase F. H. “Aspects of Peacekeeping” Routledge, London 2001. p 227

⁹⁸ Orchard, Phil, “Revisiting Humanitarian Safe Areas for Civilian Protection”, Global Governance, 2004, p. 55–75

2.1.1. Güvenli Bölge Olgusu ve Uluslararası Hukuk

2.1.2. Tarihsel Yaklaşım

Tarihsel açıdan bakıldığında güvenli bölge, korunmaya muhtaç olan bireylere yardım mekanizması olarak geliştirilmiş eski tarihli bir olgudur. Bu, aynı zamanda o çatışmalara taraf olmayan sivil halka yönelik de bir koruma sağlamaktadır. Bununla birlikte, hukuki olgu olarak uluslararası arenada çok daha geç bir tarihte ortaya çıkmış ve onunla ilgili ilk kodifikasyon 1949 yılında yapılan Cenevre Sözleşmesi ile gerçekleştirilmiştir. Silahlı çatışmalar sürerken sivil halkın korunmasına yönelik birtakım kurallar ile alakalı kodifikasyon talepleri Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde ortaya çıkmış ancak hemen ardından İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması bu konu ile ilgili kodifikasyonun 1949 yılına kadar ertelenmesine neden olmuştur.

Bugün güvenli bölge olarak bilinen olgunun ortaya çıkmasına farklı dinlerde var olan kaide ve kurallar önemli katkı sağlamıştır. Özellikle İslam dininde savaşa ile ilgili kaideler ve savaşa katılmayan toplumun hassas grupları konusunda ortaya konulan prensipler büyük öneme sahiptir. İslam'da savaşa katılmayan gruplara karşı nasıl davranılması gerektiği detaylı bir biçimde açıklanmıştır Ayrıca, İslam bu konuda yalnızca insanlarla ilgili kaideler getirmekle kalmamış aynı zamanda çatışma anında korunması gereken diğer şeylerle ilgili bazı kurallar da ortaya koymuştur. İlk olarak 1949'da ortaya çıkan ve ardından 1977'de ekleme yapılan Cenevre Sözleşmesinin bu konuda içerdiği tüm prensipler yıllar önce Kur'an ve sünnette de yer almaktadır. Ayrıca soyut norm olmalarının dışında tüm kaideler ve prensipler Hz. Muhammed'in (s.a.v.), onun ashaplarının ve onlardan sonra gelen nesillerin hayatlarında da uygulanmıştır.⁹⁹ İslam liderlerin insancıl bir biçimde davrandığına ilişkin iddiaları, Selâhaddin Eyyubi veya Sultan Fatih hakkında ve bu konudaki bilgileri Batılı yazarların metinlerinde bulmak

⁹⁹<https://preporod.com/index.php/sve-vijesti/drustvo/aktuelno/item/2094-islam-i-oruzani-sukobi>

mümkündür. Bunlardan biri, *The Handbook of Humanitarian Law in Armed Conflict* isimli kitap olup bu kitapta şu şekilde ifade edilmektedir:

“İslam temel insancıl hukuku ile alakalı taleplerine karşılık vermektedir. Onun emirlerinde fark edildiği üzere ve ilk halife olan Hz. Ebu Bekir şunları söylemiştir: ‘Zaferimiz kadınların, çocukların ve yaşlıların kanı ile kirlenmeyecektir. Palmiye ağaçları kesmeyin, evleri yakmayın, buğday tarlaları yakmayın ve meyve veren ağaçları kesmeyin. Hayatı sürdürmeniz için gerekli olan hayvanların dışındı hiçbir hayvanı veya hayvan sürüleri telef etmeyin.’”¹⁰⁰

İfade edilen emirlerden kadın, çocuk ve yaşlılar gibi toplumun hassas gruplarının açık ve net bir biçimde savaşa dahil olmayan sivil gruplara dahil oldukları ve buna bağlı olarak koruma altında olmaları gerektiği ifade edilmektedir. Onlara karşı hiçbir şekilde tehditte bulunulamaz ve onların özel bir koruma hak ettikleri belirtilmektedir. Tüm bunların, yıllar sonra aynı biçimde Cenevre Sözleşmesinde kabul edildiği görülmektedir. Devamında “Palmiye ağaçlarını kesmeyin, evleri yakmayın, buğday tarlaları yakmayın ve meyve veren ağaçları kesmeyin.” şeklinde ifade edilmekte ve dolayısıyla İslam dininin getirmiş olduğu prensipler, sivil halkın yanında silahlı çatışma anlarında dokunulmaması gereken eşyalar hakkında da bilgi vermektedir. Bu eşyalara; yaşadıkları evler, beslenmek için ettikleri buğday tarlaları ve ettikleri meyve ağaçlarıdır. Aynı prensipler daha sonra Cenevre Sözleşmesinde benimsemiş ve bu sözleşmeye göre insanların hayatlarını korumak için barış misyonları gönderilmektedir. Barış misyonları, çatışan taraflardan sivil halka karşı insancıl muamelede bulunmalarını talep etmekte ve çatışma bölgelerinde bulunan sivil halkın ihtiyaçlarının giderilmesi amacıyla gıda ve ilaç yardımlarının yapılmasını sağlamaktadır.

Aynı şekilde, Antik Yunan’da yöneticiler tarafından cezalandırmak amacıyla aranan kişilere tapınaklara ve diğer dini yapılara sığınma hakkı verilmekteydi. Oraya sığınan

¹⁰⁰Fleck Dieter, *The Handbook of Humanitarian Law in Armed Conflict*, Oxford University Press, New York, 1995.

kişiler ise tapınakta bulunan rahipler tarafından korunmaktaydı. Dolayısıyla, bu tapınakların güvenli bölge örnekleri olarak görülmesi mümkündür.

Sivil halkı koruma çabaları tarih boyunca karşımıza çıkan bir olgu olarak görülmekle birlikte bu serüvende özellikle iki tarihi toplantı önem arz etmektedir. Bunlardan ilki, 1922'de Lahey şehrinde hukuk komisyonu tarafından yapılmıştır. İkincisi ise 1934 yılında Monako'da tıp ve hukuk uzmanlardan oluşan komisyon düzenlenen toplantıdır. Burada, silahlı çatışmaların yaşandığı bölgelerde yaşayan sivil halkı koruma modeli konusunda uluslararası askeri tıp uzmanları tarafından tartışmalar yapılmıştır. Bu toplantı, daha sonra ortaya konulan Cenevre Sözleşmesi için gereken prensipler çerçevesinde oluşturulmuştur. Bu toplantının diğer bir niteliği ise her türlü askeri müdahalenin yasak olduğu ve insanlara tıbbi müdahalelerin yapıldığı şehirlerin tanımlanmasıdır.

Güvenli bölge olgusu, her ne kadar Cenevre Sözleşmesi ile tanımlanmış ve hukuki çerçevesi çizilmiş olsa da uygulamada güvenli bölgeler çok daha önceden ortaya çıkmıştır. Cenevre Sözleşmesinden önce açılan güvenli bölge örneklerden biri, Madrid güvenli bölgesi olarak bilinen bölgedir. Bu bölge komutan Franco'nun kararıyla 1936'da yapılan savaştan kaçan mültecilerin korunması amacıyla Madrid şehrinin etrafında kurulmuştur.

Bu örnek, başarılı örneklerden biri olarak kabul edilmekle birlikte bu kurulan bölge ile daha sonra Cenevre Sözleşmesi çerçevesinde oluşturulan bölgeler arasında esasen farklar bulunmaktadır. Bu farklar da aşağıdaki maddelerde belirtilmektedir:

- Kurulma biçimi: (Tarafların Kabulü) Cenevre Sözleşmesine göre güvenli bölgenin oluşma şartlarından biri çatışan tarafların rıza göstermeleridir. Madrid güvenli bölgesinde böyle bir durum söz konusu olmayıp güvenli bölgenin kurulma kararı tek taraflı olarak komutan Franco tarafından alınmıştır. Komutan, kendi iradesine göre belli bir alanı güvenli bölge olarak ilan etmiştir.
- Güvenli bölgeyi yönetme: Madrid güvenli bölgesi, özel bir yönetme biçimini nitelenemekte ve özel bir gözlem sürecine tabi değildir. Bu bölgenin oluşturulmasının asıl amacı şehrin bir kısmını tahribattan korumaktır.

Tüm bu farklılara rağmen bu bölgenin başarısı fark edilecek derecede gerçekleşmiştir. Ayrıca, bu bölge sivil halkın ve yaralı olanların güvenli bir biçimde hastanelerde tedavi görebileceği bir alanın olduğu bölge konumuna da sahip olmuştur.

Bundan bir yıl sonra ise bir güvenli bölge daha oluşturulmuştur. Bu kez Şangay'da, Madrid bölgesine benzer bir güvenli bölge Kızılhaç tarafından oluşturulmuştur. Bazı verilere göre, bu bölgeye yaklaşık 250.000 insan sığınmıştır.

İkinci Dünya Savaşı Dönemi, büyük tahribatlar ve sivil halka karşı acımasız muameleler ile tanınmıştır. Dolayısıyla güvenli bölgelerin oluşturulmasına önceki dönemlerden daha çok ihtiyaç duyulmuşsa da ve Kızılhaç Komitesi'nin tüm çabalarına rağmen güvenli bölgeler oluşturulmamıştır. Yeni toprakları fethetme hırsına kapılan taraflar güvenli bölgelerin oluşturulması konusunda hiçbir antlaşma yapamamışlardır. Bu da silahlı çatışmalar esnasında sivil halkın korunmasına ilişkin kesin kuralların bulunması gerektiğine ayrıca dikkat çekmiştir. İkinci Dünya Savaşında ve Cenevre Sözleşmesinin çıkmasından hemen önce 1948'de Filistin topraklarında MKCK kontrolünde bir güvenli bölge daha oluşturulmuştur. Bu bölgenin temel niteliği onun çatışmaların yaşandığı toprakların ortasında oluşturulması, daha doğru çatışmaların yaşandığı bölgede olmasıdır. Bölgenin temel görevi ise o bölgede yaşayan tüm sivil halkın korunması olmuştur.

Yukarıda bahsi geçen tüm güvenli bölgelerin ortak özellikleri onların geçici çözüm olarak ve çatışmaların sürdüğü dönemde sivil halkı korumak amacıyla oluşmalarıdır.

2.1.3. Uluslararası Hümanist Hukuk Kuralları

Güvenli bölgelerin oluşturulmasıyla amaçlanan güvenlik, aynı zamanda fiziki saldırıya maruz kalan toplumun belirli bir grubuna karşı gerçekleştirilmesi düşünülen ek korumayı da temsil etmektedir. Uluslararası insancıl hukuka göre silahlı çatışmalarda tüm sivil halk güvenliği hak ettiğinden savunmasız grupta yer alanlar açısından da temel hak niteliğindedir. Bazı çatışmalarda ve belli coğrafyalarda güvenli bölgelerin oluşturulmaması veya geç kalınması durumu güvenli bölge oluşturulmasının ve sivil

halkın geleceğinin çatışmalara katılan taraflarca belirleneceği anlamına gelmemektedir. Savunmasız grupta yer alan; yaralılar, hastalar, kadınlar, çocuklar ve yaşlılar hiç şüphesiz ki tehdit altında korumayı hak etmektedirler. Bu koruma ve güvenlik hakkı çatışma türüne göre değişmediğinden çatışmaların bir devlet içinde veya uluslararası nitelikte olması hiçbir önem taşımamaktadır. Çünkü sivil halkın koruması genel bir haktır ve o çatışmanın doğasına bağlı olarak değişmemektedir. Savunmasızlar gibi belli bir gruba veya belli şahıslara karşı olanlarla ilgili insancıl hukuk kuralları aşağıdaki maddelerden oluşmaktadır:

➤ **Sivil halkı, hastaları ve yaralı olanları koruma yükümlülüğü**

“Silahlı çatışmada yer almış olsun olmasın bütün yaralılar, hastalar ve deniz kazazedelerine saygı gösterilecek ve bunlar koruma altına alınacaktır. Bu kişiler her koşulda insanca muamele görecektir ve imkanlar elverdiğince mümkün olan en kısa sürede durumlarının gerektirdiği tıbbi bakım altına alınacaktır. Bu kişiler arasında tıbbi kriterler dışında hiçbir şekilde ayırım yapılmayacaktır.”¹⁰¹

Sivil halk ve sivil kişiler askeri operasyonlardan kaynaklanan tehlikelere karşı genel korumadan yararlanır. Bu korumayı etkin kılabilmek için her koşulda aşağıdaki kurallar dikkate alınacaktır:

“Ne sivil halk ne de sivil kişiler saldırı hedefi olmayacaktır. Birincil amacı sivil halk arasında dehşet yaymak olan şiddet hareketleri ya da tehdidi kesinlikle yasaktır. Siviller, doğrudan düşmanlıklara katıldıkları süre dışında bu bölümde sağlanan korumadan yararlanırlar.”¹⁰²

➤ **Sivil halka ve sivil altyapıya karşı saldırıların yasaklanması**

“Sivil halk ve bireysel olarak siviller saldırının hedefi olmayacaktır. Esas amacı sivil halk arasında terör yaymak olan şiddet hareketleri ya da tehditleri

¹⁰¹Madde 7. II Protokol, Cenevre Sözleşmeleri.

¹⁰²Madde 13. II Protokol.

yasaktır.”¹⁰³“Sivil nitelikte mallar saldırı ya da misillemelere hedef olmayacaktır. Sivil nitelikte mallar askeri hedef olmayan tüm mallardır.”¹⁰⁴

➤ **Tıbbi altyapılara kaşı saldırıların yasaklanması**

“Sağlık servisine bağı sabit müesseseler ve seyyar sıhhiye birlikleri hiç bir surette tecavüze maruz bırakılmayarak muharipler tarafından hürmet görecek ve himaye olunacaklardır. Bu müessese ve birlikler muhasım tarafın eline düşerlerse hasta ve yaralıları için gereken ihtimam ve tedavi esir eden Devlet tarafından sağlanmadıkça işlerine devam edeceklerdir”¹⁰⁵

“Yaralıları, hastaları, malülleri ve loğusa kadınları tedavi için teşkil edilen sivil hastaneler, hiçbir veçhile taarruza uğrayamazlar. İhtilâfa dahil taraflar her zaman bu hastanelere riayet ve bunları himaye edeceklerdir.”¹⁰⁶

“Tıbbi birimlere ve tıbbi nakliye araçlarına saygı gösterilecek ve bunlar her zaman korunacaktır ve saldırı hedefi olmayacaktır.”¹⁰⁷

➤ **Seçici olmayan saldırıların yasaklanması**

Ayırım gözetmeksizin yapılan saldırılar yasaktır. Ayırım gözetmeksizin yapılan saldırılar şunlardır:

a) Belirli bir askeri hedefe yöneltilmemiş saldırılar;

b) Belirli bir askeri hedefe yönlendirilemeyen savaş yöntemleri ve araçlarının kullanıldığı saldırılar;

¹⁰³Madde 51. I Protokol.

¹⁰⁴Madde 52. I Protokol.

¹⁰⁵ Madde 19. I Cenevre Sözleşmesi.

¹⁰⁶ Madde 18. IV Cenevre Sözleşmesi.

¹⁰⁷ Madde 11. II Protokol.

c) Bıraktıkları etkiler bu Protokolce öngörüldüğü şekilde sınırlandırılmayan savaş yöntemlerinin ve araçlarının kullanıldığı saldırılar;

ve netice olarak, böyle her bir durumda, hiçbir ayırım gözetmeksizin askeri hedefleri ve sivilleri ve sivil malları vurma özelliğine sahip yöntemlerin kullanıldığı saldırılardı.¹⁰⁸.

➤ **Korunma kalkanı olarak sivillerin kullanımının yasaklanması**

Hiçbir savaş esiri hiçbir zaman savaş alanının ateşine maruz kalabileceği bir bölgeye gönderilemeyeceği ve orada alıkonulamayacağı gibi bazı nokta veya bölgeleri askeri harekâttan korumak için onun mevcudiyetinden istifade edilemeyecektir¹⁰⁹.

Himaye gören hiçbir şahıs, bazı noktaları veya bazı bölgeleri orada bulundurulmak suretiyle askeri hareketlerden masun tutmak gayesiyle kullanılamaz¹¹⁰.

Askeri operasyonların yürütülmesinde, sivil halkı, sivilleri ve sivil malları hedef dışı tutmak için sürekli özen gösterilecektir¹¹¹.

Uluslararası insancıl hukuk ilkeleri çerçevesinde sivil halkın ve diğer gruptaki kişilerin genel olarak korunmasına birkaç nedenden ötürü dikkat çekilmesi gerektiğini düşünmekteyiz:

İlk olarak, güvenli bölge oluşturulması ve onların en iyi biçimde görevlerini yerine getirdikleri ihtimalinde güvenli bölge sınırları dışında yer alan tüm insanlar, doğal olarak özel statüye sahip olanlar veya güvenli bölgeye sığınma talebinde bulunmayanlar dahi uluslararası insancıl hukuka göre korunmayı hak etmektedirler. Çünkü en başta güvenli bölgelerin yalnızca ek bir güvenliği temsil ettiklerini dikkat çekilmiş, güvenlik hakları ve insancıl hukuk ile belirtilmiştir. Dolayısıyla buna bağlı olarak güvenli bölgelerin oluşturulması hiçbir biçimde insancıl hukuk ile öngörülen güvenliğin önüne geçmemeli

¹⁰⁸Madde 51. I Protokol.

¹⁰⁹ Madde 23. III Cenevre Sözleşmesi.

¹¹⁰Madde 28. IV Cenevre Sözleşmesi.

¹¹¹ Madde 57.

ve güvenli bölge olgusu çatışma taraflarının korunmasız halka karşı sorumluluklarını azaltmamaktadır.

İkinci olarak, güvenli bölgeler oluşturulduğunda genel olarak geçerli kaideler bu bölgelere bakılmaksızın yürürlükte bulunmaktadır. Örneğin, güvenli bölgede bulunan birinin bireysel olarak çatışmalarda yer taraflarından birine karşı saldırıya niyetlenmesi veya bir eylem gerçekleştirmesi nedeniyle güvenli bölgeye saldırılamaz. Çatışmada olan taraflar, genel hukuk kurallarına bağlı kalmalı ve aynı zamanda sivil halkın yoğun yaşadığı bölgelere veya güvenli bölgelerin içerisindeki alanlara saldırılarda bulunmaktan kaçınılmalıdır.

Son olarak, eğer bir kez oluşturulan güvenli bölge zamanla o özel konumunu kaybederse veya 1995 yılının temmuz ayında Srebrenitsa’da olduğu gibi o bölgeler ortadan kalksa da orada bulunan sivil halk hala koruma altında bulunmaktadır. Ancak buradaki korumanın başka hukuki normlarla olduğunun belirtmesi gerekmektedir. Esasen buradaki koruma insancıl hukuk kuralları bağlamında gerçekleştiğinden, bu bölgeler temel insan haklarının çiğnenmesinin ve saldırıların hedefi olamamaktadır.

2.2. CENEVRE SÖZLEŞMELERİ - GÜVENLİ BÖLGE KAVRAMININ KODİFİKASYONU

Önceki bölümde uluslararası hukukta güvenli bölgenin tanımlanması ve belirtilmesi konusunda var olan eksiklikten bahsedilmiştir. Genel hukukun bir parçası olan insancıl hukukta da durum farklı olmamakla birlikte insancıl hukuk çatışmaların yaşandığı bölgede sivil halkı bir nebze de olsa korumaktadır. Ancak güvenli bölge kavramının yerine daha sonra Cenevre Sözleşmesinde bahsedilecek “alan” kavramı ile belirtilmiştir.

Uluslararası hukukun önerdiği güvenli alanlardan bahsetmeden ve her iki kavram arasındaki benzerlik ve farklılıklar kıyaslanarak tespit edilmeden önce iki hususa dikkat çekilmesi gerekmektedir. Bunlardan;

- **İlki**, uluslararası hukuk BM Antlaşması doğrultusunda açık ve net olarak çatışan tarafların sorunlarını barışçıl yollarla çözmeleri gerektiğini öngörmektedir. Bununla birlikte çatışmalar çözülemediğinde ise çatışmaların, uluslararası hukukun sınırları çerçevesinde ve insancıl olması gerekmektedir. Çatışan tarafların savaşta sivil halkı, yaralılar bir taraftan ve askeri personel diğer taraftan ayırım yapmaları gerekir, ilk taraf olan sivil halk ve yaralılar saldırı hedefi olarak görülmemeli ve korunması gerektiğine dikkat edilmelidir. Bunlar genel kurallar olduğundan, güvenli bölgelerin oluşup oluşmadığına bakılmaksızın tüm çatışmalar ve bütün coğrafyalar için ortak bir şekilde geçerlidir. Sivil toplum, saldırının hedefi olmamalı ve onlara her zaman ve her yerde koruma sağlanmalıdır. Nihayetinde güvenli bölgenin oluşma sebebi savaş kurallarına uyulmamasından kaynaklanmaktadır. Çünkü bu kurallara uyulmaması, hassas grupların tanınmamasına ve çatışmalarda kolayca mağdur haline gelmesine neden olmaktadır. Güvenli bölgeleri oluşturan motiflerden biri, hassas gruplara karşı ciddi tehdit veya bizzat saldırının kendisidir. Sonuç olarak, bu durum onların yok olmasına veya en iyi ihtimalle insancıl hukukun temellerinin tehlikeye atılmasına neden olmaktadır. Uluslararası insancıl hukukun savaşla ilgili olarak ortaya koyduğu ilkelere tam anlamıyla uyulmuş olsaydı güvenli bölge oluşturma ihtiyacı ortadan kalkmış olacaktı. Çünkü bu kurallara göre sivil halk asla çatışmanın hedefi haline gelemez. Sivil halkın askeri hedef haline geldiği çatışma örneklerinden biri Srebrenitsa olup burada Sırp Cumhuriyetinin askeri güçleri ile kendi iradeleriyle çatışmaya katılan militarist güçler Srebrenitsa'da yaşayan sivil halkı askeri hedef olarak belirlemiştir. Bunun amacı ise Boşnak sivillerin yaşadığı bölgelerde etnik temizlik uygulamaktır.
- **İkincisi**, çatışmalar ve huzursuzluklar genelde belli bölgelerde ortaya çıkmaktadır. Ancak bunların geniş alanlara yayıldığı ve silahlı çatışmalara dönüştüğü hallerde bu çatışmalar geniş alanlarda gerçekleşmekte eğer iç çatışmalarda söz ediliyor ise de bazen bir devletin sınırları içerisinde olabilmektedir. Doksanlı yıllarda Yugoslavya, Ruanda ve Irak örneklerinde olduğu gibi bu çatışmalar bazen bir

devletin sınırları dışına da taşınabilmektedir. Tüm bu örneklerde ve durumlarda güvenli bir bölge oluşturulması halinde bile onun çatışmaların sürdüğü bütün alanı kaplaması mümkün değildir. Güvenli bölgeler genelde sivil halkın güvenliğinin, hayatta kalmasının ve çatışmalardan korunmasının sağlandığı küçük coğrafi alanlardan ibarettir. Ancak belli bir yerde güvenli bölge oluşturulduktan sonra da çatışmaların yaşandığı diğer alanlarda çatışma taraflarının istediğini yapabileceklerini anlamına gelmemektedir. Şöyle ki çatışan taraflar, uluslararası hukukun ilkeleri çerçevesinde insancıl hukuk ilkeleri ile bağlı olup tarafların ona göre davranması gerekmektedir. Çatışan taraflar, hassas ya da savunmasız grupların güvenli bölgede bulunup bulunmadığını gözetmeksizin onları silahlı personel olarak göremez ve onlara karşı dikkatli davranılması gerekir. Çünkü güvenli bölge olarak anlaşılan kavram “*belli bir coğrafi bölgede korumayı öngörmekte ve sivil halkı korumayı ifade etmemektedir.*”¹¹² Sivil halk, güvenli bölge olarak belirlenen alanın sınırları içerisinde bulunup bulunmadığına bakılmaksızın her halükârda korumayı hak etmektedir. Bununla birlikte bu bölgeler uluslararası insancıl hukuka göre, sivil halka çatışmaların yoğun olduğu anda korumayı sağlama görevini yerine getirmekte ve çatışmaların yaşandığı alanlarda yaşam için gerekli temel şartları oluşturmaktadır.

2.2.1. Cenevre Sözleşmelerine Göre Özel Koruma Altında Olan Yerler ve Bölgeler

Cenevre Sözleşmeleri, çatışmaların yaşandığı bölgelerde sivil halkının korunması konusuna ilişkin ve detaylı bir biçimde ele alınmış olmasıyla uluslararası boyuttaki ilk resmî belge statüsüne sahiptir. Bu noktada belirtilmesi gereken bir diğer husus da şudur; Cenevre Sözleşmeleri sivil halkı aralarında var olan küçük farklılıklara bakılmaksızın savaşa katılmayan insanlar sınıfında kabul etmektedir. Bu sözleşmenin üçüncü maddesine göre: “*sivil halk olarak çatışmalara dolaylı yoldan katılmayan kimseler tanımlanmakta, bu kapsama silahlarını teslim etmiş askeri şahıslar da girmekte, çatışmalarda yaralanan*

¹¹²Jean Pictet, Commentary on the Geneva Conventions of 12 August 1949, ICRC, p. 127.

ve savaşamayacak duruma düşen yaralılar, hastalar veya başka sebeplerden dolayı savaşmayan herkes."¹¹³ Bu maddenin devamında sözleşmeye katılan taraflardan bu sınıfta yer alan insanlara insani tutum sergilemeleri beklenmekte ve onlar arasında ırk, ten rengi, cinsiyet veya düşünce gibi hiçbir hususta ayırım yapmaksızın eşit ve adil davranmaları ile onların mülküne veya başka şeylere zarar vermeden muamele edilmesi beklenmektedir. Sivil halk, çatışmalarda fark edilmeyen taraf konumuna sahip olduğundan savaşta çatışan tarafların bu gruptaki kişilere karşı eşit davranması gerekmektedir. Bu ayrımcılığın çeşitlerinden olan dini ve etnik konulardaki ayrımlar sebebiyle Bosna Hersek'te yaşanan silahlı çatışmalarda siviller eşit görülmemiş ve bir gruba üstünlük tanınırken diğerlere karşı etnik temizlik ve katliam gerçekleştirilmiştir.

2.2.2. Tıp ve Hastane Kurumlarının Bölgeleri

Daha önceleri var olan ve sonrasında Cenevre Sözleşmesinin ayrılmaz parçası haline gelen korunmuş alan olarak da bilinen olgu insancıl sebeplerden dolayı hassas grupta yer alan kişileri korumak için ortaya çıkmıştır. Bu anlayışa göre, tüm sivil halk hassas gruba dahil olmayıp yalnızca nüfusun belli bir kesiminde yer alan yaralı ve hasta olan siviller bu kapsamda yer almaktadır. Bu anlayış, çatışmaya katılmayan insanların güvenliği ve emniyetini sağlamak amacıyla hastaneleri korumak için oluşturulan alanları güvenli bölge olarak kabul etmektedir.

*"Daha sulh zamanında, Yüksek Akit Taraftar ve muhasamat başladıktan sonra ihtilâfa dahil taraflar kendi topraklarında ve lüzumu halinde, işgal altındaki topraklarda yaralı ve hastaları, malûlleri, yaşlı kimseleri on beş yaşından aşağı çocukları, gebe kadınları ve yedi yaşından küçük çocukların annelerini harbin tesirlerinden masum bulunduracak tarzda sıhhat ve emniyet mıntıkları ve mevkileri kurabilirler."*¹¹⁴

¹¹³Madde 3. I Cenevre Sözleşmesi.

¹¹⁴ Madde 14. IV Cenevre Sözleşmesi.

Bu kararlar, söz konusu bölgelerde insancıl amaçlara ulaşmak hedeflenmiştir. Hastane konusuna ilişkin kararlar da aşağıdaki önermeleri içermiştir:

- Çatışmalarda katılan tarafların ve bu sözleşmeye üye olan ülkelerin yalnız yaralı ve hasta olan insanlar için güvenli alanlar oluşturma, bu alanlarda bulunan sivil halk ile bu alanları yöneten uzmanların kalmasına müsaade edilmesi.
- Bu bölgeleri oluşturan ve yöneten taraflara bu bölgelerde kalmak için hakkı olmayan kimselerin burada kalmalarını engelleme yükümlülüğü getirmek.
- Aynı zamanda bu bölgede kalan sivil halkın askeri yönü olan tüm faaliyetleri engelleme ve askeri operasyonlara destek olarak algılanan tüm girişimleri önlemek.

Cenevre Sözleşmesinin yirmi üçüncü maddesinden farklı olarak¹¹⁵ on dördüncü maddesinde sağlık ekiplerinin koruması altında olan yaralanmış askeri personelin korunması dışında veya hasta olan kesimin haricinde,¹¹⁶ aynı zamanda diğer grupta yer alan hassas kişilere de dikkat çekilmektedir. Bunlar için, çatışmada olan taraflardan emniyetli ve fiziki tehditlerden uzak olacakları bir bölgenin oluşturulması talep edilmektedir. Sözleşmede yer alan bu hassas gruptaki kişiler şunlardır: hali kalmamış yaşlı insanlar, on beş yaşından küçük çocuklar, hamile ve yedi yaşından küçük çocukları olan kadınlar, bu kararlar güvenli bölgesi ile herkes için eşit olan sonuçlara varılmaktadır.

Her ne kadar Cenevre Sözleşmesinde sorumluluk alma konusunda net önerilerde bulunulmasa da güvenli bölge yönetimi ile askeri operasyon olarak algılanan eylemlerin engellemesi konularındaki tüm önlemlerin güvenli bölgeleri oluşturan taraflara ait olduğunu ifade edilmiştir.

¹¹⁵Antlaşma taraftarları barış zamanında, çatışan tarafların ise uyuşmazlığın başladığı andan beri kendi topraklarında buna ihtiyaç olup olmadığı karar verebilir, istila edilmiş topraklarda ise öyle organize edilmiş ki hasta ve yaralı olanları ulaşımdan uzak olacak şekilde yerleştirmektedir, aynı zamanda o alanlarda bulunan yönetim ve sağlık personelin, hastalara yardım edildiği yerlerin de ulaşımdan uzak olmalıdır.

¹¹⁶Sağlık servisine bağlı sabit müesseseler ve seyyar sıhhiye birlikleri hiçbir surette tecavüze maruz bırakılmayarak muharipler tarafından hürmet görecektir ve himaye olunacaklardır. Bu müessese ve birlikler muhasım tarafın eline düşerlerse hasta ve yaralıları için gereken ihtimam ve tedavi esir eden Devlet tarafından sağlanmadıkça işlerine devam edeceklerdir. Madde 19. I Cenevre Sözleşmesi.

Onlarda her şeyden önce şunlar beklenmektedir:

- Bölgede barışı sağlamak ve onu devam ettirmek
- Bölgede yaralı ve hasta olanlara tıbbi müdahale sağlamak, hatın normal akışı için gereken imkanları temin etmek
- Bölgede silahlı grupların ve silahlı alanların oluşmasını engellemek

İlk bakışta her ne kadar kolay gibi görünse de bunların sağlanması hiç de kolay değildir. Ayrıca, güvenli bölgelerin geçici önlem olduğu da unutulmamalıdır. Amaçlarına ulaştıklarında güvenli bölgeler feshedilmekte ancak kısa vadeli olarak belirlenen güvenli alanların uzun yıllar devam etmeleri durumu da görülebilmektedir. Bu durum, güvenli bölgeyi yöneten ve güvenliğini sağlayan taraflar için zor bir görev haline almaktadır. Bunun yanı sıra bu hallerde bölgeyi yöneten taraflardan, bölgeyi yöneten personel ile bölgedeki huzurun devamı için gerekli olan mallar ve verilen hizmetler nedeniyle çok daha büyük kaynaklar talep edildiğini de gözden kaçırmamak gerekir. Çünkü eğer güvenli bölgeler, orada yaşayan insanların durumlarına ve sayılarına bağlı olarak uzun süre devam ederse oradaki insanların ihtiyaçlarını karşılamak için ek gıda ve tıbbi yardım temini ile çocuklara eğitim verilmesi gibi başka ihtiyaçlar da karşılanmalıdır.

Cenevre Sözleşmesine göre güvenli bölgenin oluşması için en önemli koşul çatışan tarafların uzlaşması olup bu uzlaşma çatışma anında sağlanabileceği gibi barış imzalandıktan sonra da gerçekleşebilmektedir.

“Sözleşen taraflar sulh zamanında ve anlaşmazlık halindeki taraflar da muhasamat başladıktan sonra kendi topraklarında ve ihtiyaç varsa, işgal edilen topraklarda hasta ve yaralıları savaşın tesirlerinden vikâye için sağlık mahal ve bölgeleri¹¹⁷ ihdas edebilecekler ve bu mahal ve bölgeleri, bunların kuruluş ve idaresini sağlamak ve

¹¹⁷Sözleşme tıbbi güvenlik alanı olarak anılan bölgenin oluşmasını önerir, bu bölgede bulunan hastaların, sağlık ve yönetim personelinin bulunmasını da öngörür. Buna dayanarak kesin bir biçimde silahsız bölgelerden bahsedildiği sonucuna varılabilir, çünkü onlarda hiçbir şekilde silahlı grupların bulunması öngörülmemektedir.

buralarda toplanan kimselere bakmakla mükellef personeli de koruyacak surette teşkilâtlandıracaklardır.”¹¹⁸

Bu uzlaşma, çatışmada yer alan tarafların güvenli olarak ilan edilen belli bir bölgeyi tehlikeye atacak hiçbir faaliyette bulunmayacaklarına dair ek bir güvenceyi temsil etmektedir. Ancak bunun gerçekleşmesi için gereken temel şartlardan biri tarafların sağlanan antlaşma doğrultusunda davranması veya o bölgeyi yöneten tarafın amaçlanan hedefin gerçekleşmesi için gerekli tüm önlemleri alması ve bölgenin kötü niyetle kullanılmasını önlemesidir. Bu doğrultuda Cenevre Sözleşmesinde yer alan gözlemlenmekle ilgili önlemler özel bir öneme sahiptir. Buna göre, oluşturulan güvenli bölgede gözetim ve kontrol yapılabilir. Güvenli bölgenin oluşması için onay veren ve çatışmaya katılan taraf, bunun kontrolünün sağlanması için bir mekanizmanın oluşmasını talep edebilmektedir. Bunun amacı ise güvenli bölgenin antlaşma doğrultusunda işlev görüp görmediği anlaşılmasıdır.

Birini veya birden fazla tıbbi alanların oluşmasını kabul eden her güç, bir veya birden fazla komisyonun oluşturulması konusunda talep etme hakkı vardır, bu komisyonların amacı söz konusu alanların antlaşmada yer alan şartları yerine getirip getirmediği denetlemektir. Bu amaçla, oluşturulan komisyonlar tüm alanlarda denetleme hakkına sahip olacak, hatta onlarda devamlı bile kalabilecektir. Onlara görevlerini yerine getirmeleri için tüm kolaylıklar sağlanacaktır.¹¹⁹

Eğer bir bölgede komisyonlar, usulsüzlüklerin olmadığını ve onun antlaşmadaki amaçlar doğrultusunda kullanıldığını tespit ederlerse o bölgedeki güvenliğin artmasına katkıda bulunacak ve ona karşı tüm askeri faaliyetlerin engellemesini destekleyecektir. Ancak eğer bu komisyonlar usulsüzlüklerin olduğu tespit ederse ve bu usulsüzlükler güvenli bölgeyle veya bu bölgeyi yöneten taraflarla ilgili olursa onu yöneten taraflardan durumun düzeltilmesi talep edilebilir. Eğer bu yapılmazsa barış için onay veren tarafların

¹¹⁸ Madde 23. I Cenevre Sözleşmesi.

¹¹⁹ Madde 8. I Cenevre Sözleşmesi.

birinden çekilmesi beklenebilir¹²⁰ ancak taraf, söz konusu bölgeyi tanımadığını ve her türlü saldırıyı yapabileceğini belirtebilir.

Sonunda, eğer bir taraf belli bir güvenli bölgeyi tanımadığını yönünde açıklamalarda bulunsa ve ardından o bölgeye doğrudan veya dolaylı saldırıda bulunursa hiç şüphesiz orada yaşayan sivil halk uluslararası insancıl hukuka göre tüm temel haklara sahiptir. Dolayısıyla, o bölgede yaşayan insanlara karşı sivil halkına karşı davranıldığı gibi davranılması veya muamele edilmesi gerekmektedir.

Sözleşmelerin öngördüğü tıbbi alanlar kavramı aynı güvenli bölgede olduğu gibi o bölgeye yönetenlere karşı gelecek her türlü saldırıyı kesin bir biçimde yasaklamaktadır. O bölgelerde kalan insanları iyileştirme sürecinde kullanılan tüm araç ve gereçlere el konulmasını da yasaklamaktadır. Çatışan taraflardan birinin sağlık uzmanlarında veya onların kullandığı araçlardan birini ele geçirmesi durumunda Cenevre Sözleşmeleri onlara karşı nasıl davranılması gerektiği konusundaki tutumu şu şekildedir:

*Silahlı kuvvetlerin, muhasım tarafın eline düşen, seyyar sıhhi birliklerine ait malzeme, hasta ve yaralılara muhassas kalacaktır.*¹²¹

Son olarak tıbbi güvenlik alanı ile güvenli bölge kavramı arasındaki temel farkların şunlar olduğu söylenebilir:

- Onları oluşturan gücün önemsiz bir bölgesini kapsamakta
- Kabul etme kapasitesine göre daha az oranda bir nüfusa sahip olmaları gerekir
- Merkezden uzak olmalı ve yanlarında hiçbir şekilde askeri alanların, önemli endüstri bölgelerinin veya devlet kurumlardan hiçbirinin bulunmaması gerekir.
- Muhtemelen savaşın gerçekleşeceği stratejik bölgelerde yer almaması gerekir.

¹²⁰ Devamlı tıbbi kurumlar ve mobil tıbbi birimlerin korunması ancak bir durumda kesilebilir, kendi amaçları dışında ve düşmana karşı olumsuz eylemler için kullanıldığında. Ancak, korumanın kesilmesi ancak uyarı gönderdikten sonra başlayabilir, bu ancak belli bir süre geçtikten sonra ve uyarının etkisi olmadığında geçerlidir. Cenevre Sözleşmesinin 21. maddesi.

¹²¹Madde 33. I Cenevre Sözleşmesi.

Tıbbi güvenlik alanları uluslararası insani yardım derneklerinin amblemleriyle işaretlenmeli (Kızılay, Kızılhaç, kızıl arslan ve güneş), binaların üstünde beyaz bayraklarda ait olduğu kurumların amblemi olmalıdır.¹²²

2.2.3. Tarafsız Bölgeler

Cenevre Sözleşmelerinin temel amacı, silahlı çatışmalar olduğunda kitlesel bir biçimde gerçekleşen gerçek anlamda insan hakları ihlalini önlemektir. Çatışmalara taraf olmayan hassas grupların korunmasını sağlaması ve buna bağlı olarak sözleşmelerde yer alan maddelere göre çatışan tarafların çatışmalar çıkmadan önce barış döneminde hangi alanların tarafsız bölge olacağını belirleyebilecekleri ifade edilmektedir. Eğer savaşta olan iki taraf barış sürecinde tarafsız bölge konusunda bir antlaşma yapmamışsa bunu daha sonra çatışmaların sürdüğü zamanlarda da sorunsuz bir biçimde yapabilirler.

“İhtilafa dahil herhangi bir taraf, muharebelerin cereyan ettiği yerlerde aşağıdaki şahısları hiçbir fark gözetilmeksizin harp tehlikelerinden masun bulundurmak üzere, bitaraştırılmış muntikalar ihdasını gerek bitaraf bir devlet veya bir insani teşekkül vasıtalarıyla muhasım tarafa teklif edebilirler.

a) Muharip veya gayrimuharip yaralılar ve hastalar,

b) *Muhasamata iştirak etmeyen ve bu muntikalarda ikâmetleri müddetince askerî mahiyette hiçbir iş görmeyen sivil şahıslar”¹²³*

Her hâlükârda barış döneminde bir anlaşma yapmak daha uygun ve daha çok arzu edilen bir durumdur. Çünkü çatışmaların sürerken antlaşma için taraflarda iradenin olmaması bu durumu daha da karışık hale getirmektedir. Ayrıca, dışarıdan üçüncü bir güç karıştığında bu durum daha da zorlaştırmakta ve bölgesel veya uluslararası kuruluşların antlaşmayı sağlamak için çatışan tarafları aynı masaya getirmesi durumu daha da

¹²²Madde 4. I Protokol.

¹²³ Madde 15. IV Cenevre Sözleşmesi.

zorlaştırabilmektedir. Silahlı çatışmalar devam ederken çatışan taraflar belli bir coğrafi bölgede tarafsız bölgenin kurulması konusunda antlaşmaya vardığında, bu coğrafi bölgenin konumuna ilişkin bilgi içeren bir antlaşma imzalanmaktadır. Bu antlaşmada yönetim, gıda ve ilaç tedariki, o bölge ile ilgili kontrolün sağlanması ile güvenliğin gözetimi konularında net bilgi verilmektedir. Yine, tarafsız bölge statüsünün başlangıç ve bitiş tarihi de bu antlaşmada belirlenmektedir.

Verilen tüm bilgilerden, dördüncü sözleşmenin on beşinci maddesinin güvenli bölgenin modern anlayış ile uyumlu olduğu sonucuna varabiliriz. Ondan önceki maddeye kıyasen burada yaralı şahsın sivil veya asker olup olmadığına bakılmaksızın her hasta ve yaralı bireye yardım edileceği belirtilmektedir. Özellikle bu maddenin ikinci kısmından da bahsedilmesi gerekir. Çünkü buna göre, yaralı ve hasta olanların dışında çatışmalarda yer almayan diğer sivil halkın da korumayı hak ettiği ifade edilmektedir. Bu maddenin son ögesi, aynı zamanda güvenli bölge konusunda yapılan tanımın temel ilkesini temsil etmekte ve tarafsız bölgelerin çoğunlukla çatışmaların yaşandığı coğrafyalarda kurulması ile ilgili olup bu durum ilk defa sözleşmede belirtilmiştir.

Kıyaslama bakımından tıbbi alanlar ile tarafsız bölge arasında üç farkın olduğunu ifade edebiliriz. Bu farklar şunlardır:

- **Coğrafi Alan:** Tıbbi güvenli alanların kurulması için çatışmaların sürdüğü bölgeden uzak alanlar seçilirken güvenli bölgeler genelde çatışmaların yaşandığı alanlarda kurulmaktadır.
- **Zamansal Periyod:** Tıbbi güvenli alanlar uzun süreliğine veya uzun dönem kullanılacak alanlar olarak kurulurken tarafsız bölgeler geçici bir süreliğine güvenliği sağlayan alanlar olarak kurulmuştur.
- **Şahıs Sınıflandırması:** Son fark da bu bölgelerde bulunan şahısların sınıflandırılması ile ilgilidir. Tıbbi güvenli alanlarda yaralı ve hasta olanların yanında bölgenin kurulma anında bulunanlar da yer alırken, tarafsız bölgelerde orada bulunan tüm sivil halka güvenlik sağlanmaktadır.

Hangi bölge söz konusu olduğuna bakılmadan, Cenevre Sözleşmelerinde de çatışan taraflar arasında sivil halkın belli bir bölgeden çıkarılması konusunda antlaşma imkânını sunulmakta¹²⁴, ancak bu durum güvenli bölge anlayışı ile zıt düşmektedir. Çünkü güvenli bölge ile ilgili temel kural, çatışan tarafların ne olursa olsa kesinlikle bu bölgeye saldıramayacağı ve güvenli bölgeye yönelik saldırı biçimde anlaşılabilir bütün eylemlere karşı olmaları gerektiğidir. Bunun yanı sıra, bu durum tabii ki kuşatma altında olan güvenli bölgeler için de geçerlidir. Güvenli bölgenin amacı, çatışmaların devam ettiği alanlarda sivil halka güvenlik sağlamaktır. Bu sebeple, kesinlikle o bölgede yaşayan bir etnik grubu oradan çıkarmak için kullanılamaz. Çünkü bu durumda, Srebrenitsa güvenli bölgesinde olduğu gibi etnik temizliğin gerçekleşmesinde yardımcı unsur görevi yerine getirilmiş olmaktadır. Şöyle ki, örnek olarak gösterilen bölgede garantör olan BM güçleri orada yaşayan sivil halkın düşmanlarca yakalanmasına izin vermiş, ardından çatışan taraflardan birinin gerçekleştirmiş olduğu katliamla birlikte etnik temizlik de gerçekleştirilmiştir.

2.2.4. Korumasız Bölgeler

Tıbbi ve tarafsız bölgelerin yanında Cenevre Sözleşmelerinde korunmayan bölgelerin oluşturması öngörülmektedir. Bu yerler için antlaşma konusunda diğer bölgelerle aynı kurallar geçerlidir. Başka bir ifade ile sözleşmeye katılan taraflar korunmayan bölge ile ilgili olarak barış zamanında veya çatışmalar sürerken antlaşma sağlayabilirler. Bu alanın temel amacı çatışmalara katılmayan şahısların güvenliğini sağlamaktır. Yine bu bölgelerin özelliklerden biri de çatışmaların yaşandığı bölgede ve silahlı kuvvetlerle yakın temasta olmasıdır. Antlaşma sağlandıktan sonra çatışan tarafların kullandıkları silahlara bakılmaksızın korunmayan bölgelere saldırmaları kesin olarak

¹²⁴İhtilafa dahil taraflar, muhasara edilmiş veya çevrilmiş bir mıntıkadan yaralıların, hastaların, malûllerin, ihtiyaçların, çocukların ve loğusa kadınların tahliyesi ve bu mıntikalara her dinden ruhani mümessillerin, sıhhiye memurlarının ve malzemesinin serbestçe müruru için mahallî anlaşmalar akdine gayret sarf edeceklerdir. Madde 17. IV Cenevre Sözleşmesi.

yasaktır. Ancak tarafların bu yasaklara uymaları için korunmayan bölgenin de bazı koşullara uygun olması gerekmektedir. Bu koşullar aşağıdaki gibidir:

a) Tüm muharıpler, taşınabilir silahlar ve taşınabilir askeri ekipman boşaltılacaktır,

b) Sabit askeri yapı ya da tesisler muhasamat amacıyla kullanılmayacaktır,

c) Yetkili otoriteler ya da halk tarafından muhasamat faaliyetlerinde bulunulmayacaktır ve

d) Askeri operasyonları destekleyen hiçbir etkinlik gerçekleştirilmeyecektir.¹²⁵

Korunmayan bölgeler, tarafsız ve tıbbi bölgelerden farklı olarak özel yönetim biçimine sahip değildir. Korunmayan bölge ismi bile çatışan tarafların olmadığı anlamını taşımakta ve onu belirtmektedir. Ancak bu durum, söz konusu bölgede yönetimle ilgilenen güçlerin olmadığı anlamını taşımamaktadır. Bir bölgenin korunmayan bölge olarak ilan edilebilmesi için yukarıda bahsedilen koşulları yerine getirmesi dışında çatışmada olan taraflardan birinin onu önermesi gereklidir. Öneri o bölgenin kurulması konusundaki gerekçelerin yanında onun kurulacağı sınırları da içermektedir. Bu önerinin ardından çatışan taraflar bunu kabul edebilmekte ve kabul ettiklerinden itibaren o bölge korunmayan bölge olarak görülmektedir. Diğer yandan, taraflardan birinin bunu reddedebilmesi ve bu bölgenin kurulabilmesi için gereken tüm koşulların yerine getirilmesi konusunda talepte bulunabilmesi de mümkündür.

Çatışan taraflar korunmayan bölgenin kurulması için gereken koşullar sağlanmasa bile onun kurulması konusunda anlaşabilirler. Antlaşma aracılığıyla korunmayan bölgenin sınırları konusunda tanımlanma yapılması gerekmektedir. Ayrıca, taraflar bu antlaşma ile bu bölgelerdeki gözetim biçimi ile diğer konulara ilişkin hususlarda anlaşma sağlayıp netleştirebilirler.

¹²⁵Madde 59. I Protokol.

Korunmayan bölge kurulması konusunda çatışan taraflar anlaşmışında o bölgeyi kontrol eden taraf onu işaretlemekle yükümlüdür. İşaretler, özellikle sınırlarda ve ona yakın gerekli bölgelerde görünür kılınmalıdır.

Son olarak, korunmayan bölge olarak ilan edilen yerler kurulmaları için gereken koşullar ortadan kalkmışında veya askeri eylem olarak nitelendirilebilecek eylemler belirdiğinde sahip oldukları statülerini kaybederler. Bir alan korunmayan bölge statüsünü kaybettiğinde ise çatışmalarda uluslararası hukukun veya bu konu ile alakalı diğer protokollerin öngördüğü kurallara göre bütün haklara sahip olmaya devam edecektir.

2.2.5. Askerden Arındırılmış Bölgeler

Bir bölgenin güvenli bölge olarak ilan edilebilmesi için onun tıbbi güvenli alan, tarafsız veya korunmayan bölge olması fark etmeksizin en önemli koşulun yerine getirilmesi gerekmektedir. Bu koşul, bölgeyi yöneten tarafın askeri olarak nitelendirilebilecek hiçbir eylemin gerçekleşmeyeceği yönünde kesin taahhütte bulunması veya bölgeleri yöneten tarafın o bölgeye girmeye çalışsan bütün askeri unsurları engellenmesi ya da bunların bölgeyi yöneten mekanizma ile orada yaşayan nüfus tarafından topyekûn olarak engellenmesidir.

Bunun gerçekleşmesi için güvenli bölge olarak ilan edilecek bölge kurulmadan önce bu bölgenin kurulması için talepte bulunulan tarafın kabulü için öncelikle bu alanın çatışan güçlerden arındırılması ve genel olarak tüm halkın silahsızlaştırılması gerekmektedir. Bir bölge ile ilgili silahsızlaştırma uygulamaları özellikle çatışan tarafların uzlaşmasının gerekli olduğunu belirten Cenevre Sözleşmeleri söz konusu olduğunda kolay biçimde gerçekleşen bir koşul olarak görülebilmektedir. Diğer taraftan, bu kural güvenli bölgeyi üçüncü bir taraf oluşturduğunda geçerli değildir. Çünkü bu durumda güvenli bölgenin oluşması çatışmaya katılan taraflara bağlı değildir. Özellikle doktora çalışmasının özünü teşkil eden BM'nin oluşturduğu bölgeler söz konusu olduğunda ise bu geçerli değildir. Aynı şekilde uluslararası hukuka göre güvenli bölge kurulması ile ilgili silahsızlaştırma, bu bölgenin oluşması için gereken temel koşulu oluşturmamaktadır.

Tarafların silahsız alanın kurulması konusunda anlaşmaları halinde onların bu bölgelere yönelik tehlike oluşturabilecek eylemlerini veya doğrudan saldırı olarak nitelendirilebilecek tüm fiillerini sonlandırması gerekir.

“Anlaşma sarıh bir anlaşma olacaktır, yazılı ya da sözlü olarak, doğrudan ya da bir Koruyucu Güç ya da herhangi bir tarafsız insani örgüt aracılığı ile yapılabilir; anlaşma karşılıklı ve birbiriyle uyumlu beyanlardan oluşacaktır. Anlaşma barış zamanında ya da muhasamatın başlamasından sonra sonuçlanabilir ve mümkün olan en net ve açık biçimde askerden arındırılmış bölgenin sınırlarını tanımlayacak ve belirleyecektir; gerekli görüldüğü takdirde denetim yöntemleri de anlaşma ile belirlenebilir.”¹²⁶

Böyle bir anlaşmanın konusu esasen aşağıdaki koşulları karşılayan herhangi bir bölge olacaktır:

- a) Bütün muhاریpler, taşınabilir silahlar ve taşınabilir askeri ekipman da dahil olmak üzere, tahliye edilmiş olmalıdır,*
- b) Sabit askeri yapı ve tesisler muhasamat amacıyla kullanılmayacaktır,*
- c) Yetkili otoriteler ya da halk tarafından muhasamat faaliyetleri gerçekleştirilmeyecektir ve*
- d) Askeri amaçlarla ile bağlantılı etkinlikler durdurulmuş olacaktır.¹²⁷*

Silahsızlaştırılmış bölge olgusu, aynı zamanda korunmayan bölge olgusunun devamı niteliğindedir. Ancak korunmayan bölgelerden farklı olarak silahsızlaştırılmış bölgelerde yönetim, bu alanda barış ve düzenin devamı ile diğer önemli işlemler hakkında detaylı kurallar söz konusudur. Bunlar, öncelikle insanların ihtiyaçlarının temini için gerekli şeyleri kapsamaktadır. Orada bulunacak polis güçleri ile bu bölgelerde barışın sağlanmasından sorumlu olan güçler hakkında da korunmayan bölgelerde geçerli olan

¹²⁶Madde 60. 2. paragraf I Protokol.

¹²⁷Madde 60. 3. paragraf I Protokol.

bütün kurallar silahsızlaştırılmış bölgelerde geçerlidir. Daha doğrusu bu yapılar askeri güçler olarak tanımlanmayacaktır. Silahsızlaştırılmış bölge ile yöneten güçler belli biçimde ve net olarak bu alanı işaretlemelidir¹²⁸.

Cenevre Sözleşmesinin ilk protokolüne göre silahsızlaştırılmış bölgeyi nitelendiren temel özellik ve aynı zamanda elinizdeki doktora çalışmasının inceleme konusu olan silahsızlaştırılmış bölge olgusu ile güvenli bölge arasındaki fark ek protokolde yer alan 6. maddesinde şu şekilde ifade edilmektedir:

“Çarpışma askerden arındırılmış bir bölgenin yakınına gelirse ve çatışmanın tarafları bu yönde anlaşılırsa, işbu bölge askeri operasyonlarla ilişkili amaçlar doğrultusunda kullanamaz ve tek taraflı olarak statüsü kaldırılamaz.”¹²⁹

Bu düzenlemeye göre, **eğer çatışmalar silahsızlaştırılmış bölgeye yaklaşırsa**, bu bölgelerin çatışmaların olduğu yerlere yakın kurulması gerektiğine işaret edilmektedir. Dolayısıyla güvenli bölgelerin temel niteliklerinden biri o bölgelerin çatışmaların yaşandığı yerlere yakın kurulması veya bizzat çatışmanın yaşandığı yerde olmasıdır.

Çatışmaya katılan taraflardan birinin antlaşmaya uymaması, silahsız bölgelerin kurulduğu amaçların dışında kullanılmaları veya yönetilmeleri durumu ile orada bulunan yöneticiler veya polis güçleri tarafından kötü bir amaçla kullanılması halinde,¹³⁰ diğer taraf sağlanan antlaşmanın getirdiği yükümlülükten kurtulmaktadır. Sonuç olarak, bu bölge sahip olduğu özel konumunu da kaybedebilmektedir. Bunun yanı sıra bir bölge güvenli bölge statüsünü kaybettiğinde bile savaş durumunda uluslararası hukuka göre

¹²⁸Böyle bir bölgenin kontrolünü elinde tutan Taraf bölgeyi mümkün olan en belirgin biçimde, diğer Taraf ile üzerinde anlaşacakları özel sembollerle, işbu sembolleri net olarak görülebilecekleri yerlere, özellikle de ilgili alanın çevresine, sınırlarına ve ana yollara yerleştirmek suretiyle işaretleyecektir. Madde 60. 5. paragraf I Protokol.

¹²⁹Madde 60. 6. paragraf I Protokol.

¹³⁰Sivil halkın kendini korumak için veya düzeni sağlamak amacıyla yanında hafif silahların bulundurması düşmana karşı ağır bir suç olarak kabul edilmemelidir. Ancak, eğer belli bir alanda kara savaşı yürütülme teklifi veya yürütülme tehlikesi varsa çatışan taraflar bunu el silahları olarak sınırlandırmak amacıyla önlem almalı. Bu önlem çerçevesinde tabanca ve çeşitleri gibi silahlar yer almakta, bunla sivillerin askeri personelden ayırt edilmesi amaçlanmaktadır. Her ne kadar sivil koruma personeli hafif silahlar kullansa da o yine de koruma altında olacaktır çünkü o şekliyle özel bir statüye sahiptir.

bütün haklardan istifade etmeye devam etmekte, yalnızca güvenliği konusunda bir değişiklik gerçekleşmektedir.

Bahsettiğimiz tüm bu hukuki olgular gerçek anlamda uluslararası insancıl hukukta güvenli bölgelerin oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Bununla birlikte başta dil konusunda olmak üzere var olan tüm farklılıklara rağmen, bunların ortak özellikleri de bulunmaktadır:

- Tüm bu bölge ve alanlar askeri alanın dışında olmalı, daha doğrusu oralarda karşılarında askeri operasyonlar yapılamayacak şahıslar bulunmalıdır.
- Tüm bu bölgeler ve yerler ancak çatışan tarafların uzlaşması sonucunda oluşturulabilir.
- Bu bölgeler silahlı çatışma sürecinde kurulmakta olup amaçları belli bir gruptaki şahıslara yardım sunmaktır.

Cenevre Sözleşmelerin önerdiği tüm bu güvenlik olguları analiz edilirken onların temel niteliğinin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra blok bölünmelerin yaşandığı sırada, daha doğrusu Soğuk Savaş Döneminde ortaya çıkmaları olduğu anlaşılmaktadır. Bu güvenli bölge olgusu doksanların sonunda daha doğrusu Soğuk Savaşın sona ermesinden sonra ortaya çıkan durumlarda uygulanabilir. Çünkü bu konu hakkında çalışan yazarlara göre, doksanların sonrasında ortaya çıkan güvenli bölge olgusu bu olgunun yeni versiyonunu temsil etmektedir. Ayrıca, bu bölgelerin büyük kısmı çatışan tarafların uzlaşısı olmadan tek taraflı olarak ve üçüncü bir güç tarafından kurulmuştur. Söz konusu durum da Cenevre Sözleşmeleri ile 1949'da öngörülen ve resmi protokolle 1977'de kabul edilen tüm güvenli bölge versiyonlarından farklıdır.

2.3. GÜVENLİ BÖLGE OLGUSUNUN ETKİLERİ

Çatışan taraflarca oluşturulmayan ve özellikle de üçüncü taraflarca kurulan güvenli bölgeler olumlu birtakım etkilere sebep olabileceği gibi kurulmaları olumsuz da

sonuçlanabilir. Güvenli bölge olgusunun olumlu veya olumsuz etkileri özellikle aşağıdaki unsurlara bağlıdır:

Zaman Unsuru: Daha önce de ifade edildiği üzere, güvenli bölgeler silahlı çatışmaların yaşandığı bölgelerde yaşayan sivil halkı korumak için alınan önlem olmasının yanında uluslararası hukukun güvenlik mekanizmasının da bir parçasıdır. Ancak kurulan güvenli bölgenin zamansal olarak ne kadar süreceği hususu önceden tahmin edilemez ve durumdan duruma göre değişebilir. Temel kurallara göre güvenli bölgelerin statüsü genel olarak çatışan tarafların antlaşmayı sağlamalarından sonra başlamakta ve belirtilen amaçlar gerçekleştirilene kadar devam etmesi gerekmektedir. Ancak bu durum amaçları doğrultusunda etkin faaliyet göstermemesi ve güvenli bölgenin düşmesi durumunda geçerli değildir.

Güvenli bölgelerin kurulmasıyla, nihai siyasi çözüm için gereken diplomatik diyalogun başlaması için gerekli olan zaman elde edilebilir. Bu da güvenli bölge olgusunda gerçekleşebilecek en ideal şeydir. Ancak bu noktada diplomatik çabaların sonuçsuz kalması halinde olacaklar hakkında soru işareti oluşmakta, daha doğrusu diyalogun bitmesi durumunda güvenli bölgelerin kaderinin ne olacağı sorusu karşımızda çıkmaktadır. Güvenli bölgeler, güvenlik önlemleri olgusu olarak tasarlandığı için diyalogun başarısız olması ve savaşın devam etmesi halinde bu bölgelerin statüsünün Srebrenitsa'da olduğu gibi devam etmesi gereklidir. Çünkü sivil halkı katliamdan korumak için güvenliğin devam etmesi zorunludur. Ayrıca, barış antlaşması sağlanmadan önce güvenlik güçlerinin o bölgeyi terk etmeleri halinde müdahaleye sebep olan olumsuz şartlar tekrar oluşacaktır. Güvenli bölgeler, hiçbir şekilde siyasi antlaşmanın aracı olarak görülmemeli, yalnızca çatışmaların devam ettiği alanlarda korumasız kalan insan gruplarının güvenliğini sağlamalıdır. Onlarla çatışmalar çözülmekte ve siyasi antlaşmalar sağlanmamaktadır. Çünkü bu, çatışan tarafların gerçekleştirmesi gereken bir durumdur. Ayrıca, güvenli bölgeler en iyi etkiyi ancak kısa süreli bir önlem oldukları hallerde göstermektedirler. Aksi durumda, uzun süre devam eden önlemler kolay bir şekilde çelişkili bir durum haline dönüşebilmektedir.

Bu çelişkiler, özellikle güvenli bölgede yaşam koşullarının kötüleşmesi ile belli olmakta ve genel olarak bu bölgede korunan nüfusun yaşam imkanların kötüleşmesi ile de netleşmektedir. Güvenli bölgeyi oluşturan taraflar, gerçekleştirilmesi kolay olmayan sorumluluklar üstlenmektedir. Oradaki nüfusun organizasyonu ve yönetimi dışında söz konusu bölgede yaşayan ve koruması altında olan sivil halkın yaşamı için temel gıda, yiyecek, su sistemlerinin bakımı ve barınma mekanları gibi temel imkanların sağlanması gerekir. Çünkü çoğu kez savaş halinde olan bölgeler, sivil halkın hayatta kalması için tüm bunları gerçekleştirilmeyecek durumdadır. Bu sebepler ile güvenlik sebebiyle, güvenli bölgeye yönelik saldırıların püskürtülmesi ile ortaya çıkan güvenliği sağlama durumu neticesinde güvenli bölgenin etkili olması için söz konusu bölgenin zamansal olarak uzun sürmesi büyük önem arz etmektedir. Srebrenitsa bu konuya ilişkin ideal bir örnektir. Çünkü burada kurulan güvenli bölge pek çok olumsuzluklarla sonuçlanmış, güvenli bölgenin süresi iki seneden fazla sürmüş ve zamanın geçmesiyle beraber yaşam koşulları daha da kötüleşerek çekilmez bir hal almıştır. Suyun ve yiyeceklerin olmaması sebebiyle insanlar aç kalmış ve bu durum zamanla birçok insanın hayatını kaybettiği olağan bir duruma dönüşmüştür. Kötü hijyen koşulları ile tıbbi yardımın yetersiz kalması, salgın hastalıkların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bahsi geçen güvenli bölgedeki yaşam koşulları, binlerce insanın rehin olarak tutulduğu kamplarla aynı özellikleri göstermiştir. Çünkü yiyecek ve ilaçların ulaşımı dahi düşman tarafın isteğine bağlı kalmıştır.

Coğrafi Alan Unsuru: Güvenli bölgenin kurulduğu coğrafi alana bağlı olarak ve özellikle de zamansal açıdan ne kadar sürdüğü ile güvenlik olgusunun başarısı veya başarısızlığı doğrudan ilişkili olmaktadır.

İlki, güvenli bölgenin büyüklüğüne göre onu oluşturan tarafın sağlanması gereken potansiyelin miktarı da değişmektedir. Gerçekten de güvenli bölge, bir futbol sahası veya bir bina gibi küçük bir coğrafi alanda kurulduysa bölgeyi oluşturan ve yöneten tarafın söz konusu bölgenin organize edilmesi ve yönetilmesi, bölgede barışı sağlanması ve en nihayetinde dışarıdan gelecek olan tehditleri önlemesi bir şehir, bölge gibi daha büyük olan alanlarla kıyasladığında çok daha kolaydır.

İkincisi, eğer geniş bir alanı kaplayan güvenli bölge söz konusu ise ve bu bölge çatışan taraflardan biri için büyük öneme sahipse bu bölgede barışın sağlanmasında gecikme yaşanabilir. Çünkü korunan gruplar güvenliğin devamı için barışı erteleyebilir veya diyaloga geçmeyi kabul etmeyebilir, ayrıca uzlaşmaya varmayı erteleyebilirler. Tüm bunların neticesinde düşmanlık süreci uzayabilir. Çünkü yeterince geniş alanda sağlanan güvenliğin insanlara sunduğu konfor, kolay kolay bırakmak istenilecek bir durum değildir ve bu da nihai olarak siyasi çözümün sağlanmasını erteleyebilir.

Arazinin Niteliksel Olması Unsuru: Güvenli bölge oluşturma sürecinde temel kural orada yaşayan insanların tümünün, daha doğrusu hiçbir ayırım yapılmadan hassas grupta olan savunmasız insanların güvenliğini sağlamaktır. Ancak uygulamada özellikle geçen asrın sonlarına doğru doksanlı yıllarda, belli bir coğrafyada özellikli alan olarak kurulan güvenli bölgenin devam süresinin korunmuş bölge olgusu yüzünden ciddi ve istenmeyen neticelere sebep olabileceği kanıtlanmıştır. Dolayısıyla burada çatışmada olan iki etnik gruptan birini diğer grubun katliamından korumak amaçlanmaktadır. Irak'ın önemli bir kısmında oluşturulan güvenli bölge durumunda olduğu gibi, daha doğrusu Kuzey Irak'ta bu alan kendine has bir özelliğe sahipti o da burada diğer alanlara kıyasla farklı etnik gruba ait insanlar yaşamaktaydı. Aynı zamanda söz konusu bölgenin bağımsızlık için uzun zaman motive edilmesi tam olarak güvenli bölge olarak ilan edilen geniş alanın orada yaşayan ve bir etnik gruba ait olan insanları güvenliğin yanında siyasi bağımsızlığı elde etmek için destek talep etmeye itmiştir. Tabii ki bağımsızlığa götüren süreç barış sağlanmasına destek sağlamaz, aksine o taraflar arasındaki anlaşmazlığı tetikleyebilir ve çatışmaları derinleştirebilir. Bu durum tabii ki güvenli bölge olgusu ile uyuşmamaktadır.

Etkin Yönetme Unsuru: Hayatın olağan bir şekilde devam edebilmesi için ve ayrıca söz konusu bölgede barışın oluşturulması ve devam etmesi için güvenli bölgeyi oluşturan taraf en önemli sorumluluğu üstlenmektedir. Aynı zamanda çatışan taraflara yönelik dışarıdan gelebilecek tüm tehditleri önleme yükümlülüğü de bulunmaktadır. Bunun gerçekleşebilmesi için güvenli bölgede olan organizasyonun etkin olması gerekir. Yönetimin ve organizasyonun etkin olmaması güvenli bölgede yaşayan insanların

örgütlenmesine sebebiyet verebilmektedir. Bunun neticesinde saldırı eylemleri veya askeri saldırıların ortaya çıkmasına neden olabilmekte ve bu durum güvenli bölge olgusu ile çatışmaktadır.

Güvenli bölge oluşturmak amacıyla çatışmaların yaşandığı topraklara müdahale etme kararı alan güç kısa vadeli çıkarları ve uzun vadede bölgenin yıkılmasına neden olabilecek eylemleri ayırabilmelidir.

2.3.1. Etnik Unsuru Barındıran Güvenli Bölgenin Olumsuz Yanı

İç çatışmaların yaşandığı ve farklı etnik unsurların bulunduğu alanlarda üçüncü taraflarca güvenli bölgenin oluşturulmasıyla öncelikle diğer etnik gruplar tarafından temel insan hakları ihlal edilen veya varlığı tehlikeye atılan bazı etnik grupların güvenliğini sağlamayı amaçlamaktadır. Etnik çatışmalar özellikle geçen asrın sonlarında, doksanlı yıllarda çok yaygındı. Bu yüzden BM sık sık müdahale etmek ve güvenli bölge oluşturmak zorunda kalmıştır. Srebrenitsa bu olay dizisindeki hikayelerden biri olup onunla birlikte doksanlarda Bosna Hersek'te oluşturulan tüm güvenli bölgeler de aynı konumunda olmuşlardır¹³¹. Güvenli bölgeler, Bosnalı halkın bir kısmına sağlanan kısmi koruma bölgelerini oluştururken, sivil halkın yüzde olarak en büyük kısmını oluşturan Müslüman Boşnak ulusa karşı Sırp Cumhuriyeti'nin resmi ve gayri resmi silahlı güçleri tarafından ciddi varoluşsal saldırılar yapılmış ve maalesef daha sonra bu tehditler gerçekleşmiştir. Özel bir durum da Ruanda topraklarında yaşanmıştır. Burada, Huti ve Tusi kabileleri arasında çatışmalar yaşanmıştır. Yine burada da güvenli bölgenin kurulma amacı sivilleri etnik temizlikten korumak olmuştur.

¹³¹Bosna Hersek'e yapılan saldırı esnasında toplam altı güvenlik bölge kurulmuştur: Saraybosna, Srebrenitsa, Jepa, Bihaç, Gorajde ve Tuzla

2.3.2. Uzlaşma Sürecinde Ertelenme Sebepleri

Pek çok eleştirmen, bu durumun uzatılması ile güvenli bölgelerin durumunun daha karmaşık hale geleceğini savunan, bu durumun zaman zaman barış görüşmelerini erteleyebileceğini veya tamamen bitirebileceğini belirtmişlerdir. Çünkü etnik çatışmalara yapılan müdahaleler çoğu durumda taraflardan birine yardım etme veya olanak sağlama şeklinde anlaşılabilir. *Güvenli bölgelerin amacı siyasi durumu değiştirmeye kadar insanları hayatta tutmaktır, siyasi durumu doğrudan değiştirmeyi denemek değildir.*¹³²

Çatışma tarafları arasında nihai siyasi anlaşmanın ertelenmesi durumu güvenli bölge oluşturma sürecinde ortaya çıkabilecek durumlardan biridir. Bu durumda, güvenli bölgedeki korumanın öncelikle belli etnik gruba mı yoksa o bölgede yaşayan tüm etnik gruplara mı sunulduğunun hiçbir önemi yoktur. Ayrıca güvenli bölge korunmuş gruplar üzerinde var olan korku ve baskıyı azaltmakta ve bu sebeple çözümün aciliyetini anlamalarını azaltmaktadır. Çatışmalarda genelde zayıf tarafın korunduğunu göz önünde bulundurduğumuzda, kendine koruma sağlayacak güçte olmayan tarafların zamanla anlaşma masasında pozisyonu da güçlendirebilmektedir.

Ancak, diğer taraftan çatışmanın ve siyasi çözümün aciliyeti anlaşılmadığı takdirde bu durumun uzamasına sebep olacak ve şüphesiz bu durumdan en büyük zararı güvenli bölgede yaşayan insanlar görecektir. Çünkü güvenli bölgede yaşayan nüfusun belli alana yerleştirildiği ve buna bağlı olarak hürriyetinin kısıtlı olduğunu unutmamak gerekir. Ayrıca Srebrenitsa örneğinde olduğu gibi yiyeceklerin temin edilmesi, suyun, ilaçların ve diğer şeylerin ulaştırılması zorlaştırılmış veya en kötü durumda ise yasaklanmış olabilir. Burada yiyecekler ve ilaçlar sık sık yetersiz kalmış, ayrıca bu bölgede çok fazla su kesintileri yaşanmıştır. Aynı zamanda amacına ulaşmaması ve siyasi çözümünün bulunamaması güvenli bölgeye yönelik düşman saldırıları ihtimalini de artırmaktadır. Bu konuda yine Srebrenitsa'daki durumu örnek olarak verebiliriz. Burada Sırp silahlı güçleri güvenli bölge statüsünün uzun sürmesi sebebiyle sabır göstermemiş ve bu yüzden sık sık top ateşine tutarak saldırılar düzenlemişlerdir. Tüm bunlar orada bulunan halk arasında

¹³² Richard Haass, 'Military Force: A User's Guide', Foreign Policy 1994, p. 26.

koru ve panik oluşturmak için yapılmıştır. Ayrıca bölgeyi terk etmeleri için halka baskı uygulanmıştır. Güvenli bölgenin varlığının riske girmeye başladığı veya tamamen ortadan kalkma tehlikesi olduğu en kritik durumlar güvenli bölgenin barışı kabul etmesi ile sonuçlanmakta ve bu çok daha avantajsız şartlar çerçevesinde gerçekleşmektedir. Buna sebep olan şey ise topyekn bir yenilgi yaşanmaması ve bölgenin tekrar istilaya uğramamasıdır.

Nihai siyasi çözüm açısından istenmeyen sonuç ve güvenli bölgenin olumsuz sonuçlanmasına örnek olarak Bosna Hersek gösterilebilir. BM tarafından oluşturulan güvenli bölgeler ile geçici ve göreceli emniyet hissi oluşturduktan sonra Müslüman Boşnak yöneticiler Dawid Owen ve Thorvald Stoltenberg'in sundukları çözümü kabul etmeyi reddetmiřlerdir¹³³.

2.3.3. Yüksek Riskli atışmalar İçin Uygun Zemin

Topyekn uluslararası insancıl hukuk ve Cenevre Sözleşmesinin protokolü gerevesinde güvenli bölgeler ile güvenlik olgusu o bölgede yaşayan askeri yönü olmayan belli bir grup insana yardım etme amacıyla gerçekleştirilmektedir.

Güvenli bölge oluştururken uygulamada silahsızlaştırma süreci bu için kesin ve temel kuralı haline gelmiştir. Bununla birlikte, silahsızlaştırmanın iki süreçten geçtiğini söyleyebiliriz:

Birincisi, güvenli bölgenin kurulacağı alanda bulunan tüm silahlı personel söz konusu alanı terk etmekle yükümlüdür. Ayrıca personel bu alanı terk ederken kendisiyle beraber tüm askeri teçhizatları götürmeli veya bu teçhizatı tarafsız statüde bulunan ve o bölgeyi yöneten nc tarafa teslim etmelidir.

¹³³ Ancak bu durumda şunu göz önünde bulundurmamız lazım, Birleşmiş Milletler tarafından bağımsız olarak kabul edilen bir ülke etnik temellere dayalı bir parçalanma süreci uygulanmaya çalışıldı. Uluslararası aracılar bağımsız ve egemen bir devletin bölme hakkını kendine tanımıştır, ancak bu durum uluslararası hukukla bile çelişmektedir.

İkincisi, güvenli bölgede kalma hakkı elde eden sivil halk bölgeyi yöneten üçüncü tarafın ortaya koyduğu yönetme ilklerine uymak zorundadır. Özellikle de çatışmada yer alan taraflara karşı saldırı şeklinde nitelendirilebilecek tüm eylemlerden uzak durulmalıdır. Güvenli bölge kurulduğu andan itibaren sivil halkı koruma ile ilgili bütün sorumluluğu o bölgeyi oluşturan üçüncü taraf üstlenmektedir. Dolayısıyla, sivil halk çatışan taraflara karşı tarafsız bir tutum benimsemelidir.

Üçüncü taraf bu alanlarda bütün askeri eylemleri engellemekle yükümlüdür. Çünkü o bölgede güvenlik ve barışın sağlanması onun yerine getirmesi gereken sorumluluktur.

Normal şartlarda bir coğrafi bölge güvenli bölge olarak ilan edildiğinde, onu oluşturan tarafın güvenlik güçleri söz konusu bölgeyi yaşamak ve mesken edinmek için güvenli hale getireceklerine dair sorumluluk almaktadır. Bunu gerçekleştirebilmeleri için kendi güvenlik güçlerini bölgenin etrafına veya içine yerleştirmek zorundalar. Bu zorunluluk, sivil halkın güvenliğini sağlamaya yetecek kadar ve o bölgede güvenlik gerekli olduğu sürece devam etmektedir. Aynı şekilde güvenli bölgeyi oluşturanlar orada bulunan diğer silahlı unsurların silahsızlaştırılması konusunda sorumluluk üstlenmekte ve silahların onların kontrolünde olacağını garanti etmektedirler. Ancak, bütün bunlar güvenli bölge olgusunun teorik açıdan ideal prensipleri teşkil etmektedir. Maalesef uygulamada ve gerçekte bu prensiplerden epey uzaklaşmaktadır. Uygulamada çoğu güvenli bölgeye gerekli olandan çok daha az güvenlik güçleri gönderildiği ve dolayısıyla güvenliği sağlamak için yeterli personel sayısının sağlanmadığı görülmektedir. Bu noktada geçen asrın doksanlı yıllarında oluşturulan güvenli bölgeler üzerine ayrı bir vurgu yapmaktayız. Şöyle ki barış gücü misyonları çerçevesinde gönderilen güvenlik güçleri veya ulusal devletlerin BM'ye kullanmak üzere sunduğu güçler sınırlı kalmıştır.

Özellikle güvenli bölgeyi BM'nin aldığı önlem ve barış misyonu olarak düşündüğümüzde belli eksikliklere dikkat çekmek gerekir. Her ne kadar barış misyonları kısa süreli önlemler olarak anlaşıldıysa da üçüncü tarafların göndermiş olduğu barış güçleri ev sahipliği yapan ülkelerin meclisleri tarafından eleştirildiğinde, bu durum güvenliği sağlayacak güçleri etkilemekte ve farklı davranmalarına sebep olmaktadır. Bunun sonucu olarak emniyeti sağlayan tarafın güvenli bölgede bulunan silahlı unsurların

yalnızca silahsızlaştırmamakta, barış antlaşması imzalanmadığı takdirde bölgede bulunan sivil halka kendini koruması için destek verebilmektedir. Çünkü onlar tamamen silahsızlaştırılmanın gerçekleşmesi halinde bütün güvenliği sağlama görevinin onlara düşeceğini farkındadır ve burada barış sürecinin uzaması durumunda o zamana kadar ne yapılacağı sorulmaktadır. Kesin bir şey varsa o da güvenli bölge tamamen silahsızlaştırıldığında o zaman orada yaşayan halkın korunmasız kalacağı ve bu durumun güvenliği sağlayan güçlerin oradan ayrılmasını zorlaştıracaktır.

O bölgede güvenlikten istifade eden halkı silahsızlaştırmadan güvenli bölgenin kurulması her zaman tartışma konusu olmuştur. Çünkü silahsızlaştırmanın yapılmaması sivil halkın bulunduğu güvenli bölge sınırları içerisinde düşman tarafın askeri müdahalesine izin vermektedir. Dolayısıyla güvenli bölgeler bazen şiddetli saldırılar için elverişli zemin olabilir ve düşman taraf güvenli bölgenin iptali isteyebilir. Srebrenitsa bunun tipik örneği olup burada düşman taraf bölgede bulunan sivil halkı farklı şekillerde suçlamış, oradan silahlı insanların ayrıldığı ve onların o bölgeden ayrılıp silahlı saldırıda bulunduğu belirtilerek bunların BM'nin güvenlik güçlerinin denetiminde yapıldığı iddia edilmiştir. Ayrıca silahsızlaştırma süreci başarılı bir biçimde gerçekleşmediğini belirttik ve en sonunda o güvenli bölgeye saldırı düzenlenmiştir. Ancak Srebrenitsa'da silahsızlaştırmanın gerçekleştiğini ve bu bölgede bulunan silahların alındığını ve kontrol altına konulduğunu belirtmek gerekir¹³⁴. Bu gerçek, güvenli bölgede bulunan bazı grupların silahlı saldırı düzenleyebilecekleri ihtimalini ortadan kaldırmaktadır. Aynı şekilde Srebrenitsa'da bulunan ve güvenliği sağlayan barış güçlerinin sivil halkı korumaya yeterince istekli olmadığını belirtmeliyiz. Bu sonuca, saldırıların devamlı yapılması ve bazen güvenli bölgenin içerisine kadar yapılması sebebiyle varılabilir. Aynı şekilde bölge sık sık top ateşine tutulmuştur. Srebrenitsa örneğinde barış güçleri temel görevleri olan güvenliği sağlamayı bile yerine getirmemişlerdir. Yine gıda ve ilaç temini gibi diğer temel görevleri de yerine getirmemişlerdir. Aynı şekilde, su kaynakları bölgenin çevresinde olan

¹³⁴Srebrenitsa güvenlik bölgesinde genelde ve en büyük oranda siviller korunurdu: kadınlar, yaşlılar ve çocuklar. Geri kalan kısmı askeri olarak uygun kimselerde oluşurdu, ancak orada bulunan tüm silahlar halktan alınmıştır. Ancak silahsızlaştırmanın tamam anlamıyla gerçekleştirmek mümkün değildi, çünkü bu durumda orada yaşayan Müslüman halk tam anlamıyla korunmasız kalırdı, ayrıca burada görev yapan BM ve Avrupa ülkeleri sivil halka tam korumayı sunmakta tereddütlü davranmıştır.

Sırp güçleri tarafından kontrol edildiği için su kesintileri de yaşanmıştır. Kısıtlamalar o kadar çoktur ki bu sebeplerden dolayı pek çok insan hayatını kaybetmiş, ayrıca pek çok salgın hastalık da yaşanmıştır. Güvenli bölgedeki dayanılmaz zor yaşam şartları orda bulunan sivil nüfusu kendini organize etmeye ve gereken imkanları tek başına temin etmeye sevk etmiştir. Başka bir ifade ile orada bulunan barış güçlerinin yapamadığı şeyleri bu insanların kendileri yapmıştır.

Aynı zamanda Srebrenitsa'da oluşturulan güvenli bölge, doksanlı yıllarda silahsızlaştırılmasını istenilen tek güvenlik bölgesidir. O zaman Kuzey Irak'ta kurulan güvenli bölgedeki Kürt nüfusu Srebrenitsa'dan farklı olarak silahsızlaştırılmamıştır. Hatta oradaki barış güçleri ile yerel güçler arasında güvenliği sağlama konusunda iş birliği de yapılmıştır. Bu durum korunmuş bölge ruhuna aykırıdır. Çünkü bu durum barış sağlayan güçlere karşı yöneltilen haklı eleştirilere mahal vermektedir. Barış güçleri yalnız tek tarafı koruma altına almış olduğundan bu durum tarafsızlık prensibi ile çelişmektedir.

Eğer bir güvenli bölgede sivil halkın yanında askeri personel de kaldıysa o zaman teorik olarak orada bulunan askeri personelin savaşta almış olduğu yenilgiden toparlanmasına fırsat verilmektedir. Yeniden yapılanma ve hedeflerini gerçekleştirme teşebbüslerini içeren bu kışkırtıcı eylemler diğer tarafın olumsuz davranmasını neden olacak ve sonuçta bu durum diğer tarafın bölgeyi iptali ile sonuçlanabilmektedir. Çatışan taraflardan biri haklı olarak barış güçlerinin söz konusu bölgeyi terk etmelerini talep edebilecektir. Tüm bu durumlarda barış güçleri çok zor bir duruma düşebilmektedir. Çünkü güvenli bölgede bulunan diğer silahlı güçler düşman askerlere yönelik kışkırtmaları ve silahlı saldırıları yapabilmektedir. Bu durumda ve bu eylemle barış güçleri sivil halka güvenlik sağlama uğruna bu tür çatışmalara dahil olduğundan çatışmaya katılan taraflardan biriyle çarpışması kaçınılmaz olacaktır.

O halde şu sonuca varabiliriz; herhangi bir silahlı müdahale, doğal olarak kısa dönemli bir önlem olarak güvenli bölgenin oluşturulması bile çatışan taraflardan birinin desteği olarak anlaşılabilir. Bu tür destek ek olarak korunan tarafa, düşman tarafına yönelik güçlü önlem ve saldırı yapma cesareti vermektedir. Örneğin Kuzey Irak, güvenli bölge oluşturma sürecinde önlem ve destek Kürt silahlı güçleri merkezi Irak hükümetine

ait orduya karşı şiddetli saldırıları düzenlemek için ek motivasyon sağlamıştır. Aynı zamanda onlar Kürtlerin bulunması gereken alanın genişlemesi için uluslararası askeri müdahaleyi talep etmişlerdir. Ancak bu durumda barış güçleri, insancıl müdahalenin yerine o bölgeden çekilme kararı almışlar ve çekilirken de Irak devleti yönetimine, eğer Kürt halka yönelik saldırı veya eziyet tekrar edilirse bu sefer şiddetli hava saldırıları yapılacağı tehdidinde bulunmuştur. Koalisyon güçlerinin yaptığı tehdit ve bu hava saldırıların gerçekleşeceği umudu ile cesaretlenen Kürtlerin silahlı güçleri sık sık Irak ordusunun hedeflerine silahlı saldırılar ve farklı kışkırtıcı eylemler düzenlemişlerdir. Bunun amacı ise uluslararası güçleri tekrardan çatışmalara dahil etmek olmuştur.

2.3.4. Ayrılma Hırslarının Ortaya Çıkışı

Uluslararası hukukun en önemli prensiplerden biri halkın kendisinin karar vermesi olmakla birlikte bir devletin birliği ve bütünlüğünü koruması da aynı şekilde önemli bir haktır. Birleşmiş Milletlerde bu iki prensip dünyada devamlı çıkan çatışmalar sebebiyle ve farklı durumlarda ikili bir anlam kazanmıştır. Ancak, kendi karar verme hakkı çatışmaların devam ettiği topraklarda güvenli bölge oluşturma olgusu ile bağdaştırılamaz. İlki kendi karar verme hakkı beraberinde ayrılma hakkını getirmemektedir. Çünkü ayrılma hakkı, tarafların kendi rızaları ile antlaşma sağlama hariç uluslararası hukukla öngörülmemiştir ve bu durumu çatışmalar devam ettiğinde sağlamak imkansızdır.

Her ne kadar devlet iç meselesi karışılmaması konusunda, halkının kendi kararı vermesi gerektiğini savunan düşünürlerin çoğunlukta olsa da onlardan bazıları “*belli bir coğrafik alanda gereken çoğunluğu sağlayan herhangi bir etnik gruba bulunduğu devlette kalma veya bağımsız yeni bir devlet kurma hakkı verilmesi gerektiği*”¹³⁵ görüşünü savunmaktadır. Benzer biçimde diğer bir grup düşünür de bunu savunmakla birlikte, onlar bunu belli bir çerçeve ile şu şekilde sınırlandırmaktadır; “*daha kısıtlanmış hak verilmesi*

¹³⁵Avishai Margalit and Joseph Raz, ‘National Self-Determination’, Journal of Philosophy, 87/9: 439–62 (1990), p. 457

*gerekir ve buna göre yalnız ciddi insan hakların ihlali yaşayan etnik gruplar bulunduğu ülkede yeni devlet kurma hakkına sahip olmalıdır”.*¹³⁶

Ancak uluslararası hukukuna bu konuda status quo tutumunun benimsenmesi gerekmektedir. Aynı şekilde Avrupa haklarında da aynı durum söz konusu olup bu hukuk sisteminin 4. maddesine göre:

*“Birlik, üye devletlerin Antlaşmalar önündeki eşitliğine ve bölgesel ve yerel özerk yönetimler de dahil, siyasal ve anayasal temel yapılarında mündemiç ulusal kimliklerine saygı gösterir. Birlik, ülke bütünlüğünün teminat altına alınması, kamu düzeninin muhafaza edilmesi ve ulusal güvenliğin korunması da dahil, devletin temel işlevlerine saygı gösterir. Özellikle ulusal güvenlik, her üye devletin kendi sorumluluğunda kalmaya devam eder.”*¹³⁷

Tüm bahsedilenlerden devletten ayrılması istenilen bir durumun olmadığını sonucuna varılabilir. Ancak bunun yanı sıra çatışmaların sürdüğü topraklarda üçüncü tarafın yaptığı insancıl müdahale durumunda özellikle de etnik çatışmalar söz konusu olduğunda çok kolay bir şekilde korunmuş bölgenin istenmeyen etkisi oluşabilir. Buna göre korumaya alınan etnik grup, bulunduğu bölgenin kendine ait milli bir devlet olduğunu sanabilir. Bu durum özellikle güvenliğin büyük ve önemli coğrafi bölgelerin üzerine kurulduğu durumlarla ilgilidir. Etnik gruplarda bağımsızlık tutkusunu uyandırabilir ve çatışmanın kontrolünden çıkması gerçekleşebilir. Bu durumda etnik gruplar bunu özgürlük savaşı olarak algılayabilir ve bu savaşta kolay bir şekilde etnik temizlik yaşanabilir ve bu da güvenli bölgenin amacı ile çatışmaktadır.

Doksanlı yıllarda kurulan güvenli bölgelerin çoğunun Bosna Hersek topraklarında kurulduğunu göz önünde bulundurduğumuzda, güvenli bölgelerin Boşnaklarda bağımsızlık tutkusunu uyandırıp uyandırmadığı sorusu karşımıza çıkmaktadır. Bu sorunun cevabı kesinlikle olumsuzdur. Çünkü Bosna Hersek çatışmalar çıkmadan önce

¹³⁶Allen Buchanan, Justice, Legitimacy, and Self-Determination (New York: Oxford University Press, 2003), Ch. 8.

¹³⁷Avrupa Birliğini Kuran Antlaşma, Madde 4. Paragraf 2.

yapmış olduğu referandum aracılıyla bağımsızlığını ilan etmiş¹³⁸ ve bu bağımsızlık BM tarafından kabul edilmiştir¹³⁹. Bosna Hersek'teki çatışmalar uluslararası hukuk açısından yalın bir istila konumunda ve uluslararası arenada bağımsız olarak kabul edilen bir devlete yönelik eski Yugoslavya devlet tarafından düzenlenen apaçık saldırıdır. Bu yüzden Bosna Hersek'te oluşturulan bütün güvenli bölgeler toplamda altı tane ve açık şekilde güvenli bölge olgusuna uygundur. Tek amaçları ise saldırı altında olan ve etnik temizlik tehlikesi yaşayan sivil halkı korumaktır.

Aynı şekilde, doksanlı yıllarda Kuzey Irak'ta oluşturulan güvenli bölgelerdeki durum Bosna Hersek'te oluşturulan güvenli bölgelerden tamamen farklıdır. Bu güvenli bölgeleri, belli bir etnik gruptan ayrılma tutkusu tetiklemiştir. Irak devletinin kuzeyinde yaşayan Kürt halkı, uzun yıllardır bağımsızlık emelleri ve kendi devletlerini kurma isteği içerisinde olmuşlardır. Böylece onlar dışarıdan gelecek askeri müdahaleyi ve güvenli bölgelerin oluşmasını kendi devletlerini oluşturmak için uygun fırsat olarak algılamışlardır. Onların güvenli bölge ile ilgili algı ve anlayışı doğrultusunda, her güvenli bölge statüsüne kavuşan alanı özgürleştirilmiş alan olarak ve ileride kendi bağımsız devletlerine potansiyel olabilecek bir bölge olarak görmüşlerdir.

Bu aynı zamanda Birleşmiş Milletlerin insancıl müdahaleyi yapmama sebebi olmuş ve bu sebeple yalnızca Irak'la ilgili olarak 688 Nolu özel ortak kararı alınmıştır. Ancak ABD öncülüğündeki koalisyon güçleri BM izni olmadan bağımsız ve egemen bir devlet olan Irak'a müdahalede bulunmuştur. Hiç şüphesiz ki ABD ve müteffikleri müdahalede bulunulmasının Kürt halkındaki ayrılma hırslarını artıracak bilincinde olmuşlardır.

¹³⁸29 Şubat ve 1 Mart 1992'de Bosna Hersek'te bağımsızlık ve Yugoslavya'dan ayrılma referandumu düzenlenmiştir. Orada yaşayan halkın çoğu bağımsızlıktan yana oyunu kullanmıştır ve Bosna Hersek'in bağımsız ve demokratik bir ülke olmasını istemiştir, herkesin eşit ve özgür vatandaşların yaşadığı bir ülke olmasından yana oyunu kullanmıştır: <https://www.historija.ba/d/4-dan-nezavisnosti-bosne-i-hercegovine/>

¹³⁹Avrupa Birliği üye ülkeleri 6 Nisan 1992 yılında, ardından bir gün sonra Amerika Birleşik Devletleri de Bosna Hersek'i bağımsız ve egemen bir devlet olarak kabul etmişlerdir. Bosna Hersek Cumhuriyeti 22 Mayıs 1992'de Birleşik Milletlerde üye olmuştur. Maalesef bu tarihlerde Bosna Hersek'te ortaya çıkan silahlı çatışmalar tam anlamıyla topyekün bir savaş halini ve etnik saldırıya dönüşmüştür, bu çatışmalarda alt yapının yok edilmesiyle birlikte binlerce insan hayatını kaybetmiştir. <https://www.historija.ba/d/4-dan-nezavisnosti-bosne-i-hercegovine/>

Bununla birlikte, Kürtlerin bağımsız devletlerinin oluşması için nihai yardımı talep edeceklerini de biliyorlardı¹⁴⁰.

ABD ve müttefikleri, sırf insani sebepten dolayı müdahalede bulduklarını söyleyerek Irak'taki müdahalelerini insancıl nedenlerle aklamaya çalışmışlardır. Bunun yanı sıra, Kuzey Irak'ta yaşayan belli etnik gruba ve tehdit altında bulunan Kürtlerin kurtuluşu için onlara gıdanın, ilaçların ve diğer temel ihtiyaçların ulaşmasını sağlayarak onların müdahale sebeplerinin haklı olduğunu ve tek tarafa destek vermek için yapılmadığını ispatlamaya çalışmışlardır.

Gerçek şu ki müdahale edilen bölgelerden Irak devletinin askeri personeli ve devlet bürokrasisi tamamen çekilmek zorunda kalmıştır. Kürt ayrılıkçılar müdahalelerden sonra sözde Kürt Parlamentosu olarak bilinen kurum için seçimler yaparak bu fırsatı değerlendirmişler. Bu yüzden, ABD'nin ve müttefiklerinin yapmış oldukları askeri müdahalenin neticesinde orada yaşayan Kürtler bir seneden daha az bir sürede Kuzey Irak'ta bağımsız devlet ilan etmişlerdir. Bu durumda güvenli bölge olgusunun amacı ile zıt bir sonuç ortaya çıkmış ve güvenli bölge kötüye kullanılmıştır. Çünkü onun kurulması bir etnik grubun bölünme ihtiraslarını arttırmış ve barışı sabote etmiştir.

Kuzey Irak'ta yaşayan Kürt etnik grubu ile özellikle de bu grubun silahlı kanadı güvenli bölge olgusunu bağımsız devlet oluşturmak için sivil halka yönelik geçici koruma önlemi olarak görmüşlerdir. Ayrılmak için gereken geçici dayanak ve bağımsız devlete ulaşmanın bir basamağı olarak algılamışlardır. Onlar o derecede ileri gitmişlerdir ki kendi siyasi hırslarının neticesinde kendilerinin hakkı olduğunu düşündükleri diğer bölgelere de güvenli bölge olgusunu yaymak istemişlerdir. Kurulan güvenli bölgelerin sınırlarından yüz kilometre uzaklıkta bulunan Khaniqin ve Mandali bölgelerinde de bu konseptin kurulmasını istemişlerdir. Ayrıma hırslarını tetikleyen tüm bu siyasi taleplere ek olarak Bağdat'ta bulunan merkezi hükümetle antlaşmanın yapılmasını engellemiştir.

¹⁴⁰Graham-Brown, *Sanctioning Saddam*, pp. 25–27; Wheeler, *Saving Strangers*, p. 149; and DiPrizio, *Armed Humanitarians*, pp. 26, 29.

2.3.5. Bölgedeki Çatışmanın Yayılmasının Nedeni

Askeri müdahale söz konusu olduğunda ve özellikle de üçüncü bir tarafça gerçekleştirildiğinde, bu üçüncü taraf BM veya askeri koalisyonlar olmaktadır. Özellikle etnik temele dayalı bir çatışma söz konusu ise askeri müdahaleyi yapan taraf, kararları alırken ve güvenli bölge ilan ederken dikkatli olmalıdır. Özellikle de belli bir etnik gruba yardım söz konusu olduğunda bu durum aynı veya farklı etnik grubun da bağımsızlık ihtirası tetikleyebilmekte, çatışmaların yaşandığı yerde veya bölgede yahut başka bir ülkede yaşayan etnik grupları tetikleyebilmektedir. Güvenli bölge olgusunun yanlış yorumlanması sebebiyle yukarıda bahsi geçen durumların dışında başka bir olumsuz oluşum veya durum da belirebilir. Daha doğrusu bir etnik grubu korumak için oluşturulan güvenli bölge olgusu o ülkede yaşayan ve zulüm gördüğüne inanan diğer azınlık etnik gruplara cesaret verebilir. Onların haklarının da önemsenmediği ve sahip olmaları gereken güvenliğe sahip olmadıkları inancı ortaya çıkabilir ki bu durumdan motive olan azınlıklar diğer ülkelerde benzer sorunlara ve çatışmalara sebep olabilir. Birleşmiş Milletler veya askeri koalisyonlar tarafından askeri müdahalenin gerçekleştirilebileceği ve kendi haklarını elde edebilecekleri güvenli bölgelerin oluşabileceği umuduyla veya yaşadıkları yerde ve ülkenin belli bir kısmında bağımsızlık elde etme gibi yüksek amaçlara ulaşmak için çaba gösterilmektedir.

Güvenli bölge ile ilgili bu olumsuz durum çoğu kez bölgesel barışı veya dünyayı genel olarak riske sokabilmekte, daha önce barışın olduğu yerlerde huzursuzlukların ve çatışmaların çıkmasına sebep olabilmektedir. Dolayısıyla, böyle durumlar ile güvenli bölge olgusunun yanlış anlaşılması neticesinde daha önce hiçbir şekilde çatışmaların olmadığı yerlerde yeni çatışmaların çıkmasına sebep olabilir.

Belli bir etnik grubu korumak amacıyla güvenli bölge oluşturma sürecinde yeni çatışmaların ortaya çıkması korkusu her zaman mevcuttur. Şöyle ki Kuzey Irak'ta yaşanan durum bunun örneğidir. Burada, silahlı Kürt güçleri ülkenin kuzeyinde bağımsızlığını ilan ettikten sonra bu durum Türkiye topraklarında yaşayan belli Kürt gruplarının devlete karşı silahlı çatışmalar başlatmasına sebep olmuştur. Tüm bunlar dış güçlerce Türkiye'ye askeri müdahalede bulunulması ve devletin belli haklarından vazgeçmesi için yapılmıştır.

Kuzay Irak'a müdahale ve güvenli bölgelerin oluşması örneği aynı etnik grubun bölgede ihtiraslarını artırmış ve çatışmaların çevre ülkelere yayılmasına neden olmuştur. Bu durum da güvenli bölge olgusu ile çelişmektedir. Çünkü güvenli bölgenin amacı belli bir coğrafi alanda barış sağlanıncaya kadar sivil halkı korumaktır ve bu süreç diyalog neticesinde sağlanan antlaşma ile sonlanmalıdır. Bu olgunun amacı kesinlikle bölgede yaşayan halkı veya onların silahlı yapılanmalarını isyana ve silahlı çatışmalara teşvik etmek değildir. Ayrıca, kesinlikle güvenli bölgenin genişlenmesi veya başka ülkelere yayılmasını içermemelidir. Kosova durumu da aynı şekilde anlaşmazlık ve çatışmaların bölgede yayıldığına örnek olarak verilebilir. Bu örnek sınırlar ötesi nitelik kazanmıştır. Çünkü Kosova'da savaşın bitmesinin ardından etnik temele dayalı çatışmalar Makedonya'da da görülmüştür.

Değerlendirmelerin sonunda, askeri müdahaleyi yapan taraf güvenli bölge olgusunun amacı çerçevesinde hareket etğinde tüm bahsedilen olumsuz neticelerinden kurtulabiliriz. Müdahale eden taraf net davranmalı, herşeyden önce insani müdahalede tarafsız olmalı ve hiçbir şekilde çatışmada olan taraflardan birini ön plana çıkarılmamalı veya onunla alakalı ipuçları vermemelidir. Bunun dışında, oluşturulan güvenli bölgelerin küçük bir coğrafi alanda oluşturulmasına dikkat edilmeli ve bu bölgeler il gibi geniş alanları, bütün şehirleri veya özerk bölgeleri kapsayacak şekilde olmamalıdır. Çünkü bu durumda çatışan taraflar arasında dengelerin sağlanabilmesi ihtimali azalmaktadır. Aynı zamanda ayrılıkçı hırsı besleyenlere verilen istem dışı destek oranı da azalmaktadır.

Aynı şekilde güvenliği sağlayan taraflar bölgede yaşayan halkın önde gelenleri ile askeri saldırı olarak nitelendirilebilecek herhangi bir müdahalede veya hazırlıklarda bulunmamaları gerektiği konusunda uyarmalıdır. Aksi halde, bu durumun sivil halk için olumsuz neticeler doğuracağı da belirtilmelidir. Aynı zamanda bu durum güvenlik güçlerinin kalması sorununu ortaya çıkaracaktır. Tabii ki tüm bunların gerçekleşebilmesi için koruyan tarafın güvenli bölgelerde var olan tüm imkanlarını tam kapasite ile kullanılması ve güvenli bölgeye saldırı gerçekleştiğinde bölgeye tam koruma sağlayabilmesi gerekmektedir. Buna bağlı olarak koruyan tarafın güvenli bölgeyi koruma iradesi ve yaşamın olağan şekilde devam edebilmesi için asgari imkanları ve gereken

araçları sağlama gücü varsa bu durumda en iyi çözüm bölgenin tamamen silahsızlaştırmasıdır.

Güvenliği sağlayan güçlerin koruma altına aldıkları bölgelerde yaşayan etnik grupların düşündükleri bağımsızlık emelleri için uygun bir zemin olamayacağına dikkat çekmeleri gerekir. Aynı zamanda güvenli bölgelerin ancak orada yaşayan insanların güvenliğini sağlama durumunda genişleyebilecek ve bu kesinlikle korunan etnik grupların ilerde kendi bölgeleri olarak algılayabilecekleri bir ele geçirme şeklinde anlaşılmamalıdır. Çünkü güvenli bölgeler kısa süreli, geçici ve insancıl hukuku koruma önlemi olup çatışmaya katılan taraf üzerinde baskı uygulama veya onu barışa zorlamak için alınan siyasi bir önlem değildir. Aynı şekilde güvenliği sağlayan taraf korunan tarafa güvenli bölgenin oluşturulmasının nihai antlaşma sağlamanın uzamasına sebep olmaması gerektiğine dikkat çekmelidir. Aksine, sivil halkın temsilcileri veya çatışan taraflar bir an evvel masa başında oturmalı ve barışın sağlanması veya siyasi çözümün bulunması için çalışmalıdır. Çünkü güvenli bölge sağlama ve devam ettirme harcamaları gerçekte çok maliyetli olabilmektedir ve bu yüzden güvenli bölgeler geçici önlemler olarak öngörülmüştür.

Tüm bunlar çatışmada yer alan tarafların uzlaşması söz konusu olmadığı ve güvenli bölgelerin üçüncü taraflar tarafından oluşturulduğunda geçerlidir. Ancak tarafların uzlaştığı durumlarda şartlar tamamen değişmektedir. Güvenli bölgeye yönelik tehditler veya silahlı saldırılar bu durumda söz konusu değildir. Ancak, bu bölgelerin çatışan tarafların isteğiyle oluşturulduğunu göz önünde bulundurduğumuzda, bu türden fiiller de tam anlamıyla ihtimal dışında değildir. Dolayısıyla, bu durumda antlaşma sağlandığında gözlem yapmak için güvenlik güçlerinin gönderilmesi istenen bir durum olduğunda ve gerektiğinde, taraflardan biri saldırı yaptığında bu güçlerce önlem alabilmelidir.

Şüphesiz, güvenli bölge olgusu silahlı çatışmalar devam ettiği sürece orada bulunan sivil halk gibi belli gruplar için önemli bir önlem olmuştur. O ilk olarak tam anlamıyla barışın bozulmadığı veya çatışmaların ortaya çıktığı zamanlarda çatışan taraflara tavsiye

olarak kurgulanmış ve bu korumadan öncelikle belli grupların istifade edebileceklerini öngörmüştür. Ancak zamanla korumadan istifade edebilecek bu grup genişlemiştir.

Bu olgu, ilk ortaya çıktığı andan doksanlı yılların başlarına kadar genel olarak ülkeler arası çıkan çatışmalar için uygulanmıştır. Ancak doksanlı yılların başlarında belli bir ülkenin içinde farklı etnik gruplar arasında çatışmalar çıkmaya başladığında, pozitivist insancıl hukuk çerçevesinde bu olguyu yeniden tanımlama ve çözüm bulmak için yeniden yorumlama ihtiyacı doğmuştur. Böylece ortaya çıkan yeni durumlarda kullanılabilir hale gelecektir.

Güvenli bölge olgusunun yanlış anlaşılmasının sonucunda tüm bu olumsuz durumların yanında, çatışmalarda belli coğrafi alanların güvenli bölge olarak ilan edilmesi için olumlu yönlerin ve sebeplerin daha çok olduğunu düşünüyorum. Daha doğrusu güvenli bölge olgusu olumsuz durum yaşanmayacak şekilde tasarlanmış olmakla birlikte olumsuzluklar yalnızca yanlış anlaşılması veya yorumlanması sonucunda ortaya çıkmaktadır.

BM tarafından oluşturulan güvenli bölgelerin örnekleri	Barışın sağlanmasını erteleme durumu	Yüksek riskli saldırıların görülmesi	Ayrılmakçı ihtirasların uyanması	Çatışmaların sınır ötesi veya bölgesel yayılma durumu
Bosna Hersek	Evet	Evet	Hayır	Hayır
Ruanda	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır
Irak	Evet	Evet	Evet	Evet

Tablo 1: BM tarafından oluşturulan güvenli bölgelerin örnekleri

2.3.6. Yeni Güvenli Bölgelerin Oluşumundan Kaçınma Nedenleri

Hiç şüphe yok ki Srebrenitsa ve Ruanda’da ve bunların dışındaki diğer korunmuş bölgelerde yaşanan acımasız katliamlar geçen asrın doksanlı yıllarında en büyük savaş suçlarını temsil etmektedir. Bu katliamlar kapsadıkları alan ve acımasızlığına göre iki dünya savaşının hemen ardından meydana gelen en acımasız savaşlardır. Ancak, yirminci asrı noktlayan bu katliamlar ve savaş suçları yirmi birinci asrın başlangıcında da sonlanmamıştır. Yirmi birinci asrın başlangıcında çatışmalar şiddetlenmiş ve çok daha büyük coğrafyalarda gerçekleşmiştir. Yirmi birinci asrın başlangıcını Orta Doğu ile dünyanın pek çok yerinde devam eden çatışmalar nitelendirmektedir. Aralarında kadınların, yaşlıların ve çocukların bulunduğu bir milyondan fazla insanın hayatını kaybettiği ve “*Arap Baharı*”¹⁴¹ dönemi olarak bilinen evrenin ardından ise sahip oldukları imkan ve bulunduğu durumlara baktığımızda çatışmalarda taraf olmasına imkan bulunmayan bu hassas sınıflar çatışmalarda hiçbir şekilde hedef haline gelmemeli iken maalesef sık sık çatışmanın hedefi olmuşlardır.

Tüm bunlar yirminci asrın sonlanmasıyla güvenli bölge kurma ihtiyacının sonlanmadığını, aksine sivil halkın korunması için yapılması gereken yardıma önceki dönemlerde olmadığı kadar çok ihtiyaç duyulduğu görülmüştür. Ancak tüm bunlara rağmen gereken yardım sunulmamıştır. BM, çatışmaların devam ettiği coğrafi alanlarda güvenli bölge oluşturulması konusunda duyarsız kalmıştır. Şimdiye kadar BM ve Güvenlik Kurulu’nda en önemli etkiye sahip olan büyük güçlere barışın devam ettirilmesi ile dünya barışı için belli bölgelere insancıl müdahalede bulunmaları ve güvenli bölge oluşturmaları konusunda çağrılar yapılmış ancak tüm davetlere rağmen bu konuda hiçbir önlem alınmamıştır. Bu sebeple, yoğun çatışmaların yaşandığı bölgelerde bulunan ve son

¹⁴¹ 2010 Aralık ayın başında Tunus hükümetine karşı başlayan protestolar gelecek sene diğer Arap ülkelere de yayılmış ve tarihte “Arap baharı” olarak yer edinmiştir. Demekrasi talepleri için yapılan protestolar medya vasıtasıyla hızlı yayılmış ve Tunus, Mısır, Libya ve Yemen gibi ülkelerin hükümetlerini yıkmıştır. Her ne kadar bu protestolar sakin ve demokratik gibi görünseler de yine de bazı ülkelerde silahla çatışmaların yaşanmasına sebep olmuştur. Bazı ülkelerde bu olaylar on yıllarca devam eden savaşa dönüşmüşlerdir. Onlardan biri Süriye’de devam eden savaştır, aynı durum Yemen, Irak ve Libya’da da devam etmektedir.

<https://www.nationalgeographic.rs/reportaze/clanci/13499-sta-je-arapsko-prolece-i-kako-se-prosirilo.html>

yirmi yılda gerçekleşen çatışmaların neticesinde bir milyondan fazla sivil halk feda edilmiştir.

Büyük güçler, kararlı ve güçlü davranmak yerine yerel seçenekleri destekleyerek hava saldırılarını içeren klasik askeri müdahaleleri tercih etmiştir. Askeri müdahalelerin sonucunda yine halkın içinden binlerce masum insan öldürülmüş ve dolayısıyla bu müdahaleler kolektif zarar olarak görülmüştür. Bu durum kabul edilemez olduğu gibi özellikle BM için utanç vericidir.

Suriye, Irak¹⁴², Libya¹⁴³ ve Arakan¹⁴⁴ güvenli bölge oluşturulmasına ihtiyaç duyulan sadece birkaç ülkedir. Aynı ülkeler için güvenli bölgeler oluşturulmasına yönelik defalarca çağrıda bulunulmuş ancak bu çağrılar her seferinde reddedilmiştir. Güvenli bölge oluşturulmayı reddetmek için pek çok nedeni bulunmakla birlikte, bunlardan bazıları şu şekildedir:

- Maddi kaynakların olmaması,
- Şimdiye kadar oluşturulan bölgelerde yaşanan olumsuz tecrübeler,
- Onların başarısızlıkları ve bazı güvenli bölge oluşumlarının yıkılması veya o bölgelerin düşmanlara teslim edilmesi olup, tüm bunların zirvesi ise orada yaşanan katliamların önüne geçilememesidir.

Bu sebeplerin yanı sıra güvenli bölgede barış sağlamaya çalışan pek çok mensubun öldürülmesi de bu başarısızlığın nedenlerinden kabul edilebilir¹⁴⁵. Hiç şüphesiz en büyük

¹⁴²Iraka gelince, insan hakları savunan dernekler ABD ve onların ortakların Türkmen azınlıkları ve orada yaşayan Hristiyanlar için güvenli bölge oluşturulması için davet yapmışlardır.

¹⁴³Libya'ya gelince, Arap Birliği çatışmaların şiddetli yaşandığı bölgelerde güvenli bölge oluşturmaları için güçlü ülkelere ve BM'ye sık sık çağrı yapmıştır.

¹⁴⁴Diğer çatışma alanlarda güvenli bölge, Miyamar'da Ruhani sivilerin korunması için, Serajul Quadir, Ruma Paul, and Krishna N. Das, 'Bangladesh Wants "Safe Zones" to Ease Rohingya Crisis', Reuters, 8 September 2017.

¹⁴⁵2013 ve 2018 yılları arasında BM'ye ait ve güvenli bölge misyonu üstlenen 135 asker ve sivil öldürülmüştür. Bu sayı tarihte diğer beş senelik dönemlere göre çok daha yüksek bir rakamdır. Bu bilgi BM raporlarında verilmiştir, bunun sebebi olarak ise çatışma alanlarında bulunan personelin yeterince eylem almaması ve pasif davranması görülmektedir. Aynı şekilde raporda bunun bir diğer sebebi BM merkezinden diğer alanlara kadar "yönetme eksikliği"de görülmektedir.<http://balkans.aljazeera.net/vijesti/nagli-porast-ubijenh-mirovnjaka-un-sirom-svijeta>

neden, çatışmaların gerçekleştiği bölgede yaşayan halka yardım etme konusunda samimiyetin olmayışı ve siyasi iradenin eksik olmasıdır.

2.3.7. Vazgeçirme Yoluyla Güvenliğin Sağlanması

Daha önce birkaç kez, güvenli bölgenin insan haklarının kapsamlı ve sistematik ihlaline karşı güvenlik önlemi olduğunu dikkat çekmiştik. Onların kurulmasına ilişkin karar verilmeden önce bu bölgelerin amaçladıkları hedeflere ulaşması konusunda tüm ihtimalleri değerlendirmek gerekir. Bu değerlendirme yalnızca orada yaşayan sivil halka geçici bir güvenli ortamı sağlamaya yönelik olmamalı, aynı zamanda orada yaşayan halka yaşaması gereken asgari şartları temin etme hakkında da olmalıdır. Çünkü güvenli bölgelerin kurulmasıyla orada yaşayan sivillerin haklarına yönelik saldırı ve tehdit ihtimali veya gelecekte oluşabilecek ciddi hakların ihmali ile güvenliğin tehlikeye sokulması ihtimali doğrudan azalmalıdır. Ayrıca, tüm bunlar sivil halkın koruma altında olduğu zaman için geçerli olmaktadır.

Güvenli bölgenin anlamı Soğuk Savaşın sona ermesinin ardından kaybolmuş, daha doğrusu uluslararası hukukta ortaya çıkan yeni durumların neticesinde daha farklı olarak ortaya çıkmıştır. Bundan önce güvenli bölge olgusu yalnızca ufak coğrafi bölgeler kurmaya ve belli grupta yer alan şahısları korumaya yönelik olup çok daha basit tasarlanmıştır. Burada, çatışan tarafların uzlaşması ile öncelikle yaralıları kapsamakta ve dolayısıyla bu tip bölgenin devamlılığı çatışan taraflarının iyi niyetine bağlı olarak devam etmekte idi.

Yirminci asrın ikinci yarısında dünyanın sıkıntılı bölgelerinde birkaç kez güvenli bölge oluşturulmuştur. Cenevre Sözleşmesi bağlamında 1971 yılında Bangladeş'te yaşanan savaşta Vietnam'da güvenli bölgeler oluşturulmuştur. Bu bölgeler genelde askeri personel olmadan Uluslararası Kızılhaç kuruluşunun personeli tarafından gözlemlenmiştir. Ancak bu olayları doksanlı yıllarda etnik kökene dayalı olarak ortaya çıkan çatışmalarla kıyaslamak mümkün değildir.

Dolayısıyla, bu durumlarda ve özellikle de alanda gerçekleşen etnik temizlikler sebebiyle çatışan tarafların iyi niyetine güvenmek mümkün değildir. Özellikle barış sağlama veya onlara yönelik askeri müdahale yapılmayacağı konusunda boş beklentiye girelemez, aksine bu durumlarda güvenli bölge olgusunun temel amaçlarına yönelik tehditlere karşı hızlı ve kararlı adımlar atılmalı idi. Doksanlı yılların sonlarında ortaya çıkan çatışmaların çoğu içinde etnik-grupsal unsurları barındırmaktaydı. Bu çatışmalarda belli bir etnik gruba ait halk zarar görmekteydi. Bunların neticesinde, Birleşmiş Milletler baskıya dayalı güvenli bölge geleneksel olgusunun işe yaramadığının ve etkili olmadığının farkına varmış ve bunlarla istenilen amaçlara ulaşamayacağını anlamıştır. Güvenli bölge olgusunun yeni modelinde askeri korumanın da mutlaka bulunması gerektiği özellikle Bosna Hersek'te kurulan Srebrenitsa bölgesinde anlaşılmıştır. Bu güvenli bölge saldırıya uğramış ve aynı zamanda bu güvenli bölgeyi yöneten taraf olan Birleşmiş Milletler silah kullandıkları sebebiyle bu bölgenin düşmesine ve düşmanlara teslim edilmesine neden olmuştur. Bunun ardından ise uluslararası hukuka göre tarihteki en ağır katliamlar yaşanmıştır.

Güvenli bölge oluşturma olgusu bünyesinde askeri karşılık verme unsurlarını da içermektedir. Bu karşılık verme unsurları o bölgede bulunan ve korunan sivil halka yönelik saldırılarda kendini göstermelidir. Müdahalede bulunan ve güvenli bölge oluşturan taraf, çatışan taraflarla iyi ilişkiler oluşturma mecburiyetindedir ve onlardan o bölgeye yönelik davranışları konusunda saygı duymaları ile bu bölgelere yönelik hiçbir askeri saldırının yapılmaması konusunda talepte bulunmalıdır. Aynı şekilde bölgeyi koruyan güçler olası bir silahlı saldırıya karşı güvenli bölgeyi koruma konusunda daima hazır olmalıdır. Çünkü son yıllarda çatışmaların doğası öyle değişmiştir ki çatışan tarafların güvenli bölge konusunda uzlaşmaları ve dışardan gelecek bir müdahaleye onay vermeleri kendilerinden beklenemez bir durumdur.

2.4. GÜVENLİ BÖLGE OLGUSU VE GÖÇ OLAYLARI

2.4.1. Güvenli Bölge Olgusunun İnsancıl Yönünün Sorunsallaşması

Hiç şüphesiz ki, savaş insanların hareketlenmesine sebep olan daha doğrusu göç olaylarını tetikleyen bir durumdur. Fiziki tehditler, saldırılar ile silahlı çatışmalar mülteci dalgalarına sebep olmakta ve mülteciler kendi hayatlarını koruyabilmek için ikamet ettikleri yerleri terk etmek zorunda kalabilmektedir. Bu olaylar bir ülkenin sınırları içerisinde olabileceği gibi sınırları dışında da gerçekleşebilmektedir. Mültecilere ilişkin yapılan araştırmalar açısından güvenli bölge ile ilgili birkaç hususa dikkat çekmek gerekmektedir:

İlki, doktrindeki görüşlerden bir kısmı güvenli bölge oluşturma olgusunu mülteci sorunun çözümü olarak görmekte, daha doğrusu mültecilerin ortaya çıkışını engellediğini savunmaktadır. Onlara göre güvenli bölgeler sivil halkın emin ve güvende hissetmelerini sağlamaktadır. Bu sebeple, bulunduğu alanı terketme ihtiyacı duymadığını belirtmektedir. Güvenliği sağlayan tarafın o bölgede yaşayan bütün sivil halkın saldırı veya fiziki tehditlere karşı güvenliğini hiçbir şekilde etnik veya dini ayırım yapmaksızın garanti ettiği göz önünde bulundurulduğunda savaş şartlarında hayatın alışlagelmiş şekilde devam etmesi için gereken ilaç, gıda ve su gibi bütün ihtiyaçları temin edeceğine söz vermektedir. Dolayısıyla, mülteci dalgalarının ortayı çıkmasını da engellemektedir. Ancak güvenli bölge olgusunu mülteci sorunu açısından değerlendirdiğimizde karşımıza şu soru çıkmaktadır: Sivil şahıs veya daha net bir ifade ile orada bulunan birey kaçma hakkından ve diğer ülkelerde ikamet etme hakkından mahrum mu edilmektedir? Bütün bu haklar birçok uluslararası hukuk belgesinde bulunmaktadır.

Özellikle de şunu belirtmemiz gerekir ki güvenli bölgelerde bulunan insanların sahip olduğu temel haklar hem nicelik hem de nitelik açısından mültecilerin sahip olduğu haklardan daha azdır. En önemli farklar şu noktalarda görülmektedir:

- Güvenli bölgede yaşayan bireyler güvenliği sağlayan tarafların vermiş olduğu emniyet garantisi durumunda bile saldırıya uğrayabilmekte, işkence ve alçakça muamelelere maruz kalabilmektedirler. Başka bir ifade ile saldırı ve fiziki tehditten ötürü devamlı korku yaşamaktadırlar. Çünkü silahlı çatışmaların devam ettiği bölgelerin sınırlarında bulunmaktadırlar. Dolayısıyla, güvenlik durumu orada güvenliği sağlayan tarafın iradesine bağlı olduğu kadar çatışan düşman tarafların iradesine de bağlı kalmaktadır. Güvenli bölgelerde ikamet eden şahıslardan farklı olarak, mülteci veya savaş bölgelerinden kaçan şahıslar genel kaideye göre güvenli bölgeye sığınmıştır. Daha doğrusu, çatışmaların yaşandığı bölgede yani ülkenin sınırları içerisinde veya dışarısında olduğu fark etmeksizin devamlı baskı altında bulunmamakta ve varoluşsal risk yaşamamaktadır.
- Her gün yaşanan korkunun dışında güvenli bölgelerin sınırlandırılmış olduğunu da belirtmek gerekir. Bu bölgeler, bazen bir bina veya futbol sahası kadar alanı kaplayabilmekte iken bazen de bir şehir veya coğrafi bölge kadar geniş alanda kurulabilmektedir. Buna bağlı olarak da orada bulunan birey hareket etme özgürlüğü açısından mülteci statüsüne sahip bireyden daha dar bir alana sahiptir. Güvenli bölgedeki birey yalnızca güvenli bölge sınırları çerçevesinde hareket edebilmekte iken mültecilerin durumu bundan farklıdır. Bu durumda, mülteciler uluslararası hukuk çerçevesinde bulunduğu ülkenin kimlik gibi özel evraklarına sahip olabilir ve bulunduğu ülkede özgür bir şekilde hareket edebilir.
- Mülteci kamplarından farklı olarak, genelde bu kamplar çatışma alanlardan uzakta bulunmaktadır. Onlar özel ve titiz bir korumaya sahip değillerdir ve dolayısıyla oralarda güvenliğin silahlanmış askerler tarafından korunması ihtiyacı da bulunmamaktadır. Çünkü o bölgelerde fiziki tehdit veya silahlı saldırı beklenmemektedir. Bu kamplarda, özellikle insani yardım yapan ve o kamplarda yaşayan şahıslar hakkında yardımda bulunan kuruluşlar önem

arz etmektedir. Bu kamplardan farklı olarak güvenli bölgelerde bulunan sivil halk devamlı olarak askerler tarafından korunmakta ve o bölgede yaşayan insanların uyması gereken kuralları belirleyen şahıslar bulunmaktadır. Bölgede silahlı askerlerin bulunması huzursuzluk için yeterli bir sebeptir ve orada bulunanlarda gerginlik yaratan bir durumdur.

İkincisi, ondan farklı olarak uluslararası arenada güvenli bölge olgusu birkaç on yıl öncesi gibi yakın bir zamanda ortaya çıkmıştır. İkinci Dünya Savaşından sonra ve Cenevre Sözleşmesi ile uygulanan, ardından blok bölünmeler döneminde ortaya çıkan ve en nihayetinde geçen asrın doksanlı yıllarının sonunda oluşturulan güvenli bölge olgusuna nispeten mülteciler olgusu çok daha eskidir. Daha doğrusu, mülteciler olgusunun tarihçesi savaşların tarihi kadar eskiye dayanmaktadır. Çünkü silahlı çatışmalar mültecilerin ortaya çıkmasının en önemli sebebidir. Dolayısıyla burada geçmişte ortaya çıkan, korunmuş bölge niteliklerini taşıyan ve modern döneme ait olan güvenli bölge olgusu ile arasında ayırım yapılması önemlidir. Ayrıca mülteci kampları, göçmen barınakları ve onlara benzer statüde bulunanları da ayırt etmek gereklidir.

Bu iki olgu arasındaki en önemli fark güvenli bölgelerdeki nüfusun belli bir yerde kalması için gereken önlemlerin alınması noktasında ortaya çıkmaktadır ki bu bölgelerde çatışmalar halen devam etmektedir. Ayrıca, o alanda kalan nüfusun olağan yaşamı için duyduğu asgari şartların temin edilmesi gereklidir. Sınırların dışında kalan alan ise güvensiz bölge olarak tanımlanmaktadır. Bundan ayrı olarak mülteci kamplarında ve sığınaklardaki önlemler, bölgeyi terk eden veya tehlike karşısında kaçan nüfusa göre düzenlenmekte olup amaçları da geçici barınma için imkanlar temin etmektir.

Gücünün yetmemesi, sivil halkın koruması için gereken kararlılık ile siyasi iradenin yetersiz kalması nedeniyle kaybedilmesi ve bazı güvenli bölgelerin yıkılması ve onların düşman tarafına teslim edilmesi nedeniyle, ayrıca bir çok yazarın görüşüne göre o bölgenin varlığı için alınması gereken ve genelde siyasi motivasyon nedeniyle alınmayan kararlar sebebiyle teoride oluşturulmuş güvenli bölgelere nispeten mülteci kamplarının bulunduğu bölgelere daha fazla insancıl yardımın sunulması gerektiği tutumu ağır basmaktadır. Çünkü bu durumda karmaşık çıkarlar bulunmaktadır, bu durum sivil halkı

korumaya yönelik olabildiği gibi üçüncü tarafı müdahaleye iten bazı stratejik ve siyasi çıkarlar da söz konusudur.

Ayrıca Çetinkaya, Chimni ve Franco gibi çok sayıda yazar güvenli bölgelerin tam olarak insanların haklarını korumak amacıyla kurulmadıklarını ve daha çok mülteci önleme sebebiyle oluşturulduklarını savunmaktadır. Dolayısıyla komşu ülkelere çatışmaların sızmasını ve mültecilerin akışını önlemek bu bölgelerin oluşturulmasındaki en büyük sebeplerdir. Bahsi geçen yazarların yanı sıra onların tutumu Barry Posen'un¹⁴⁶ kaleme almış olduğu "Military Responses to Refugee Disasters" başlıklı çalışma ile de desteklemektedir. Burada yazar, güvenli bölge olgusunu çözüm için yapılabilecek beş seçenekten ikisi olarak görmektedir.

Ancak aynı zamanda yazar, onların geçici doğasına da dikkat çekmektedir. Onların amacı bu türden felaketleri kısa süreliğine önlemektir. Çünkü onlar meseleyi kökten çözmektedir. Güvenli bölgeye uluslararası hukukta istenen bir önlem olarak görenlerden farklı olarak bu önleme temkinle yaklaşan ve onun ancak çaresiz durumlarda alınması gerektiğini savunan yazarlardan farklı olarak güvenli bölgeyi "insancıl katliam" olarak görenler de bulunmaktadır. Bu görüşü savunanlardan biri Also Bill Frelick'tir. Ona göre, bu önlemler Soğuk Savaşın ardından mülteci hareketlerini önlemek için uygulanmıştır. Ayrıca, onların o zamanlarda Avrupa'da ve Kuzey Amerika'da var olan korkularla paralel olarak büyüdüklerini ve geliştiklerini de iddia etmektedir¹⁴⁷.

Ancak özellikle dikkat etmemiz gereken ve Karin Landgren'in dikkat çektiği bir mesele de güvenli bölgeler kısa süreli önlem olmalı, bu sebeple onlar yurtdışına kaçışlarına alternatif olmamaktadır¹⁴⁸.

¹⁴⁶Posen, Barry R. (1996): "Military Responses to Refugee Disasters", in: International Security, pp. 72-111.

¹⁴⁷Frelick, Bill "Unsafe Havens. Reassessing Security in Refugee Crises", in: Harvard International Review, No. 2, pp. 40-69.

¹⁴⁸Landgren, Karin "Safety Zones and International Protection: A Dark Grey Area", in: International Journal of Refugee Law, No. 3, pp. 436-458.

Ayrıca o, çatışan tarafların anlaşması güvenli bölge oluşturulmasında temel şart olduğunu ve bu bölgelerin tarafsız olduğu ve sivilleri korumak için kurulması gerektiğini belirtmektedir.

Tüm bu değerlendirmelerden güvenli bölgelerin insancıl sebeplerden dolayı oluşturuldukları ortaya çıkmaktadır. İlk olarak çatışma bölgelerde bulunan sivillerin haklarının korunması için oluşturulduklarını ortaya çıkmaktadır. Ayrıca buldukları bölgede yaşayabilmeleri için gereken asgari şartların temin edilmesi amacıyla oluşturuldukları görülmektedir. Ancak bunların dışında güvenli bölgelerin kısmen şu sebepten de oluşturuldukları belirtmek gerekir: Bu sebep diğer ülkelerin topraklarına mülteci akımlarını engellemekle ilgilidir. Çünkü günümüzde de çatışmaların yaşandığı bölgelerden birkaç milyon insan gibi büyük bir sayıya ulaşan mülteci dalgalarının yaşandığı şahit olmaktayız¹⁴⁹. Bu durum Suriye'den kaçan ve komşu ülke olan Türkiye topraklarına sığınan mültecilerle ilgilidir. Ayrıca bu ev sahipliği yapan ülke ekonomisinde ciddi sorunlar oluşturmaktadır. Bugün çok fazla sayıda Suriyeli mülteci söz konusu olup bunların en büyük kısmı Türkiye Cumhuriyeti'ne yerleşmişlerdir. Bu süreçte Türkiye mültecilerin akımını önlemek amacıyla defalarca güvenli bölgenin oluşturulması için talepte bulunmuştur. Ancak bu talep her seferinde BM ve büyük güçler tarafından reddedilmiştir. Bunun en önemli sebebi ise diğer ülkelerin Türkiye gibi çok fazla sayıda mülteci akımına uğramamalarıdır.

¹⁴⁹ 15 Mayıs 2020 tarihine kadar Türkiye Cumhuriyeti topraklarında kayıtlı Suriyeli mültecilerin toplam sayısı 3.579.332 mültecidir. Bunun 1.678.724'ü veya yüzde 46.8'i 0-18 yaş arası çocuklar.
<https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/>

2.4.2. İnsan Hakları ve Güvenli Bölge Olgusu

Çatışma alanlarında hayatın korunması ve olağan şartların oluşturulması güvenli bölge oluşturulma sürecindeki temel motif ve emir olmalıdır. Bu motifin ortadan kalkması veya başka bir motifin ortaya çıkması durumunda güvenli bölge oluşturma sebebi şüpheye düşmekte ve tekrardan sorgulanma durumuna geçmektedir.

Aynı şekilde, güvenli bölge oluşturulma sürecinde sık sık mültecilerle ve temel insan haklarıyla ilgili diğer sorularla karşı karşıya kalınmaktadır. Dünyada, diğer ülkelerden gelen mültecilere yardım etme konusundaki hoşgörünün eksik olması sebebiyle güvenli bölgeler mülteci dalgalarının engellenmesi için alınan önlemler olarak anlaşılmakta veya insanların uluslararası sınırları geçmesini önleme aracı olarak görülmektedir. Bu durumda haklı olarak, güvenli bölge oluşturulma sebeplerinin uluslararası sınırları geçen mülteci dalgalarını önlenme isteği ile yapıldığı endişesi bulunmaktadır. Dolayısıyla, bu açıdan pek çok kurucu aktör güvenli bölge oluşturma amacıyla insancıl müdahale konusunda farklı değerlere sahip kalabalık mülteci nüfusunu kendi topraklarına kabul etmekten daha istekli davranmaktadır. Bu durum eğer güvenli bölge oluşturulma motiflerden birisi ise o zaman bunun diğer ülkelerde mültecilere azil isteme hakkı barındıran uluslararası insancıl hukukun kurallarıyla çeliştiği kanısına varabiliriz.

Bu sorun aynı zamanda UNHCR, MKCK ve Kızılay gibi insancıl niteliğe sahip olan uluslararası kuruluşlar için önemli bir meseledir. Bu durumda söz konusu kuruluşlar, çatışmanın devam ettiği topraklarda kurulan güvenli bölgelerde insanlara yardım etme ve olağan şekilde bir hayat sürmeleri için imkan oluşturma konusu ile bunu reddederek mültecilere diğer ülkelerden azil talep etme hakkı elde etme hususunda ikileme düşmektedir.

Aynı şekilde diğer insan hakları konusunda da durum aynıdır. Güvenli bölge olgusuna ilişkin pek çok eleştiri bulunmaktadır. Güvenli bölgenin oluşturulma biçimine bakılmaksızın çatışan tarafların uzlaşarak veya uzlaşma olmadan, Güvenlik Konseyi'nin onayı ile ve onayı olmadan, o bölgenin kontrolünü sağlayanın BM'nin personeli veya

süper güçlerin güvenlik güçleri olduğuna bakılmaksızın sonuç aynıdır. Güvenli bölgenin emniyetini sağlayan taraf koruma altında bulunan nüfusun yönetimini ele geçirmiş ve söz konusu bölgenin otoritesi konumundadır. Bu sebeple, güvenli bölgelerin yönetim ve kontrol edilmesi sürecinde insan hakları konusunda uzman kişilerin yer alması büyük önem taşır. Çünkü koruma altında bulunan insanların temel haklarına kavuşmalarına yardımcı olacaktır. Eğer silahlı güçlerine güvenli bölgede belli bir görev veya operasyon verilmişse bu operasyonu gerçekleştirme sürecinde orada yaşayanlara karşı dikkatli davranılmalı ve insan hakları konusunda dikkat edilmelidir. Örneğin bu durum, ciddi güvenlik ihlallerinde bulunan bireylerin tutuklanma süreçlerini de kapsamaktadır. Eğer bu tür kaidelere uyulmazsa ve insanlar bu şartlara göre muamele görmezse bu sefer insanların temel haklarından olan insanları alıkoyma gibi sorunla karşılaşabilir.

Aynı şekilde coğrafi olarak sınırlandırılan alan konusu, güvenli bölge olgusunu eleştirenlerin haklı oldukları diğer bir husustur. Sınırlanmış alan aynı zamanda insanların mülteci olarak başka ülkelerde oldukları sürece veya başka ülkeye göç ettiklerinde, temel haklarından olan dolaşım hakkını sınırlandırmaktadır.

Ancak temel insan ve mülteci hakları konusunda var olan pek çok olumsuz eleştiri ve yaklaşımın yanı sıra güvenli bölgelerin kurulması geçici bir önlem olarak algılandığı sürece, güvenli bölgelerin oluşturulmasının sahip oldukları tüm olumsuz yönlere rağmen çok daha büyük öneme sahip olduğu görüşünü benimsemekteyiz.

2.4.3. Silahlı Çatışmada İnsan Haklarının Önemi

*“Silahlı çatışmaların sona erdirilmesinde insan hakların rolü oldukça büyüktür, bu haklar mutlak gereklilik durumunda güç ve silahların kullanma sınırlaması için gereken zemini temsil etmektedir”.*¹⁵⁰

¹⁵⁰Kenneth Watkin "Controlling the Use of Force: A Role for Human Rights Norms in Contemporary Armed Conflict" (2004) 98 AJIL I at 18.

İnsan hakları söz konusu olduğunda özellikle ilk ve temel insan hakkı olan yaşam hakkında dikkat etmek gerekir. Çünkü güvenli bölge oluşturmanın temel amacı sivil insanların hayatını korumaktır. Temel insan hakları hiçbir şekilde ayırım yapılmaksızın tüm insanların istisnasız sahip olduğu haklar olduğundan söz konusu muhatabın bir canlı olması bu haklara sahip olduğu anlamını taşımaktadır.

“Silahlarını terk eden silahlı kuvvetler mensuplarıyla hastalık, yaralanma mevkufiyet dolayısıyla, veya sair herhangi bir sebeple harp dışı edilmiş bulunan şahıslar da dahil olmak üzere muhasamata doğrudan doğruya iştirak etmiyen şahıslara, ırk, renk, din ve akideye, cinsiyet, nesep veya servete, veya bunlara mümasil herhangi diğer bir kıstasa dayanan aleyhte bir tefrik gözetilmeksizin bilimum hallerde insanca muamele edilecektir.”¹⁵¹

Bu haklar alınmaz ve silahlı çatışma halleri gibi olağanüstü durum ve çatışmalarda bile önemsemezlik yapılamaz. Ancak, bu temel insan hakkına özellikle çatışma anında yalnızca sivil insanlar sahip olup askerler için geçerli değildir. Çünkü eğer çatışma anında askerler düşman askerlerinin hayatlarını sona erdirirlerse bu hak onlar için mutlak olmamaktadır.

“Her insan doğuştan yaşama hakkına sahiptir. Bu hak hukuk tarafından korunur. Hiç kimse yaşama hakkından keyfi olarak yoksun bırakılamaz”¹⁵²0.

Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi gibi hukuki belgelerde, silahlı çatışma anlarında temel insan haklarının sınırlandırılması veya devre dışı bırakılması öngörülmektedir. Ancak yaşam hakkı söz konusu olduğunda hükümler bu konuda açık olup tüm canlılar istisnasız olarak bu hakka sahiptir.

Cenevre Sözleşmesinin üçüncü maddesinde sivil halka ve özellikle sivil halkın hassas gruplarına (daha açık bir ifadeyle güvenli bölge olgusu çerçevesindeki hassas sivil halk olarak tanımlanan sınıfa) karşı insancıl muamele edilmesi ile ten rengi, cinsiyet, din

¹⁵¹ 3. Cenevre Sözleşmesi Madde 3.

¹⁵²Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi Madde 6.

ve ırk gibi ölçütlere göre hiçbir şekilde ayrımcılık yapılmadan hakların sağlanması gerektiği öngörülmektedir.

Bahsi geçen maddenin devamında, çatışmalara dahil olmayan tüm şahıslara yönelik yer ve zaman farketmeksizin herhangi bir müdahalede bulunulamayacağı şu şekilde ifade edilmektedir:

a) Cana veya vücut bütünlüğüne hanel getiren taaddiler, ezcümle bütün şekilleriyle katil, sakatlamalar, zalimane muameleler, işkence ve tazipler;

b) Rehineler alınması,

c) Şahısların vakarına taaddiler ezcümle haysiyet kırıcı ve tezlil edici muameleler,

d) Usulü dairesinde teşkil edilmiş ve medeni milletlerce elzem olarak kabul edilmiş bulunan adli teminatı haiz bir mahkemece evvel emirde hüküm ısdar edilmeden mahkumiyet kararları verilmesi ve bunların icra ve infazı, memnudur ve memnu kalacaktır¹⁵³.

Yaşam hakkı, güvenli bölge oluşturulma sürecinde hiçbir şekilde tek etken olmamalıdır. Çünkü çatışan taraflar uluslararası hukuka uygun bir biçimde davranmalıdır. Buna göre, her insan yaşam hakkına sahiptir ve buna saygı duyulmalıdır. Çatışmaya katılan taraflar güvenli bölgeye yönelik her türlü saldırıdan uzak durmalı ve orada bulunan insanlar her türlü zarardan uzak olmalıdır. Bunu, Birleşmiş Milletler Cemiyeti tarafından gelecek bir kınama veya eleştiri ya da güvenli bölge oluşturma sürecinde yapılan antlaşmalara uymak için değil yaşam hakkına saygı, uluslararası hukuka ve bu hukukun normlarına uymak için yapmalıdır. Ayrıca, hiçbir şekilde karşı gelme durumu söz konusu olmamalıdır.

¹⁵³3. Cenevre Sözleşmesi Madde 3.

2.4.4. Güvenli Bölgeler Oluşturmak için Sınırların Kapatılması

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra özellikle 1990'lı yıllarda ortaya çıkan çatışmalar nedeniyle silahlı çatışmaların yaşandığı bölgeden kaçan sivil nüfus diğer ülkelerde rahatlıkla sığınak ve güvenli ortam bulmuştur. Bunun nedeni, çoğu eyaletin savunmasız gruptaki kişilere açık kapı politikasını uygulaması ve yardımı desteklemesidir. Ancak yirmi birinci yüzyılın başında dünya çapında birçok çatışmanın ortaya çıkması, bölgedeki ve dünyadaki ülkelerin sınırlarına fazlaca baskıda bulunmaya başlayan güçlü mülteci dalgalarına neden olmuştur.

Uluslararası toplum, münferit devletler tarafından mültecilere yönelik bu muamelenin yanında yer almış ve bu önlemleri kınamak veya hafifletilmesini talep etmek yerine alternatifler bulmaya çalışmıştır. Bu alternatif de 1990'lı yıllarda kullanılan güvenli bölgelerin oluşumuna yansımıştır.

Elbette, bir mültecinin sahip olduğu statü ve bu statü dahilinde kullanabileceği haklar korunan bölgelerin oluşumu sırasında hiçbir şekilde güvence altına alınamaz. Korunan alanlar aslında asgari düzeyde güvenlik ve temel insan haklarını sağlayacak tedbirler olup koruma güçleri mülteci statüsüne ilişkin çok sayıda sözleşmenin sağladığı tam korumayı hiçbir şekilde sağlayamaz.

Güvenli bölgelerin oluşmasıyla sonuçlanan sınırların kapatılması, insani yardım ilkeleri ile mülteci statüsünü düzenleyen mülteci normları arasında bir çelişki yaratır. Mülteci statüsünde sağlanan koruma fiziksel güvenlikten çok daha fazla olup hareket, sağlık hizmetleri, eğitim, istihdam ve diğer insan haklarının gerçekleştirilmesi alanlarında diğer birçok hakkı kullanma hükümlerini içerir.

Belirli bir korunan bölgenin oluşumunun, sınırların kapatılmasının bir sonucu olarak ortaya çıktığı fikri Uluslararası Kızılhaç ve Hilal Komitesi için olduğu kadar diğer tüm uluslararası ve bölgesel insani yardım kuruluşları için de büyük ikilem ve sorunlar yaratmaktadır. İnsani yardım kuruluşlarının yardım sağlanması açısından en uygun şekilde yanıt verebilecekleri nihai bir varış noktasına kadar mültecilerin serbest dolaşımına izin verilmesi amacıyla devletleri etkilemek için fazla siyasi güce sahip

olmadıkları göz önüne alındığında kabul edip etmeme ikilemi ile karşı karşıyalar, arama ve güvenli bölge ilan edilen bölgelere gidin. Bu durumda, sadece hayatın korunmasını sığınma hakkını feda etmek veya bu durumda Birleşmiş Milletler üyelerinden silahlı bölgedeki sivil nüfusa izin verme çağrısını ve talebini reddetmek için yeterli bir ön koşul olarak görürler insani yardım koridorlarına taşınmak için çatışma sığınma talebinde bulunabilecekleri ve tam mülteci statüsü için sağlanan tüm parayı kazanabilecekleri diğer eyaletler.

Mültecilere yardım alanındaki en önemli uluslararası kuruluş olan BMMYK, sınırlı bir siyasi güce sahiptir ve bu nedenle bu örgütün sınırlarını kapatmaya karar veren devletler üzerinde etkili olması beklenemez. Ancak, güvenli bölgeleri mülteci statüsüne en uygun seçenek olarak kabul etmek için BMMYK'nin mülteci statüsünde sağlanan tüm hak ve özgürlüklerin ticaretini kabul etmemesi de önemlidir. BMMYK'nin sorumluluğu, öncelikle mülteci statüsü almış olsun ya da olmasın veya hala güvenli bir bölgenin kurulmuş olduğu çatışmalardan etkilenmiş bir bölgede bulunsun, hassas kategorilerdeki kişileri korumaktır. BMMYK'nin yetersiz siyasi gücüne ek olarak, faaliyetleri, bu örgütün faaliyetlerini düzenli olarak gerçekleştiremeyeceği mali durumla yakından ilgilidir. Bu finansman bağışçı ülkelerin cömertliğiyle bağlantılı ve kesinlikle aralarında bir mülteci dalgası karşısında sınırlarını kapatmaya karar veren ülkeler de var. BMMYK, sınırların açılması ile mültecilerin serbest dolaşımının sağlanması konusunda ısrar ederse ve eylemi için sınırların açılmasını şart koşarsa bu organizasyonun bağışsız bırakılmasına ve dolayısıyla hayatta kalmasını tehlikeye atılmasına şaşmamalıdır. Bu nedenle, insani yardımla uğraşan diğer tüm kuruluşlar gibi bu kuruluş da bir dereceye kadar devletlere ve özellikle bu kuruluşların en büyük bağışçıları olan büyük güçlere bağımlıdır. BMMYK'nin kar amacı gütmeyen bir kuruluş olduğu göz önüne alındığında, üye devletler ile diğerlerinin gönüllü katkılardan gelen bağışlar şeklindeki finansmanı toplam gelirlerin yüzde 98'ini oluşturmaktadır. Bu finansal bağımlılık, yalnızca BMMYK'nin çalışmalarında kendi özerkliğine sahip olmadığını ve büyük ölçüde finansörlerin iyi niyetine bağı olduğunu doğrulamaktadır. Bu nedenle, kitlesel mülteci göçü hakkında doğrudan devlet stratejilerine karşı çıkması ve buna yanıt olarak belirli davranışları talep etmesi beklenmemektedir.

Şüphesiz, BMMYK'nin gönüllü bağışçıların ülkelerine olan bu bağımlılığı bu örgütü normatif sorumlulukları için savaşıma özgürlüğü sağlamamakta ve tüm çalışmalarının bağışçıların çıkarları ile ilgili olarak mültecilere her zaman öncelik verilmesi için yönlendirilmesi gerekir. Bu konuda başarılı olup olmayacağı, şimdiye kadar ki etkiyi analiz etme ve belirli bir organizasyonun sonuçlarını elde etme meselesidir.

Bu kuruluşun, sınırlı eylem ve karar alma sürecinde mültecilerin yüksek çıkarlarını dikkate alması çok önemlidir. Bu bağlamda Barnett, UNHCR'nin fon verenlerini tatmin ederken ilkelerini koruyup koruyamayacağı sorusunu gündeme getirmiştir. Sınır kapatma biçimlerinden biri 1980'li yıllarda Batı ülkelerinde görülmüş ve burada 1951 Sözleşmesi uyarınca sığınma arama hakkının sınırlarına erişimi engelleyerek kullanılmasını engellemek için bir 'battery of measures' geliştirmeye başladılar bir mülteci iltica başvurusunda bulunabilir. Bu zor tedbirler arasında vize kullanımının artması, göçmen kaçakçılığı yaptığı tespit edilen taşıyıcılara yüksek para cezaları verilmesi yer almıştır. Bu önlemler, ulusal sınırlarını kapatmanın daha hafif bir biçimi olup bu ülkelere sığınma başvurusunda bulunmayı daha da zorlaştırmayı amaçlamaktadır. Bu önlemler esas olarak gelişmiş ve büyük güçler tarafından kullanılmaktadır. Çünkü mültecilerin göçünü radikal bir şekilde kapatmaya başvuran küçük ve az gelişmiş ülkelerden farklı olarak bu büyük güçler mültecilerin kendi topraklarına sığınmasını reddederek manipülasyon içerisinde bulunmuşlardır.

Son olarak, sığınmacıların büyük çaplı göçünden sonraki dönemde birçok BM üyesi devlet tarafından sınırların kapatılmasının daha yeni olması nedeniyle, güvenli bölge kavramının mutlaka sınırların kapatılmasının sonuçlarıyla ilgili olmadığı neticesine varabiliriz. Öte yandan, güvenli alanlar kavramı sınırlı bir biçimde de olsa uzak geçmişte bilinmekte idi. Çünkü İspanya Savaşı sırasında Madrid'dekiler gibi uzak geçmişteki güvenli bölgelerin ardından Şanghay Güvenli Bölgesi'nin oluştuğunu biliyoruz. Bütün bu örnekler, geçici nitelikte olup sivil nüfusu çatışma bölgesinde tutarken hayatta kalması için temel yaşam ve sağlık koşullarını sağlama çabaları olmuştur.

2.4.5. Sınırın Mülteci Akımına Kapatılmasına İlişkin Örnekler

Soğuk Savaş ve var olan blok bölünmesi sırasında büyük bir mülteci göçü olmamıştır. Ancak Soğuk Savaş'tan sonra Yugoslavya'daki komünist sistemin parçalanma süreci ve dünya çapında çok sayıda başka etnik çatışmalar komşu ülkelerin sınırlarına fazlaca baskı uygulayan büyük mülteci dalgalarına neden olmuştur. Bu durum, komşu ülke Türkiye'yi sınırları kapatma düşüncesine zorlamıştır. Bosna Hersek'teki durum ile bu bölgede güvenli alanların oluşması sınırların kapatılmasıyla yakından bağlantılı değildir. Bölge ülkeleri, mülteci nüfusu kabul etmek istedikleri için değil eski Yugoslavya'nın parçalanması sırasında Balkanların çoğu çatışma içinde olduğundan sınırlarını kapatmamışlardır. Kosova'daki durum ise bundan farklıdır. Kosova'daki savaş ve Sırp ordusunun bu özerk eyalete saldırısı sırasında çok sayıda mülteci ortaya çıkmıştır. Makedonya, bu mültecilerin Blace sınır kapısından kendi topraklarına girmesi ve topraklarında sığınmasını önlemek için sınırlarını kapatmaya karar vermiştir.

NATO'nun Kosova'ya hava operasyonu başlatmasının ardından büyük bir mülteci dalgası yaratılmıştır. Kosovalı mültecilerin çoğu komşu Arnavutluk'a kaçıp sığınmalarına rağmen, birkaç bin Kosovalı mülteci Makedonya'ya sığınmak için Makedonya sınırına yönelmiştir. Makedonya Hükümeti 31 Mart'a kadar mültecileri kabul etmiş ve sınırlarını kısmen savunmasız olan gruplara açık bırakmıştır. Ancak bundan sonra kendi topraklarına girişi engellemeye ve ertelemeye başlayarak başka bir deyişle Kosova sınır kapılarını kademeli olarak kapatmaya başlamıştır. Bununla birlikte, Kosovalı mültecilerin büyük bir kısmının Arnavutluk'a girişte serbest olduğu ve Makedonya'ya giden geri kalan kısmın nihayetinde ikincil yollarla Makedonya topraklarına ulaştığı göz önüne alındığında Makedonya'nın sınırlarının kapatılması Kosova'da güvenli bölge ihtiyacı yaratmamıştır.

Afganistan'da on yıllardır yaşanan çatışmalar da sıklıkla mülteci dalgaları yaratmıştır. Burada komşu ülkeler, çoğu zaman mültecileri topraklarına almış yani Afganistan topraklarından gelen mülteci nüfusa sınırların kapatılması önlemine başvurmamışlardır. Bunlardan mültecilerin çoğuna ev sahipliği yapan Pakistan, özel konukseverlik gösterdi. Bununla birlikte, 11 Eylül 2001 saldırısı Afganistan'ın saldırıyı gerçekleştirdiğinden şüphelenildiği göz önüne alındığında komşu ülkelerin Afganistan ile

olan ilişkilerinde bir dönüm noktası olmuştur. Bu saldırının ardından ABD misillemeye hazırlanmış ve yeniden Afganistan'a askeri müdahalede bulunmaya başlamıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nin ısrarı üzerine altı komşunun tamamı, Afganistan ile sınırlarını kapatarak mültecilerin sınırları dışına çıkmasını engellemiştir. Yine özel bir bölgenin oluşmasıyla sonuçlanan sınırların kapatılmasının son örneği de Somali'den gelen mülteci nüfusa Kenya tarafından sınırın kapatılmasıdır. Somali eyaleti 1990'lı yıllarda tam bir çöküş yaşamış, topraklarında meydana gelen çatışmalar büyük mülteci dalgalarının komşu Kenya devletine yönelmesine neden olmuştur. Kenya, başlangıçta çok sayıda Somalili mülteciye ev sahipliği yapmış ancak maruz kaldığı yük nedeniyle yeni mültecilerin kendi topraklarına girişini önlemek için önlemler benimsenmesinde ısrar etmiş ve mülteci nüfusu yavaş yavaş kaçtığı kendi topraklarına dönmüşlerdir. Sonunda, BMMYK eylem başlatarak Somali'de çift hedefe ulaşmak istedikleri bir “önleme bölgesi” kurmuştur. İlk hedef, gelecekteki mültecileri o bölgede barındırmak ve böylece Kenya'ya doğru hareketi yavaşlatmak olmuştur. İkincisi ise Kenya topraklarındaki diğer tüm mültecileri kademeli olarak anavatanlarına, yani temel güvenliğin ve içinde yaşayabilmek, hayatta kalabilmek için gerekli yaşam koşullarının bulunduğu yerleşik bölgeye geri dönmeye teşvik etmektir. Bu bölge bir yıldan fazla bir süre aktif kalmış ve sonunda tamamlanmıştır. Bununla birlikte, sonunda çoğu mülteci Kenya'da kaldığı ve gönüllü olarak Somali'ye dönmeyi reddettiği için sonuç pek değişmemiştir. Bu durum, Kenya'nın nihayetinde Somali ile sınırlarını kapatması ve yeni mültecilerin topraklarına girişini engellemesi yönünde karar verdiği 3 Ocak 2007 tarihine kadar devam etmiştir.

Kenya Hükümeti, sınırları kapatmanın nedenlerinden biri olarak, Kenya topraklarında bulunan ve bencillik nedeniyle yükün diğerleri tarafından paylaşılmayarak tek başına üstesinden gelmek zorunda kaldığı çok sayıda mülteciye çözüm bulma konusundaki uluslararası toplumun ilgisizliğine işaret etmiştir. Aynı zamanda, çok sayıda mültecinin hem güvenlik hem de siyasi tehdit oluşturması da güvenliğe ilişkin nedendir. Makedonya ve Kenya örneğinde, ulusal sınırlarını kapatma yönündeki tek taraflı karar 1951 Mülteci Sözleşmesi kapsamında verilen taahhütlere aykırıdır. Mülteci göçünden önce sınırı kapatmak ortaya çıkan soruna hiçbir şekilde çözüm olamaz. Komşu ülkelerin sınırlarına yaklaşan mültecilerin kabul edilmesi gerekir. Ancak mülteci sorunu

uluslararası olduğundan, hiçbir şekilde geçmişte Pakistan ve Kenya ile olduğu gibi veya Türkiye ile bugün olduğu gibi belirli bir ülkenin kişisel sorunu olarak değerlendirilemez. Mültecileri alan devletin sınırlarını radikal bir şekilde kapatmaya zorlayan da uluslararası toplum tarafından mültecilerin kabul edilmemesidir.

Her durumda ortak olan, uluslararası toplumun tepkisinin sınırlı olması ve sınırlarını kapatmaya karar veren devletlere baskı yapmamasıdır. Bu eylem, mültecilerin bir kısmını üyeleri arasında dağıtmaya hazır olmaması, bunun yerine uluslararası toplumun aldığı kararla askeri müdahale imkânı yaratması ve bunun sonucunda güvenli bölgelerin oluşturulmasıyla haklı gösterilebilir. Örnek olarak, 1991 yılında Kuzey Irak'ta 688 sayılı Kararın kabul edildiği bir durum vardır. Makedonya'da müzakerelere NATO arabuluculuk yaparken Kenya'da uluslararası toplum o bölgedeki çok sayıda mültecinin sorunu çözmek için herhangi bir şey yapılmasına ilkin isteksiz davranmıştır. Kenyalı yetkililer, mültecilerin kendi topraklarına güvenli bir şekilde dönmelerini sağlamak için insani koridorlar açarken diğer yandan ABD'nin isteği üzerine Afganistan'da sınırların kapatılması sağlanmıştır.

Uluslararası sahnede artan terör eylemlerinden sonra, ülkelerin güvenlik nedeniyle ulusal sınırlarının kapatılmasını haklı göstermeleri alışılmadık bir durum değildir. Yani, terör eylemlerinin yapısı ülkelerden mültecileri kabul etmeye hazır olmadıklarını belirtmektedir. Örneğin, Tacikistan Afganistan'dan gelen mültecileri kabul etmeyi reddetmiş ancak ABD hava saldırıları ile çeşitli terör örgütlerinin üyelerini içerdikleri için Afganistan'dan mültecileri kabul etmeye hazır olmadıklarını ve ulusallarını tehlikeye atma riskiyle Tacikistan'a doğru giden bir mülteci dalgasına neden oldu. Çin'in tepkisi de aynı olmuş ve Çinli yetkililer Afgan mültecilere koruma sağlamayı reddetmişlerdi. Bu durumda, ABD-Çin koordinasyonu ve terörizme karşı işbirliği nedeniyle yaptıklarını vurgulayarak Afganistan sınırlarını kapatmışlardır.

2.5. ÇATIŞMA TARAFLARININ RIZASI OLMADAN GÜVENLİ BÖLGENİN OLUŞTURULMASI

MHP'nin temel öngörüsü ve bizzat Cenevre Sözleşmesinin eğilimi savaşı tarafların kendi iradeleriyle güvenli bölge oluşturulma konusunda karar vermeleri yönündedir. Bu kararlar onlar güvenli bölgeye yönelik hiçbir şekilde askeri operasyon yapmayacaklarını ve bölgede yaşayan sivil halka ya da genel olarak askeri personel olmayan herkese yardım edecekleri gibi koruyacaklarına dair de taahhütte bulunmaktadır. Bu biçimde oluşturulan güvenli bölge ancak insancıl sebeplerden oluşan bölge olarak nitelenebilmelidir. Savaşta katılan tarafların bu şekilde sergilenen davranışı uygun ve akılcı olarak algılanmaktadır. Ancak, son derece radikal ve olağanüstü durumlarda özellikle de bir devletin sınırları içerisinde yaşanan çatışmalarda nadir olmayacak şekilde etnik temizlik olarak bilinen katliamlar yaşanabilmektedir. Bu çatışmalarda genelde bir tarafın amacı sivil ve askeri personel ayırımı yapmadan diğer tarafı yok etmektir ki bu durum Bosna Hersek'te yaşanmıştır. Sırp silahlı güçleri askeri yapılarla birlikte sivil halka yönelik açık saldırı ile askeri operasyonlar düzenlemiş ve onları askeri operasyonun meşru hedefi olarak görmüşlerdir. Savaşa katılan taraflardan birinin amacı sivillere saldırmak veya onları göçe zorlamak olduğunda açık bir biçimde zulmeden taraf güvenli bölge oluşturulması ve nihayetinde mevcut güvenli bölgelerde bulunan sivillerin korunması konusunda isteksiz davranmaktadır. Bu durumlarda güvenli bölgeye saldırmama konusunda yalnız çatışan tarafların iyi niyetine ve sağ duyularına dayanmak son derece hatalı olacaktır. Birleşmiş Milletler Sözleşmelerinin yedinci maddesi bağlamında, temel insan haklarının gözardı edilmesi sebebiyle ilk olarak etik açıdan birtakım önlemler alma mecburiyetindedir. Burada, sivil halkın korunması söz konusu olduğunda askeri operasyonlar da göz önünde bulundurulmalıdır. Yirminci yüzyılın son döneminde bu olaylar Bosna Hersek, Irak ve Ruanda gibi ülkelerde yaşanmış ancak insani müdahale operasyonları ve güvenli bölge oluşturulma ihtiyacı yirmi birinci yüzyılın başlarında özellikle Orta Doğu'da Suriye'de, Libya'da, Afganistan'da, Mısır'da ve diğer ülkelerde ortaya çıkmıştır. Ancak tüm bu durumlarda gereken şey gerçekleşmemiştir.

Güvenli bölge oluşturulma bu şekilde gerçekleşirse insancıl hukukun öngördüğü savaş hukukunun dışında burada “Jus ad bellum” kuralı çok önemli olup silahlı güç kullanmaktan kaçınma veya adil savaş kaidesi niteliğindedir. Bu durumlarda, yönetim sorumluluğu uluslararası güçlere verildiyse bu sürecinin kesinleşmesi ve bu hakkın Güvenlik Konseyi tarafından güvenli bölge oluşturma konusundası verildiğine dair netleşmesi gereklidir. Eğer saldırı gerçekleşirse silahlı savunma yetkisi verilmelidir.

2.6. “JUS AD BELLUM” KURALI

Geçen asrın doksanlı yıllarının sonunda kurulan güvenli bölgeleri nitelendiren özelliklerden birisi söz konusu bölgelerin çatışan taraflarının rızası olmadan bağımsız bir ülkenin topraklarında BM ya da büyük güçlerin kararları neticesinde kurulmasıdır. Her halükarda bu durumlarda güç kullanılmıştır. Ancak, bu durum bağımsız olan ve BM üyesi ülkenin karşısında herhangi bir müdahaleyi yasaklayan ve bağımsızlığına saygı duyulmasını savunan BM Sözleşmenin ikinci maddesi ile çakışmaktadır. Buna bağlı olarak, bu durumlarda “jus ad bellum” ya da güç kullanmanın meşruluğu sorusu sorulmaktadır. Uluslararası hukuk güç kullanma konusunda iki istisnai durum öngörmektedir. Bunlar:

- Meşru savunma ve
- İnsan haklarının topyekün ve sistematik bir biçimde ihlal edilmesi

Güvenli bölge oluşturulurken üçüncü bir tarafça veya müdahaleci tarafça güç kullanılması durumunda bölgenin kurulduğu toprakların bulunduğu ülkenin rızası ve uzlaşısı bulunmamaktadır. Irak'ta kurulan güvenli bölgenin durumu bu şekildedir. Irak devletinin millet meclisi kendi topraklarında bulunan belli alanlarda güvenli bölgenin kurulmasına karşı çıkmış, bunu uluslararası hukuka ve BM Sözleşmesine aykırı görmüştür. Ancak, Güvenlik Konseyi bu tutuma ve Irak Hükümeti tarafından Kürt halkına yapılanlara karşı cevap olarak 688 numaralı rezolüsyonu kabul etmiştir. Bu kararda, Irak Hükümeti'nden ülkenin ihtiyaç duyulan bütün bölgelerine uluslararası yardım

kuruluşlarının serbestçe gidebilmeleri ve yardım ulaştırabilmeleri talep edilmiştir. Bu rezolüsyonla aynı zamanda, Güvenlik Konseyi üye ülkeleri ile uluslararası kuruluşları insani yardım ulaştırma konusunda katkı sağlamaya davet etmiştir. Her ne kadar bu karar kesin olarak insancıl müdahaleyi ve güvenli bölgelerin Irak topraklarında kurulmasını öngörmediyse de ABD ve müteffikleri insancıl müdahale yapmış ve hava saldırılarının yanısıra Irak topraklarına kendi silahlı güçlerini yerleştirmişlerdir. 688 numaralı rezolüsyona dayanarak ve Kuzey Irak'ta gerçekleşen çatışmalar ile uluslararası saldırının dünya genelinde barışı tehlikeye atmasına rağmen bu kriz ve halka yapılan baskı ulusal sınırları geçerek kitlesel göçlerin yaşanmasına sebep olmuştur. Bu rezolüsyon, ABD ve müteffiklerinin bu durumda yaptıkları askeri müdahale için yeterli dayanak oluşturmamaktaydı. Her ne kadar Kuzey Irak'ta ABD ve müteffikleri tarafından yapılan insancıl müdahale Güvenlik Konseyinin onay verdiği bir eylem değilse de sonrasında müteffik güçleri BM güçleriyle değiştirilmiş ve insani faaliyetlere devam etmiştir. 688 numaralı rezolüsyon uzun süre tartışmaların konusunu teşkil etmiş, bir yandan da ABD ve müteffikleri tarafından bu kararlar kendi müdahaleleri savunulmuştur. Diğer taraftan, Irak Hükümeti bu kararın kendi topraklarında askeri müdahaleye izin vermediğini savunmuş ve bu sebeple kendi topraklara karşı yapılan askeri müdahale için dilekçe hazırlamıştır¹⁵⁴.

Uluslararası hukuk açısından Kuzey Irak'ta insancıl amaçlarla yapılan askeri müdahale kadar güvenli bölge de sorunlu bir konumdadır. 688 numaralı rezolüsyonun haricinde Kuzey Irak'ta kurulan güvenli bölgeye ilişkin başka hiçbir rezolüsyon bulunmamaktadır. Bosna Hersek'teki durum ise Irak'ta kurulan bölgeden çok daha farklı idi. Bu topraklarda güvenli bölgeleri koruyan UNPROFOR yani Birleşmiş Milletler Koruma Gücü 743 numaralı rezolüsyonla ve o zamanki Yugoslavya devletinin onayı ile kurulmuştur. Bundan sonra ise özel bir karara varılarak 758 numaralı rezolüsyon gerçekleştirilmiştir. Buna göre uluslararası güçlerin yetkisi Bosna Hersek'i de içine alacak biçimde daha kapsayıcı olmuştur. Dolayısıyla, Bosna Hersek'e yapılan müdahale meşruluk açısından tartışılmaz. Dolayısıyla, Kuzey Irak'ta müteffik güçlerin tek tarafı inisiyatifi ile

¹⁵⁴ Letter dated 21 April 1991 from the Permanent Representative of Iraq to the United Nations addressed to the Secretary-General, UN Doc. S/22513, 22 April 1991.

kurulan güvenli bölgelerden farklı olarak Bosna Hersek'te kurulan güvenli bölgeler Güvenlik Konseyi'nin kararıyla oluşturulmuştur. Bu durum ilk başta Srebrenitsa ile alakalı alınan 819 numaralı rezolüsyonla başlamış ardından ise Birleşmiş Milletlerin koruması altına giren diğer beş güvenli bölgeyi kapsayacak biçimde genişletilmiştir.

819 numaralı rezolüsyon Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin yedinci maddesine uygun bir biçimde oluşturulmuş ve Güvenlik Konseyi Srebrenitsa'yı güvenli bölge olarak ilan etmiştir. Bu doğrultuda, çatışan taraflardan o bölgeye yönelik hiçbir şekilde silahlı saldırı düzenlememesi talep edilmiştir. Hemen ardından Güvenlik Konseyi aynı şekilde Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin yedinci maddesine uygun olarak 824 numaralı rezolüsyonu da ilan etmiştir. Bu kararda Bosna Hersek'in başkenti olan Saraybosna şehri güvenli bölge olarak ilan edilmiştir. Aynı kararlar başkentin dışında dört şehir daha güvenli bölge ilan edilmiştir. Bunlar: Tuzla, Zepa, Gorazde ve Bihaç olup aynı şekilde bu bölgelere karşı da güç kullanma yasaklanmıştır. 819 numaralı rezolüsyon ve daha sonra ilan edilen 824 numaralı rezolüsyonda güvenli bölgenin kurulma amacının yerine getirilmesi için güvenlik güçlerinin artırılması öngörülmüştür. Bu da o bölgede bulunan sivil halkın güvenliğini garanti etmektir. Ancak, yapılan antlaşmaların Srebrenitsa ve Jepa'da gerçekleştirilen acımasız saldırılarda başarılı olduklarını söylemek zordur. Bilindiği üzere bu bölgelere yapılan saldırılar güvenli bölgelerin düşmesiyle neticelenerek tarihteki en acımasız saldırıların, insanlığa karşı zulüm ve katliamların yaşanmasına sebep olmuştur.

“Jus ad bellum” perspektifinden Bosna Hersek'te uluslararası güvenlik güçlerinin bulunması tartışılmamasız ve yasal niteliktedir. Ayrıca, Yugoslavya meclisinin izniyle gerçekleşmiş ve buna bağlı olarak belli alanların güvenli bölge olarak ilan edilmesi onlara verilen yetkilerle orantılı olarak meşrudur. Ancak bu gerçeğin yanında Srebrenitsa katliamı Birleşmiş Milletler'in ve Güvenlik Konseyi'nin o güvenli bölgede yaşayan sivil halkı koruma konusunda çaresizlik ve kararsızlığının sembolü haline dönüşmüştür. Srebrenitsa yenilginin ve güvenli bölge olgusu ile sivil halkın rehine olarak tutulduğu ve orada bulunan insanlar üzerine acımasız katliamların yaşandığı kitlesel kampların sembolü haline gelmiştir.

Ruanda’da durum bahsi geçen bu iki grubun hiçbirine uymamaktadır. Kuzey Irak’ta güvenlik güçlerinin Güvenlik Konseyi’nin izni olmadan ve üçüncü bir gücün inisiyatifi sayesinde gerçekleştirdiği durumdan farklı olarak Ruanda’da güvenli bölgede Birleşmiş Milletlerin askeri güçleri Ruanda Devletinin meclisi ve Ruanda Milli Cephe’sinin uzlaşması sonucunda kurulmuştur. Güvenlik Konseyi 872 nolu rezolüsyonla UNAMIR olarak bilinen misyonu kurmuş ancak her ne kadar bu misyonun kurulması yasal olsa da Bosna Hersek’teki güvenli bölgede yetkisi olan UNPROFOR’dan farklı olarak UNAMIR Ruanda’da bu yetkiye sahip değildir.

Ancak, Ruanda’da güvenli bölgeler doğal ve kendiliğinden bir biçimde ihtiyaç doğrultusunda ve genel olarak uluslararası güvenlik güçlerinin yani UNAMIR personelinin kaldığı bölgelerde insanların toplanması ile veya çatışmaların yaşandığı sorunlu bölgelerden kaçan sivil halkın yaşadığı bölgelerin etrafına bir kısım askerler yerleştirilerek oluşturulmuştur. UNAMIR’ın elde ettiği pek çok olumlu sonucun yanında Güvenlik Konseyi mevcut güvenlik güçlerinin halka yardım etme konusunda yetersiz olduğunu öngörmüştür. Bu sebeple Güvenlik Konseyi 929 numaralı rezolüsyonu gerçekleştirilerek dağılan ve göç eden sivil halka yardım etmek amacıyla Fransa’nın öncülüğünde geçici güvenlik güçleri yerleştirme kararı almıştır. Bu ek güvenlik güçlerine geniş yetki hakkı verilmiştir. Buna göre, onlar gerektiğinde tüm önlemler alabilmiştir. Bunlar, Ruanda’nın sivil halkını özellikle göçe zorlanan ve dağılan insanları korumak amacıyla askeri güç kullanma dahil olmak üzere tüm önlemleri alabilmişlerdir. Aynı rezolüsyonla, gerektiği yerde sivil halkı korumak ve insancıl yardım ulaştırmak için güvenli bölge oluşturulma izni verilmiştir¹⁵⁵.

Ancak, Ruanda’da güvenli bölgeler fazla fayda sağlamamıştır. Çünkü bu bölgeler gerektiğinden çok geç olarak sıcak çatışma sona erdiğinde kurulmuştur. Ruanda’daki katliam bu bölgeler kurulmadan önce gerçekleşmişse de kurulmaları katliamın devamını engellediği anlamına da gelmemektedir. Yapılan tüm değerlendirmelerin sonunda, Ruanda’da UNAMIR’in “jus ad bellum” açısından hukuka uygun olduğu söylenebilir.

¹⁵⁵ UNSC Res. 929, 22 June 1994, op. para. 3.

2.7. ULUSLARARASI NİTELİKTE OLMAYAN ÇATIŞMALAR

Cenevre Sözleşmesinde güvenli bölge olgusuna ilişkin bulunan tüm hükümler yalnızca uluslararası çatışmalarla ilgilidir. Daha doğrusu iki veya daha fazla bağımsız devletin katıldığı çatışmalardan bahsedilmektedir. Bu durum Cenevre Sözleşmesinin başlangıcından geçen asrın doksanlı yıllarına kadar geçerli olmuştur. Söz konusu dönemde Cenevre Sözleşmesi çerçevesinde güvenli bölge oluşturmak mümkün olmuş ancak doksanlı yılların sonlarında ortaya çıkan yeni durumlarda bu sözleşme hükümleri yetersiz kalmıştır. Eski Yugoslavya topraklarında ve komünizm düzeninin dağılma sürecinde ortaya çıkan anlaşmazlıklar farklı etnik gruplar arasında yaşanan silahlı çatışmalara dönüşmüştür. Doksanlı yıllarda benzer durum Afrika kıtasında Ruanda devletinde yaşayan farklı kabileler arasında yaşanmıştır. Bu iki durumda da Cenevre Sözleşmesinin hükümleri ortaya çıkan durumu çözmek için yetersiz kalmıştır.

Ancak, bunun yanında Cenevre Sözleşmesinin bünyesinde barındırdığı hükümlerin uluslararası niteliğe sahip olmayan çatışmalarda oluşturulan güvenli bölge konusunda önemli dayanak oluşturduğunu söyleyebiliriz. Bu sözleşmelerin önermeleri çatışan taraflara saldırmamak üzere olup güvenli bölge oluşturma imkanı sunmaktadır.

Bir çatışmanın doğasını tespit etme süreci ciddi anlamda karmaşıktır. Belli bir çatışmanın uluslararası veya yerel bir tabiata sahip olup olmadığı konusu pek çok tartışmanın konusudur. Federal bölgelerin başarısız ayrılma sürecinin sonucunda Yugoslavya'da yaşanan çatışma bu konunun tipik bir örneğini temsil etmektedir. Bahsi geçen çatışmanın hukuki dayanağı göreceli ve tartışılır bir yapıya sahipti. BM bu problemi Yugoslavya'da güvenli bölgeleri "ad hoc" antlaşmaya dayanarak çözmüştür. Buna göre, çatışma ile ilgili tartışmalara girmeden güvenli bölge oluşturulmaktadır. Çünkü bu tür tartışma güvenli bölge oluşturma sürecini çıkmaza sokmakta ve engellemektedir.

2.8. GÜVENLİĞİ SAĞLAYAN GÜÇLERİN GÖREVİ

Çatışan tarafların uzlaşmadığı veya çatışmaların yaşandığı ülkenin meclisinin daveti olmadığı tüm bu askeri müdahale durumlarında insancıl müdahale gerçekleştirebilmesi için gerekli asgari şartlar alınmalıdır. Şüphesiz bu bakış açısındaki en önemli şart Birleşmiş Milletler'in kabulüdür. Bu uzlaşmanın olmaması sebebiyle insani müdahale sık sık tartışmaların nesnesi haline gelmekte ve meşruiyeti soruglanabilmektedir. Barışı koruma alanında Birleşmiş Milletler'in en önemli organı olarak Güvenlik Konseyi'nin onayı olmadan insani müdahalede bulunulması yapılan eylemin yasal olup olmadığına ve müdahalenin yapıldığı ülkenin doğrudan iç işlerine karışma ve söz konusu ülkenin toprak bütünlüğüne zarar vermenin bulunup bulunmadığına ilişkin tartışmalara sebebiyet vermektedir. Tek taraflı yapılan müdahaleler sık sık güç kullanma yasası ile zıt olduğu eleştirisiyle karşılaşmaktadır.

Birleşmiş Milletler'in onayı insani müdahalenin meşruiyeti bakımından büyük önem taşımaktadır. Ancak, bazı müdahalelerin bu konuda sorumlu olan devlet organları tarafından alınması onlara insani olma yönünü kazandırmamaktadır. Dolayısıyla, bir müdahalenin insani olup olmadığı onun gerçekleştirmesini tetikleyen sebebe bağlıdır. Buna bağlı olarak, Birleşmiş Milletler'in izni olmadan gerçekleştirilen müdahaleler de eğer gerçekleştirme motifleri çiğnenen insan hakları açısından uygun ise veya bu haklara sistematik bir biçimde zarar veriliyorsa insani müdahale olarak görülmektedir.

İnsancılık ilkesi, bir insani müdahalenin yapıldığı anda gerçekleşen uzlaşmaya bağlı olmadığı gibi aynı şekilde sivil halkı koruma başarısı ve onların hakları Birleşmiş Milletler'in iznine bağlı değildir. Aksine, insani müdahaleyi gerçekleştiren tarafın sivil halkı koruma ihtiyacına bağlıdır ve uğruna yapılan amaçları gerçekleştirme ile doğrudan ilintilidir. Çünkü insani müdahale onayı ve nihayetinde Birleşmiş Milletler'in izniyle kurulması durumunda dahi güvenli bölgede bulunan insanlar ve sivil halkın yeterince korunabileceği ve onların kurtarabileceği anlamına gelmemektedir. Çünkü belli coğrafi alanın güvenli bölge olarak ilan edilmesi durumunda dahi uygulamada onun kesin bir şekilde korunduğu anlamı taşımaz. Srebrenitsa güvenli bölgesindeki tecrübeler doğrudan bunun kanıtı niteliğindedir. Bu bölge, uluslararası güvenlik güçlerinden oluşan

UNPROFOR'un koruması altında olduğu ve bu bölge ile ilgili olarak uluslararası kararlar olduğu halde söz konusu bölge tam anlamıyla korunamamıştır. Tüm koşullar ve imkanlar bulunduğu halde güvenli bölge yıkılmış, güvenlik güçleri olduğu halde BM'nin gözleri önünde uluslararası hukukta bilinen en acımasız katliamlar yaşanmıştır.

Belirli bir alanın güvenli bölge olarak ilan edilebilmesi için insani müdahale ile ilgili gerekli yetkinin dışında orada bulunacak güvenlik güçlerinin özel izin ve kararları da gereklidir. Güvenlik güçlerine verilen yetki güvenli bölge oluşturmanın dışında aşağıdaki maddelerle ilgili onayı da içermelidir:

- Güvenli bölge ile ilgili yönetim ve organizasyona dair onay ve izin
- Saldırı durumunda ve bölgede bulunan sivil halkı korumak amacıyla askeri güç kullanma izni

Çünkü eğer verilen yetki sadece güvenli bölge oluşturmakla sınırlı kalsa ve özellikle de uluslararası güçlerin yönetim ve organizasyonla ilgili izni olmasaydı koruma altına alıp güvenliğini sağladıkları bölge ile orada bulunan insanların güvenliğini sağlayamazlardı. Buna bağlı olarak, bahsi geçen bölgede bulunan sivil halka sağlanan koruma gerçek değil resmi ve kurgusal nitelikte olacaktır.

Güç kullanma ile ilgili verilen yetki ve görev yalnızca güvenli bölgeye yapılan saldırıyı geri çevirmeye ilişkin bir durumu değil aynı zamanda aşağıdaki durumları da kapsamaktadır:

- Korunan alanlarda bulunan halkın hayatını olağan şekilde idame ettirebilmesi için gerekli olan yiyecek, temiz su akışı, ilaç, gıda gibi malzemeler ile insani yardımları sağlayan ulusal ve uluslararası kuruluşlar çatışmadaki taraflardan biri tarafından engellendiği durumlar bu kapsamdadır. Bunlar Srebrenitsa örneğinde gerçekleşmiş, Sırp silahlı güçleri güvenli bölgeye gerekli yardım ve malzemenin ulaşmasını engellemiştir.
- Hayatı tehlikeye giren sivil halkı koruma gereksinimi olması durumu da bu kapsamda yer alır. Dolayısıyla, sivil halkın hayatının tehlikeye girdiği tüm durumlarda gereken askeri müdahalenin yapılmasının kaçınılmaz olduğunu

belirtmek ayrı öneme sahiptir. Yine dikkat çekmek isteriz ki Bosna’da buna uygun davranılmamıştır. Çünkü UNPRFOR barış gücünün çatısı altında bulunan askeri personel, bunu ancak sivil halkı korumak değil güvenlik güçlerinin yani kendilerinin hayatı tehlikeye girdiğinde güç kullanmak olarak yorumlamışlardır. Askeri personelin güvenliği büyük önem taşımaktadır ancak sivil halkın güvenliği daha önemli olmalıdır. Çünkü askeri personelin güvenli bölgede bulunmasının asıl amacı muhtaç olan sivil halkı korumaktır. “Mavi miğferler”¹⁵⁶ olarak bilinen BM’nin askeri personelini Bosna Hersek’e göndermenin amacı güvenlik güçlerini korumak değil güvenli bölgede bulunan etnik temizlikle karşı karşıya kalan ve yok olma tehlikesi yaşayan sivil halkı korumaktır.

2.9. BM TARAFINDAN OLUŞTURULAN GÜVENLİ BÖLGELERİN VE ÇATIŞMA TARAFLARININ RIZASIYLA OLUŞTURULAN GÜVENLİ BÖLGELERİN ANALİZİ

Birleşmiş Milletler’in Güvenlik Konseyi organı tarafından oluşturulan güvenli bölgelerin amacı belli bir alandaki sivil halka güven sağlanması olmakla birlikte güvenliği sağlarken o bölgeye kadar insani yardımların ulaşması da sağlanılmaktadır. Güvenlik Konseyi tüm bu durumlarda tek taraflı yaklaşmaktadır. Onun tek taraflı etkili olmasının ve güvenli bölge oluşturma konusunda kendi kararını başkalarına dayatmasının veya insani müdahalenin sebebi, söz konusu durumun uluslararası merceler tarafından savaş suçu ve insanlığa karşı suç olarak değerlendirilmesidir. Tüm bu durumlarda dünyada barış sağlamak, temel insan haklarını korumak, katliamları engellemek ve diğer suçları önlemek Birleşmiş Milletler’in sözleşmelerinde bulunan devletin egemenliği hakkındaki ilkelerden önceliklidir.

Ancak, güvenli bölge oluşturmmanın uygulanabilecek işleyişlerden biri olduğuna dikkat çekilmelidir. Bu Birleşmiş Milletler’in önlemler yelpazesinde bulunan önlemlerden yalnızca biridir. Bu önlem, BM’nin insancıl müdahale sırasında uygulayabileceği ek

¹⁵⁶ "Mavi miğfer" terimi, 1990'larda Yugoslavya'ya gönderilen barışı koruma misyonlarının koruyucu güçleriyle eşanlamlıydı.

önlemi temsil etmektedir. Ayrıca, sadece geniş çaplı insani felakete yol açacak durumlarda ve insanların hayatlarının korunabileceği kanaatine varıldığında uygulanmaktadır. Güvenli bölge oluşturulma konusunda BM tarafından yapılan temel yenilik Cenevre Sözleşmesi tarafından temel dayanak olarak görülen çatışan tarafların rızasının bulunması koşulunun kaldırılmasıdır. Dünya genelinde yaşanan acımasız durumlar göz önünde bulundurulduğunda BM'nin yeni güvenli bölge oluşturma modeli kaçınılmaz görülmektedir. Özellikle tek etnik unsur barındıran ülkeler söz konusu olduğunda taraflar kendi askeri güçleri üzerinde kontrolünü kaybetmekte ve bu durumda askeri emir-komuta zinciri dışına çıkan bazı askeri gruplar ortaya çıkmaktadır. Aynı şekilde çatışan taraflar uluslararası insancıl hukuka saygı duymakta aciz konuma düşmektedirler. Dolayısıyla, BM tarafından güvenli bölgelerin dayatılması çatışmada yer alan tarafların rızası koşulunu devre dışı bırakılmakta, BM'ye değiştirilmesi gerektiğini kaçınılmaz olarak gördüğü ilke ve kuralları değiştirme hakkı vermekte ve diplomatik kararlardan çok daha önemli olan önlemlerin alınmasının önünü açmaktadır.

Diğer taraftan, eğer Cenevre Sözleşmesinin hükümlerine uygun hareket edilmiş olsaydı ve çatışan tarafların rızası güvenli bölge oluşturmak için uyulması gereken temel şart olarak değerlendirilseydi güvenli bölge kurma ve devam ettirme tam anlamıyla çatışan tarafların rızasına bırakılmış olurdu. Sonuç olarak, korumadan yoksun kalan sivil halkı olurdu. Güvenli bölge oluşturma konusunda anlaşma sağlamak çatışan taraflar arasında siyasi ve diplomatik antlaşma sağlamak kadar zordur. Ancak süreç çok daha hızlı gerçekleşmektedir. Bu da sivil halka tam ve hızlı korumayı sağlamaktadır. Son olarak, çatışan taraflar kabul etmesi ve antlaşma sağlanması halinde dahi bu kabul kırılabilir olup alanda yaşanan değişiklikler doğrultusunda hızlı bir değişim yaşanabilmektedir. Çünkü kabul eden taraf aynı şekilde vazgeçebilir ve ardından güvenli bölge olarak kabul ettiği alan rahatlıkla saldırabilir.

Cenevre Sözleşmeleri, tarafların çatışmalarda güvenli bölge oluşturma konusunda çatışan tarafların rızası ve kabulü ile önceki bölümde işaret ettiğimiz üzere birkaç çeşit güvenli bölgeyi temsil etmektedir. Bunların kendine özgü kuralları vardır ve onları gerçekleştirmek hiç de kolay değildir. Bunun sebebi ise hakları belirleyenler Cenevre

Sözleşmelerinde çatışan taraflara birkaç farklı seçenek sunmak istemişlerdir. Böylece çatışan taraflar belli duruma uygun silahsızlaştırılmış alan seçeneklerinden birini tercih edebilmektedir. Güvenli bölge çeşidinden bağımsız olarak savaşta çatışan tarafların rızasına dayanmak sivillerin muhtaç olduğu yardım sağlamada yetersiz ve eksik olabilir. Özellikle de uluslararası yardım kuruluşların faaliyet göstermesi sorunu ortaya çıkmakta ve çatışan taraflar onların sorunsuz çalışmasına müsaade eder mi sorusu sorulmaktadır.

Güvenli bölge olgusu ve alınan tedbirler, sivil halkı koruma temel amacına ulaşmak için olmalıdır. Çatışan tarafların uzlaşması sonucunda kurulan güvenli bölge örneğine, Birleşmiş Milletler tarafından oluşturulan örneğe karşı öncelik vermek gerçek dışı ve mantıksızdır. Çünkü BM'nin güvenli bölge konusunda yaşadığı pek çok yenilgiye ve olumsuzluğa tanık olunmuştur. Güvenlik Konseyi tarafından kurulan bazı güvenli bölgelerde insanlığa karşı en ağır savaş suçları işlenmiş, kurulan güvenli bölgenin yıkılması sonucunda katliamlar yaşanmıştır. Daha doğrusu her iki güvenli bölge örneği de verimsiz olmuş ve uygulamada sivil halka gereken korumayı sunamamıştır. Çatışan tarafların uzlaşması neticesinde kurulan güvenli bölge örneğinde taraflardan her koşulda uzlaşmalarını beklemek gerçek dışı olmakla birlikte BM tarafından oluşturulan örnekte ise başarı siyasi ve diplomatik koşullara bağlıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. UÇUŞA YASAK BÖLGE

Soğuk Savaşın sona ermesinden sonraki dönemde bir bölgenin egemenliğini oluşturmak amacıyla kara askeri operasyonları yanısıra etkin bir önlem olarak uçuşa yasak bölge kavramı karşımıza çıkmaktadır. Bu önlem, çatışmaların sürdüğü sorunlu bölgelerde bulunan sivil halka koruma sağlanacağına dair karar verildiğinde veya söz konusu bölgeye gönderilecek askeri personel için yeterli istek olmadığında uygulanmaktadır.

Uçuşa yasak bölge kavramının içeriğine bakıldığında sorunların yaşandığı bağımsız ve egemen bir devletin belli bir coğrafi alanını içerdiğini yani bu bölgede uçuşların yasaklandığı anlaşılmaktadır. Açık bir ifadeyle silahsızlaştırılmış hava sahası söz konusudur¹⁵⁷. Çünkü bu hava sahasında genelde askeri araçların uçuşu yasaklanmış olup yardım götürme veya yardım etme amacı olan uçuşlar yapılabilmektedir.

“Uçuşa yasak bölge konsepti bağımsız ve egemen bir devletin parçası olan belli bir coğrafya alanı kapsamakta, yasaklanmanın amacı sivillere zarar veren ve başka ülkeye veya askeri koalisyonlarına ait olan askeri araçları önlemektir.”¹⁵⁸

Uçuşa yasak bölge, siyasi önlem seçeneği temsil etmekte ve sorunlu ülkelere karşı daha doğrusu sorunlu ülke rejimlerinin meclislerine karşı uygulanır. Söz konusu ülke rejimleri ortaya çıkan anlaşmazlık durumlarında uluslararası antlaşmalara aykırı veya ölçülü olmayan güç kullandıklarında uygulanmaktadır. Her ne kadar ilk bakışta basit ve pasif bir önlem gibi gözükse de öyle değildir. Hatta kimi zaman ciddi askeri operasyon gerektiren bir önlem haline dönüşebilmektedir.

¹⁵⁷ Tugg. Dr. Oktay Bingöl, Dr. Ali Bilgin Varlık, Merkez Strateji Enstitüsü, Korunmuş Bölgeler s.2.

¹⁵⁸ Stefan A. Kaiser, No-Fly Zones Established by the United Nations Security Council, ZLW 60. Jg. 3/2011, s. 402

Uçuşa yasak bölge önlemi Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin VII maddesine dayanmakta ve barışa tehdit, barışı ortadan kaldırma veya agresif saldırma durumlarında kaçınılmaz olmaktadır. Bu maddeye göre, BM Güvenlik Konseyi yetki alanları çerçevesinde bu önlemi faydalı olacağına karar verdiği durumda veya faydalı olduğu anlaşıldığında uygulayabilmektedir.

“Güvenlik Konseyi, 41. Madde’de öngörülen önlemlerin yetersiz kalacağı ya da kaldığı kanısına varırsa, uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için, hava, deniz ya da kara kuvvetleri aracılığıyla, gerekli saydığı her türlü girişimde bulunabilir. Bu girişimler gösterileri, ablukayı ve Birleşmiş Milletler,yelerinin hava, deniz ya da kara kuvvetlerince yapılacak başka operasyonları içerebilir.”¹⁵⁹.

Nasıl ki her insan belli haklara sahipse aynı durum devletler için de geçerlidir. Bunlardan en önemlisi her devletin sahip olduğu toprakları özgür bir şekilde yönetme hakkıdır. Egemen devletin en önemli nitelikleri:

- Coğrafi alan
- Nüfus
- Bağımsız yönetim

Bağımsız ve egemen yönetim bir devletin sahip olduğu üç boyuta sahiptir. Devlet sahip olduğu kara parçası ve sınırlarında bulunan alan ile su alanları üzerinde yönetim hakkına sahiptir. Aynı zamanda devlet, kara ve su alanlarının altında bulunan alanları yönetme hakkına sahip olduğu gibi onların üstünde bulunan hava alanlarını da kontrol edebilmektedir. Hava alanı açısından iki çeşit hava boyutundan bahsedebiliriz. Bunlar, ulusal hava alanı ve uluslararası hava alanı olup bir ülkenin bağımsızlığının üçüncü ögesini teşkil etmektedir.

Uçuşa yasak bölgenin oluşturulması genelde basit askeri tedbir olarak algılanmakta ve ekonomik yaptırım vs. diğer askeri önlemlere nispeten çok daha az uğraş gerektiren önlem hükmündedir. Ancak, çatışmaların yaşandığı devlet uçuşa yasak bölge önlemlerini

¹⁵⁹ BM Şartı'nın 42. Maddesi.

hafife aldığında ve ihlal ettiğinde bu basit gibi görünen tedbir çok ciddi askeri operasyonlar gerektiren masraflı önlem haline dönüşebilmektedir. Uçuşa yasak bölge genel olarak Birleşmiş Milletler tarafında alınan önlemlerdendir. Ancak güçlü devletler tarafından ve özellikle askeri koalisyonlar çerçevesinde de alınabilmektedir. Bu önlemler genelde diktatör rejimlere karşı tedbir olarak uygulanmaktadır. Çünkü bu rejimler sistematik ve kitlesel olarak insan haklarını ihlal edebilmekte, askeri hava araçları kullanılarak sivil halk katledebilmektedirler. Bu önlem ancak gelişmiş hava güçlerine sahip olan dikta rejimlere karşı uyguladığında önem kazanmaktadır. Ayrıca, Libya'daki gibi toplumsal olaylarda bu silahların kullanılması durumunda daha çok uygulanmaktadır. Söz konusu önlemin Ruanda örneğinde uygulanması anlamsız olurdu. Çünkü çatışmalara katılan her iki kabile de bu türden karmaşık silahlara sahip değildir

Uçuşa yasak bölgeyi, Birleşmiş Milletler'in bir ülkede sorunlar çıktığında uygulamaya koyduğu ilk ve en basit önlemlerden biri olarak ifade edebiliriz. Daha doğrusu, ekonomik yaptırımlar sonuç vermediğinde tercih edilen önlem olarak bilinmektedir. Çünkü bu noktada bile kara askeri müdahalesi için gereken irade bulunmamaktadır. Uçuşa yasak bölge oluşturmak için aynı his ve gereksinim 17 Mayıs 2011 yılında ortaya çıkmış ve birkaç yıl sonra aynı durum Suriye'de görülmüştür. Yaklaşık olarak on yıl süren Suriye'deki iç savaşta, ayaklanan sivil halka karşı Suriye ordusunun askeri hava araçlarının kullanımını önlemek amacıyla uçuşa yasak bölge önlemin uygulanması için çok talepte bulunulmuştur.

Uçuşa yasak bölge olgusu ve kavramı uluslararası hukuka yabancı olup daha çok askeri jargona ait bir ifadedir. Uygulamada bunu ifade eden, benzer veya eş anlama gelen birkaç kavram bulunmaktadır. Uçuşun olmadığı bölge, uçuşların yasak olduğu alan, uçuşsuz bölge vs. bunun örneklerindedir. Bu önlemin yeni olduğu bilinmekle birlikte ilk uygulaması Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarının bitiminde gerçekleştirilmiştir. Özel anlamda ilk olarak Almanya'ya karşı uygulanmıştır. Özel anlamda denilmesinin sebebi, Almanya'ya karşı çok daha geniş bir anlamda uygulanmıştır. Şöyle ki bu dönemde sadece askeri araçlar değil aynı zamanda askeri hava araçlarının temini de yasaklanmıştır. Daha net bir ifadeyle İkinci Dünya Savaşının asıl suçlusunu olan Almanya'ya karşı bir yaptırım

önlemi konumunda olmuştur. Soğuk Savaş Döneminde uygulanan uçuşa yasak bölge önlemlerinden bahsedilirken geçen asrın doksanlı yılları kastedilmektedir. Genelde sadece belli bölge üzerinde uçuşu yasaklama önleminden ibaret olup askeri araçların barındırılması ve temini konusunu içermemiştir. Bu önlemlerle uyumlu olarak askeri hava araçlarının gelişmesiyle bu önlemin önemi de artmıştır. Bu önlemin uygulanmasına ilişkin özel olarak Bosna Hersek örneği verebilir. Savaşın sürdüğü zamanlarda bu ülkenin hava sahasının tamamı Birleşmiş Milletler'in denetiminde olup UNPROFOR olarak bilinen uluslararası barış güçleri tarafından sağlanmaktadır. Bu önlemlerle, özellikle yardım amaçlı yapılan uçuşların güvenliği sağlanmaya çalışılmıştır. Bu sebeple UNPROFOR tüm askeri araçların uçuşunu kontrol altına almıştır. Aynı zamanda bu güvenliği sağlayan uluslararası güçlere ait askeri araçlar dışındaki tüm diğer askeri araçlar bu bölgede yasaktır. Bu durumda Birleşmiş Milletler güvenliği sağlayan güçlere geniş yetkiler vermiştir.

Uçuşa yasak bölge önleminin etkin bir biçimde uygulandığı ikinci durum Kuzey Irak'ta ilan edilen bölge idi. Söz konusu bölge kuzey 36 ile güney 32 derece arasında yer alan alanda Fransa ve Amerika Birleşmiş Milletleri tarafından kurulmuştur. Bu alanda Irak ordusuna ait askeri araçların uçuşu kesinlikle yasaktı¹⁶⁰ ve bu yasak 1991 ile 2003 yılları arasında sürmüştü, ardından ise geniş çaplı askeri müdahale gerçekleşmiştir.

Güvenlik Konseyi denetiminde son olarak kurulan güvenli bölge Libya'da gerçekleşmiştir. İç savaşa dönüşen silahlı çatışmalar yüzünden Güvenlik Konseyi 2011 yılında 1973 numaralı rezolüsyonla Libya'nın hava sahasını uçuşa yasak bölge olarak ilan etmiştir. Çünkü söz konusu ülkenin hükümeti askeri hava araçlarını isyancılara karşı silah olarak kullanmaktaydı. 1977 numaralı kararla ise bu alanda yardım amaçlı ile bunun kontrolünü sağlamak amacıyla yapılan uçuşlar dışındaki tüm uçuşlar yasaklanmıştır.

Tüm bu durumlarda uçuşa yasak bölge önlemlerinin başarısı ve etkin olması durumu sorgulanabilir. Şüphesiz ki bu önlemler eleştiriye açıktır. Ancak kanaatimizce, bu önlemler gerektiği şekilde uygulanmış olsaydı çok daha iyi sonuçlar alınabilirdi.

¹⁶⁰ Kaiser, s. 404

Batı Balkan ülkeleri ve Amerika Birleşik Devleti üst üste gerçekleşen eleştirisi sebebiyle artık başka bir ülkenin bölgesinde böyle bir önlem almayı daha az istemektedir. Ancak diğer taraftan müdahaleci güçler karadan askeri müdahale göndermeleri ve fazla kayıp yaşamaları sebebiyle bu türden daha konforlu bir tedbirleri almak istemekte ve bu önlem daha popüler bir hal almaktadır. Anlaşmazlıklar ve açıkça karşı gelmeler sorunlu ülkelere müdahale eden güçleri özellikle de Batı ülkelerini daha az masraflı veya daha güvenli farklı önlem arayışlarına itmiştir. Karasal askeri müdahale, hedefe ulaşmak için çoğu kez pahalı ve riskli bir önlem olabilmekte ve bu düşünce Amerikan ordusunun meşhur generali Wesley Clark tarafından da paylaşılmaktadır. Ona göre, karasal müdahale öngörülmezdir^[1]. Kara güçleri gönderilmesi ile ilgili bu öngörülmezlik Birleşmiş Milletler çatışmaların yaşandığı ülkelerdeki sorunları çözmeleri için diğer riskli önlemler yerine konforlu ve daha az riskli olan uçuşa yasak bölge önlemini tercih etmektedir.

3.1. UÇUŞA YASAK BÖLGE ANALİZİ

Geçen asrın doksanlı yıllarında birkaç güvenli bölge oluşturulmuştur. Esasen, bu bölgelerden olan Bosna Hersek, Irak ve Libya topraklarında uçuşa yasak bölge şeklinde kurulmuştur. Bu örneklerin, ileride başka çatışma alanlarında uygulanacak önlemler için deneme hükmünde olduklarını söyleyebiliriz. Maalesef, güvenli bölge olgusu ve uçuşa yasak bölge önlemine akademisyenlerce yeterli derecede dikkat çekilmemiştir. Bu sebeple, teoride bu kavram yeterince incelenmemiş, uygulamadaki önem ve etkisi yeterince ele alınmamıştır. Uçuşa yasak bölge olgusunun araştırılması ve irdelenmesinin gelecekteki çatışma sorunlarının çözümüne ciddi katkı sağlayacağına şüphe yoktur. Doktora çalışmamın amacı, güvenli bölge olgusunun önemini ve barışa katkısını ele almaktır. Bunun yanı sıra uygulamada onun avantajını ve dezavantajını belirlemek barış sağlama sürecinde bu olgunun önemini ortaya koymaktır. Kanaatimizce, şimdiye kadar kurulan güvenli bölgelerin uygulamada olması gereken yeterli fonksiyonel ve etkinliğe sahip olmamıştır. Bunun en önemli sebebinin, alanda gerçek durumun tam anlaşılması ve bu bölgeyi oluşturan güçlerin yeterli siyasi ve uygulama kabiliyetinin olmayışından kaynaklandığı görüşündeyiz.

Uçuşa yasak bölge açısından üç çeşit bölge ayrımı yapılabilir. Bunlar:

- *İlki*, uçuşa yasak bölge önlemini uygulayan tarafın çatışmada askeri hava araçlarının kullanılmasını engellemeyi istediği takdirde uygulanan bir önlemdir. Diğer yandan ise çatışmaların devam ettiği bölgede yer alan karasal barış güçlerine destek ve yardım sunulmak istendiğinde uygulanan bir tedbirdir. Bu önlemlerle, çatışmada askeri hava araçlarını kullanan tarafı engellemenin yanı sıra karada etkin güçlerin faaliyetleri de yönlendirebilmektedir.
- *İkincisi*, tüm bu durumlarda müdahalede bulunan güç çatışma alanında karasal müdahalenin gereksiz olduğu kaanatına vardığında veya müdahale eden ülkelerin meclisleri kendi askeri güçlerini riske sokmak istemediklerinde bu önlem karasal müdahalenin bir alternatifi olarak etkin bir biçimde uygulanabilir. Bu bağlamda şüphesiz bu önlem askeri bir tedbir konumundadır.
- *Son olarak da* bu önlem tampon bölgelerin oluşturulma sürecinde de uygulanabilir. Tampon bölgelerin amaçları ise çatışan tarafları pasifleştirmek ve çatışmalardan alıkoymaktır.

Uçuşa yasak bölge terimi bağımsız ve egemen bir ülkenin yetkilerinin sınırlandırıldığı bir önlemi temsil etmektedir. Bu önlem çatışmada, normal şartlarda devletin sahip olduğu yetkilerin ve belli hakların kısıtlanmasını kapsamaktadır. Yani bu önlem belli bir bölgede uçuşa yasak bölge ilan eden ülkenin fiziki kontrolünden ve denetiminden ibarettir¹⁶¹. Fiziki kontrol, devamlı gerçekleştirilen uçuşlardan ibarettir. Uçuşa yasak bölge önlemi teknolojik gelişmenin bir sonucudur. Birinci Dünya Savaşından önceki dönemde askeri hava araçların gelişmemiş olması bu önlemin mevcut olmamasının en önemli sebebidir. Teknolojinin gelişmesiyle ve uçakların seri üretime geçmesiyle askeri güçler yavaş yavaş uçakları kendi bünyelerine katmaya başlamıştır. Hem Birinci hem de İkinci Dünya Savaşında ve daha sonrasında Amerika Birleşik Devletleri ile Vietnam arasındaki savaşta etkin bir biçimde hava araçları kullanılmıştır.

¹⁶¹ Devamlı uçuşlar önlemin sürdüğü süre boyunca devam devriyelerden ibaret olabilir, belli süre zarfında veya haftanın belli günlerinde yapılan devriyelerden ibaret olabilmektedir. Son iki durumda öngörülemezlik ögesi ciddi bir öneme sahiptir, çünkü söz konusu önlemi başarılı kılmaktadır.

Hiç şüphesiz ki kara güçleri hava güçlerinden büyük yardım ve destek alabilmektedir. Özellikle de karada güvenli bölge oluşturulmuşsa uçuşa yasak bölge önlemi karada bunu sağlamaya çalışan kara birliklerine önemli yardımlar sunmaktadır. Bu önlemlerin ortak uygulanması ne sadece kara operasyonların ne de havadan müdahalenin tam korumayı sağlamada yeterli olmadığı durumlarda birleştirilmektedir. Aynı zamanda öyle çatışmalar vardır ki aktif askeri operasyonlara ve müdahalelere ihtiyaç duyulmamaktadır. Dolayısıyla böyle durumlarda istenen amaca uçuşa yasak bölge önlemi gibi alternatif barışçıl önlemleriyle de ulaşılabilmektedir.

Geçen asra nispeten modern teknoloji büyük ilerleme gerçekleştirmiştir. Öyle ki havadan yapılan müdahaleler çok daha net ve başarılı sonuçlar sağlayabilmektedir. Diğer taraftan ise çatışmada kendi askeri güçlerini insan haklarının ihmal edilmesinde ve sivil halka zulmedilmesinde kullanan tarafta ciddi korku ve zarar oluşturulmaktadır. Amerikan askeri güçleri generali 1993 yılında bu tür önlemlerin *“netliği, caydırıcılığı ve düşmanı etkisiz hale getirme yeteneği en üst seviyede olduğunu belirtmiştir.”* *“Gelecekte bizim düşmanlarımız dünyada nerede olurlarsa olsunlar tehlikede olduklarını bilmelidirler”*¹⁶². Hiç şüphesiz geçen yıllarda Batı ülkeleri; *“ karmaşık silahların kapasitesini ve pilotların tehlikeye grime riskini azaltarak hava kuvvetlerin güçlerini artırdıklarını şüphe yoktur.”*¹⁶³

Onun dışında havadan gerçekleştirilen müdahalenin olumlu diğer bir yanı da karadan yapılan askeri müdahale diğer ülkelerde uzun yıllar kalma ve yerleşme ön izlenimi verirken havadan yapılan müdahale bunun geçici bir müdahale olduğu hissi oluşturmaktadır. Bu durum Amerika Birleşik Devletleri'nin yıllarca bulunduğu bazı ülkelerde fark edilmektedir. Bu düşünce, havadan yapılan müdahalelerde oluşmamaktadır. Çünkü bu türden müdahalenin insancıl sebeplerden yapıldığı ve tehlikede olan sivil halkı korumak amacıyla dolayısıyla geçici bir doğaya sahip olduğu anlaşılmaktadır.

¹⁶² B. Glosson, 'Impact of Precision Weapons on Air Combat Operations', Airpower Journal (Summer 1993) p.476.

¹⁶³ D. Priest, 'CIA Had Fix on Hussein', Washington Post (20 March 2003).

Hava güçleri önlemi askeri operasyonların yanında insancıl operasyonlar amacıyla da yapılabilmektedir. Çünkü onlar vasıtasıyla güvenli bölgelerde bulunan sivil halka ilaç ve yiyecek götürülebilmekte ve hayatın devam edebilmesi için gerekli olan malzemeler normal şartlarda güvenli kordon vasıtasıyla ve karadan ulaştırılırken özel durumlarda güvenli kordon söz konusu olmadığından yardım hava yoluyla yapılmaktadır. Hava kuvvetlerinin kullanılması güvenli bölge olgusu açısından çatışmalarda üstünlük elde etmek için husumetli tarafların askeri hava araçları kullanılmasını engellenmektedir. Mantıklı olan düşmanın planladığı ve yapmadığı şeyi yapmadan önce onu kısıtlamak ve engellemektir¹⁶⁴.

Uçuşa yasak bölge önlemi düşmanı vazgeçirme sürecinde kullanılan bir aracı temsil etmektedir. NATO silahlı güçlerinin sahip olduğu caydırıcı güç ve bünyesinde barındırdığı büyük silahlı güçler göz önünde bulundurulması, onun müdahale etmeye kalkıştığı çatışmaların sorunsuz gerçekleşeceğini düşünmek için yeterlidir. Öyle ki büyük askeri güçlerin savaş uçaklarından gelen gürültü bazen bu önlemin uygulanması için yeterli olabilmektedir¹⁶⁵. Çünkü genelde uçuşa yasak bölge önlemini uygulayan süper güç, önlemin uygulanan ülkeden çok daha güçlü olmaktadır.

Uçuşa yasak bölge koruma amaçlı uygulanan tehdit tipi bir önlemdir. Ancak o tehdit, istenen hedefe ulaşılmadığında gerekeni yapma mekanizmasına dönüşebilmektedir. Belli bir alanın uçuşa yasak bölge olarak ilan edilmesi sadece siyasi bir kararın neticesi değildir. Çünkü Bosna Hersek ve Irak'ta kurulan bölgelerin analizlerine baktığımızda uygulamada bu önlemin işlevsel olabilmesi için bir dizi koşulun yerine getirilmesi gerekir. Robert Pape ise bu konuda "*tüm baskıcı askeri stratejiler komuta bağlantısı gerektirdiği*"¹⁶⁶ iddiasında bulunmaktadır.

Her ne kadar uçuşa yasak bölge karada uygulanan güvenli bölge gibi geçici bir önlem olarak öngörülmüşse de bir kere oluşturulan uçuşa yasak bölge uzun süre devam edebilmektedir. Buna bağlı olarak söz konusu önlemi uygulayan taraf istenen hedefe

¹⁶⁴ T. Schelling, *Arms and Influence* (New Haven, CT: Yale University Press 1966) p.3.

¹⁶⁵ Z. Khalilzad, interview, Embassy of the United States of America, Afghanistan (6 June 2004).

¹⁶⁶ R. Pape, *Bombing to Win* (NY: Cornell University Press 1996) p.58.

ulaşabilmek için fiziki açıdan yeterli donanım ve maddi kaynaklara sahip olmalıdır. Çünkü uçuşa yasak bölgeler genelde çok maliyetli olabilmektedir. Yakıt veya diğer giderler için gereken para bazen milyarları geçebilmektedir. Birleşmiş Milletler'de bu imkanlara sahip olan ülke sayısı çok değildir. Ayrıca bunu yapan ülkenin askeri harcamalarının artması sebebiyle gerçekleştirilecek yerel merkezlerin itirazları da göz önünde bulundurulmalıdır.

Güvenli bölgenin kapsadığı alan da önem arz eden diğer bir husustur. Çünkü çok yüksek masraflı olan bir misyon ve onu gerçekleştirecek veya söz konusu bölgeyi kontrol edecek yeterli askeri hava araçlarının olmayışı bölgenin kontrol edilmesini zorlaştırabilir ve en nihayetinde hedefe ulaşılmasını engelleyebilir.

Uçuşa yasak bölge önlemlerin etkin olabilmeleri için birkaç şartın yerine getirilmesi gerekir:

- Uçuşa yasak bölge olarak ilan edilen alanda kontrol ve gözetim misyonunu gerçekleştirecek askeri hava araçlarının söz konusu bölgeye yakın bir yerde bulunmaları gerekir. Bu durum giderlerin azalmasını ve müdahale için gereken vaktin boşa gitmesini önlemekte, diğer taraftan onun etkinliğini de artırmaktadır. Çünkü askeri hava araçları en kısa zamanda uçuşa yasak bölgeye ulaşabilirler ve böylece uygulanan kurallar ile bölgenin ihlali durumunda hızlı ve etkin bir biçimde müdahale edebilirlerdi.
- Bu önlemlerin çatışmaların yaşandığı ülkelerin meclislerine yönelik olduklarını göz önünde bulundurduğumuzda söz konusu misyonu yerine getirecek askeri hava araçlarının bu ülkelerin topraklarına yerleştirmek imkansızdır. Çoğu kez bu askeri araçlar çevrede daha doğrusu komşu ülkelerde kurulmaktadır. Egemenlik ilkesini göz önünde bulundurduğumuzda bu askeri hava araçların bulunduğu ülkenin izni ve hava sahasını kullanma konusunda uzlaşma gereklidir. Bu şartlar yerine getirildiğinde uçuşa yasak bölge misyonu başarılı bir biçimde yerine getirebilecektir.

3.2. UÇUŞA YASAK BÖLGE ÖRNEKLERİ

3.2.1. Bosna Örneği

29 Şubat ve 1 Mart 1992'de Bosna ve Hersek'te vatandaşların bağımsızlığa oy verdiği referandumun ardından Sırbistan'ın başı çektiği Yugoslav ittifakından kalan devletler tarafından saldırılar başlamıştır. BM barışı koruma misyonları referandumdan önce sahada olmasına rağmen düşmanlıkların önlenmesinde etkisiz kalmıştır. Bosna'daki ayaklanmaların ciddi silahlı çatışmalara dönüşmesi ve Eylül 1992'de bir İtalyan insani yardım uçağının düşmesinden sonra SB, 9 Ekim 1992'de BH topraklarında askeri uçuşları yasakladığına dair 781 sayılı Kararı kabul etmiştir. Bu karara rağmen, üç aylık bir süre içinde koruma güçleri olarak Bosna'da bulunan UNPROFOR haricinde bu yasak 500'den fazla kez ihlal edilmiştir. Bu durum, tedbirin BM tarafından uygulanmasına ilgi gösterilmediğini göstermektedir. Güvenlik Konseyi 31 Mart 1993'te BH üzerinde uçuşa yasak bölge olarak genişletilmiş bir bölge belirleyen 816 numaralı ayrı bir kararı, daha büyük bir kararlılıkla ve uygulanması için gerekli tüm önlemlerle yeniden kabul etmiştir. Bu tedbirleri uygulama ve bölgeye ilk kez yasaklama getirme kararlılığı, NATO'nun uçuş yasağını düzenli olarak ihlal eden dört Sırp uçağını düşürdüğü Şubat 1994'te sağlanmıştır. Şöyle ki 28 Şubat 1994'te BH üzerindeki Yasak Uçuş Bölgesinde devriye gezen iki Amerikan F-16C savaşçısı, Sırpların Hava Kuvvetleri ile Savunmasına ait olup bombalama görevinden geri dönen dört J-21 "Jastreb" uçağını düşürmüştür¹⁶⁷.

BH'deki uçuşa yasak bölge, BH'deki ihtilafın sona erdiği Dayton Barış Anlaşması'nın imzalanmasından yaklaşık bir ay sonrasına yani 20 Aralık 1995'e kadar sürmüştür. Resmi anlayışa göre uçuşa yasak bölge, BM tarafından alınan kararların uygulanmasının izlenmesinin yanı sıra karadaki BM koruma güçlerine hava desteği

¹⁶⁷ 28 Şubat sabah saat altıda sekizli havalandı. İlk olarak, kayıt numaraları olan altı J-21 Jastreb uçağı: 24207, 24220, 24257, 24259, 24275 ve 24406, ardından son yakıcıları olan iki J-22 Orao. Şahinler üç çift halinde uçtu. NATO versiyonuna göre, saat 6.35'te, devriye lideri üstlerine altı savaş uçağı oluştuğunu fark ettiğini bildirdi. Aynı anda, AWACS radyosundan bir subay uçağın BH hava sahasından çıkmasını, aksi takdirde saldırıya uğrayacaklarını söyledi. NATO versiyonuna göre altı uçağın oluşumundan hiç kimse uyarıya razı olmadı, tam tersine çok alçak alçalarak ve araziye takip ederek uçağı devam ettiler. Bombalamadan sonra 6.42'deki F-16C savaşçıların NATO devriyesi lideri, üstlerinden saldırmak için izin istedi. Vicenza'daki NATO Komuta Merkezi'nden Albay James Chambers, sabah 6: 43'te saldırıya izin vermek için canlı bir radyo izni verdi.

sağlamanın bir yoluydu. Bu gereksinimi karşılamak için yirmi dört saatlik muharebe ile hava devriyelerini empoze etmek gerekiyordu¹⁶⁸. Bu nedenle, uçuşa yasak bölge kurmanın bu biçimi BH'de bir barış misyonu şeklinde gerçekleşen kara hareketi için hava koruması sağlamıştır.

Uçuşa yasak bölgelerin kurulması ve gözetleme süreci çok verimliydi ancak tüm bu operasyondaki asıl sorun yer bileşeninde, yani komutasında idi. NATO askeri ittifakının kaynakları bu önlemi uygulamak ve ihlalleri önlemek için yeterliydi. Kullandıkları modern askeri uçaklar, Sırp kuvvetleri tarafından kullanılan uçaklardan çok daha gelişmiş ve verimli silahlarla donatılmıştı. Operasyondaki temel sorun kara bölümünde olmuştur. Çünkü hem daha ağır silahlarla donatılmamış hem de barışı koruma misyonları dahilinde gerçekleştirilen eylemler için kendilerine daha fazla yetki verilmemiştir¹⁶⁹. BH topraklarındaki barışı koruma misyonlarının koruyucu kuvvetleri, sahadaki zayıf tarafı temsil ediyordu. Bu nedenle düşman onlara kolayca üstünlük sağlayabilirdi. Daha önceden Sırp silahlı kuvvetlerinin ağaçlara ve telefon direklerine insan kalkanı olarak kelepçelenen veya havadan müdahaleyi önlemek için rehine olarak kullanılan 350 BM barış güçlerini tutukladığı gerçeği, güçlerinin gerçekten az olduğu ile korumaları gereken sivil nüfusu koruyacak güçlerinin bulunmadığını ve kendilerine de koruma sağlayamadıklarını göstermektedir¹⁷⁰.

Yöntemsel bir bakış açısıyla, BH topraklarında kurulan güvenli bölgeler kelimenin tam anlamıyla güvenli olmak için tüm koşulları sağlamıştır. Çünkü NATO ve kuvvetlerinin uçuş yasağı önlemlerine atıfta bulunan kararların ihlalini önlemek için havadaki üstünlüğü hakkında hiçbir zaman şüphe bulunmamaktaydı. Uçuş yasağı statüsünün tamamı boyunca Haziran 1995'te bir ABD uçağının düşürülmesi dışında başka bir olay gerçekleşmemiştir. Ayrıca, Sırp kuvvetleri koalisyon güçleriyle rekabet etme potansiyeline sahip değildi. Operasyon ve insani müdahalenin kendisi, askeri teknoloji ve

¹⁶⁸ R. Corsini, 'The Balkan War: What Role for Airpower' Airpower Journal (Winter 1995).

¹⁶⁹ Events at Gorazde in the spring of 1994 serve as another good example and are described extensively in M. Bucknam's Responsibility of Command: How UN and NATO Commanders Influenced Airpower over Bosnia (Montgomery, AL: Air University Press 2003) pp.133-143.

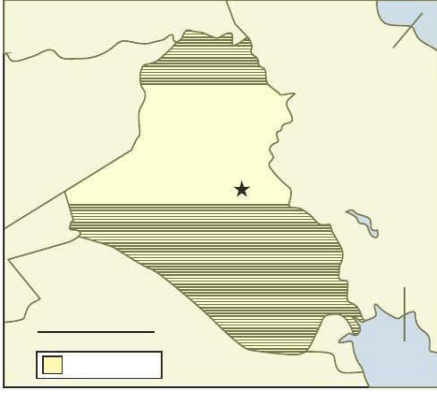
¹⁷⁰ Holbrooke (note 50) p.63.

finansmanın koalisyon için bir zorluk oluşturmadığı büyük bir koalisyon tarafından desteklenmiştir.

3.2.2. Irak Örneği

Körfez Savaşı'ndan sonra Irak hava sahasında uçuşa yasak bölge oluşturulmuş olup bu kararın uygulanmasını izlemek Amerikan ve İngiliz uçaklarının ana görevi olmuştur. Irak'ın Ağustos 1990'da Kuveyt'i işgal ettiği esnada bile hava kuvvetlerinin bir kısmını yerleştirmeye hazırlamak için bir emir verilmiş ve savaş uçağı Filo 336 Umman'daki hava üssünün üzerinden uçmuştur. Bu da ABD ve İngiltere'nin hazırlık yaptığı yeni bir görev anlamına gelmekte idi. Devriye uçuşunda kullanılan uçakların çoğu Irak ordusunun faaliyetlerini ve nihai olarak belirli bir bölgede gruplaşmalarını izlemeyi amaçlayan keşif amaçlı uçaklardı. Çöl manzarası nedeniyle kolaylıkla kontrol edilebilen ve izlenebilen bir ülke olduğu için bu önlem uçuşa yasak bölgede defalarca ihlal edilmiştir. Iraklı yetkililer bile egemenlik bölümlerini uçuşa yasak bölge ilan etmenin gayri meşru ve uluslararası hukuka aykırı olduğu ile bazı büyük güçlerin tek taraflı kararının egemenliklerini doğrudan tehlikeye attığını iddia ederek birçok kez karadan havaya füzeler atmışlardır.

Uçuşa yasak bölgede bir devriyeyi kontrol etme ve yürütmenin maliyetlerinin yüksek olabileceği belirtilmiş olmakla birlikte Birleşik Devletler ve koalisyon ortakları için bu maliyetler sorun olmamıştır. Çünkü tüm taleplere ve maliyetleri karşılamaya hazırdırlar. Büyük ölçüde terk edilmiş olan arazinin coğrafi konumu ve yapısı ile Irak kuvvetlerinin hava saldırıları için kolay bir av olması organize bir şekilde hareket etmesini zorlaştırdığından Irak üzerinde kontrol sağlanmasında çok etkili olmuştur. Irak topraklarının yarısından fazlasının güvenli bölge ilan edilmiş olmasına rağmen gruplaşmalar ve örgütlü hareketlerin hiçbiri gözden kaçmamıştır.

Fotoğraf 1. Uçuşa Yasak Bölge - Irak¹⁷¹

Bununla birlikte Başkan Saddam Hüseyin rejimi, ABD liderliğindeki koalisyonun kendi topraklarına müdahale etmeye kararlı olduğunun ve bunun yerine doğrudan müdahale ile misilleme konusunda endişelenmeleri gerektiğinin farkında olduğundan Irak'a uçuş yasağı özel bir endişe kaynağı teşkil etmemiştir. Dahası, Iraklı yetkililer koalisyon uçaklarına defalarca kez roket atmış ve uçuşa yasak bölgenin varlığına karşı gelmek için güçlerinin yetebildiği her şeyi yapmışlardır.

Çoğu zaman bu önlemlerin meşruiyetine karşı çıkmasına ek olarak özellikle Irak'ta etkili olduğu düşünülmemiştir. Körfez Savaşı'nın sona ermesinin ardından Irak'ta uçuşa yasak iki ayrı bölge oluşturulmuştur. Bunlardan biri Kuzey Irak'ta Kürt bölgesinde iken diğeri güneydedir. Amerika Birleşik Devletleri ve koalisyon ortakları, eylemlerini ve uçuşa yasak bölgelerin kurulmasını Güvenlik Konseyi tarafından kabul edilen 688 sayılı karar ile gerekçelendirmiş olsalar da birçok tartışma, kararın egemen Irak'a doğrudan müdahale sağlamadığını ve belirli bir alanı ilan ettiğini göstermektedir. Uçuşa yasak bölge uluslararası hukuka aykırıdır. Benzer bir görüş, bir röportajında Irak'taki uçuşa yasak bölgelerin yasa dışı olduğunu söyleyen eski BM Genel Sekreteri Boutros Ghali tarafından da paylaşılmaktadır. Irak'taki uçuşa yasak bölgeler, kuzeyde 36 ve güneyde 33 paralelleri arasında bulunmuş olup Saddam Hüseyin hükümetinin düştüğü, ülkenin son işgalinin gerçekleştirildiği 2003 yılına kadar sürmüştür.

¹⁷¹ <https://millidusunce.com/misak/selefi-teror-isid-doguyor/>

Koalisyon güçleri tarafından gerçekleştirilen askeri müdahale sırasındaki hava saldırısı çoğu sivil olan çok sayıda insanın hayatını kaybetmesine sebep olmuştur. Bu da uçuşa yasak bölgelerin aslında bir kontrol ve devriye aracı değil bir hava saldırı mekanizması olduğu anlamına gelmektedir. Irak'taki uçuşa yasak bölgelerin amacı hızlı bir müdahale ve acil bir çözüm değildir. Bununla birlikte, uçuşa yasak bölge statüsünün uzun sürmesi önce Irak Hükümetini zayıflatmış ve muhalif güçlerin örgütlenmesi ile gruplaşmasını kolaylaştırmış daha sonrasında egemen devletler ilan edilmiştir.

3.2.3. Libya Örneği

II. Dünya Savaşı sırasında Libya, sömürge güçler tarafından işgal edilmiştir. Libya'nın Trablusgarp ve Sirenayka vilayetleri Büyük Britanya'nın, Fezan eyaleti ise Fransa'nın kontrolü altındaydı. Bundan sonra, Libya'nın gelecekteki kaderi BM nezdinde kararlaştırılması ile belirlenmiştir. 1949'da Güvenlik Konseyi Libya'nın 1952'den önce bağımsızlık kazanmasını emreden bir kararı kabul etmiş ve Sidi İdris Emir Kireinake, Libya adına BM ile müzakereci olarak atanmıştır. Müzakerelerin 24 Aralık 1951'de sona ermesinin ardından Libya bağımsızlığını ilan etmiş ve böylece Afrika'da bağımsızlığını kazanan ilk Avrupa kolonisi olmuştur. 1951'de Libya'da anayasal ve kalıtsal monarşi ilan edilmiş ve Emir İdris, Kral I. İdris olmuştur.

1959'da önemli petrol rezervlerinin keşfi, Libya'yı dünyanın en fakir ülkelerinden biri iken son derece zengin bir ülkeye dönüşmesine yardımcı olmuştur. Ancak, gelirin çoğu kralın etrafında toplanan küçük bir gruba verilmiştir. Bu durum, halk arasında hoşnutsuzluk yaratan ve darbeyle sonuçlanan bir sürece sebebiyet vermiştir. O zamanlar 27 yaşındaki subay Muammer Gaddafi'nin yanında bulunan bir grup subay, 1 Eylül 1969'da iktidarı ele geçirmek ve monarşiyi ortadan kaldırmak için Türkiye'de tedavi gören Kral I. İdris'in yokluğunu fırsat olarak değerlendirmiştir. Yeni Libya rejimi, Albay Muammer Gaddafi başkanlığındaki Devrimci Komuta Konseyi kararları ile yeni bir hükümet sistemi kurmuş ve hedef olarak geri kalmışlığın ortadan kaldırılmasını, kaynakların adil dağılımını, Filistinli Arapların hedeflerinin savunuculuğunu ve Pan-

Arabizm fikrini benimsemiştir. Ayrıca, yeni hükümetin ilk hedeflerinden biri tüm yabancı askeri üsleri kaldırmak olmuştur. Bu hedef, 1970 yılı ortalarında İngiliz kuvvetlerin Tobruk'tan ve Amerikan kuvvetlerinin Trablus yakınlarındaki Velus hava üssünden çekilmesiyle gerçekleştirilmiştir. Yeni Arap Libya Cumhuriyeti'nin örgütlenmesinin temeli olarak Gaddafi, XX. yüzyılın yetmişli yıllarında "Üçüncü Evrensel Teori" adını verdiği ve "Yeşil Kitap"ta yayınladığı tamamen yeni bir siyasi ideoloji tasarlamıştır. Gaddafi'nin yeni sistemi İslam, Sosyalizm ve Bedevi geleneklerine dayanmış, halkın yönettiği bir dizi komite aracılığıyla bir tür doğrudan demokrasiyi temsil etmiş ve Cemahiriye yani kitlelerin egemenliği olarak bilinen bir hükümet sistemi uygulanmıştır.

2011 yılının Şubat ayı başında, Arap dünyasının çoğuna yayılan protestolar Libya'ya sıçramıştır. Şubat 2011'de bir "insan hakları aktivistin" tutuklanması, Bingazi'de şiddetli protestoları ateşlemiştir¹⁷². Bunun üzerine, BM Güvenlik Konseyi'nin 17 Mart 2011 tarihli 1973 sayılı kararıyla diğer bölgelere göre daha hızla yayılan ülke geneli uçuşa yasak bölge ilan edilerek, uçuşlar yasaklanmıştır¹⁷³. Bu yasak bölgesi, 2011 yılında Libya'da Arap Baharı olarak bilinen ve Ortadoğu'daki huzursuzluk dalgasında patlak veren ayaklanmalar ve isyanlar nedeniyle önerilmiştir. Bölge, Muammer Gaddafi hükümetine sadık güçlerin isyancıları bombalamasını önlemek amacıyla kurulmuştur. 12 Mart'ta Arap Ligi kaynaklı uçuşa yasak bölge kurma girişimi, Afrika Birliği'nin kararına aykırı olmasına rağmen Güvenlik Konseyi'ni bir bölge kurmaya çağırmıştır. BM de Libya'nın hava sahasının kontrolünü NATO'ya devretmiştir. Ancak bu devir kaçış yasağı, insani yardımın ulaştırılması ve diğer ülke vatandaşlarının tahliye misyonu için geçerli olmamıştır. BM kararının kabul edilmesinden iki gün sonra Fransa ve İngiltere kuvvetleri NATO ittifakının komutası adı altına geçen askeri bir müdahaleye başlamıştır. NATO'nun Libya'daki misyonu Mart 2011'in sonlarında başlamış ve yetkililer, Gaddafi yönetimine

¹⁷² Libya'nın doğu kısmı her zaman Kaddafi yönetimine muhalefetin kalesi olmuştur ve 16 ve 17 Şubat 2011'de büyük halk protestoları Libya'nın doğusundaki en büyük şehir olan Bingazi'de düzenlenmiştir. Libya polisi ve ordu, hükümet karşıtı protestolara acımasızca karşılık verdi ve protestoculara ateş açtı. Kurbanların sayısı hızla arttı ve onlarla birlikte protestoların boyutu da arttı ve kısa süre sonra Gaddafi'yi devirmek için açık bir isyan ve savaşa dönüştü. Sadece protestoların ilk beş gününde 200 kişi öldürüldü.

¹⁷³ 17 Mart 2011 tarihinde, BM Güvenlik Konseyi, 10-0-5 tarafından 1973 sayılı Kararla bir yasak bölge kurulmasını onayladı. Bağımsız bir ülkeye askeri müdahaleye karşı çıkan Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin dahil olmak üzere beş çekimsiz kaldı. Almanya ise Libya'da herhangi bir askeri operasyona katılmayı reddetti.

karşı isyancıları hedef almıştır. Pek çok Libyalı diplomat protesto amacıyla istifa etmiştir. Libya'daki uçuşa yasak bölgenin özgüllüğü, bu önlemin dünya güvenliği tarafından şimdiye kadar onaylanan en geniş ve güçlü uygulama olduğu gerçeği yansıtmaktadır. 1973 sayılı kararla, Libya bölgesinin tamamı uçuşa yasak bölge ilan edilmiş ve bu yasak sivil ve askeri ayrımı yapılmaksızın tüm uçaklara uygulanmıştır.

3.3. UÇUŞA YASAK BÖLGELERİN ANALİZİ

Uçuşa yasak bölge oluşturma önleminin uygulandığı tüm durumlarda, fiziksel kriterler açısından belirlenen hedeflere ulaşmada çok fazla zorluk yaşanmamıştır. Irak¹⁷⁴ ve Yugoslavya askeri açıdan önde gelen ülkelerden olmalarına rağmen bunlar Sırbistan uçuşa yasak bölgesinde devriye gezen askeri ittifaklara hiçbir şekilde rakip olamayacaklardır. Devletler, bütün bu olaylardan, uzun yıllar süren ekonomik önlemlerden ve onları daha da tüketen silahlı çatışmalardan etkilenmişlerdir.

Özellikle BH örneğinde olmak üzere başlıca nedenlerden biri, uçuşa yasak bölgenin statüsüne saygı gösterme yükümlülüğünü yerine getirme yetkisinin olmamasıydı. Bu stratejik koşulun karşılanamaması Bosna ve Irak'ta ciddi sonuçlara yol açmıştır. Irak örneğinde, Irak birliklerinin uçuşa yasak bölgenin kuzey kısmına doğru ilerleyişine karşılık verilmesi için koalisyona yetki verilmemiştir. Irak ordusu, silahlı Kürt gruplarıyla sık sık çatışmalar ve önemli kayıplar yaşadığı eyaletin kuzeyinde serbestçe hareket etmiştir. Koalisyon güçlerine, yalnızca kendilerine yönelik doğrudan tehditlere karşılık olarak tepkide bulunma yetkisi verilmiştir.

Öte yandan, Bosna ve Hersek'te tepki gösterecek siyasi irade eksikliği bulunmakta idi. Bununla birlikte, barışı koruma operasyonlarındaki koruyucu güçler fiziksel donanım olarak zayıf durumdaydı. Bu durum, Srebrenitsa'daki soykırımın trajik bir şekilde sona

¹⁷⁴ Irak'ın askeri gücü, 1991'de emrinde olan gelişmiş MiG'ler dahil 900'den fazla savaş uçağıyla bazı bölgelerde etkileyiciydi, ancak uçuş yasağından önceki hava müdahalesi büyük hasara neden oldu ve hava kuvvetlerinin çoğunu yok etti.

ermesine neden olmuştur. BM ve NATO arasında bir çift anahtarın varlığı, korunan alanlardaki saldırıları caydırmak için uçak çağırmaı daha da zorlaştırmıştır.

Barışı koruma operasyonları sırasında koruyucu güçlerin alabileceği önlemlerden biri olan uçuşa yasak bölge, uygun şekilde uygulanırsa çok başarılı bir mekanizma olabilir. Günümüz bağlamında bunu akılda tutmak özellikle önemlidir. Çünkü dünyada bu önlemin uygulanmasından fayda sağlanabilecek birçok çatışma alanı bulunmaktadır. Uçuş yasağı tedbiri uygulanmasının büyük potansiyele sahip olacağı örneklerden biri Kore'dir. Burada, Amerika Birleşik Devletleri birliklerinin Kore Yarımadası'ndan çekileceği uzun zamandır duyurulmuştur. Birlikler, Kuzey ve Güney Kore arasındaki tampon bölgede iken ayrılık kuvvetleri tepki göstermiştir. Uçuşa yasak bölge oluşturarak, Kuzey Kore'nin Güney'e girmesinin önlenmesi ve işgal etmek için devam eden varlığın ve yardımın yerini alabilir.

Irak'ta ve Bosna'da ortaya çıkan uçuşa yasak bölgenin kurulmasındaki eksiklikler, yalnızca öğrenilecek hatalar olmalı ve bu bölgelerin gelecekte uygulanması için cesaret kırıcı bir argüman olmamalıdır. Bu iki durumda meydana gelen başarısızlık, bu önlem kavramının bir kusuru değil bu bölgeleri kuranların eylemsizlikleri veya yanlış kararlarının bir sonucudur. Bu bölgeler oluşturulurken doğru bir şekilde ele alınırsa uçuşa yasak bölge kavramı gelecekte çok etkili ve yararlı olacaktır.

3.4. GÜVENLİK KONSEYİ TARAFINDAN OLUŞTURULAN GÜVENLİ BÖLGELERİN ANALİZİ

3.4.1. Ruanda'nın Güvenli Bölgesi

Ruanda, on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından beri Avrupalıların bir sömürge mülkü olmuştur. 1885'te düzenlenen Berlin Konferansı'nda Ruanda, Almanya'nın himayesine girmiştir. Bununla birlikte, Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra Almanya bu bölgeyi Belçika'ya devretmiş ve bu sömürge mülklerini yönetme hakkı 1923'te Belçika'ya yönetme yetkisi veren DN tarafından onaylanmıştır. Ruanda, İkinci Dünya Savaşı'ndan bağımsızlığını kazandığı tarihe kadar BM'nin himayesi altında

kalmıştır¹⁷⁵. Ruanda'daki kitlesel çatışmaların nedenlerinden biri, Ruanda'daki tüm kabilelere eşit olmayan muamele yani belirli kabilelerin diğerlerine göre ayrıcalıklı tutulmak suretiyle ayrımcılık yapılmasıdır. Tutsilerden oluşan feodal seçkinler tüm gücü ellerinde tutmuş, bu yüzden kendilerini çoğunlukta olan Hutu nüfusundan daha üstün ilan ederek bu gücü kötüye kullanmışlardır. Ayrımcılıktaki artışa bizzat Belçika yönetimi de katkıda bulunarak sömürge yönetimindeki yalnızca belirli bir Tutsi kabilesinin üyeleri için eğitim ve angajman imkânı yaratmış ve bu sosyal bölümde Hutu kabilesine fiziksel iş yapma rolü verilmiştir. Böyle bir sömürge politikasının sonucu olarak uluslararası hukukun bildiği en ciddi suç olan soykırım suçu gerçekleşmiş, temel insan haklarının ciddi ve sistematik ihlallerin yaşandığı kitlesel çatışmalarla sonuçlanması memnuniyetsizliklerine yol açmıştır.

İki kabile arasındaki bölünme ve boşluk teorilerinden birine göre, dört yüz yıl önce Tutsi kabilesi Nil'in geniş topraklarından bugünkü büyük göllerin etrafındaki topraklarına yerleşmesidir. Tutsiler, gelişmiş askeri yeteneklere sahip kırsal bir halk olarak Hutu halkına boyun eğdirmişler ve ardından feodal bir monarşi kurmuşlardır. Bununla birlikte, çok sayıda tarihçi Ruanda'nın modern etnik bölünmesinin sömürge öncesi dönemde sosyal tabakalaşmadan kaynaklandığı düşüncesi ile bu teoriyi terk etmiştir.

On dokuzuncu yüzyılda, sömürge güçleri bu kabileler arasında bir boşluk yaratılmasına daha da katkıda bulunmuştur. On dokuzuncu yüzyılın sonlarında Orta Afrika'da yaygın olan misyonerler etnik temelde ayrımcılık yapmışlardır. Şöyle ki Tutsiler, uzun boyları ve daha açık tenleri nedeniyle egemen Ruanda ırkı olarak kabul edilirken Hutular orta boylu ve daha güçlü yapılara sahip olduklarından fiziksel çalışma için uygun görülmüştür. En ciddi savaş suçları ve insanlığa karşı suçların işlenmesinin hemen öncesinde Ruanda'da yüzde 85'i Hutular, yüzde 14'ü Tutsiler ve yüzde 1'i Twa halkı mensuplarından oluşan yaklaşık yedi milyon kişi yaşamaktadır.

Hutu milliyetçi partisi Parmehutu, Hutu nüfusunun egemen olacağı bir cumhuriyetin ilan edilmesinin temeli olan toplumsal bölünmeler ve ayrımcılığın neden olduğu isyan

¹⁷⁵ Ruanda, 1961'de Belçika'dan bağımsızlığını kazandı.

nedeniyle 1959'da huzursuzluğa neden olmuştur. Kışkırtılan isyan, 20.000'den fazla Tutsi'nin öldürüldüğü ve çok büyük bir kısmının yurt dışına kaçtığı Ruanda İç Savaşı'nın ilk aşamasının temel nedenini oluşturmuştur. Yurt dışındaki mülteci nüfusun bir bölümü Tutsi kabilesinin üyelerinden oluşan vatansever bir Ruanda fonu oluşturmuştur. 1980'lere kadar Tutsi mülteci diasporası siyasi ve askeri olarak son derece iyi organize edilmişti. Tutsi mülteci sayısının en fazla olduğu Uganda'da 1980'li yıllardaki Uganda iç savaşı sırasında, bu mülteciler ulusal direniş hareketinin muzaffer isyancılarıyla ilişkilendirilmiştir. Tutsi mülteci nüfusu, ülkelerini terk etmek zorunda oldukları gerçeğiyle uzlaşmış ve bu yüzden 1 Ekim 1990'da ülkeye dönmek için Ruanda'yı işgal etmeye başlamışlardır.

Ruanda'daki soykırım, yüz binlerce Tutsi'nin kitlesel ve sistematik insan hakları ihlalleri ve öldürülmelerinden oluşan organize bir suçtur. Bunun yanı sıra Hutu aşırılık yanlılarının eylemlerine ılımlı Hutu nüfusunun bir bölümü karşı çıkmıştır. Bu arada, Ruanda'daki soykırımın uluslararası hukukta insanlığa karşı en ciddi suç biçimi olarak düşünülmesinin yanı sıra iç savaş sırasındaki en acımasız suç niteliğine sahiptir. Hutu halkının tüm nüfusunu suçlamak kesinlikle yanlıştır. Çünkü bu kişilerin Tutsilere koruma sağlayan önemli sayıda üyesi de bu suçlarda öldürülmüştür. Bu suçlar çoğunlukla iki aşırı örgüt Interahamwe ve Impuzamugambi'nin üyeleri tarafından işlenmiştir. Suçun zirvesi ve en fazla sayıda katliam 6 Nisan'dan Temmuz ortasına kadar olan dönemde yaşanmış ve bazı göstergelere göre yaklaşık bir milyon kişi hayatını kaybetmiştir. Bununla birlikte, bu sayının bir milyonun üzerinde olduğu da tahmin edilmektedir.

BM'nin bu suçların işlenmesini engellemek için aldığı önlemlerin yanı sıra askeri müdahale konusunda eylemleri de yetersiz bulunmuş ve bu nedenle çok sayıda eleştiri yöneltilmiştir. Ruanda'da sivil nüfus katliamı sırasında koruyucu güçlerin sayısının azaltılmasına karar verildiğini akılda tutulduğunda, BM'nin sadece en ciddi suçların işlenmesini engellemek için önlemler almadığı ve davranışlarıyla failerin hedeflerini gerçekleştirmeye devam etmeleri için cesaretlendirdiği görülmektedir. Çünkü bu durum, BM'den herhangi bir tepki gelmeyeceğini yeterince göstermiştir. Ruanda ve Burundi Devlet Başkanları'nın 06.04.1994 tarihinde şüpheli bir uçak kazasında ölmeleri üzerine

Ruanda'da yaşayan Hutu ve Tutsi grupları arasında karşılıklı olarak katliam başlamıştır. Bunun ardından Zaire'ye kitlesel göçler başlamıştır. Belçika'nın, durumun tehlikeli olması sebebiyle UNAMIR bünyesinde bulunan silahlı birliklerini geri çekeceğini açıklamasından sonra BM Güvenlik Konseyi, 21 Nisan 1994 tarihinde UNAMIR'in içindeki asker sayısını 2800'den 270'e indirmeye karar vermiştir¹⁷⁶. Böylece RPF, Hutu ve Tutsi grupları arasındaki çatışmalarda üç ayda 500.000-1.000.000 kişinin katledilmesini ve sayısız insanın göçe zorlanmasını durdurabilecek olan ülkedeki tek güç olarak kalmıştır. Pek çok uzman, sivil nüfusa karşı işlenen bir suçu önlemek için yalnızca 5.000 kişiden oluşan barış gücünün yeterli olacağını iddia etse de siyasi irade eksikliği ve sivil nüfusa koruma sağlamadaki ilgisizlik, nüfusu faillerin insafına terk etmenin ana nedeni olmuştur.

Uluslararası toplumun suçların işlenmesini önlemedeki ilgisizliği,¹⁷⁷ Tutsi halkının katliamını gerçekleştirme niyeti açık olan Hutu halkı üyelerinin silahlanmasının önlenememesinde açıkça ortaya çıkmaktadır. Uluslararası toplumun suçları önleme konusundaki ilgisizliğine ek olarak Ruanda'nın meşru hükümeti de bu çatışmada Ruanda hükümetini Hutu halkının yanında yer alarak önyargılı hale gelmesine neden olmuştur. Hükümet liderleri, Interahamwe ve Impuzamugambi paramiliterlerini gizlice kurmuşlar ve silahlandırmışlardır. Bu paramiliterlerin yaklaşık 1.700 üyesi, Kigali'deki tüm Tutsileri kayıt altına almak için pratik yaptıkları ve hazırladıkları askeri kamplara erişim sağlamışlardır. Ruanda'da kısmen resmi hükümetin kendisi soykırım niyetine sahip olmanın yanı sıra önyargısı nedeniyle Hutular'ın Tutsilere karşı bu tür davranışlarını engellemek için hiçbir şey yapmamıştır. Sonunda, merkezi hükümet sistemi çökebilir ve devlet, Somali'de olduğu gibi insan haklarını ihlal eden ("başarısız devlet") topraklarındaki silahlı grupları artık kontrol edemeyebilirdi¹⁷⁸.

¹⁷⁶ UN-Doc S/RES/912 (1994).

¹⁷⁷ 11 Nisan 1994'te Ruanda'daki Birleşmiş Milletler Gücü Komutanı General Romeo Dallaire, Tümgeneralin askeri danışmanı General Maurice Baril'e silah satın alma ve Tutsi halkını yok etme Hutu planı hakkında bilgi verdi.

¹⁷⁸ Bağımsız Uluslararası Kosova Davası Komisyonu, sivil halkın devletin "iflası" nedeniyle büyük acılara ve risklere maruz kalmasının, yani devlet yönetiminin ortadan kalkmasının, insani müdahalenin bir nedeni olduğunu değerlendirdi; Independent International Commission on Kosovo: The Kosovo Report - Conflict, International Response and Lessons Learned, Oxford, 2000, p. 193

Radyo istasyonları, Hutu halkının üyeleri olan aşırılık yanlılarının Hutuları intikam almaya ve Tutsileri öldürmeye çağırdığı temel bir nefret yayma yoluydu. Nefretin yayılması, çatışmalar başlamadan önce de vardı.Örneğin, 1990'dan 1993'e kadar aktif olan "Kanguru" dergisi Tutsilere yönelik nefretin yayıldığı bir araç olmuştur.

Güvenli bölge oluşturulmasının hedefleri arasında insani yardım organizasyonlarının çalışmalarının kolaylaştırılması ve insanların yerinde korunması, böylece bölgede insani durumun iyileştirilmesi, ayrıca ağır insan hakları ihlallerinin sonlandırılması ve bu sayede Zaire'ye olan kitlesel göçlerin sona erdirilmesi sayılabilir. 1990 yılının Ocak ayında Ruanda'daki hükümet kuvvetleriyle isyancı RPF (Rwanda Patriotic Front) birlikleri arasında silahlı çatışmalar başlamıştır¹⁷⁹. Üç yıl süren çatışmalardan sonra 09.01.1993 tarihinde dönemin Ruanda Devlet Başkanı ile Tutsilerin idaresinde olan RPF arasında barış anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre çatışmalar sonlandırılacak, bir geçiş hükümeti kurulacak ve barışın denetlenmesi görevi BM Barış Gücü'ne verilecekti¹⁸⁰. Bu görevin yerine getirilmesi için BM Güvenlik Konseyi S/RES/872 (1993) sayılı kararıyla United Nations Assistance Mission for Ruanda (UNAMIR) adı altında bir barış misyonu kurmuştur. Burada; ateşkesin denetlenmesi, insani yardımların dağıtımının organize edilmesi, sivil halkın yeniden topluma kazandırılması ile korunması ve anlaşmanın uygulanması konularında yardım etmenin barış gücünün görevlerinden olduğu belirtilmiştir.

BM Genel Sekreteri'nin 31.05.1994 tarihli raporuna göre hükümet birliklerinin kontrolünde olan bölgelerde sistematik katliamlar yapılmıştır^[66]. Ayrıca, bu raporda 250.000-500.000 kişinin öldürüldüğü ve yaklaşık 1,5 milyon insanın bulunduğu yerlerden gönderildiği belirtilmiştir. Rapora göre, Ruanda'daki olaylar açıkça bir soykırım suçunun unsurlarını taşıyordu. Bu karardan bir gün sonra S/RES/929 sayılı karara dayanarak 2.500 kişilik Fransız askeri, "Operation Turquoise" kapsamında RPF kontrolündeki Ruanda'nın 1/5'lik bir alanına denk gelen Güneybatı bölgesine girmiş ve burada güvenli bölge oluşturmuştur^[66]. Göçe zorlanan siviller için bu bölgede 10 adet kamp kurulmuştur. Bu

¹⁷⁹ Archiv der Gegenwart 1990, s. 34914 A.

¹⁸⁰ UN-Doc. S/5126350, 24.8.1993, para. 22; UN-Doc. S/5126488,24.9.1993, para. 8.

kamp yerlerinde, sivil yardım organizasyonlarına yardım faaliyetlerini rahatça yürütmeleri için zemin hazırlanmıştır. Yaklaşık 2 milyon Hutu bu güvenli bölgelere kaçmış ve 21.08.1994 tarihinde Fransız askerleri görevi UNAMIR birliklerine devretmişlerdir^[10]. RPF, 19.07.1994 tarihinde ilan edilen güvenli bölgenin haricinde neredeyse ülkenin bütününde kontrolü ele geçirdikten sonra başkent Kigali’de birlik hükümetini kurmuş ve tek taraflı ateşkes ilan etmiştir.

3.4.2. Irak’ın Güvenli Bölgesi

Çöl Fırtınası operasyonu ve Körfez Savaşı'nın sona ermesinin ardından Irak'ın en kuzeydeki üç eyaleti olan İhaca Erbil, Duhok ve Süleymaniye 1991 yılında Kürt Demokratik Partisi (KDP) ve Kürdistan Yurtseverler Birliği'nin (KYB) kontrolüne girmiştir. Bunlar, 1987 yılının başlarında birleşmiş ve Bağdat'taki meşru hükümete karşı harekete geçmeye başlamışlardır. Şöyle ki Irak'ın kuzey kesimlerini ayırmak ve bağımsız bir Kürdistan devleti ilan etmek isteyenlere karşı Saddam Hüseyin, tehdide yanıt olarak Saddam'ın kuzeni Ali Hassan al-Majid önderliğinde bir askeri operasyon başlatmıştır. Bu eylemin sonuçlarından biri olarak, nüfus Kuzey Irak topraklarından tahliye edilmiştir. Büyük bir mülteci dalgası yaratılmış ve yaklaşık üç milyon sivil dağlara kaçmıştır. Bunlardan 250.000'i Türkiye sınırına, 50.000'i İran'a gitmiştir¹⁸¹. Türk Hükümeti Kuzey Irak'taki bu duruma ilişkin olarak 2 Nisan 1991'de Güvenlik Konseyi'nin dikkatini çekmiştir¹⁸². Aynı şekilde, İran Hükümeti de 3 ve 4 Nisan 1991 tarihinde verdiği iki nota ile aynı konuda uluslararası toplumu uyarmıştır¹⁸³. Güvenlik Konseyi, Türkiye ve İran'ın başvurusu üzerine 5 Mayıs 1991 tarihinde harekete geçmiştir. Fransa ve Belçika'nın da dahil olmasıyla 4 Nisan 1991 tarihinde Güvenlik Konseyi'ne bir karar tasarısı sunulmuştur¹⁸⁴. Bunun üzerine de Güvenlik Konseyi S/RES/688 (1991) sayılı kararı almış

¹⁸¹ Herbst, Jochen, Rechtskontrolle des UN-Sicherheitsrates, Frankfurt, Berlin, 1999, s. 217

¹⁸² Türk Hükümeti'nin Güvenlik Konseyi'nden talebi: „to adopt the necessary measures to put an end to the inhuman repression being carried out on a massive scale against the local population in Northern Iraq, pressing these people towards the Turkish border and constituting a threat to the region's peace and security.” UN-Doc. S/22435 (02.04. 1991).

¹⁸³ UN-Doc. S/22436 (03. 04. 1991); UN-Doc. S/22447 (04. 04. 1991).

¹⁸⁴ Güvenlik Konseyi Başkanı'na sunulan Fransa'nın 04.04.1991 tarihli mektubu (UN-Doc. S/22442, s. 1).

ve bu kararlar, Irak'taki yetkililerin sivil halka yönelik saldırılarını kınayarak anlaşmazlıkların barışçıl yoldan çözülmesini talep etmiştir. Ayrıca, kararda Irak Hükümetine insani yardım kuruluşlarının insani yardım faaliyetlerini engellememesi çağrısında da bulunulmuştur. Çünkü açlık ve soğuk nedeniyle çok sayıda sivil mülteci hayatını kaybetmiştir. Irak'ta koalisyon güçleri tarafından kurulan güvenli bölge, bir yandan Irak ordusunun topraklarının özel bir etnik grubun yaşadığı bölümünde faaliyet göstermesini engellemek diğer yandan da topraklarından kaçan sivillere insani yardım sağlamak için oluşturulmuştur. Bu vesileyle, güvenli bölgenin üzerindeki hava sahası da uçuşa yasak bölge ilan edilmiştir. 1991'de Kürt bölgesi üzerinden uçuş yasağının tesis edilmesinin ardından, Irak'ın o bölgedeki baskısı hafifletilmiş ve bu durum, mülteci nüfusun geri dönüşünü sağlamıştır. Bu karardan üç gün sonra AB zirvesinde İngiltere tarafından Kuzey Irak'ta BM çerçevesinde güvenli bölge oluşturulması teklifinde bulunulmuştur¹⁸⁵. İki gün sonra da ABD tek taraflı olarak 36. paralelin kuzeyini uçuşa yasak bölge (no fly zone) ilan ederek Irak Hükümetini, herhangi bir askeri operasyon yapmaması ve özellikle de havadan saldırı düzenlememesi konusunda uyarmıştır¹⁸⁶.

Bu kararın alınmasındaki ana amaç Irak'taki ve Türkiye'deki Kürtlerin evlerine geri dönmelerinin sağlanması, yeni mülteci akımlarının engellenmesi, Kürt mültecilerin Irak ordusunun saldırılarından güvende olması ve mültecilere yardım malzemelerinin dağıtılmasının sağlanmasıydı¹⁸⁷. Ayrıca, bu bölgedeki sivil halka herhangi bir engelleme olmaksızın insani yardım sunulabilmiştir. Ancak bütün bu önlemlere rağmen 13.000 kişi güvenli bölgeye ulaşmadan hayatını kaybetmiştir. Bu kararı, Irak Hükümeti protesto etmiştir¹⁸⁸. Bununla birlikte, 1991'de Kürt bölgesi üzerinden uçuş yasağının getirilmesinden sonra Irak'ın o bölgedeki baskısı hafifletilmiş ve bu durum mülteci nüfusun dönüşünü sağlamıştır.

¹⁸⁵ Archiv der Gegenwart 1991, 35564.

¹⁸⁶ Malanczuk, The Kurdish Crisis and Allied Intervention in the Aftermath of the Second Gulf War." European Journal of International Law, 2 (1991), s. 120 d.; Endemann, Harald, Kollektive Zwangsmaßnahmen zur Durchsetzung humanitärer Normen, in: AJIL 93 (1999), s. 189.

¹⁸⁷ Endemann, s. 187; Hottinger, Die arabische Welt nach dem Golfkrieg, EA 46 (1991), s. 442.

¹⁸⁸ Freedman, Lawrence/Boren, David, "Safe Havens" for Kurds in Post-War Iraq in: To Loose, the Bands of Wickedness: International Intervention in Defence of Human Rights, ed. Nigel S. Rodley London 1992, s. 56

17.04.1991 tarihinde ABD önderliğindeki İngiltere, Fransa ve Türkiye'den oluşan koalisyon güçleri bölgeye güvenli bölge oluşturarak müdahale etmiş ve mülteci kampları kurmuştur. Bunun yanında, ayrıca Kürtleri korumak için Türkiye'de 5000 kişilik hızlı müdahale birliği kurulmuştur. Bu birliğin görevleri arasında "Operation Provide Comfort I" çerçevesinde uçuşa yasak bölgede bu yasağa riayet edilmesini sağlamak da vardı. Güvenli bölge operasyonundan iki gün sonra 18.04.1991 tarihinde Irak Hükümeti ile BM arasında bir antlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmayla, Irak Hükümeti insani yardımlar konusunda BM'yle işbirliğinde bulunma taaahhünde bulunmuştur^[66]. Sonradan koalisyon birlikleri ve Irak Hükümeti, güvenli bölgenin idaresinin BM'ye bağlı bir polis birliği tarafından üstlenilmesini BM'ye kabul ettirmiştir. Böylece 23.05.1991 tarihinde koalisyon güçleri tarafından gönderilen 500 kişilik birlik, polis birliğinin yerini almıştır. Bu birlik, yapılan antlaşma çerçevesinde yardımların ve göçmenlerin evlerine dönüşlerinin organize edilmesi için yetkilendirilmiştir.

Bir yandan BM tarafından Irak'a uygulanan ekonomik ambargo diğer taraftan Irak Hükümeti'nin bölgeye uyguladığı ambargo Kuzey Irak'ta oluşturulan güvenli bölgede insani durumu olumsuz etkilemiştir. Bütün bu olumsuzluklara rağmen 1994 yılında bu bölgede gerekli gıda ihtiyacı % 70 oranında sağlanmıştır. Aynı zaman dilimi içinde Orta ve Güney Irak'ta gıda maddesi ihtiyacı karşılama oranı ise % 40'tır¹⁸⁹.

Irak'a hukuki müdahalenin aracı olan devletlerin eylemleri uygun olmamakta ve bazen belirsiz olmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri ile İngiltere ve Fransa, Güvenlik Konseyi'nin 688 sayılı kararı dışında başka bir yetkisine gerek olmadığı hususunda aynı fikirdedirler. Amerika Birleşik Devletleri istikrarlı bir şekilde 688 sayılı kararın Irak'a müdahale etmek için yeterli yetki olduğunu iddia ederken Birleşik Krallık farklı bir tavrı sergilemiş, Fransa ise BM'nin müdahale etme yetkisinin hiç gerekli olmadığını savunmuştur. ABD'nin konumunu savunan Dışişleri Bakanlığı'nın hukuk danışmanı Williamson, 688 sayılı kararın Irak saldırısı vesilesiyle Güvenlik Konseyi tarafından kabul edilen bir dizi karar bağlamında değerlendirilmesi gerektiği konusunda uyarmıştır. 688

¹⁸⁹ Simon, Anette, UN-Schutzzonen - ein Schutzinstrument für verfolgte Personen, Berlin Heidelberg, 2010, s. 21

sayılı karar, Irak'ın Kürtlere yönelik eyleminin bölgede uluslararası barışı tehdit ettiğini belirttiğinden bu yalnızca Irak'ın bölgede uluslararası barışı tehdit ettiğine işaret eden 678 sayılı kararın tekrarı niteliğindedir.

Sonuç olarak, 1991 yılında ABD önderliğindeki koalisyon güçleri tarafından Kuzey Irak'ta oluşturulan güvenli bölge her ne kadar daha sonra BM tarafından organize edilmişse de BM'nin klasik önlemlerinden değildir ve BM tarafından açık bir yetkilendirme olmadan uygulamaya konulmuştur.

3.4.3. BH'e İnsani Müdahale

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra ve Soğuk Savaş sırasında çeşitli müdahaleler yapılmış olmakla birlikte Bosna ve Hersek'e yapılan insani müdahale, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana bir Avrupa ülkesinde gerçekleştirilen ilk müdahaledir. Bu müdahale, ülkedeki savunmasız nüfusun belirli gruplarını korumayı amaçlayan bir dizi farklı eylemden oluşması yönüyle de özeldir. BH, eski SFRY'deki altı Cumhuriyet'inden biridir. Sosyalist dönemde aralarında uyum bulunan üç etnik grubun, Boşnaklar (% 43,7), Sırlar (% 31,3) ve Hırvatlar (% 17,2) yaşadığı bir ülke özelliğine sahiptir. Bununla birlikte, sosyalizmin ortadan kalkması ve esasen ulusal odaklı partilere dayanan çok partili bir sistemin ortaya çıkması Bosna Hersek'teki etnik gruplar arasındaki ilişkilerin giderek kötüleşmesine neden olmuştur. BH, 29 Şubat ve 1 Mart 1992'de yapılan bağımsızlık referandumu sonrasında bağımsızlığını ilan etmiş, kısa sürede uluslararası anlamda tanınarak BM'ye üye olmuş ve diğer üyelerle eşit bir konumda yer almıştır. Ancak Bosna'daki Sırlar bu tür gelişmelerin sadık muhalifleri oldukları ve merkezi hükümetin Sırlara ait olması gerektiğini düşündükleri bölgelerde güç sağlamasını engellemeye çalıştıkları için BH vatandaşları bağımsızlıklarını barış içinde kutlayamamışlardır. Boşnaklar ve Hırvatlar, Sırp tarafının bu türden iddialarına karşı çıkmışlar ancak bu iki etnik grup sorunlarını birbirleriyle çatışmaktan başka bir yolla çözememişlerdir.

O dönem, Sırp liderliğinde bulunan Yugoslavya'nın BH'ye yönelik saldırganlığının yanı sıra sınırları içinde meydana gelen silahlı çatışmalarda da çok sayıda suç, sistematik

ve kitlesel insan hakları ihlalleri, etnik temizlik¹⁹⁰ ve soykırım uygulandığı bilinmektedir. Burada şehirler kuşatılırken açlıktan ölmekte olan siviller bulunduğu gibi bir savaş aracı olarak tecavüz ve savaş esirlerine insanlık dışı muameleler uygulanmıştır.

Güvenlik Konseyi, televizyon haberlerinden BH'de uluslararası insancıl hukukun yaygın ve ciddi ihlallerinin bulunduğuna dair bilgi sahibi olmuştur. Pek çok haberde toplu katliamlar, kadınlara toplu ve sistematik tecavüz, zorla tehcir ve etnik temizlik, şehirler ile dini ve kültürel alanların yıkılması ve daha birçok husus yer almıştır. Bu tür suçlara verilebilecek tek cevap askeri müdahale olabilecek iken yine 1995 yılına kadar böyle bir müdahalede bulunulmamıştır. Amerikalılar ise etik olarak bunun bir Avrupa sorunu olduğunu, askeri müdahalenin riskli ve politik olarak geniş bir destek olmadan ekonomik olarak pahalı olacağını düşünüyorlardı¹⁹¹.

Bu arada, 25 Mayıs 1993 tarihinde Güvenlik Konseyi'nin 827 sayılı kararı ile barış ve güvenlik tehdidine yanıt olarak BM Şartı'nın VII. Bölümü uyarınca Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (ICTY) kurulmuştur. Kararda şu şekilde ifade edilmektedir:

“... Eski Yugoslavya'nın özel koşullarında, Konsey'in geçici bir önlemi olarak, uluslararası bir mahkeme kurulmasının ve uluslararası insancıl hukukun ciddi ihlallerinden sorumlu kişilerin yargılanmasının bu hedefin olmasını sağlayacağına ikna olmuştur. Barışın tesisi ve sürdürülmesine katkıda bulunmuş ve katkı sağlamıştır; Uluslararası bir mahkeme kurulmasının ve yukarıda belirtilen uluslararası insancıl hukuk ihlallerinden sorumlu kişilerin yargılanmasının bu tür ihlallerin durdurulmasına ve etkili bir şekilde cezalandırılmasına katkıda bulunacağı göz önünde bulundurularak ...”¹⁹²

Güvenlik Konseyi bu ifadelerle Lahey Mahkemesine barışı sağlamak ve sürdürmek için bir rol vermiştir ki bu uluslararası hukuk tarihinde mahkemeye barış sürecinde rol

¹⁹⁰ Etnik temizlik, bir etnik grubun üyelerinin hâlihazırda kontrolü altında bulunan bir başka etnik grup tarafından öldürülmeleri veya zorla sınır dışı edilmeleri yoluyla ortadan kaldırılması anlamına gelir.

¹⁹¹ J. Olson et al, “Bosnia, War Crimes, and Humanitarian Intervention”, Notre Dame LawScholarship, Journal Articles, 1994, 306, 447.

¹⁹² Karar 827, 25 Mayıs 1993

veren ilk durumdur. Burada, adaletin barışı koruma veya ticareti, para birimlerini desteklemesi gerekiyordu. Bu nedenle, Lahey Mahkemesi'nin kurulması, kitlesel insan hakları ihlallerine yanıt olarak askeri müdahalenin "soft" ve ucuz bir ikamesiydi¹⁹³.

O dönemde mahkemenin kurulmasının yeni suçların işlenmesini engellemesi bekleniyordu. Ancak 1995 yılının Temmuz ayında Srebrenitsa'da gerçekleştirilen soykırım, böyle bir varsayımın yanlış olduğunu göstermiştir. ABD'nin Balkanlar baş müzakerecisi Richard Holbrook, hükümetin Lahey Mahkemesini kan dökülmesini önlemek için hiçbir şey yapılmadığı yönündeki eleştirileri reddetmek için siyasi bir araç olarak gördüğünü kabul etmiştir¹⁹⁴.

Bosna Hersek'e müdahale, Güvenlik Konseyi'nin (Somali ve Ruanda'da olduğu gibi) yalnızca bir devlete yetki vermemesi ve ilgili tüm devletlere insani amaçlara ulaşmak için bireysel olarak veya bölgesel kuruluşlar içinde gerekli önlemleri alma yetkisi vermesi bakımından da belirgindir. Burada, UNPROFOR'da önemli yetkiler almıştır.

3.5. BH'DE GÜVENLİ BÖLGELERİN KURULMASI VE İNŞA SÜRECİ

İlk bakışta Körfez Savaşı'nın bitiminden sonra Irak'ta ABD liderliğindeki koalisyon güçlerinin kurduğu güvenli bölge, "güvenli bölge" kavramının ilk uygulaması gibi görünse de aslında bu kavram ilk kez 1993 yılında BH'de uygulanmıştır. Bosna ve Hersek'te kurulan güvenli bölge, Irak'ta, Güvenlik Konseyi ve BM kararının ötesinde daha sonra sahada oy kullanan koalisyon güçleri tarafından kurulan güvenli bölgeden başından beri BM tarafından oluşturulmuş olmasıyla ayrılmaktadır.

¹⁹³ D. Sheffer, *All the Missing Souls - A Personal History of the War Crimes Tribunals*. Princeton University Press, 2012, 18

¹⁹⁴ M. Scharf, *Indicted For War Crimes, Then What?*, Washington Post.

Fotoğraf 2. BH'de korunan bölgeler

BH'de güvenli bir bölge kurmanın amacı, sivil halkı etnik temizlikten korumak ve BH'deki Sırp güçleri tarafından işgal edilen Boşnak nüfusuna insani yardım sağlamaktır. BH'de altı güvenli bölge oluşturulmuştur¹⁹⁵. Sadece bir yıl sonra, Güvenlik Konseyi Tutsi ile Hutu arasındaki aşiret çatışmasında sivil nüfusu korumak için Afrika kıtasında Ruanda eyaletinde güvenli alanlar kurmaya karar vermiştir. Güvenlik Konseyi 1992-1995 döneminde, BH ile ilgili toplam 57 tane karar kabul etmişti. Bu nedenle, çok sayıda kişiye göre bu ülke o dönemde uluslararası toplumun konularından biri haline gelmişti. 1990'lı yıllarda, Güvenlik Konseyi'nin Yugoslavya'nın dağılmasının barışçıl bir şekilde sona ermeyeceğini ve o ülkedeki olayların dünya barışını ve güvenliğini tehdit edebileceğini fark etmesi ile eski Yugoslavya'daki durum kötüleşmeye başlamıştır. Müslüman ülkelerin Bosnalı Sırlara karşı daha güçlü adımlar atılması için Güvenlik Konseyi üzerindeki baskıları ile 1991 yılının Eylül ayında Yugoslavya'daki durumun devam etmesinin uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturduğunu belirten 713 sayılı karar kabul edilmiştir.

Güvenlik Konseyi S/RES/758 sayılı kararıyla Hırvatistan topraklarında gözlemci misyonu bulanan Birleşmiş Milletler'in barış gücü United Nations Protection Forces (UNPROFOR)'un görev kapsamına Bosna'yı da katmıştır. Konsey, S/RES/776

¹⁹⁵ 16.04.1993 tarihinde Konsey S/RES/819 sayılı kararıyla Srebrenica'yı güvenli bölge ilan etti ve 06.05.1993 tarihinde S/RES/824 sayılı kararla da Sarajevo, Zepa, Tuzla, Gorazde ve Bihac'ı da güvenli bölgeye dahil etti. Konsey bu kararları alırken BM Sözleşmesi'nin VII. Bölüm hükümlerine dayandı.

(1992)¹⁹⁶ sayılı kararlar yardımların ulaştırılmasını UNPROFOR'un görev alanına dahil etmiştir. BM Güvenlik Konseyi 14.09.1992 tarihinde aldığı S/RES/776 sayılı kararıyla insani yardım malzemelerinin yerlerine ulaştırılmasının sağlanması için 7.000 kişilik bir barış gücü¹⁹⁷ (UNPROFOR) oluşturmuştur. Ayrıca, 08.05.1993 tarihinde de Bosna hükümetiyle Bosnalı Sırlar, Srebrenica ve Zepa'nın silahtan arındırılmış bölge olması konusunda anlaşma imzalamışlardır¹⁹⁸. Böylece, UNPROFOR'a Genel Sekreter tarafından BH'nin başkenti Saraybosna'da teçhizatın yanı sıra şehirde kararlaştırılan yerlere uçaklar ve diğer ağır silahlara karşı çekilmeleri izlemek için askeri gözlemciler ve diğer personelin görevlendirilmesi hususunda yetki verilmiştir. Güvenlik Konseyi, 13 Ağustos 1992'de 770¹⁹⁹ sayılı başka bir kararı kabul etmiş ve Şart'ın VII. Bölümü uyarınca ulusal düzeyde veya bölgesel kuruluşlar aracılığıyla BH ile ihtiyaç duyulan diğer yerlerde insani yardım kuruluşlarına yardım etmek için "gerekli tüm önlemleri" alması için çağrıda bulunmuştur. Irak'a insani müdahale durumunda Amerika Birleşik Devletleri ve koalisyon güçlerinin tüm önlemleri almak için aynı ifadeyi kullanması, yani Güvenlik Konseyi onaylamamasına rağmen, müdahaleye veya sahaya koruyucu kuvvetler göndermeye ilişkin özel karara dayanarak müdahalelerini haklı çıkaracak tüm önlemleri alma ifadesini kullanması ilginçtir²⁰⁰.

¹⁹⁶ S/RES/776, para. 2.

¹⁹⁷ Ancak, yetersiz askeri kapasite nedeniyle UNPROFOR güçleri, "artan kayıp riski nedeniyle siyasi olarak istenmeyen bir durum olduğu için güç kullanmaktan kaçındı" Abiew F.K: The Evolution of the Doctrine and Practice of Humanitarian Intervention, The HagueLondon-Boston, 1999, p. 185. UNPROFOR da tuhaf bir durumdaydı. Silahlı kuvvet kullanımından kaçınmak, görevine ihanetti; güç kullanımı UNPROFOR'u savaştan donanıma sahip olmayan çatışmanın bir tarafı haline getirebilirdi; Ramsbotham O.-Woodhouse T: op. cit., p. 184. Kofi Annan, "başta Bosnalı Sırlar olmak üzere çatışmaya taraf olan tüm tarafların anlaşma eksikliği ile karşı karşıya kalan UNPROFOR'un yetkisinin, zorlama unsurlarını da içerecek şekilde kademeli olarak genişletildiğine" dikkat çekiyor; Annan K.A: Peacekeeping, Military Intervention, and National Sovereignty in Internal Armed Conflict, in Moore J. (ed.): Hard Choices: Moral Dilemmas in Humanitarian Intervention, Lanham-Boulder-New York-Oxford, 1998, p. 67.

¹⁹⁸ S/125700, (30.4.1993). Bu sözleşmede Bosna hükümet birliklerinin silahlarını UNPROFOR'a teslim etmesini, bunun karşılığında Sırların ağır silahlarını geri çekeceklerdi.

¹⁹⁹ "Karar 770 hükümetlerin yapmaya istekli olduklarından daha fazlasını vaat ediyordu" ve bu nedenle Kararın izin verdiği "gerekli tüm tedbirler" o zaman alınmadı; Abiew F.K: The Evolution of the Doctrine and Practice of Humanitarian Intervention, The HagueLondon-Boston, 1999, p. 184.

²⁰⁰ Bu durumda, Irak'taki insani krizle ilgili 688 sayılı karardan çok daha geniş ve daha net bir ifade kullanılmış ve ilgilenen devletlerin askeri müdahaleye başvurmasının temelini oluşturmuştur. 770 sayılı karar ile, Güvenlik Konseyi, uygulamalarında ilk kez devletlere insani yardım ulaştırmak için güç kullanma yetkisi verdi.

Önceki kararların Bölüm VII'ye uygun olarak kabul edildiği göz önüne alındığında bunlar, dünyada barış ve güvenliği korumak ve temel insan hakları ihlallerini önlemek için güç kullanma imkânı da sağlamıştır. UNPROFOR'un hava kuvvetlerini kullanma kapasitesi olmadığından bu yükümlülüklerin yerine getirilmesi UNPROFOR Uluslararası Güvenlik Yardım Gücü'ne verilmiştir. BH hava sahasında uçuşu UNPROFOR tarafından onaylanacak uçaklar hariç tüm uçakları yasaklayan 781 sayılı özel bir karar çıkarılmıştır. Uçuş yasağı, hava sahasını kontrol etme görevinin UNPROFOR ile işbirliği içinde olan NATO'ya verildiği 816 sayılı karar ile de yinelenmiştir.

Ancak tüm bu kararların kabul edilmesine rağmen, BH'deki durum düzelmemiştir. Aksine, silahlı çatışmaların yaşandığı bölgedeki sivil nüfusa karşı uluslararası hukukun en ciddi suçlarının işlenmesi için ciddi bir bozulma ve bir noktada gerçek bir tehdit gerçekleşmiştir. Buna göre, Güvenlik Konseyi'nin 824 sayılı kararı ile BH'de güvenli alanlar oluşturulmuş ve misyonun amacına ulaşması için gerektiğinde güç kullanma ihtimaline ilişkin olarak koruma güçlerinin yetki alanı genişletilmiştir²⁰¹. Güvenli bölgenin güvenliğinin sağlanması konusunda, uygulamada başlangıçta yaşanan tereddütten sonra²⁰² Güvenlik Konseyi'nin S/RES/836 sayılı kararında yer alan üye devletlerin havadan desteği ifadesi UNPROFOR'un hem savunulması ve hem de görevi çerçevesindeki faaliyetlerinin desteklenmesi şeklinde yorumlanmıştır²⁰³. Özellikle, bu son kararı belirtmek gerekir. Çünkü hiç kullanılmamış hava kuvvetlerinin kullanılmasına meşruiyet kazandırmış ve aktif kullanım yerine büyük askeri güçler lift ve strike politikasını tercih etmiştir. Amerika Birleşik Devletleri, NATO içinde silah ambargosunun kaldırılmasını ve korunan bölgelerdeki Sırp mevzilerine yönelik yoğun hava saldırılarını içeren bir lift ve strike politikasını savunmuştur²⁰⁴. UNPROFOR

²⁰¹ Kararın 5. Paragrafı, "korunan alanlara yapılan saldırıları caydırmak, ateşkesleri izlemek, askeri veya paramiliter birliklerin geri çekilmesi üzerinde çalışmak ve bu topraklardaki kilit noktaları işgal etmek için UNPROFOR'un görev süresini uzatmaya" karar verdi.

²⁰² Simon, Annette/Vandenbergh, Brecht, Der Fall der UN "Safe Area" Srebrenica und die Rolle des niederlaendischen Bataillons Dutchbalt eine Zusammenfassung der niederlaendischen Untersuchungen, in: ZaöRV 2001, s. 687 d.; Weller, M (ed) Peace-Keeping and Peace-Enforcement in the Republic of Bosnia and Herzegovina in: in: ZaöRV 2001, s.113 vd

²⁰³ UNSG-Report, S/1994/555, (9.5.1994), para. 13.

²⁰⁴ 1992 cumhurbaşkanlığı kampanyası sırasında Clinton, Bosna hükümetine yönelik silah ambargosunun kaldırılmasını ve etnik temizliği önlemek için Bosnalı Sırlara yönelik hava saldırılarının kullanılmasını savundu. Ancak Britanya ve Fransa, Bosna ve Hersek'teki birliklerinin ve yardım görevlilerinin

emrinde birlikleri karada bulunan Birleşik Krallık, Fransa ve Hollanda ise çok daha yumuşak bir tavrı savunmuşlardır. Yani, bu ülkeler askerlerinin güvenliğine doğrudan bir tehdit durumu dışında hava kuvvetlerini kullanmaya hazır değildirler. Kara hareketlerinin UNPROFOR'un, uçuş yasağının ve hava hareketlerinin ise NATO'nun yetkisi altında olduğu göz önüne alınarak NATO ile BM arasındaki tüm kararların alınmasını sağlayan bir "DUAL KEY" karar alma sistemi kurulmuştur. Şöyle ki bu durumda, olası hava saldırılarının hem BM hem de NATO tarafından onaylanması gerekmektedir.

“Bir anahtar, o sırada BM Genel Sekreteri'nin Yugoslavya Özel Temsilcisi Yasushi Akashi, diğeri ise NATO'nun Güney Avrupa Müttefik Komutanı Amiral Leighton W. Smith tarafından tutulmuştu.”

BM'nin yetkisi, Sırp tarafından güvenli bölgelere ağır silahlarla sürekli saldırılarda bulunularak ciddi şekilde sorgulanmıştır. 24 Kasım 1994'teki NATO toplantısı sırasında, Amerika Birleşik Devletleri çok daha geniş ölçekteki hava saldırıları konusunda ısrar etmiştir. Ancak Avrupalı müttefikler, özellikle de askerleri karada bulunanlar, açıkça hava hareketi düzenlemeye karşı çıkmışlardır. Buna rağmen, korunan alanlara yönelik saldırılar yoğunlaşmıştır. Sınırlı bir durum dışında ciddi bir hava saldırısı olmamış ancak tüm bu olaylarda ağır silahları imha etmeye yönelik bu saldırılar meydana geldiğinde bile Sırp yapıları uluslararası güvenlik güçlerini canlı kalkan olarak kullanarak rehin almışlardır. Londra'da yapılan toplantıda, bir yandan ABD'nin diğer yandan İngiltere ve Fransa'nın pozisyonları arasında önemli bir yakınlaşma yaşanmış ancak yine de gerektiğinde daha yoğun hava saldırılarını desteklemişlerdir. Richard Holbrooke'un barış arabulucusu olarak atanmasının ardından ABD diplomasisi BH'deki savaşa güçlü bir şekilde dahil olmuş ve NATO bunu durdurmada yavaş yavaş hem siyasi hem de askeri bir rol üstlenmiştir.

ABD ve Avrupalı müttefikler arasında NATO'daki konumların yakınlaşması, karar alma sürecini Güvenlik Konseyi'nden giderek daha fazla uzaklaştırarak NATO'ya yaklaştırmıştır. Amerikan diplomasisi, Richard Holbrooke aracılığıyla barış

güvenliğinden korkarak buna şiddetle karşı çıktılar; Wheeler N.J: Saving Strangers: Humanitarian Intervention in Interantional Society, Oxford-New York, 2000, p. 252.

müzakerelerinin başlangıcını ve bir barış çözümü bulmayı kilit bir amaç olarak varsaymış ve bu amaçla, hava saldırılarını bu hedefin gerçekleştirilmesi ile ilişkilendirmeye çalışmışlardır²⁰⁵.

3.5.1. Birleşmiş Milletlerin Koruma Bölgesi Olarak Srebrenitsa

Srebrenitsa, Doğu Bosna'da, orta Podrinje bölgesinden 448 metre yükseklikte yer alan bir şehirdir. 1991 yılındaki nüfus sayımına göre, Srebrenitsa belediyesinin nüfusu 27.572 Boşnak (% 75.2), 8.315 Sırp (% 22.7), 380 Yugoslav (% 1), 361 Diğer (% 1) ve 38 Hırvat (% 0.1) olmak üzere toplam 36.666 kişiden oluşmaktaydı²⁰⁶. Ancak 1992 yılının ilkbahar ve yaz aylarında yaşanan silahlı çatışmalar nedeniyle, Srebrenitsa'nın nüfusu hızlı bir şekilde artmış ve yakındaki yerleşim yerleri ile komşu belediyelerden kaçan birçok Boşnak mülteci için bir sığınak haline gelmiştir²⁰⁷.

Saldırgan güçlerin sivil nüfusa yönelik gerçekleştirdiği etnik temizlik sırasında bu güçler, Boşnak sivil halkın geri dönememesi için tüm köyleri yakması üzerine buradan kaçanlar Srebrenitsa'ya sığınmışlardır. Dolayısıyla, mülteci sayısı her geçen gün artmıştır. Örneğin, 1992 yılının Mayıs ayının ikinci yarısında Srebrenitsa'dan sınır dışı edilen yaklaşık 10.000 Boşnak burada barındırılmıştır. Bu tarihten bu yana, Srebrenitsa'daki en büyük Boşnak sayısı ve sivilleri (köyler ve kasabalar) doğu Bosna'dan zorla sınır dışı edilmiştir. 1992 yılının Aralık ayından, 1993 yılının Mart ayına kadar Srebrenitsa'nın

²⁰⁵ BH'deki savaşın sona ermesine yol açacak yoğun hava saldırılarının tetikleyicisi, 28 Ağustos 1995'te Saraybosna'daki Markale pazarına yapılan havan topu saldırısı oldu. Olayın yüksek medyada yer alması NATO ve UNPROFOR askeri yetkilileri arasında istişarelere yol açtı (General Smith ve Amiral Smith) soruşturma ve olası hava saldırıları başlattıklarında.BM müfettişleri el bombasının Sırp mevkiilerinden atıldığını belirledikten sonra, UNPROFOR komutanı, "Anahtarını çeviriyor, ancak 24 saat boyunca hava saldırılarıyla beklemek zorunda kalacağımı, böylece UNPROFOR'un Bosnalılardan gelebilecek misilleme nedeniyle savunma pozisyonlarına çekilebileceğini söyledi."İlk on bombalama hedefi üzerinde anlaşmaya varıldıktan sonra, hava saldırıları 30 Ağustos 1995'te başladı ve Bosnalı Sırp siyasi ve askeri liderliğinin şartları kabul ettiği 20 Eylül 1995'e kadar (müzakereleri teşvik etmek için bazı kesintilerle) kadar sürdü. Dayton Barış Anlaşması'nın imzalanmasıyla sonuçlanacak barış sürecinin başlangıcına giriş olan BM.

²⁰⁶ULUSAL NÜFUS YAPISI, 1991 yılında belediye ve yerleşim yerlerine göre Cumhuriyet Sonuçları, İstatistik Bülteni, no. 234, Bosna Hersek Cumhuriyeti Merkez İstatistik Bürosu, Saraybosna, 1993).

²⁰⁷ BH'ye yönelik saldırı sırasında, bölgedeki etnik temizlik nedeniyle çok sayıda kişi komşu belediyelerden zorla ihraç edildi, böylece Bratunac, Zvornik, Rogatica, Visegrad, Vlasenica ve diğerlerinden çok sayıda mülteci Srebrenitsa'ya sığındı.

nüfusu 40.000'den 80.000'e çıkmıştır. 1995 yılının Ocak ayının ilk yarısında, Birleşmiş Milletler'in güvenli bölgesi olan Srebrenitsa'da komşu belediyelerden 16.418 kişi bulunmaktaydı (Bratunac'tan 8.458, Vlasenica'dan 5.770, Zvornik'ten 1.311, Han Pijesak'tan 363, Visegrad'dan 280, Rogatica'dan 191 ve diğer belediyelerden 45)²⁰⁸. Saldırganlardan (büyük ölçüde Sırp subaylarının etkisi altındaki Yugoslav Halk Ordusu, Sırbistan Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı, paramiliter gönüllü birimleri ve Sırp Bosna Hersek Cumhuriyeti parastının silahlı oluşumları) sonra sivil nüfusu belli bölgelerde mağdur edecek faaliyetlerde bulunmuştur. 1992 yılının bahar aylarında özgür kalmışlar, Doğu Bosna'nın çoğunu işgal etmişler ve hemen ardından tam bir kuşatma gerçekleştirerek onları diğer özgür bölgelerden fiziksel olarak ayırmışlardır²⁰⁹.

3.5.2. Güvenli Bölgenin Yıkılmasından Önceki Dönem

Mülteciler Srebrenitsa'ya yerleştikten sonra Sırp güçleri ağır top ve keskin nişancılarla her gün sadece karadan değil aynı zamanda havadan ve bölgedeki sivil tesislerde de operasyonlar yapmışlardır. Bu, bu bölgelerde hayatta kalmak için asgari koşulları kendilerinin sağlamasına hizmet etmiştir. Bu durum, Srebrenitsa'nın karakteristik özelliğidir. Çünkü saldırgan, etnik temizlik niyetine uygun olarak yiyecek dağıtımını yasaklamış veya engellemiş ve koruyucu birlikler, yiyecek ve diğer ihtiyaçları karşılamada kendi başının çaresine bakmak zorunda kalmıştır. Bunun sonuçları, her gün çok sayıda insanın açlık nedeniyle hayatını kaybetmesine yansımıştır²¹⁰. Srebrenitsa'nın açlık çeken halkı, çaresiz bir şekilde her gün Savaş Başkanlığı binası önünde gösteriler

²⁰⁸ AIIZ, Bosna Hersek Cumhuriyeti, Srebrenica Belediyesi, Belediye Sivil Koruma Merkezi, No. 04-45 / 05, Srebrenica, 11 Ocak 1995, Nüfus Araştırması; Aynı, inv. Hayır. 2-1635,04-45/05, Srebrenica, 11. januar 1995, PREGLED o broju stanovništva; Isto, inv. br. 2-1635, United Nations Protection Force, HQ Sector North East - Tuzla, G5, Civil Military Operations, 16 July 1995, Srebrenica Displaced Population Situation at Tuzla Air Base; ÖLÜM SREBRENICA YAZI '95, s. 11; E. Bećirević, yukarıda. dj., s. 213-214

²⁰⁹ 14 Kasım 1992'de, "Sırp Cumhuriyeti Ordusu" (AIIZ, env. No. 2-3195, D-11) Bratunac Tugayı'nın kurulması vesilesiyle düzenlenen törende, Albay Milenko Živanović (Başkomutan) Drina Birliği) buna göre: "Cer Türkleri Srebrenitalı Türkleri göremez. Kladanjski Srebrenitsa veya Cer ile oynayamaz. Cepte Srebrenitsa'ya gidemem." (E. Bećirević, op. Cit., S. 223).

²¹⁰ Simon Mardel (WHO temsilcisi) Mart 1993'te her gün 20-30 kişinin açlıktan öldüğünü bildirdi (bu sayıya bombardımanla öldürülen kurbanlar dahil değildi). Ayrıca koşulların "tarif edilemez derecede şaşırtıcı" olduğunu söyledi. "On binlerce insan, sindirimi acı veren bir karışım olan mısır koçanlarından yapılan kekler ve ağaç tomurcukları yiyerek hayatta kaldı."

yapmıştır²¹¹. Saldırgan taraf, daha sonrasında bu bölgelerde bulunan Boşnakları tamamen ortadan kaldırmak için BM koruması altında olan sivil nüfusa karşı soykırım politikası izlemiştir. BMMYK konvoylarının sivil halka insani yardımı yasaklamaları ve engellemeleri de soykırım niyetlerini açıkça göstermektedir. Çünkü zor yaşam koşullarının onları kısmen veya tamamen fiziksel olarak yok etmek²¹² için kasıtlı olarak dayatılması uluslararası hukukun en ciddi suçu olan soykırım suçunu oluşturmaktadır.

18 Nisan 1993'te UNPROFOR'un ilk üyeleri, çoğu Kanada kıtasından olmak üzere yaklaşık 170 askerle Srebrenitsa bölgesine girmiştir. Birimde yaklaşık otuz savaş zırhlı personel taşıyıcı ve roket atarlı bir numara bulunmaktadır. Sivil halka, fiziksel güvenliği sağlama yükümlülüğüne ek olarak yiyecek dağıtımını sağlama yükümlülüğü bulunan koruyucu güçler kurulması düşüncesi hayata geçirilememiştir. Buna ek olarak, uluslararası koruma güçlerinin askeri liderliği sivil halkı açlıktan öldürme suçuna karışmıştır. General Philippe Morillon da (Eylül 1992'den Temmuz 1993'e kadar,²¹³ Bosna Hersek'teki Birleşmiş Milletler Koruma Gücü Komutanı - UNPROFOR) şahsi olarak buna katkıda bulunmuştur. Sivil halk, kötü havalarda bile çıplak ayakla yırtık giysilerle, aç olduğu için sınır dışı edilmeleri nedeniyle terk edilmiş olan Müslüman köylerine gidip oradan yiyecek bulmak zorunda kalarak hayatını riske atmaya zorlanmışlardır. Düşman kontrolündeki bölgelerde, pek çok kişi yiyecek bulmak amacıyla

²¹¹ 1991-1995 BOSNA CUMHURİYETİ VE HERSEK CUMHURİYETİNE YÖNELİK ÇALIŞMA SIRASINDA SREBRENICA'DA BOSNIAKLARA KARŞI SUÇLAR, Belgeler ve Tanıklıklar, Kitap 2 (bundan böyle: SREBRENICA 1995, Kitap 2), İnsanlığa ve Uluslararası Hukuka Karşı Suç Araştırma Enstitüsü, Saraybosna Üniversitesi, 1999, s. 16-27; E. Bećirević, yukarıda. dj., s. 215-217 ve 219.

²¹² 9 Aralık 1948 Tarihli Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına Dair BM Sözleşmesi, Madde 2; INTERNATIONAL CRIMINAL COURT, ELEMENTS OF CRIMES, U.N. Doc. PCNICC/2000/1Add. 2 (2000), Madde 6; ESKİ YUGOSLAVYA BÖLGESİ ÜZERİNE ULUSLARARASI İNSANİ HUKUKUN CİDDİ İHLALLERİ İÇİN ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ - THE INTERNATIONAL CRIMINAL TRIBUNAL FOR THE FORMER YUGOSLAVIA, (bundan sonra: ICTY), STATUTE, Madde 4; 17 TEMMUZ 1998 TARİHLİ ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİNİN ROMA HUKUKU (resmi çeviri - Onaylama Madde 2), Bosna Hersek Resmi Gazetesi, Madde 6, Saraybosna, 6 Mart 2003, s. 22; Smail Čekić,

²¹³ E. Bećirević, yukarıda. s. 218. 15 Kasım 1992'de General Philippe Morillon, General Mladic ile Sırpaların kontrolündeki bölgelerdeki Sırlara insani yardım ulaştırmak için bir anlaşma imzaladı. Suç, 17 Kasım'da Radovan Karadžić'e Sırp insani yardımın Srebrenica ve Gorazde'ye ulaştırılmasına izin verene kadar BMMYK'nin doğu Bosna'ya konvoy göndermeyeceğini bildiren bir mektup gönderen José Mario Mendiluce tarafından keşfedildi. 17 Kasım'a kadar doğu Bosna'ya teslim edilen konvoylara genel bir bakış sunan (ekli) bu belgeye dayanarak ("Birincisi, BMMYK Sırp kontrolündeki bölgelere çok büyük ve son zamanlarda artan miktarlarda yardım sağladı"), dr. Edina Bećirević haklı olarak "BM askerlerinin Doğu Bosna'daki Sırp saldırganlığı için savaş lojistiğinin bir bölümünü pratikte yaptığını" söylüyor.

gittiği bu yerlerde Sırp pusularıyla karşılaşmış ve çoğu yaralanmış ve öldürülmüştür. *“İnsanlar bir kilogram tahıl arayışında öldü”²¹⁴[OBJ]*

Koruyucu güçlerin karada yiyecek ve ilaç dağıtımının yapılabileceği güvenli bir koridor kuramadıkları göz önünde bulundurularak havadan yiyecek teslimatı yapılmaya çalışılmıştır. Şöyle ki ABD, UNHCR ve UNPROFOR ile işbirliği içinde 1993 yılının Şubat ayında havadan insani yardım ulaştırmaya başlamıştır. Ne yazık ki, paraşütle üç kilometre yüksekliğe düşürüldükleri için bu teslimat yöntemi de etkili olmamıştır. Burada, teslimatın bir kısmı Sırp güçleri tarafından kontrol edilen bölgelerin yakınına düşmüştür. Bu nedenle, yardım umuduyla açlıktan ölen Srebrenitsa halkı birçok kişinin öldürüldüğü keskin nişancı saldırılarına maruz kalmıştır. Paraşütlerle atılmalarına rağmen sonbaharda ezilme sonucu can kayıpları yaşandı. Öte yandan, topladıkları yardımın bir kısmı sivil nüfusa dağıtılamamış ve bu durumlarda daha güçlüler kuralı uygulanmıştır. Bunun sonucunda, malzemeler yüzünden de kavgalar ve karşılıklı cinayetler patlak vermiştir.

Koruyucu güçlerin temsilcilerinin birçoğu, insan haklarının sistematik ve kitlesel ihlali ve etnik temizliğin uygulanmasından kaynaklanan endişe verici duruma işaret etmek yerine bu suçları örtbas etmiş veya azaltmıştır. Örneğin, Mayıs 1992'den beri kuşatma altında olan ve soykırım dahil her türlü savaş suçunun işlendiği Cerska'ya Mart 1993'te yaptığı ziyarette General Philippe Morillon, *“Yanmış insan etinin kokusunu biliyorum. Cezayir'de askerdim. Burada kimse öldürülmedi.”*²¹⁵ diyerek işlenen suçları kınamak ve

²¹⁴ ÖLÜM SREBRENICA YAZI '95, s. 341-342. H. I., Bosna Hersek Cumhuriyeti Ordusu Kravica'yı ele geçirdikten (7 Ocak 1993) sonra yiyecek aramak için kızıyla birlikte tahıl bulunan bir çiftlik buldukları Kravica'ya gitti. Çiftlik garaj ile ev arasında yer aldığından kimse fark etmedi. Kızım onu gördü ve beni ve bizimle gelen başka bir kadını aradı. Bir çiftlik açtım ve üçümüz de tahıl almaya başladık. Her birimiz neredeyse bir torba yığmıştık; evin tavan arasında aniden bir şey duyduğumda. Yukarıya baktığımda saçakların altından çıkıntı yapan bir tüfeğin namlusunu gördüm. Tavan arasında birinin olduğunu biliyordum. Hemen onun bir Çetnik olduğunu düşündüm. Korkuyla çıkış attığımda kızım yüzünü buruşturdu ve çatıdan bir silah sesi duyuldu. Çiftlikten kaçtım ama kızımın beni takip etmediğini fark ettiğimde onun için geri döndüm ama yerde yatıyordu; yüzü ve göğsü kanlıydı. Ona koştum ve onu kucağıma koydum; o hala yaşıyordu, ama bunlar yaşamın son belirtileriydi. Bana söylemeyi başardığı tek şey, "Anne, çocuğuma iyi bak, hiç kimsesi kalmadı, babası ve annesi ol". Bunlar onun son sözleriydi. Çevremizde pek çok insan kendini kurtardı ve Çetnik bu fırsatı değerlendirip kaçtı. Yanımızda olan bu kadının yardımıyla kızımı Srebrenitsa'ya götürdüm ve oraya gömdüm."

²¹⁵ ICTY, 7D13-0003-0007, Saraybosna'daki UNPROFOR Komutanlığı, 070320A, Mart 1993 - BH Kiseljak Komutanlığı, KONU: Rapor - General Morillon'un Cerska'yı Ziyareti - 5/6. Mart 1993, E. Rathfelder - C. Bethke, nav. dj., s. 176; J. W. Honig - N. Her ikisi de, nav. dj., s. 107; A. Smajović, yukarıda. dj., s. 213. General Morillon da 5 Mart'ta Konjević-Polje'deydi, bu nedenle saldırgan o gün düşmanlıkları

uluslararası toplumu aktif olarak müdahale etmeye çağırmak yerine Sırp saldırısının soykırım gerçekleştirme niyetini haklı çıkarmıştır.

Morillon, Srebrenitsa şehrine geldikten sonra postane binasına karargah kurmuş ve pencereye BM bayrağını asmıştır. Ayrıca şu sözleri sarf etmiştir: “*Artık Birleşmiş Milletler güçlerinin koruması altındasınız. Sizi hiçbir zaman bırakmayacağım.*”²¹⁶

1993 yılında ise saldırılar sebebiyle Srebrenitsa'ya kaçan mülteci dalgası yeniden başlamıştır. Yiyecek ve diğer yaşam gereksinimleri olmadan gerçekleşen durum korkunçtur ve buna UNHCR Yüksek Komiseri Sadako Ogata tarafından işaret edilmiştir. “*Her şeyin daha sonra yaşanan ciddi bir trajediye ve katliama işaret ettiğine dikkat çekti.*”²¹⁷. Bakan ayrıca, “*Srebrenitsa enkazında büyük bir insan trajedisinin yaşandığına*” işaret etmiş ve GSUN'dan raporunu acilen SBUN'a sunmasını istemiştir. GS Boutros Ghali, pozisyonunun etik ve siyasi gücünü kullanmak yerine sessiz kalarak, Bayan Ogata'nın dramatik isteğinin tüm içeriğini saklamıştır. Bunun nedenleri David Owen ve Cyrus Vance liderliğindeki müzakerelerdir. Çünkü onlar ve Slobodan Miloseviç, Birleşmiş Milletler üyesi, egemen ve bağımsız bir devlet olan Bosna Hersek Cumhuriyeti'nin bölgesel bölünmesini önermişlerdir. Srebrenitsa'da sivil nüfusa yönelik saldırılar da aynı yoğunlukta devam etmiştir. 13 Nisan 1993 tarihinde Bosnalı Sırp lar, Srebrenitsa'nın iki gün içinde boşaltılması yönünde savaş tehdidi içeren bir nota vermiştir. Bu tehdit üzerine Güvenlik Konseyi 16.04.1993 tarihinde S/RES/819 sayılı kararı alarak, Srebrenitsa'yı güvenli bölge olarak ilan etmiştir. Kararda Konsey, Srebrenitsa ve çevresindeki suçsuz sivillerin Bosnalı Sırp paramiliter grupların saldırısına uğramasının

durdurdu, ancak ertesi gün - Morillon'un ayrılmasından hemen sonra - onları güçlendirdi ve Konjević-Polje'de yaklaşık 2.000 sivil bombaladı. Toplanmıştı. UNPROFOR aracının etrafında “en az 150 kadın ve çocuğu” öldüren SREBRENICA 1995, Kitap 2, s. 13-22;

²¹⁶ Ne yazık ki, Srebrenitsa sakinlerinin Birleşmiş Milletler'in koruması altında olduğuna ve onları terk etmeyeceğine dair açıklaması, sivil halkın Srebrenitsa'yı terk etmesine izin vermemesi nedeniyle beyan niteliğindedir; kendileriyle kalmasını ve BM'nin onlara koruma sağlamasını zaten talep etmişlerdi. Sonunda, Morillon 1993 yılının ortalarında Srebrenica'yı terk etti ve sivil nüfusun aldatıldığını ve hiçbir zaman BM güçlerinin koruması altında olmadığını kanıtladı.

²¹⁷ ICTY, WITNESS BEYANI, Diego Enrique Arria, Lahey, 2003, paragraflar 134 ve 143. Srebrenica'da (Mart 1993'ün ilk yarısı) yiyecek yoktu ve insanlar birbirlerini çaldı ve yalvardı. “Her gün yirmi ila otuz kişi zatürre ve yetersiz beslenmeden öldü ve 100-200 çok ciddi hasta ve yaklaşık 300 daha az ağır hasta vardı, ancak tahliye edilmeleri gerekiyordu. Sakinlerin sayısı, yalnızca aralıklarla çalışan şehir su temin sisteminin kapasitesini ve kanalizasyon sisteminin kapasitesini çok aştı. Yaklaşık altmış tüberküloz vakası vardı” (David Owen, BALKAN ODYSSEY, Radyo B92, Belgrad, 1996, s. 157).

ve birçok sivilin özellikle de kadınların, çocukların ve yaşlıların göçe zorlanmasının kabul edilmez olduğunu ifade etmiştir.

BMGK, etnik temizlik tehdidi altındaki Srebrenitsa'daki sivil nüfusu korumak için her türlü tedbiri almak yerine kararın hükümlerine aykırı olarak saldırganı destekleme kararı almıştır. Bunu, General Lars-Eric Wahlgren'e bir Direktif göndererek kendisine göre Karar'ın "*UNPROFOR'u güvenli bölgenin korunmasıyla askeri olarak angaje etme yükümlülüğü anlamına gelmediğini*" bildirerek gerçekleştirmiştir. Kuşkusuz, bu eylem verilen karara aykırıdır. Çünkü 819 sayılı karar, "*UNPROFOR'un güvenli bölgenin askeri olarak korunması yükümlülüğünü ima etmediğini ima etmemektedir.*" Sivil nüfusun savunmasız grupları için koruma oluşturmak yerine General Wahlgren, saldırıya yardım etme, Srebrenitsa'yı 819 sayılı kararı ihlal ederek askerden arındırılmış bölge ilan etme ve 18 Nisan'da Sefer Halilović ile Ratko Mladić teslim olma konusunda bir anlaşma imzalamaya zorlama uygulamasına devam etmiştir. Anlaşmada, Boşnakların silahsızlandırılmasını talep etmiştir²¹⁸. Aksine, kararın Srebrenitsa'nın askersizleştirilmesini öngörmemesi dışında, Bosna Hersek Cumhuriyeti Hükümeti birimlerini Birleşmiş Milletler'in güvenli bölgelerinden çekilmekten açıkça muaf tutmuştur. Bu da askerden arındırma sürecini 819 sayılı karara aykırı olarak yürüttüklerini açıkça göstermektedir.

Gerçek şu ki askerden arındırma süreci Srebrenitsa'da yürütülmüş ve fiziksel koruma ile gıda, su ve ilaç sağlama yükümlülüğünün tamamı koruyucu güçlere ve BM'nin kendisine kalmıştır. Genel olarak, 1995 yılının Temmuz ayı sonundan bölgenin çöküşüne kadar orada tamamen izole edilmiş olan Boşnak nüfusa karşı özel savaş biçimleri ve soykırımsal yıkımlar uygulanmıştır. Örneğin; su, elektrik, engelleme ve su tedarikinin yasaklanması, insani yardım, ilaç, enerji ve biyolojik anlamda hayatta kalmak için gerekli olan diğer her şey engellenmiştir. 1995 yılı boyunca tüm göstergeler, Sırp güçlerinin Srebrenitsa'nın özel koruma bölgesi statüsünün kaldırılmasını istediği ve hatta ateşkes

²¹⁸ AGREEMENT FOR THE DEMILITARIZATION OF SREBRENICA, S. Čekić - M. Kreso - B. Macić, nav. dj., str. 51-53, 309-310 i 431-436; ICTY, IZJAVA SVJEDOKA, Diego Enrique Arria, Haag, 2003, paragrafi 240-250 i 328; ICTY, Presuda Krstić, paragraf 19-20; J. W. Honig - N. Both, nav. dj., str. 128; H. Nuhanović, nav. dj., str. 99

anlaşmalarına uyulmadığı, her şeyden önce güvenli bölgenin etrafındaki ilmiği sıkılaştırmaya devam ederek zaten sınırlı olan insani yardım akışını kademeli olarak azalttığı şeklindeydi. Enklav, Hollanda taburuna verilen lojistik desteğin içeriğini de engellemiştir²¹⁹. Mart ayında, saldırganın siyasi temsili ile saldırıya devam etme kararı alınan birkaç toplantı düzenlenmiştir. Bu bağlamda, Podrinje'de "başta Srebrenitsa olmak üzere doğudaki Bosna enklavlarının sona erdirilmesi" şeklindeki saldırı eylemlerine özel dikkat gösterilmiştir²²⁰.

Sırp saldırgan, korunan alanlara yönelik bir saldırı ile ilgili olarak açıkça tehdit edilmiştir. Bu nedenle savaştan sonra, savaş suçlusu General Mladić 7 Mart 1995'te UNPROFOR Komutanı General Rupert Smith ile yaptığı görüşmede, *"güvenli bölgeden memnun olmadığını gösterdi. Rejim ve doğu enklavlarında askeri hareket yapabileceğini"* söyledi²²¹.

8 Mart 1995'te Lahey Mahkemesi tarafından da savaş suçlarından mahkum olan Sırp Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı, Srebrenitsa'ya ve Zepa'ya (Birleşmiş Milletler güvenli bölgeleri olan), yönelik uzun vadeli stratejisiyle bağlantılı olarak sözde *"Sırp Cumhuriyeti Ordusu"* na daha fazla eylem için bir talimat yayınlamıştır. Bu talimatta *"Podrinje'nin kesin kurtuluşu"*, yani Podrinje'nin işgali, buna göre diğer şeylerin yanı sıra *"günlük planlanan ve tasarlanan muharebe faaliyetlerinin tamamen güvensizlik koşulları yaratması, Srebrenitsa ve Zepa'da yerel halkın daha fazla hayatta kalması ve yaşaması konusundaki hoşgörüsüzlük ve umutsuzluk."* ifade edilmiştir.

Sahadaki koruyucu güçlerin verimsizliği, sadece BH'de sivil nüfusa koruma sağlayamamaları ve kendi korumalarını sağlayamamaları gerçeğine yansımaktadır.

²¹⁹ SREBRENICA 1995, 3. kitap, s. 130; ICTY, TANIK BEYANI: Rupert Smith, no. 00848873, paragraflar. 26 ve 31-32, 14 Ağustos 1996. General Rupert Smith'e göre, 1995 yılının Mart ayının başlarında Srebrenica'da, "Yerleşim bölgesinde genel bir bunalım havası vardı, şehir mültecilerle doluydu, Enclave ve tepelerdeki ağaçların çoğu yakacak odun için kesildi" (ICTY, TANIK BEYANI: Rupert Smith, no. 00848875, para. 31, 14 Ağustos 1996).

²²⁰ J. W. Honig - N. Her ikisi de, nav. dj., s. 165-166; ICTY, TANIK BEYANI: Rupert Smith, no. 00848874, para. 28, 14 Ağustos 1996. Toplantıya UNPROFOR Komutanı General Rupert Smith de değindi.

²²¹ ICTY, TANIK BEYANI: Rupert Smith, no. 00848875, 32-35. Paragraflar; SREBRENICA RAPORU ..., paragraf 180. General Smith, Mladić'i "enklavlara saldırmaması konusunda uyardı ve böyle bir eylemin neredeyse kesinlikle Sırlara karşı uluslararası askeri müdahaleye yol açacağını" vurguladı. Ancak, "General Mladic bunu kabul etmedi" (SREBRENICA RAPORU ..., paragraf 180)

Çünkü koruma güçlerinin sık sık Sırp saldırganlar tarafından rehin alındığı bilinmektedir²²². Sırp saldırganlar genellikle Perfidia'yı uluslararası hukukta yasadışı bir eylem olarak kullanmış ve uluslararası toplumun koruyucularından üniforma alarak korumadan yararlanan kurbanları daha kolay etkilemek için kendilerini farklı tanıtmışlardır. 1995 yılının Ocak ayından sonra Sırp saldırıları yoğunlaşmış, insani yardım konvoyları engellenerek 100 kişi daha rehin alınmış ve bazı UNPROFOR askerleri hayatını kaybetmiştir. Bu olaylar sırasında bölgede, 1.000-2.000 kişilik Bosnalı Sırp savaşıllara karşılık olarak 600 hafif silahlı Hollanda askeri bulunmaktaydı. Srebrenitsa'da kalan hükümet birlikleri de 3.000-4.000 kişilik bir sayıya sahipti. Bu birlikler her ne kadar sayıca çok olsalar da silahlardan arındırma ve silah amborgosu sebebiyle yeterli silaha ve eğitime sahip değillerdi²²³.

NATO, 25 Mayıs 1995'te Pale yakınlarındaki Sırp mühimmat depolarını vurduğunda Sırp güçleri Bosna ve Hersek'te Birleşmiş Milletler güvenli bölgesi olan Tuzla da dahil olmak üzere birçok şehre topçu saldırıları düzenlemiştir. Bu saldırılarda, 20'si çocuk olmak üzere 71 sivil öldürmüştü; 2 yaşında bir çocuk ve 123 sivil yaralanmış ve UNPROFOR gözlem noktaları dahil Goražde güvenli bölgesi, Birleşmiş Milletler'in Saraybosna ile Srebrenitsa güvenli bölgelerine topçu saldırıları düzenlenmiştir²²⁴.

²²² Sırp saldırganın çok sayıda Birleşmiş Milletler askerini rehin aldığı bir zamanda, 4 Haziran 1995'te General Janvier, Ratko Mladić ile Zvornik'teki Vidikovac Otelinde yaptığı toplantıda utanç verici bir gizli anlaşma önerdi: Birleşmiş Milletler rehinelere serbest bırakılması için kesin askıya alma. saldırgan birliklere hava saldırıları ("NATO Sırp'lara karşı bir daha hava kuvveti kullanmayacak"), Bosna ve Hersek'teki Birleşmiş Milletler'in güvenli bölgelerini "cellatların insafına" bırakarak. Bu anlaşma yedi gün sonra Yasushi Akashi'nin (Janvier'in sivil şefi ve Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin Özel Temsilcisi Boutros Ghali) "Birleşmiş Milletler barışı koruma ilkelerine sıkı sıkıya bağlı kalacak ve hava saldırısı niyeti olmayacak." . dj., s. 136-137; Bianca Jagger, I ACCUSE - BETRAYAL OF SREBRENICA, in: SREBRENICA 1995, kitap 1, s. 82-83;

²²³ The Fall of Srebrenica, para. 230, 476 H.

²²⁴ SREBRENICA RAPORU ..., paragraf 2.45; S. Čekić - M. Kreso - B. Macić, nav. dj., s. 110-111; M. J. Faber, yukarıda. dj., s. 16 ve 64; R. Holbrooke, yukarıda. dj., s. 67-68; H. Nuhanović, yukarıda. dj., s. 113-114. Ertesi gün (26 Mayıs), Yasushi Akashi'nin "ikinci tur hava saldırılarına izin vermesinden" sonra, NATO Pale yakınlarındaki (çoklu) mühimmat depolarına saldırdı."O sırada Sırp'lar, Saraybosna çevresindeki ağır silah toplama noktalarında bulunan çoğu askeri gözlemci ve UNPROFOR askeri personeli olmak üzere yüzlerce Birleşmiş Milletler üyesini rehin alıyorlardı. 26 Mayıs öğleden sonra 400'den fazla Birleşmiş Milletler personeli rehin alınmıştı. veya hareket edemeyecekleri Sırp'ların elindeki topraklarda tutuluyor ve erişim reddediliyordu. (REPORT ON SREBRENICA paragraf 2.45; S. Čekić - M. Kreso - B. Macić, nav. dj., s. 111-115; M. J. Faber, yukarıda. dj., s. 42 ve 64; ∴ GÖSTERGELER..., s. 33-37, 67, 144-145, 261-262, 280-281, 319-320, 338-339, 377-378 ve 397-398).

Bu vesileyle koruma güçleri, korunan bölgelere yönelik saldırıyı püskürtmek için tek bir mermi atmamıştır. Tepki verme ve direnme konusundaki kararsızlığı gören saldırgan ise Srebrenista koruma alanındaki son taarruza gittikçe daha yoğun bir şekilde hazırlanmıştır. Siyasi ve askeri hazırlıkları yaptıktan sonra 31 Mayıs 1995'te "Sırp Cumhuriyeti" liderliği, Birleşmiş Milletler güvenli bölgesi olan Srebrenitsa'ya karşı ilk askeri operasyonları başlatmıştır. General Janvier ile General Ratko Mladić arasında rehinelere serbest bırakılması nedeniyle hava saldırılarının durdurulması konusunda anlaşmaya varılmasının ardından, Ratko Mladić, Srebrenista koruma alanındaki bölgeye yapılacak bir saldırıya bile hava saldırıları ile yanıt verilmeyeceğinin farkındaydı. 1995 yılının ortalarında, Birleşmiş Milletler'in güvenli bölgesi olan Srebrenitsa'da yılın başından bu yana kötüleşen insani durum, Karadžić'in 8 Mart 1995 tarihli talimatıyla öngörüldüğü üzere felaket halini almış ve siviller açlıktan ölmüştür²²⁵. Sivil nüfus ve nesnelere, 8 Mart 1995 tarihli Radovan Karadžić Direktifi uyarınca diğerlerinin yanı sıra "yerleşim bölgesi sakinleri için dayanılmaz yaşam koşulları yaratmak ve nüfusunu ortadan kaldırmak" amacıyla keskin nişancılar tarafından onları yok etmek amacıyla bombalanmıştır²²⁶.

Haziran ayı boyunca, her şey Srebrenitsa'nın korunan bölgesinin düşeceğini ve aynı kaderin başka bölgeleri de beklediğini göstermiştir. Srebrenitsa'ya düzenlenen saldırıdan kısa bir süre önce tatile giden bir UNPROFOR komutanı olan General Rupert Smith'in kendisi de dahil olmak üzere çok sayıda BM görevlisi aniden yok olmuştur. Salırgan planına devam etmiş ve BM koruma altındaki bölgelerin derinliklerine giderek önündeki her şeyi bombalayarak tasfiye etmiştir. Srebrenitsa'da soykırımla sonuçlanan operasyon "Krivaja 95" olarak bilinmektedir. Bu bölgelerden Bosnalı-Müslüman nüfusu yok etme niyetinin olduğu benzeri olmayan bir operasyondur. Düzenli ordu ve yerli gönüllülerin yanı sıra birçok Rus ve Yunan gönüllü bu operasyonda görev almıştır. Operasyon 6 Temmuz 1995'te başlamış ve saldırgan, enklav içindeki sivil nüfusa el bombası atmanın yanı sıra UNPROFOR askerlerini bu kontrol noktalarından uzaklaştırmak için Hollanda

²²⁵ ICTY, Presuda Krstić, paragraf 28, napomena 50; S. Čekić - M. Kreso - B. Macić, nav. dj., str. 130; s. 271.

²²⁶ Opc. s. 271

gözlem noktalarının yakınında da ateş etmiştir. O zamana kadar, hava desteği talepleri Birleşmiş Milletler komuta sisteminin çeşitli seviyelerinde reddedilmiştir.

3.5.3. Srebrenitsa Bölgesinin Yıkılması

Korunan bölgeye Avrupa ve BM gözü önünde saldırıları yasaklayan tüm kararlara rağmen, saldırgan taraf 11 Temmuz 1995'te Birleşmiş Milletler'in güvenli bölgesi olan Srebrenitsa'yı ele geçirmiştir. Ortaya çıkan kargaşada kaybolan sivil halk, UNPROFOR üssünün bulunduğu Potocari'ye doğru kaçmaya başlamıştır. Ancak daha sonra, koruma güçlerinin siviller üssünde bile koruma sağlayamadığı ve Sırp güçlerinin BM koruma güçlerinin gözlerinin önünde kampa girdiği, sivilleri her gün dışarı çıkardığı ve ardından vurduğu ve birçok tecavüz suçunun işlendiği ortaya çıkmıştır.

11 Temmuz 1995 tarihinde öğleden sonra General Ratko Mladiç, Milenko Zivanović, Radislav Krstić ve Yugoslav Ordusu ile *"Sırp Cumhuriyeti Ordusu"*nun diğer subayları Srebrenitsa'nın boş sokaklarında *"üstünlük sağlamış bir şekilde"* yürümüşlerdir. Bu tarihte, Hollandalı UNPROFOR askerleri Bosnalı Sırlara karşı tek bir kurşun bile sıklamadan Srebrenitsa'nın merkezini Bosnalı Sırp birliklere teslim etmiştir. Sivil halk UNPROFOR'un kampının bulunduğu Potocari kentine kaçmıştır. BM Güvenlik Konseyi 12.07.1995 tarihinde aldığı S/RES/1004 sayılı kararla Sırlardan Srebrenitsa'ya karşı saldırılarını durdurması, güvenli bölgeyi boşaltması ve bölgeye gelen insani yardımların yolunu açmasını istemiştir. Bosnalı Sırların bu çağrıya cevabı Müslüman sivil halka karşı ağır insan hakları ihlalleri ve kötü muamele eşliğinde, halkı kitlesel olarak göçe zorlamaya devam ettirmek şeklinde olmuştur²²⁷.

General Ratko Mladiç, Srebrenitsa meydanında şunları söylemiştir: *"İşte 11 Temmuz 1995'te Sırp Srebrenitsa'dayız. Başka bir Sırp tatilinin arifesinde bu şehri Sırp halkına veriyoruz. Dahija'ya karşı isyan sonrası bu bölgedeki Türklerden intikam alma zamanı geldi."* Karadžić, Srebrenitsa'ya saldırı ve kazanılmasında diğerlerinin yanı sıra üyeleri

²²⁷ The Fall of Srebrenica, para. 318 H

(yani Yunanlılar) yer alan Sırp bayrağına ek olarak Srebrenitsa'da bir Yunan bayrağı çekilmesini bizzat emretmişti²²⁸.

Hava Kuvvetleri, Srebrenitsa'ya da uygulanan Bosna Hersek Cumhuriyeti'ndeki Birleşmiş Milletler'in güvenli bölgelerini savunmanın en önemli aracıydı. 1995 yılının yaz aylarında bile, Srebrenitsa'nın Birleşmiş Milletler güvenli bölgesini korumanın tek uygun ve etkili yolu hava kuvvetlerinin kullanılmasıydı. Bununla birlikte, Birleşmiş Milletler mekanizmasında ve sözde uluslararası toplumda genel olarak güç kullanma iradesi bulunmamaktaydı.

Srebrenitsa koruma bölgesinde işlenen suçlar, uluslararası hukukun en ciddi suçu olan soykırım suçuyla taçlandırılmıştır. Burada, 1995 yılının Temmuz ayında 12-77 yaşları arasında bulunup yakalanan sivil Boşnak erkekleri ve oğlan çocuklarına karşı toplu ve planlı cinayetler gerçekleştirilmiştir. Bu durumda Boşnak ve İslam inancına mensup ulusal, etnik, ırksal veya dini bir grubu tamamen veya kısmen yok etme niyetiyle karşılaşılmaktadır. Srebrenitsa'daki koruma statüsünün bulunduğu süreç boyunca boyunca ve diğer bölgelerde sivil nüfusa sürekli saldırılar olmuş, bu da bu grubun çok sayıda üyesinin ölümüne neden olmuştur. Ayrıca, korunan bölgenin sivil nüfusuna gönderilen insani yardım konvoyunun sürekli olarak engellenmesi de kötü yaşam koşullarına sahip olan grubun kısmen veya tamamen yok olmasına yol açabilecek niteliktedir²²⁹.

Srebrenitsa'daki soykırım, Avrupa'daki sekiz binden fazla sivilin öldürüldüğü ve cesetlerinin bugün hala keşfedilmekte olduğu ve birçok toplu mezarın bulunduğu yere gömüldüğü İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra işlenen en iğrenç suçlardan biri olarak kabul edilmektedir. Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi, Srebrenitsa suçunu bir soykırım eylemi olarak nitelendiren nihai kararını vermiş ve saldırgan taraftaki tüm askeri ve siyasi

²²⁸ 11 Temmuz 1995'te Sırp güçleri, Birleşmiş Milletler güvenli bölgesi topraklarının% 10 ila% 20'sini işgal etti, bu da güvenli bölge bölgesinin en az% 80'inin o sırada işgal edilmediği anlamına geliyor. Hasan Nuhanović bu gerçeğe işaret ederek şu soruyu sorar: "UNPROFOR NATO havacılığının yardımıyla VRS kuvvetlerinin bu% 80'i işgal etmesini neden engellemedi? O UNPROFOR, NATO havacılığının yardımıyla VRS kuvvetlerinin bu% 80'i işgal etmesini engellemedi mi? Dolayısıyla, Srebrenica şehrinin ve bölgenin yaklaşık% 10-% 20'sinin ele geçirilmesinden sonra, VRS güçlerinin niyetinin tüm bölgeyi işgal etmek olduğu aşıkardı.

²²⁹ Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme, Madde II

liderler, soykırım da dahil olmak üzere insanlığa karşı en ciddi suçları işlemekten mahkum edilmiştir. Yugoslavya Savaş Suçları Mahkemesi'ndeki savaş suçlarına ilişkin davalar ve başka araştırmalar vesilesiyle ortaya çıkartılan ve görüntülerle haberleştirilen Sırp askerlerinin gerçekleştirdiği insan hakları ihlalleri, sürgün ve kitlesel kıyımlar ile toplu mezarlar BM'nin Srebrenitsa'daki güvenli bölge uygulamasının başarısızlığını ortaya koyan deliller olarak değerlendirilmiştir. Bu sebeple burada özellikle 1995 yılında Bosna'nın Srebrenitsa şehrinde oluşturulan güvenli bölgedeki BM'nin Barışı Koruma Gücü'nün dramatik başarısızlığını ifade etmek gerekir.

Durum, BH'nin diğer güvenli bölgelerinde de daha iyi olmayıp o bölgeler de sürekli saldırganlar tarafından saldırıya uğramıştır. 1994 yılının bahar aylarında Sırp'lar güvenli bölgeye, Saraybosna'ya ve Gorazde'ye saldırmaya devam etmişler ve sayısı 7.600'a çıkartılan UNPROFOR birliklerinden bazı askerleri de rehin almışlardır. Bunun üzerine NATO, BM Genel Sekreteri'nin de isteğine uyarak çatışan taraflara, ağır silahlarını sınırları belirlenen Saraybosna ve Gorazde'den çekmeleri yönünde savaş tehdidi içeren nota vermişti²³⁰. Burada, aksi şekildeki davranış NATO hava saldırılarına hedef olmak anlamını taşımaktadır²³¹.

Srebrenitsa koruma bölgesinin düşmesinden sonra, saldırgan tüm çabalarını aynı zamanda BM korumalı bir bölge olan Zepa'nın işgali üzerinde yoğunlaştırmıştır. 25.07.1995 tarihinde sadece 120 UNPROFOR askeri tarafından korunan Zepa güvenli bölgesi Bosnalı Sırp askerlerin saldırısı sonucunda Sırp kontrolüne geçmiştir. 30.08.1995 tarihinde ise NATO Operation Deliberate Force adlı hava saldırılarına başlayarak diğer güvenli bölgelerin Sırp'ların eline geçmesine engel olmuştur²³².

1995 yılında Bosnalı Sırp'ların zulmü Srebrenitsa ve Zepa'da dayanılmaz dereceye ulaşmıştır. Sırp'ların kontrolü altındaki bölgelerde yaşayan Müslümanlara yardımların ulaştırılması Sırp birliklerin engellemeleri sebebiyle tam bir güven ortamı içinde

²³⁰ The Meeting of the North Atlantic Council on 22. 04. 1994, EA, 21/1994, D 627-629

²³¹ The Meeting of the North Atlantic Council on 22. 04. 1994, EA, 21/1994, D 627-629

²³² The Fall of Srebrenica, para. 421 vd.

sağlanamamıştır²³³. 1994 yılının kış aylarında gerekli olan insani yardımın ancak yarısı güvenli bölgelere ulaştırılabilmıştır²³⁴. Gorazde'de insani yardım ihtiyacının sadece sadece % 40'ı karşılanabilmiş ve hastanelerde ilaçsızlıktan birçok insan hayatını kaybetmiştir²³⁵.

14.12.1995 tarihinde Hırvatistan, Yugoslavya, Bosna Hükümeti ve Bosnalı Sırp lar arasında Paris'te bir barış anlaşması yapılmıştır²³⁶. Bunun üzerine, BM Güvenlik Konseyi'nin 15.12.1995 tarihinde aldığı S/RES/1031 sayılı kararla güvenli bölgenin güvenliğinin sağlanması görevi de UNPROFOR'dan NATO tarafından idare edilen IFOR'a geçmiştir. Güvenli bölge uygulaması görevi de barış anlaşmasıyla sona ermiştir.

3.6. SURİYE'DE GÜVENLİ BÖLGE OLUŞTURULMASINA İLİŞKİN TARTIŞMA

Suriye'deki silahlı çatışmalar uzadıkça çatışmayı sona erdirme konusunda siyasi bir anlaşmaya varma olasılığı da o kadar karmaşık hale gelmiştir. Yaklaşık on yıl önce meydana gelen gösteriler ve isyanlar genel bir iç savaşa dönüşmüştür. Aslında, Suriye'deki silahlı çatışmanın birçok bölgesel ve dünya gücünü içerdiği düşünüldüğünde artık bir iç savaş olduğu da söylenemez. Bugün Suriye topraklarındaki çatışmalar, farklı aktörler arasında ve son on yılda değişen farklı ittifaklarla birkaç cephede yaşanmaktadır. Hiç şüphesiz ki bu koşullarda en büyük zararı Suriye'nin sivil halkı almaktadır. Çünkü silahlı çatışma çok sayıda mağdur, kadın, çocuk, yaşlı, sivil nüfus ile sonuçlanmış ve milyonlarca insan kaçmaya zorlanmıştır. Evleri ve temel insan hakları komşu ülkelerde veya dünyada talep edilen yaşam hakkı gibi.

²³³ UNHCR, The State of the World's Refugees, 2000, s. 227, in: <http://www.unhcr.org/publications/sowr/4a4c754a9/state-worlds-refugees-2000-fifty-years-humanitarian-action.html>.

²³⁴ UNSG-Report, S/1994/1389, 01.12.1994, para. 5.

²³⁵ E/CN.4/1994/110, para. 67.

²³⁶ General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina, Paris 14.12.1995, ILM Vol. 35 (1996), 89 vd. in: <http://www.osce.org/bih/126173?download=true>

Silahlı çatışmalardan en çok zarar görmüş ve halen görmekte olan Suriye sivil halkının yanı sıra komşu ülkeler yani başta Türkiye Cumhuriyeti olmak üzere, Suriye mülteci nüfusunun en büyük bölümünü alan ülkeler ve girenler de ciddi bir sorunla karşı karşıyadır. Bölgede barış ve istikrara katkıda bulunmak için büyük çabalar ve bu vesileyle, diğer şeylerin yanı sıra silahlı çatışmaların yürütülmesi nedeniyle kaçınılmaz olarak Suriye'den kaynaklanan güvenlik risklerini azaltmaktadır.

Suriye rejiminin huzursuzluğun artması ve yasaklı silah ve savaş yöntemlerini kullanmasının ardından onlarca kez muhtelif kademelerde özel tüzüğü olacak alanların kurulması talep edilmiştir. Birleşmiş Milletler'e Suriye koruma bölgeleri ve uçuşa yasak bölgelerdeki belirli alanları ilan etmesi çağrısında bulunan protesto afişlerini taşıyan sivil halktan bölgedeki en yüksek devlet kurumlarına.

Suriye'de güvenli bölge tartışmaları aslında savaşın erken dönemlerinden beri zaman zaman gündeme gelmiştir²³⁷. 13 Haziran 2013'te ABD Başkanı Obama'nın Milli Güvenlik Danışman Vekili Ben Rhodes, ABD istihbaratına dayandırdığı açıklamasında Esed güçlerinin Suriye'de defalarca kimyasal silah kullandığı bilgisini paylaşmıştır²³⁸. Bu durumda da Türkiye, Suriye rejiminin Suriye'deki sivil nüfusun büyük acısını ve çeşitli terörist eylemleri önlemek için güvenli alanların kurulmasının gerekli ve kaçınılmaz bir önlem olduğuna işaret eden bir örnek olarak gösterilmektedir. Türkiye de zaman zaman tampon bölge ve güvenli bölge kavramlarını kullanarak güvenli bölge ihtiyacı doğrultusunda beyanlarda bulunmuştur. Türkiye tarafından 2012'de yapılan bir açıklamada Suriye'den Türkiye'ye geçişlerin artabileceği, bu geçişlere PKK'nın sızma girişimleri olabileceği kaygısı dile getirilmiş ve "*Gelişmelere göre tampon bölge konusu da değerlendirilebilir*" ifadesi kullanılmıştır. Beklenen risklere karşı oluşturulabilecek bir tampon bölge projesinin uluslararası toplulukla beraber yürütülebilecek bir çalışma olacağı dile getirilmiştir²³⁹.

²³⁷ Astana Süreci kapsamında oluşturulan çatışmasızlık bölgeleri (deescalation zones) gerek lokasyonları gerekse de kapsamı bakımından Suriye'de Türkiye sınırı boyunca kurulması planlanan güvenli bölgeden farklılaşmaktadır ve bu sebeple planlanan güvenli bölgenin bir öncülü olarak ele alınmamıştır.

²³⁸ Josh Gerstein, "W.H.: Assad Used Chemical Weapons", Politico, 13 Haziran 2013

²³⁹ "Bürokrat Kendi İşini Yapmalı", Anadolu Ajansı, 10 Eylül 2012.

Tampon bölge tartışmalarının gündeme gelmesiyle dönemin başbakanı Erdoğan da 2012’de bir açıklama yapmış ve uçuşa yasak bölge ve tampon bölgenin birbirinin tamamlayıcısı olacağını ancak bunun için uluslararası destek gerektiğini vurgulamıştır: *“Tampon bölge ile uçuşa yasak bölge birbirinin mütemmimidir. Çünkü siz uçuşa yasak bölgeyi ilan etmedikten sonra tampon bölgeyi ilan edemezsiniz. O çok ciddi risktir. Allah göstermesin o bir Srebneritsa önümüze getirir. Ondan sonra siz yani kalkıp on binlerce insanın bedelini tarihe ödeyemezsiniz. Bunun önce sağlanması lazım ondan sonra böyle bir adım atılabilir”*²⁴⁰.

Kesin olan bir şey var ki uluslararası toplum ve büyük dünya güçleri hiçbir zaman Suriye'deki sivil halkın çektiği acılarla ilgili ciddi endişelerini dile getirmemişlerdir. Korunan bölgelerin oluşumuna duyulan büyük ihtiyacın yanı sıra bu bölgelerin yaratılması için gerekli koşulların uzun zamandan beri edinilmiş olduğu gerçeği de bulunmaktadır. Uluslararası toplum, hiçbir noktada korunan bölgeler kurma iradesini ve hazırlığını göstermemiştir. Bunun yerine, büyük güçler ve Güvenlik Konseyi üyeleri çok sayıda sivilin ve özellikle de barınakta kalan çocukların katledilmesiyle sonuçlanan ağır hava bombardımanı tercih etmişlerdir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin korunan bölgeler oluşturma amacıyla yaptığı tüm çabaları ile insani yönü hiçbir zaman tartışılmaz. Ne olursa olsun bu insani nedene ek olarak, sınırlarını korumak için bu çabaları da üstlenmiştir. Türk diplomasisinin uluslararası arenadaki çabalarının temel ve en önemli amacı, Suriye'deki anlaşmazlıkları silahlı araçlarla çözen taraflara ortak eylem çağrısı yapmaktır. Burada ayrıca belirtmek gerekir ki Türkiye Cumhuriyeti Suriye'deki çatışmalardan dünyada en çok etkilenen tek ülkedir. Çünkü en fazla Suriyeli mülteci, komşu ülke Türkiye Cumhuriyeti'ne sığınmıştır.

Türkiye'nin maruz kaldığı mültecilerin baskısı ile diğer şeylerin yanı sıra ekonomisine büyük bir darbe vurmasına da yansımıştır. Karşılaştıkları çok daha büyük bir sorun ise çeşitli terörist grup üyelerinin mültecilere sızması ve Türkiye'nin egemen devletine daha kolay girişiydi. Siyasi ve güvenlik risklerinin dışında ekonomik unsur da

²⁴⁰ “Başbakan Erdoğan’ın Konuşmasının Tam Metni”, Hürriyet, 3 Kasım 2012

göz ardı edilemez. Türk devletinin ve toplumunun taşıdığı yük, özellikle Avrupa Birliği ve uluslararası toplumun mali yardım veya mültecilerin fiziksel bakımını sağlamadaki ilgisizliği ve büyük bir kayıtsızlığı göz önüne alındığında çok büyüktür. Yani Suriyeli nüfusla ilgilenmenin en büyük yükünün bir ülkenin ekonomisine düştüğünü söyleyebiliriz. Türk liderliği, Suriye sivil nüfusu için yeterli koruma sağlamak ve olağan yaşam koşullarını oluşturmak için bir yandan da ülkeleri üzerindeki dayanılmaz ekonomik yükü azaltırken, Suriye'deki savunmasız insanlara koruma sağlamak için bir devletin iç çıkarlarına müdahale etmeme uluslararası ilkesine mutlak saygı içinde güvenli bölgeler oluşturulması için defalarca çağrıda ve teklifte bulunarak harekete geçmiş ve hazır olduğunu göstermiştir.

Tezin önceki bölümlerinde, güvenli alan kavramı ve ulaşmayı amaçladığı hedefler defalarca vurgulanmıştır. Buna göre Türkiye, mültecilere bakmanın tüm yükünün sadece bir devlete bırakılması gerektiğinin doğru olmadığına işaret etmiştir. Bu nedenle, ortak eylemlerin belirli bir alanı terör eylemlerinden arındırması ve çatışmanın taraflarını bastırması ve böylelikle barınma ve ikamet mülteci olacağı güvenli bir alan yaratması için çatışmaların devam ettiği alanlarda güvenli alanların oluşturulması gerekmektedir. Böylece gelecekte, yurtdışında bulunan ve gönüllü olarak memleketlerine dönmek isteyen tüm eski mülteciler için bu mümkün olacaktır. Nihayetinde siyasi bir anlaşmaya varılıncaya kadar bu bölgelerde güvenle kalmayı garanti edecek güvenli bir alandır. Bununla birlikte, çatışmaların meydana geldiği yere uzak mesafede bulunmalarından dolayı, uluslararası toplum ve özellikle Avrupa Birliği (çatışmaların mahalde yaşandığı Türkiye'den farklı olarak ve bölgeye sığınan sık vakalar vardı) bu sorunun güvenliklerini ve ekonomilerini etkileyemeyeceğine inanarak bu sorunu ciddiye almamışlardır. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'ni defalarca, sınırların açılması ve Suriyeli mültecilerin AB ülkeleri yönünde serbest bırakılması tehdidinde bulunarak tepki vermeye zorlayan da onların pasiflikleri olmuştur. AB ülkeleri, ciddi tehditlerin ardından bunun sadece Türkiye'nin değil, diğer ülkelerin de sorunu olduğunun farkına varmışlardır.

Türkiye Cumhuriyeti, korunan bölgelerin kurulması için gerekli koşulları yaratmak için çeşitli askeri hareketler de dahil olmak üzere pek çok önlem almış olsa da uluslararası

toplumun geri kalanının ilgisizliğini göz ardı edersek, korunan bölgelerin oluşturulmamasının ana nedeni, teröristlerle savaşmak için askeri güçler eksikliğidir. Tüm bunlar, ittifaklar arasında var olan kırılmalı ilişki ile daha da kötüleşmiştir. Bu kırılmalı, diğer şeylerin yanı sıra ittifak içindeki üyelerin genellikle esas ittifak ortaklarının aleyhine olan yapı ve gruplarla yeni ittifaklar kurması gerçeğine yansımıştır. Bu örneklerden biri, on yıllardır Türkiye'ye karşı terörist saldırılar düzenleyen terör örgütlerine Amerika Birleşik Devletleri tarafından destek sağlanarak iş birliğinde bulunulmasıdır.

Suriye'deki en büyük silahlı parti yoğunluğu ABD ve Rusya ile İran ve İsrail bölgesindeki ülkelerdir. Bunun aksine, esas olarak Avrupa Birliği ülkelerine atıfta bulunan diğer ülkeler, özellikle bu çatışmalara daha aktif katılımı ile ilgilenmiyorlardı. Avrupa Birliği ülkeleri, Suriye'deki çatışmanın tırmanmasıyla ilgili tek endişeyi yalnızca mülteci dalgalarının ortaya çıkmasıyla gördüler ve bu nedenle çatışmada sağlam zeminde aktif bir rol oynamadılar. Bunun tek istisnası Fransa ve İngiltere idi. 75 ila 200 özel birlik üyesinden çeşitli kaynaklara göre, Fransa Suriye'ye gönderdiği askeri personel sayısının reklamını yapmasa da, gücünde sembolik olan ve terör örgütü DEAŞ ile mücadeleyi amaçlayan bir koalisyon kurdular²⁴¹. Britanya ise Suriye'de DEAŞ'a karşı koalisyona katkısını koalisyon ortağı ülkelerin hava üsleri veya Kıbrıs adasındaki üslerinden kalkan uçaklarla yapmakla beraber Suriye'de 300 asker bulundurarak sağlamaktadır²⁴².

ABD'nin, Türkiye'nin bir korunan bölge kurulması çağrısı yaptığı bölgelerden askeri birliklerini geri çekme kararının ardından ve daha fazla eylemden sonra Ankara, korunan bölge olarak kabul edilebilecek alanlar kurdu. Aslında bu bölgeden çok daha küçük onlar güvende taşındı; Tel Abyad ile Ras al-Ayn arasındaki alanda koruma tesis edildi. Kuşkusuz, Türk Hükümeti'nin bu eylemi ile bu alanda gerçekleştirilen ve güvenli bölgelerin oluşturulmasıyla sonuçlanan askeri eylemleri, Suriye'nin kuzeyinde özerklik oluşturma planı olan laik Kürt gruplarına fayda sağlamadı. Irak'ın egemen devletine uluslararası askeri müdahalenin bu etnik grubun ayrılıkçı hırslarını uyandırdığı ve belirli bir bölgenin bağımsız bir devlet ilan edilmesini teşvik ettiği 1990'larda Irak'ta da benzer

²⁴¹ Robert Zaretsky, "France's Existential Loneliness in Syria", Foreign Policy, 21 Aralık 2018.

²⁴² "IS Battle: More UK Troops to Train Iraqi Forces", Sky News, 12 Mart 2016.

bir olay yaşanmıştı. Sonuç olarak, güvenli bölgenin kurulduğu bölgenin büyüklüğü ne olursa olsun, Suriye devletinin toprak bütünlüğünün korunmasına katkı sağladığına ve Suriye içinde yeni devletlerin kurulmasını engellediğine şüphe yoktur.

Mülteci krizi sırasında Türkiye Cumhuriyeti, mültecilerin hukuki statüsünü sağlayan ve koruma sağlayan tüm sözleşmelere uymakla kalmamış aynı zamanda son derece misafirperver davranmıştır. Bunun sonucunda, maruz kaldığı fazlaca baskı nedeniyle sınırlarını kapatacağına veya Suriye'ye beton duvar öreceğine dair göstergeler olmasına rağmen Türkiye hiçbir zaman mültecilere sınırlarını tamamen kapatamamıştır.

Hem çatışmada hem de mülteci çatışmasında 2015 yılına kadar çok sayıda sivil öldürülmüş olsa da Eylül 2015 olayları özellikle dünyayı üzmüş ve Suriye genelinde çocukların durumu dehşete düşürmüştür. Şöyle ki o yılın eylül ayında, Aylan Kurdi adlı küçük bir çocuğun cansız bedeni Türkiye'nin Bodrum kentinin sahilinde bulundu. Boğulmuş bir çocuğun resmi tüm dünyayı dolaştı; 5 yaşındaki ağabeyi Galip ve annesi Rehan da dahil olmak üzere 5 kişi hayatını kaybetti. Tüm bu olaylar, uluslararası toplum tarafından salt gözlemin kötü olduğuna ve yasa dışı geçişleri ve kaçak mültecileri önlemek için harekete geçilmemesine işaret etti. Bu olay, çatışmaların yaşandığı bölgede korunan alanların oluşturulmasının, bu alanlarda temel ve sürdürülebilir koşulların yaratılmasının ve mültecilerin son varış yerlerine giderken yaşadıkları acıların azaltılmasının önemine bir kez daha işaret etti. Yine olay, 4 Eylül 2015'teki G20 zirvesinde de dönemin Başbakanı Ahmet Davutoğlu tarafından dile getirilerek uluslararası toplumu, gözlerini kapamakla ve Türk makamlarının daha önceki güvenli bölgeleri oluşturma çağrılarını duymamakla eleştirdi.

Bir önceki bölümde belirttiğimiz gibi, güvenli bir bölgenin kurulmasının meşru kabul edilebileceğini ve böylece büyük bir tartışma ihtiyacını azaltabileceğini vurgulamak isterim. Bununla birlikte, güvenli bölge oluşturulurken BM Güvenlik Konseyi'nin onayı gereklidir. Kuşkusuz zaten kurulmuş bir bölgeyi eklerken veya bu alanda yeni bir güvenli bölge oluştururken, Suriye'nin kuzeyinde etnik grupların yaşadığı göz önüne alındığında, 1990'larda Kuzey Irak'ta olduğu gibi güvenli bir bölgenin kurulmasının ayrılıkçı duygular gibi istenmeyen etkiler yaratmamasına dikkat edilmelidir. Güvenli bir bölgenin

oluşturulması ve güvenli bölgeyi yönetmek için barışı koruma görevlilerinin gönderilmesi, hiçbir zaman belirli bir devletin egemenliği ilkesini tehlikeye atmamalıdır. Bu nedenle Suriye'de kurulan güvenli bölgelerin, Suriye ve halkının toprak bütünlüğünün korunmasına katkı sağlama ilkesi üzerine kurulması gerekmektedir. Güvenli bölgelerin oluşturulması da dahil olmak üzere üstlenilen herhangi bir operasyon, bölgedeki çatışmalardan dolayı neredeyse on yıldır acı çeken sivil nüfusa yardım sağlamak için yalnızca insani gerekçelere dayanmalıdır.

3.7. GÜVENLİ BÖLGE- MÜLTECİ DÖNÜŞÜ İÇİN KOŞULLAR YARATMAK

Güvenli alanla ilgili çok sayıda tanımda, bunların belirli hassas gruplardaki kişileri korumak için çatışmaların meydana geldiği bir devletin topraklarında belirli bir bölgede kurulmuş olduğu ve bu korumanın koruyucu güçler yerleştirilerek sağlandığı alanlar olduğunu açıkça ortaya konulmaktadır. Bütün bunlar, şu anda çatışma bölgesinde bulunan sivil nüfus için korunan bölgelerin kurulduğuna işaret etmektedir. Bu kısa vadeli önlem, bölgedeki sivil nüfusun kalması ve hayatta kalması etkisine ulaşmayı amaçlamaktadır. Bu bölgeler, zaten hassas bir bölgede bulunan belirli bir gruptaki kişilerin tehdit ve fiziksel olarak imhası nedeniyle oluşur. Bununla birlikte, Suriye'nin kuzeyinde, diğerlerinin yanı sıra mültecilere hizmet veren bir korunan bölgenin kurulmasında olduğu gibi, korunan bölgeler kavramının mültecilerin kaçtıkları bölgedeki geri dönüşleri için kullanılıp kullanılmayacağı sorusu ortaya çıkmaktadır. Komşu devletlere kaçanlar? Ayrıca şu soru ortaya çıkıyor; güvenli bölge kavramı, yalnızca halihazırda yakın tehdit ve fiziksel imha tehlikesi altında bulunan kişiler için mi yoksa aynı zamanda başka bir eyalette koruma bulmuş kişiler için de oluşturulabilir mi?

2010 yılında Orta Doğu'da başlayan ve daha sonra ciddi bir huzursuzluğa ve sonunda silahlı çatışmaya dönüşen protestolar, Arap ülkelerinin çoğunu sarstı. Mart ayından itibaren süren gösteriler Suriye'yi takip etmenin yanı sıra şiddet içermiştir. Çoğu durumda onlarca yıllık rejimin temsilcileri, polislin yanı sıra isyancılara karşı acımasız bir orduyu sokaklara taşıyarak sert önlemlere başvurdu ve çok sayıda zayıf ve yaraya neden

oldu. Bunların hepsi Suriye toplumunu genel bir iç savaş içine sürükledi ve bugüne kadar halen devam etmektedir. Hiç şüphesiz ki tüm bu yıllar içinde 400.000'den fazla insanın hayatını kaybettiği ve dünyada 5 milyondan fazla kişinin yerinden edildiği, Türkiye'den Lübnan, Ürdün, Mısır, Libya, Irak'a kadar ve Avrupa ülkelerinin daha küçük bir kısmı.

Location name	Source	Data date		Population
Turkey	<i>Government of Turkey</i>	5 May 2021	65.5%	3,671,761
Lebanon	<i>UNHCR</i>	31 Mar 2021	15.3%	855,172
Jordan	<i>UNHCR</i>	30 Apr 2021	11.9%	665,834
Iraq	<i>UNHCR</i>	30 Apr 2021	4.4%	245,953
Egypt	<i>UNHCR</i>	28 Feb 2021	2.3%	131,235
Other (North Africa)	<i>UNHCR</i>	31 Jan 2020	0.6%	31,657

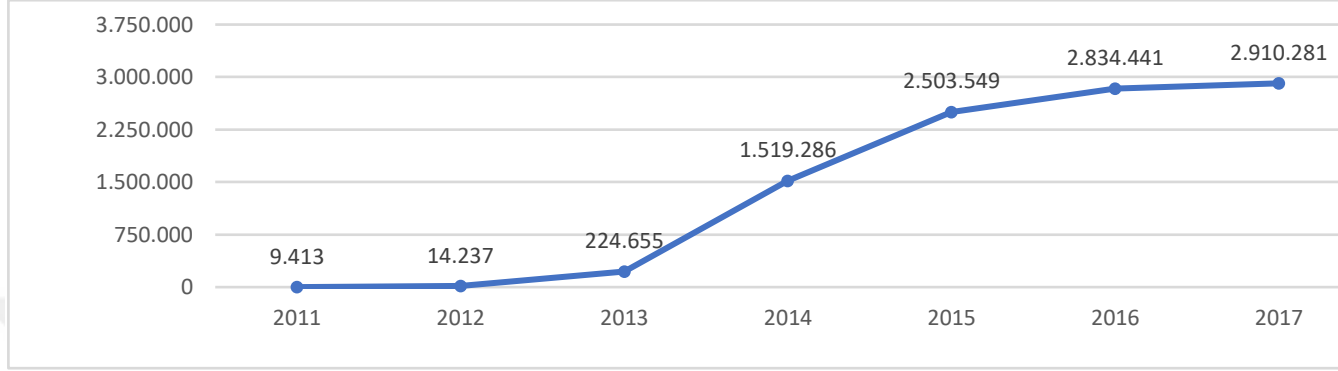
Tablo no: 2. Toplam Kayıtlı Suriyeli Mülteci: 5.601.612²⁴³

Yukarıdan açıkça görülüyor ki, Suriyeli mültecilerin çoğu Türkiye Cumhuriyeti topraklarına sığınmıştır. Ani mülteci akımı kültürel, sosyal ve ekonomik sorunlara ve bunların yanı sıra ülkenin güvenliği konusunda endişelere yol açmıştır²⁴⁴. Türkiye, mültecilere yardım sağlamak için bütçesinden on milyarlarca doları ayırmak zorunda kalırken, bu konudaki Birleşmiş Milletler yardımı ihmal edilebilir düzeydedir. Çünkü

²⁴³ <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria>

²⁴⁴ Özellikle Türkiye-Suriye sınır hattından kaçak girişlerin olması, mültecilerin yoğun olduğu dönemlerde aralarına IŞİD, PKK/PYD militanlarının karışması ve bunların sınırdan geçme ihtimallerinin bulunması, kampların yetersiz kalmasına bağlı olarak kamp dışında bulunan mültecilerin suça bulaşma ihtimali Türkiye'yi endişelendirmektedir.

yalnızca birkaç yüz milyon doları bulmaktadır ki bu da uluslararası kuruluşun vaatlerine rağmen mültecilere sağladığı yardım önemsizdir²⁴⁵.

Tablo 3. Yıllara Göre Suriyeli Mülteci Sayısı²⁴⁶

Türkiye Cumhuriyeti, topraklarına sürekli yeni mültecilerin gelişinden kaynaklanan baskıyı azaltmak amacıyla Suriye'nin kuzeyinde bir koruma bölgesi kurmaya kararlıydı. Sonuç olarak, Fırat Kalkanı Harekatı sırasında Türkiye, IŞİD teröristlerinin bulunduğu bölgenin bir kısmını temizledi ve bölgede polis idare binaları inşa etmeye başladı.

Türkiye'nin terör unsurlarından temizlediği bölgelerde de jure güvenli bölge oluşturması halinde atılacak muhtemel adımlara değinmekte fayda vardır. Türkiye'nin öncelikli amacı ülkedeki Suriyeli mültecilerin güvenli bölgeye gitmelerini teşvik etmek, bölgede konut inşaatına başlayarak bu konutlara savaş mağdurlarını yerleştirmek, bölgenin güvenliğini yerel halktan oluşan kolluk kuvvetleriyle sağlamaktır. Ayrıca Türkiye eğitim-donat programıyla Suriyelilerden oluşan milli ordunun kurulmasını teşvik ederek askeri maliyetlerini de azaltacaktır. Şöyle ki operasyonun başladığı tarihten itibaren Türkiye'ye gelen Suriyeli mülteci sayısında ciddi düşüşler yaşanmıştır.

Suriye'nin kuzeyinde korunan bir bölge oluşumunun uzun süredir ertelenmesinin nedenlerinden biri de Suriye'deki krizin seyrini etkileyen en önemlisi yabancı unsurlar arasındaki samimiyetsiz işbirliğidir. İttifakları kırılındı ve bazılarının kişisel çıkarları onlar için özel olarak önemliydi ve yaptıkları her şey sadece ayaklanmadan önce kalmak

²⁴⁵ <http://www.aksam.com.tr/guncel/erdogan-multeciler-icin-verilen-sozler-tutulmadi/haber-550734>

²⁴⁶ <http://www.aksam.com.tr/guncel/erdogan-multeciler-icin-verilen-sozler-tutulmadi/haber-550734>

ve siyasi ve askeri statülerini güçlendirmeyi amaçlayan Rusya ve Amerika için durum buydu. ABD, Türkiye ile ittifaklarının yanı sıra ortaklaşa güvenli bir bölge oluşturma niyetinde bile Trump yönetimi sık sık Türk müttefikine zarar vermek isteyen eylemler gerçekleştirdi. Trump yönetimi, Türkiye'ye karşı sıklıkla terör eylemleri gerçekleştiren yerel silahlı grupları kurdu ve korudu. Bu yönetim, mali yardım ve silahlardan saha desteğine kadar terörist gruplara mümkün olan her türlü yardımı sağladı. Bütün bu olaylarda ABD, terör örgütü PYD'ye yardımın bu grubun DAESH'e karşı mücadelesine yardım ettiğini iddia ederek eylemlerini haklı çıkardı; bu aslında olay yerinde değildi. Çünkü bu terörist gruplar büyük ölçüde meşru bir hakka yönelikti. Böylece askeri operasyon, Suriyeli mültecileri barındırmak için ülkenin kuzeyinde bir güvenli bölge kurmayı amaçlayan Türkiye tarafından gerçekleştirildi. Kuşkusuz,²⁴⁷ Türkiye'nin meşru askeri operasyonları, Suriye'nin kuzeyinde bulunan ve tek amacı o ülkenin kuzeyinde özerklik ilan etmek olan terörist grupların çıkarlarına aykırıdır. ABD, yardım gruplarının ayrılıkçı güdülerinden haberdar olmadığı gibi Türkiye için kesinlikle kabul edilemez olan güvenli bölgelerin oluşturulması durumunda bile, bu grupların bölgedeki en önemli unsurlardan biri olduğunda ısrar etti. Amerika Birleşik Devletleri'nin nihai amacı, terörist gruplara eğitim ve silah sağlamak ve onları hava yardımı ile küçük terör örgütü gruplarını karaya çıkararak karada liderlik ederek birliklerini riske atmalarına gerek kalmayacak kara savaşlarına hazırlamaktır. Alanın temizlenmesinin ardından DAESH üyeleri, Amerikan askeri üssünün yer alacağı özerk bir vilayet oluşturacak ve bölgeyi yerel yapılarla işbirliği içinde yönetecekti.

Rusya'nın Suriye topraklarında yabancı bir unsur olarak müdahalesi açısından durum daha iyi değildi. Rusya'nın Suriye üzerindeki etkisi Soğuk Savaş'a kadar

²⁴⁷ Türkiye Suriye politikasını üç önceliği gözeterek oluşturmaktadır: Ülkenin toprak bütünlüğünün korunması, ülkedeki savaşın ve terör örgütlerinin faaliyetlerinin son bulması ve savaş sonrası Suriye yönetiminin kuşatıcı bir sistem üzerine kurulması. Bu şartlar sağlandığı takdirde Türkiye'nin güvenliğini tehdit eden Suriye kaynaklı sorunlar da ortadan kalkacaktır. Ankara DEAS karşıtı koalisyon içerisindeki Batılı ortaklarının bu öncelikleri paylaşmadığını, özellikle de PYD gibi terör örgütleriyle geliştirdikleri ilişkiler üzerinden Suriye'nin toprak bütünlüğüne zarar verecek adımlar attığını dile getirmektedir. Türkiye koalisyon ortaklarına yönelik bu eleştirilerini defalarca, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın ağzından da en üst seviyede yapmıştır. Bu sebeple oluşturulacak güvenli bölge için ABD Güvenlik Danışmanı John Bolton'ın 2018 yazında önerdiği PYD'yi de bölgenin yönetimi ve denetimine dahil eden planını ivedilikle reddetmiştir. Türkiye söz konusu güvenli bölgenin güvenliğini kendi başına sağlayabileceğini vurgulamaktadır.

uzanmaktadır. Rusya, tabiri caizse Suriye rejimiyle iyi ilişkilere sahipti ve sonuç olarak sadece Suriye topraklarındaki çıkarlarını korumaya istekli olmakla kalmadı aynı zamanda Suriye rejimiyle olan iyi ilişkileri nedeniyle, sürekli olarak Suriye rejimine koruma sağlamaya hazır olduğunu gösterdi. ABD çıkarlarına karşı mücadelede rejim. Antik çağlardan beri elde ettiği etkiyi ne pahasına olursa olsun sürdürmek istiyordu. Rusya için Suriye, Akdeniz'de stratejik bir yerdi ve bu, diğer şeylerin yanı sıra tek Rus askeri üssünün Suriye'de, 1971'den beri Tartus'un Suriye kıyısında yer almasıyla görülebilir. Buna izin vermenin yanı sıra Akdeniz'deki etkisini sürdürmek için üs olan bu üs, Rusya'nın her seferinde Karadeniz'e dönmek zorunda kalmadan Akdeniz'deki savaş gemilerini tamir etmesine izin verdi. Rusya, Suriye rejiminin daveti üzerine harekete geçtiğini iddia ederek, bu etkiyi sürdürmek için sık sık harekete geçtiği bölgedeki jeopolitik etkisinden vazgeçmeyeceğini şimdiye kadar göstermiştir. Sonuç olarak, askeri harekattaki meşruiyeti tartışılmazdır. Suriye rejimi çatışma sırasında o kadar zayıfladı ki, bir anda hiçbir Rus faaliyeti kalmadı ve çatışmaları sürdüremedi. Aslında Rusya, Suriye rejiminin çıkarına hareket etme kisvesi altında, yalnızca kendi hedeflerine ulaşmak ve Suriye topraklarında sahip olduğu statüyü sürdürmek için eylemlerinin meşruiyetini bulmuştur. Rusya, Türkiye ile ABD arasında korunan bölgelerin oluşturulması konusunda ittifak kurarak çeşitli konseylerde açıkça karşı çıktı. Suriye toplumu içindeki ilişkileri normalleştirme sürecinde Suriye rejiminin devrilmesi ve yeni bir hükümetin demokratik olarak seçilmesine izin verilmesi gerektiğine inanan Türkiye'nin aksine Rusya, Esad liderliğindeki Suriye rejimini sürdürme ihtiyacını defalarca vurguladı.

İran Hükümetinin Suriye savaş alanındaki varlığı istikrarı bozan bir unsurdu. İran'da Suriyeli mülteci nüfusunun belirli bir yüzdesi olmasına rağmen, İran Hükümeti, Suriye topraklarındaki durumu yatıştırmaya katkıda bulunacak tedbirler almak veya muhtemelen güvenli bölgeler oluşturmak için tedbirler almak yerine savaş alanında aktif rol almaya karar verdi. İran'ın da desteklediği Hizbullah²⁴⁸ milisleri ve Afganistan'dan İran Devrim Muhafızları ve Sith milisleri de dahil olmak üzere, bunca yıldır Suriye savaş alanında

²⁴⁸ Seth Frantzman, "Who Are Iran's 80,000 Shi'ite Fighters in Syria", Jerusalem Post, 28 Nisan 2018.

doğrudan İnan'ın kontrolü altında bulunan toplam savaşçı sayısı, Pakistan ve Irak, 80.000'den fazla üyeye sahip.

SONUÇ

Tarihsel bir kavram olarak güvenli alan, çatışmaya taraf olarak görülmeyen sivillerden özellikle hassas gruptaki kişilere yardım ve koruma sağlamayı amaçlayan bir mekanizma olarak uzak geçmişte geliştirilmiştir. Bununla birlikte, uluslararası sahnede yasal bir kavram olarak güvenli alan çok daha sonra ortaya çıkmakta olup bu kavramın ilk düzenlemesi 1949'da Cenevre Sözleşmelerinin kabulü ile olmuştur.

Güvenli alanlar oluşturulurken elde edilmek istenen koruma, ciddi bir fiziksel tehdit veya hedefli bir saldırı yöneltilenlerden belirli bir gruptaki kişiler için özel güvenlik oluşturmayı amaçlayan ek bir korumadır. Silahlı çatışmalarda, tüm sivil nüfus ve dolayısıyla savunmasız bir kişi kategorisi, bu kişilerin güvenli olarak ilan edilen bir bölgede olup olmadığına bakılmaksızın, uluslararası insancıl hukuk hükümlerine göre korunur. Belirli bir çatışma coğrafyasında güvenli bir bölgenin oluşmaması, hiçbir şekilde silahlı çatışmalardaki sivil nüfusun kaderinin yalnızca çatışmanın taraflarının iyi niyetine bırakıldığı anlamına gelmez.

Güvenli bir alan oluşturmanın temel nedenlerinden biri, yok edilmekle tehdit edilen savunmasız kategorilere saldırılması ya da en azından temel insan haklarının ciddi şekilde ihlal edilmesi gibi önemli bir tehdittir. Çatışmanın tarafları, uluslararası insancıl hukukun öngördüğü savaş kurallarına tam olarak bağlı kalırlarsa, sivil halk bu kurallar kapsamındaki saldırıların hedefi olamayacağından güvenli bir alan oluşturmaya gerek kalmazdı.

Cenevre Sözleşmelerinin kabul edilmesinden sonra oluşturulan güvenli alanların sonuçları, hafif bir ifadeyle karışık olup, kıskanılacak başarılarından çok hayal kırıklığı yaratmıştır. Korunan alanların başarısı birçok unsura bağlıdır. Öncelikle çatışmanın taraflarının bunlara saygı duyma iradesi ve bu, bir anlaşma imzalayarak, daha sonra anlaşma olmaması durumunda alanları savunmak için önlemler alarak ve koruma iradesi ile belirli alanlar sağlanabilir. Cenevre Sözleşmelerinin revize edilmesi ve bunlara korunan alan kavramının getirilmesinin yanı sıra korunan alana saygı ile ilgili olarak çatışmanın taraflarına tüm yükümlülükleri öngörmenin gerekli olduğu kanısındayım.

Bununla birlikte, devletlerin sadece korunan alanlar kavramı nedeniyle Cenevre Sözleşmelerini ve Ek Protokolleri revize etme istekleri az olduğundan, revizyon neredeyse imkansızdır. Bu kurallarda yapılacak herhangi bir değişiklik, şu anda isteğin olmadığı daha geniş bir denetim sürecinin parçası olmalıdır. Mevcut siyasi durum göz önüne alındığında, bu prosedürün, öngörülen mevcut korumanın azaltılacağı bir karşı etki yaratacağına dair bir korku bile vardır.

Ne yazık ki, akademik çevrelerde bu kavramın daha derinlemesine araştırılması için bir irade olmadığını söyleyebiliriz. Çünkü bu konudaki akademik bağlılık çok düşüktür. Soğuk Savaş sonrası neredeyse tüm ilgili yayınlar 1990'larda ve 2000'lerin başında yayınlandı veya 1990'ların vaka çalışmalarını analiz etti. Srebrenitsa soykırımından sonra güvenli alanlardan söz edilmese de tüm bu olayları değerlendirmek, bunları birbirine bağlamak ve aralarındaki benzerlikleri ve farklılıkları belirlemek için bu konuda daha fazla araştırmaya ihtiyaç vardır.

Dünyadaki barış ve güvenliğin hafife alınmaması ve BM Şartı'nı imzalayan herkesin ve aynı zamanda tüm uluslararası toplumun çabalaması gereken bir ideal olduğuna inanıyorum. Bir kez kurulduktan sonra dünya barışı beslenmelidir ve dünya barışının sürdürülebilmesi için devletler, karşılıklı yanlış anlamalarını barışçıl yollarla çözmek zorundadır. Bölgesel ve küresel boyutta savaşımlara dönüşebileceklerinden ciddi bir korku olan isyanlar ve silahlı çatışmalar, uluslararası barış ve güvenliği tehdit edebilecek temel bir tehlikedir.

KAYNAKÇA

1. Kitaplar

Andrassy Juraj, Bakotić Bozidar, Seršić Maja, Vukas Budisav. „Međunarodno pravo“, Zagreb, Školska knjiga, 2006.

Allen Buchanan, Justice, Legitimacy, and Self-Determination New York: Oxford University Press, 2003.

Andrassy Juraj, Meğunarodno Pravo, 1990.

Abiew Francis Kofi. The Evolution of the Doctrine and Practice of Humanitarian Intervention, The Hague/London-Boston, 1999.

Avishai Margalit and Joseph Raz, ‘National Self-Determination’, Journal of Philosophy, 1990.

Bothe Michael, „The concept proved to be unrealistic and the Uniting for Peace Resolution was never used in that way.“, „Peace-keeping“.

Buster Glosson, ‘Impact of Precision Weapons on Air Combat Operations’, Airpower Journal 1993.

David Sheffer, All the Missing Souls - A Personal History of the War Crimes Tribunals. Princeton University Press, 2012.

Dagi Ihsan, Human Rights, Foreign Policy and the Question of Intervention, Perceptions - Journal of International Affairs, 2001.

Dr. Oktay Bingol, Dr. Ali Bilgin Varlik, Merkez Strateji Enstitüsü, Korunmuş Bölgeler

Fleck Dieter, The Handbook of Humanitarian Law in Armed Conflict, Oxford University Press, New York, 1995.

Freedman, Lawrence, Boren, David, “Safe Havens” for Kurds in Post-War Iraq in: To Lose, the Bands of Wickedness: International Intervention in Defence of Human Rights, ed. Nigel S. Rodley London 1992.

Frelick, Bill, “Unsafe Havens. Reassessing Security in Refugee Crises”, in: Harvard International Review, 1997.

Gordon D. Stuart “A Recipe for Making Safe Areas Unsafe” in Gordon. D. Stuart & Toase, F. H. (Eds.): “Aspects of Peacekeeping” Routledge, London 2001.

Hyndman, Jennifer “Preventive, Palliative, or Punitive Safe Spaces in Bosnia-Herzegovina, Somalia, and Sri Lanka”, in: *Journal of Refugee Studies*.2003.

Herbst, Jochen, *Rechtskontrolle des UN-Sicherheitsrates*, Frankfurt, Berlin, 1999.

Human Rights Watch, *The Fall of Srebrenica and the Failure of U.N. Peacekeeping*, 1 October 1995.

Johan Galtung, *istrazivanje mira- dosadasnja iskustva i buduce perspective*.

Jean Pictet *Commentary on the Geneva Conventions of 12 August 1949*.

Kenneth Watkin "Controlling the Use of Force: A Role for Human Rights Norms in Contemporary Armed Conflict" 2004.

Lepard Brian, *Rethinking Humanitarian Intervention*, Pennsylvania, 2002.

Landgren, Karin (1995): “Safety Zones and International Protection: A Dark Grey Area”, in: *International Journal of Refugee Law*, 1995.

Muharem Kreso, Becir Macic et Smail Cekic, *Genocide in Srebrenica, Comprendre les génocides du XXe siècle*.

Orchard. Phil : “Revisiting Humanitarian Safe Areas for Civilian Protection” in: *Global Governance*, 2004.

Posen Barry (1996): “Military Responses to Refugee Disasters”, in: *International Security*, 1996.

Rostow V. Eugene, *Toward Managed Peace – The National Security Interests of the United States, 1759 to the Present*, Yale University Press, New Haven and London, 1993.

Rodley S. Nigel, *Collective Intervention to Protect Human Rights and Civilian Populations: The Legal Framework*, in Rodley N. S: *To Loose the Bands of Wickedness: International Intervention in Defence of Human Rights*, London, 1992.

Rougier Antoine, *La théorie de l'intervention d'humanité*, *Revue générale de droit international public*, 1910.

Richard Haass, ‘Military Force: A User’s Guide’, *Foreign Policy* 1994.

Robert Pape, *Bombing to Win* -NY: Cornell University Press 1996.

Simon, Anette, *UN - Schutzzonen - ein Schutzinstrument für verfolgte Personen*, Berlin Heidelberg, 2010.

Simma Bruno, “The Charter of the United nations - A Commentary”, Oxford university press, 1995.

Scheffer David, Use of Force After the Cold War: Panama, Iraq and the New World Order, in Henkin L. and others: Right v. Might - International Law and the Use of Force, New York, 1991.

Simon, Annette Vandenberghe, Brecht, Der Fall der UN "Safe Area" Srebrenica und die Rolle des niederlaendischen Bataillons Dutchbalt eine Zusammenfassung der niederlaendischen Untersuchungen, 2001.

Stefan A. Kaiser, No-Fly Zones Established by the United Nations Security Council, ZLW 60. Jg. 3/2011.

Suy Erik, „United Nations Peacekeeping System“, in: Bernhardt Encyclopedia of Public International Law, 1982. 259.

Smail Cekic, Genocid i istina o genocide u Bosni i Hercegovini, Sarajevo 2012.

SREBRENICA 1995, knjiga 2. Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 1999.

SREBRENICA 1995, knjiga 3.

Thomas Schelling, Arms and Influence (New Haven, CT: Yale University Press 1966).

Vajić Nina, „Od koncepta kolektivne sigurnosti do mirovnih operacija Ujedinjenih naroda i natrag“, Zbornik, 1996.

Wheeler Nicholas, Saving Strangers: Humanitarian Intervention in Interantional Society, Oxford-New York, 2000.

2. Makaleler, Bildiriler, Diğer Basılı Yayınlar

Advisory Council on International Affairs-Advisory Committee on Issues of Public International Law: Humanitarian Intervention (Dutch Report No. 13).

Dana Priest, 'CIA Had Fix on Hussein', Washington Post (20 March 2003).

David Owen, BALKANSKA ODISEJA, Radio B92, Beograd, 1996.

ICTY, Presuda Krstić, paragrafi 19-20.

IZJAVA SVJEDOKA: Rupert Smith, br. 00848874, paragraf 28, 14. august 1996.

J. Olson et al, "Bosnia, War Crimes, and Humanitarian Intervention", Notre Dame Law Scholarship, Journal Articles, 1994.

Michael Scharf, Indicted For War Crimes, Then What?, Washington Post, 1999.

Roberto Corsini, 'The Balkan War: What Role for Airpower?' Airpower Journal.

Statistički bilten, br. 234, Državni zavod za statistiku Republike Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1993.

Zalmay Khalilzad, interview, Embassy of the United States of America, Afghanistan (6 June 2004).

3. Internet Kaynakları:

<https://www.britannica.com/event/Fourteen-Points>

<http://www.un.org/en/about-un/index.html>

<https://untso.unmissions.org/mandate>

<https://politheor.net/humanitarna-intervencija-i-drzavni-suverenitet/>

<https://preporod.com/index.php/sve-vijesti/drustvo/aktuelno/item/2094-islam-i-oruzani-sukobi>

<https://www.historija.ba/d/4-dan-nezavisnosti-bosne-i-hercegovine/>

<https://www.historija.ba/d/4-dan-nezavisnosti-bosne-i-hercegovine/>

<https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/>

<https://www.nationalgeographic.rs/reportaze/clanci/13499-sta-je-arapsko-prolece-i-kako-se-prosirilo.html>

<http://balkans.aljazeera.net/vijesti/nagli-porast-ubijenih-mirovnjaka-un-sirom-svijeta>

<https://millidusunce.com/misak/selefi-teror-isid-doguyor/>

<http://www.unhcr.org/publications/sowr/4a4c754a9/state-worlds-refugees-2000-fifty-years-humanitarian-action.html>

4. Diğerleri:

UN General Assembly Resolutions 42/22, (Declaration on the Enhancement of the Effectiveness of the Principle of Refraining from the Threat or Use of Force in International Relations).

Report of the Secretary-General on the Work of the Organization, UN GAOR, 46th Session, Supp. No. 1, U.N. Doc. A/46/1 (1991).

In Larger Freedom: Towards Development, Security and Human Rights for All, (Report of the Secretary-General), UN Doc. A/59/2005, 21 March 2005.

Report of the Secretary-General to the Security Council on the Protection of Civilians in Armed Conflict, U.N. Doc. S/1999/957, 8 September 1999.

International Commission on Intervention and State Sovereignty: The Responsibility to Protect (Report), Ottawa, 2001.

Advisory Council on International Affairs-Advisory Committee on Issues of Public International Law: Humanitarian Intervention (Dutch Report No. 13), The Hague, 2000.

Evans, Gareth - Sahnoun, Mohamed, International Commission on Intervention and State Sovereignty Report: Responsibility to Protect, International Development Research Centre, Ottawa, 2001.

The Journal of Strategic Studies, September 2004.

Rezolucija 713 - embargo na oružje i vojnu opremu u Jugoslaviji.

Rezolucija 740 - odobrava se plan za mirotvornu misiju u SFRJ, povećava se broj oficira za vezu sa 50 na 75.

Rezolucija 743 - ustanovljena mirotvorna misija UNPROFOR.

Rezolucija 755 - prijem BiH u UN.

Rezolucija 771 - kojom se osuđuju masovna kršenja humanitarnog prava i prvi put pominje "etničko čišćenje"

Rezolucija 781 - zabrana vojnih letova iznad BiH (izuzimajući Unprofor).

Rezolucija 786 - 75 osmatrača zabrane vojnih letova iznad BiH.

Rezolucija 798 - zgroženi izveštajima o masovnom, organizovanom i sistematskom silovanju žena u BiH, naročito Muslimanki.

Rezolucija 816: pojačana zona neletenja iznad BiH, uz sve neophodne mere za njeno sprovođenje.

Rezolucija 819: Srebrenica zaštićena zona.

Rezolucijom 827 Saveta Bezbednosti UN osnovao Haški tribunal.

Rezolucija 824: Srebrenica, Sarajevo, Tuzla, Žepa, Goražde, Bihać označeni kao "sigurna područja".

Rezolucija 688 Irak.

Rezolucija 794 Somalija.

Rezolucija 751 Somalija.

Rezolucija 929 Ruanda.

Rezolucija 912 Ruanda.

Birleşmiş Milletler Antlaşması

Cenevre Sözleşmesi I,II,III,IV

Ek protokol

Avrupa Birliğini Kuran Antlaşma

Medeni Haklar ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi

ÖZGEÇMİŞ

Adı- Soyadı : Esmir Kasi

Meslek : Araştırmacı

Öğrenim Durumu :

- Mitrovica Üniversitesi Hukuk Fakültesi (2012- Lisans)
- Mitrovica Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yüksek Lisans Programı (2014)
- Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Doktora Programı (2021)

Akademik Çalışmalar :

- INDIVIDUAL CRIMINAL LIABILITY AND RESPONSIBILITY OF THE COUNTRY FOR THE GENOCIDE – IDEAL HUKUK, HUKUKÇULAR DERNEĞİ YAYINI KIŞ 2020 YIL:8 SAYI:16.
- “THE RIGHT OF THE PATIENT ON GETTING INFORMATION AND TAKING DECISIONS ” International Congress on Health Law in İstanbul/Turkey on December 14-16, 2018.